

Uluslararası Etki Değerlendirme Derneği

Sosyal Etki Değerlendirmesi: Projelerin Sosyal Etkilerini Değerlendirme ve Yönetme Rehberi

Baş Yazar:

Frank Vanclay (University of Groningen)

Katkıda Bulunan Yazarlar:

Ana Maria Esteves (Community Insights Group),
Ilse Aucamp (Equispectives Research & Consulting Services),
Daniel Franks (University of Queensland)

Ağustos, 2025

AMAÇ VE HEDEF KİTLE

• Bu rehberin amacı; çeşitli paydaşlara, özellikle proje geliştirme ile ilgili olarak, sosyal etki değerlendirmesi (SED) ve sosyal etki yönetimi süreçlerindeki iyi uygulamalara dair beklentiler konusunda öneriler ve örnekler sağlamaktır. Proje geliştirme; barajlar, madenler, petrol ve gaz sondajları, fabrikalar, limanlar, havalimanları, boru hatları, elektrik iletim koridorları, yollar, demiryolu hatları ve diğer altyapılar olmak üzere büyük ölçekli tarım, ormancılık ve su ürünleri projelerini kapsamaktadır. Bu Rehber, Uluslararası Etki Değerlendirme Derneği'nin (IAIA, 2003) Uluslararası Sosyal Etki Değerlendirme Prensipleri'ne dayanmaktadır. Uluslararası prensipler ve meslek değerler de dahil olmak üzere SED alanının kapsayıcı çerçevesini ana hatlarıyla sunan bu Rehber, sosyal konulara yönelik SED taahhütleri ve değerlendirilmesi ile projelerin uygulanabilir yönetimine dair iyi uygulama örnekleri üzerinden tavsiyeler sunmayı amaçlamaktadır. Bu dokümandaki tüm malumatın her koşulda geçerli olmayacağını; doğru ve uygun uygulamaların her durum ve farklı bağlam için özel olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamakta fayda vardır.

Bu dokümanın hedef kitlesi şu şekilde tanımlanabilir:

- SED Uygulayıcıları/Danışmanlar. Uluslararası en iyi uygulamalar ile ilgili mukayese yapmak isteyenler,
- Özel veya Kamu Sektörlerindeki Proje Geliştiriciler. SED danışmanlarının değerlendirilmesi ve onlardan beklenilmesi gerekenler konusunda desteklenecekler,
- Düzenleyici Kurumlar. SED raporlarının kalitesi ve kabul edilebilirliğinin değerlendirilmesi, prosedür ve beklentilerinin neler olacağına karar veren kurumlar,
- Çok Taraflı Kalkınma Bankalarının Sosyal Uzmanları. Dünya Bankası, Uluslararası Finans Kurumu (IFC), Asya Kalkınma Bankası (ADB), Afrika Kalkınma Bankası (AfDB), Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ve Inter-Amerika Kalkınma Bankası (IDB) gibi,
- Diğer Finansal Kurumlardaki Sosyal Uzmanlar. Özellikle Ekvator Prensipleri Bankaları,
- Kalkınma iş birliği ajansları,
- Devlet planlama ajansları,
- Topluluklar ve Yerel halklar (Indigenous peoples)
- Sivil toplum örgütleri,
- SED düzenleyici çerçeve sorumluları.

TEŞEKKÜR

Uluslararası Etki Değerlendirmesi Derneği'nin konferanslarında ve başka yerlerde yapılan tartışmalara yüzlerce kişi katkıda bulunmuş ve katkılar dokümana dahil edilmiştir. Önemli katkılarından dolayı özel olarak anılmayı hak eden bazı kişiler şunlardır: San-Marie Aucamp, James Baines, Hilda Bezuidenhout, Eelco de Groot, Damien Eagling, Gabriela Factor, Cornelia Flora, Nora Götzmann, Philippe Hanna, Angelo Imperiale, Deanna Kemp, Ivo Lourenço, Lucy McCombes, Behrooz Morvaridi, Ciaran O'Faircheallaigh, Marielle Rowan, Helen Russell, Rauno Sairinen, Arn Sauer, Frank Seier, Eddie Smyth, Mike Steyn, Nick Taylor, Lidewij van der Ploeg, Francesca Viliani ve Jorge Villegas.

SORUMLULUK REDDİ

Bu belge, yayımlandığı tarihte Uluslararası Etki Değerlendirmesi Derneği'nin (IAIA) sosyal etki değerlendirmesinde güncel iyi uygulama olarak görülen hususlara ilişkin genel rehberlik sağlamaktadır. Bu Rehber, yalnızca meslek topluluğa yönelik genel bir kamu hizmeti olarak sunulmakta olup, hukuki veya teknik tavsiye niteliği taşımamaktadır. Her bölgenin yasaları ve gereklilikleri büyük ölçüde farklılık gösterdiğinden, uygulayıcıların çalışmaları her bağlamda beklentileri her zaman teyit etmeleri gerekmektedir. Bu belgede herhangi bir işletme veya kuruluşa yapılan atıf, mutlaka bir onay veya destek anlamına gelmez. IAIA, bu tavsiyeye uymaktan doğabilecek hatalar, eksiklikler veya herhangi bir sonuç için hiçbir sorumluluk kabul etmez.

KAPAK FOTOĞRAFI

4 numaralı ren geyiği çoban tugayı, Yar Sale Belediye Çiftliği, Güney Yamal Yarımadası, Nisan 2012.

Fotoğraf: Florian Stammler, Arktik Merkezi, Laponya Üniversitesi.

İzin alınarak kullanılmıştır.

Haftada birkaç kez, bir sonraki kamp alanına gitmeden önce, her göçebe çoban tugayındaki aileler ren geyiklerini toplar ve ev eşyalarıyla kızakları çekmek için kullanacakları ren geyiklerini seçerler. İstedikleri hayvanları seçmek her kızak sürücüsünün sorumluluğundadır.

Bu dokümanın Türkçe diline çevirisi Prof. Dr. Erdal Akdeve (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal İnovasyon ve Sivil Toplum Araştırma Merkezi) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Orijinal dokümana şuradan ulaşılabilir: https://www.iaia.org/uploads/pdf/SIA_Guidance_Document_IAIA.pdf.

IAIA has not reviewed this translation for accuracy

REHBERDEKİ ÖNEMLİ HUSUSLAR

Sosyal Etki Değerlendirmesi (SED), günümüzde proje geliştirmeye dair sosyal hususların tanımlanması ve yönetilmesinin yanı sıra sosyal etkilerin değerlendirilmesi ve yönetiminin katılımcı süreçlerinden etkilenen toplulukların kapsanması olarak tasarlanmaktadır. SED, etki tahmin mekanizması ve bir iznin verilmesi veya kararın onaylanmasında sosyal etkileri değerlendirmeyi amaçlayan düzenleyici süreçlerde karar verme aracı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, SED'in bir diğer önemli rolü, proje fikrinin geliştirilmesinden projenin tamamlanmasına ve sonrasına değin tüm proje geliştirme döngüsünde sosyal konuların yönetimine katkı sağlamaktır. Diğer tüm uygulama alanları (söylemler dahil) gibi SED; kendi teorik paradigması, yöntemleri, vaka geçmişleri, beklenen anlayış ve değerleri ile birlikte bir uygulama topluluğudur. SED ile ifade ve ima edilen; sosyal, etki veya değerlendirme terimlerinin herhangi bir sözlük çevirisinden öte, onun SED paradigmasıyla anlaşılmasıdır. Bu paradigma, Uluslararası Sosyal Etki Değerlendirmesi Prensipleri ve rehber dokümanında somutlaştırılmış ve ifade edilmiştir.

SED, 1970'lerde çevresel etki değerlendirilmesi (ÇED) ile birlikte ortaya çıkmış ve başlangıçta daha çok ÇED'i modellemiştir. Genellikle SED, ÇED'in bir parçası olarak fakat yetersiz bir şekilde uygulanmıştır. Zamanla, sosyal hususların temelde biyo-fiziksel konulardan farklı olduğu, SED'in öncelikli görevinin sadece projelere devam ve durma kararlarını etkilemekle sınırlı olmaması; aksine sosyal hususların yönetimini geliştirmeyi de kapsamı gerekliliği anlaşılmıştır. Etkilenen topluluklara yönelik daha iyi sonuçların elde edilmesi için SED'in etkililiğinin projeleri başlatan ve uygulayan özel ve kamu sektör aktörleriyle ilişkilendirilmesiyle artırılacağına dair farkındalığın gelişmesiyle birlikte SED, ÇED'den ayrılmıştır.

Çevresel, sosyal ve sağlıkla ilgili hususların birbiriyle bağlantılı olmasından ve bütünleştirilmiş değerlendirmelerin öneminden dolayı Çevresel, Sosyal ve Sağlık Etki Değerlendirmesi (ÇSSED) özel sektörde standart bir uygulamaya dönüşmüştür. Sosyal etkiler, proje onayının çok öncesinde hatta olası bir projeye dair söylentilerle başlar. Bundan dolayı sosyal konuların yönetiminin (ve dolayısıyla SED'in), projeler tasarlanırken mümkün olan en erken aşamada başlatılması gerekir.

SED ile ÇED arasındaki temel farklardan biri, SED'in etkilenen topluluklara projelerden sağlanacak faydaların artırılmasına daha fazla odaklanmasıdır. Olumsuz etkilerin belirlenmesi ve etkili bir şekilde azaltılması hala önemli olmakla birlikte, projelerin ve ilgili faaliyetlerin topluluklara daha fazla fayda sağlayacak şekilde yeniden gözden geçirilmesi de değerli bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Bu, projenin "sosyal lisans" kazanması için değerlidir. Ayrıca olumsuz etkiyi en aza indirmeye çalışmak (SED'e dair geleneksel yaklaşım), projenin yerel paydaşlar tarafından kabul edilebilir olarak değerlendirilmesini veya bir projenin aslında önemli zarar oluşturmayacağını garanti etmez. Faydaların artırılması için yapılması gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir: Proje altyapısının yerel topluluk ihtiyaçlarına da hizmet etmesini sağlayacak şekilde değiştirilmesi, stratejik toplumsal kalkınma planlarını oluşturmak adına yerel sosyal sürdürülebilir kalkınmayı ve topluluk vizyon süreçlerini desteklemek için sosyal yatırım finansmanının sağlanması, yerel işletmelerin mal ve hizmet tedarik etmesini mümkün kılmak için giriş engellerini kaldırarak yerel içerik (Yerel halk için istihdam ve yerel tedarik gibi) için fırsatları en üst düzeye çıkarmaya yönelik gerçek bir taahhüt verilmesi ile Yerel halka eğitim ve destek sağlanması. Bir projenin devam etmesine yönelik insanların yeniden yerleştirildiği yerde, yeniden yerleştirme sonrasındaki geçim kaynaklarının eski hâline getirilmesi ve iyileştirilmesinin sağlanması esastır.

Faaliyet sosyal lisansı elde etmek için önemli olan, topluluklara saygılı davranmaktır. Herhangi bir müdahalenin en erken aşamasından itibaren anlamlı, şeffaf ve topluluk katılımı uygulamalarının sürdürülmesi güven ve saygının oluşturulması için çok önemlidir. SED'in temel değerleri ve ilkeleri, Uluslararası Sosyal Etki Değerlendirmesi Prensipleri'nde belirtilmektedir. SED'in temel ilkeleri şunlardır: SED'in ve projenin amacı toplumdaki savunmasız grupların güçlendirilmesine katkıda bulunmak; tüm değerlendirmelerde toplumsal cinsiyet merceği uygulamak ve tüm eylemlerin temelinde insan haklarına saygıyı esas almak. İş ve İnsan Hakları söyleminin yükselmesi ve özellikle Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'nin kabul edilmesi ile birlikte insan haklarına saygı duyulması günümüzde özel sektör gelişmelerinin temel bir sorumluluğudur. SED, insan hakları açısından pek çok sosyal ve çevresel etkiyle artan bir ilgiye sahip olacaktır.

Etkilenen insanlar yasal olarak hak sahipleri olduğundan SED, maruz kaldıkları riskleri azaltmanın bir yolu olarak zaman içinde işletmelere katkı sağlayabilir ve uluslararası standartlar ve/veya iyi uygulamalarla uyumlu olmalarına yardımcı olabilir. İdeal olarak SED ve kapsayıcı ÇSSED, bir projeye dair tüm önemli insan hakları konularıyla ilgilenmelidir.

TEMEL KAVRAMLAR

Bu dokümanın sonunda kapsamlı bir sözlük sağlanmasına rağmen sosyal etkilerin yönetimiyle ilgili konuları anlamak için gerekli olan temel kavramlar burada tanımlanmakta ve açıklanmaktadır.

Faaliyet Sosyal Lisansı bir örgütün yürüttüğü faaliyetlerinin paydaşları ve özellikle etkilenen yerel topluluklar tarafından kabul görme veya onaylanma düzeyini ifade eder. Önde gelen işletmeler artık yalnızca yasal düzenlemelere uymanın yeterli olmadığını, aynı zamanda uluslararası STK'lar ve yerel topluluklar da dahil olmak üzere geniş bir paydaş yelpazesinin beklentilerini dikkate almaları, hatta mümkünse bu beklentileri karşılamaları gerektiğinin farkına varmışlardır. Bunu yapmamaları durumunda, sadece itibarlarının zarar görmesi ve fırsatların azalması riskini almayacak; aynı zamanda grevler, protestolar, ablukalar, sabotajlar, yasal işlemler ve bu eylemlerin mali sonuçlarına maruz kalma riskini de alacaklardır. 'Faaliyet sosyal lisansı' bazı ülkelerde iş dünyası dilinin yerleşik bir kavramı hâline gelmiş ve birçok işletme stratejisini yönlendirmese bile aktif olarak etkileyerek yönetim ortamının bir parçası olmuştur.

Daha detaylı malumat için, bakınız:

Boutilier, R.G. 2014 Frequently asked questions about the social licence to operate. *Impact Assessment & Project Appraisal* 32(4), 263-272. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2014.941141>

Özgür, Önceden ve Malumatlandırılmış Rıza (ÖÖMR) Yerli halkların kendi kaderini tayin hakkının sağlanmasına yardımcı olmak için geliştirilmiş usule ilişkin bir mekanizmadır. 2007 yılı Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'nde ve 1989 yılı Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi No 169'da yer almasıyla statü kazanan bir kavramdır. Yasal statü kazanması, bir ülkenin bu belgelerden birini imzalaması ve iç hukuka dâhil etmesine bağlıdır. "Özgür" terimi, paydaş rızasını almak için herhangi bir işletme veya devlet tarafından hiçbir zorlama, taciz, sindirme veya manipülasyon yapılmaması ve toplumun 'hayır' demesi durumunda misilleme yapılmaması gerektiğini ifade eder. "Önceden" terimi, topluluğun yerleşim yerinde veya arazisinde herhangi bir faaliyet başlatılmadan önce rızanın aranması ve alınması ile etkilenen topluluklar tarafından yeterli değerlendirme için makul sürenin sağlanması gerektiği anlamına gelir. "Malumatlandırılmış" terimi, proje geliştiricilerinin planlarını etkilenen topluluklar için kabul edilebilir bir dil ve biçimde tam olarak açıkladığı ve her topluluğun bu planların kendileri için muhtemel ve makul bir anlayışı geliştirmeleri için yeterli malumat ve kapasiteye sahip olduğu anlamına gelir. Her ne kadar "rıza" kavramı, toplulukların gerçek bir seçeneğe sahip olmaları gerektiğini – yani, kendilerine anlamlı faydalar ve kalkınma fırsatları sunuluyorsa projeye "evet", tatmin olmadıkları takdirde ise "hayır" diyebilmeleri ve topluluğun genelinde geniş tabanlı desteğin olup olmadığını belirleyebilecek işler bir mekanizmanın var olması gerektiğini – ima etse de, gerçekte ÖÖMR'nin (Önceden, Özgür ve Malumatlandırılmış Rıza) uygulanmasında sıklıkla sorunlar yaşanmaktadır. ÖÖMR, değişen ölçülerde IFC ve diğer birçok uluslararası örgütler tarafından bir gereklilik olarak benimsenmiştir. ÖÖMR ruhunun tüm topluluklara saygı gösterilmesi ve faaliyet sosyal lisansının kazanılması için kullanılıp kullanılmaması gerektiğine dair artan tartışmalar söz konusudur.

Daha detaylı malumat için, bakınız:

Buxton, A. & Wilson, E. 2013 *FPIC and the Extractive Industries: A Guide to applying the Spirit of Free, Prior and Informed Consent in Industrial Projects*, London: IIED. <http://pubs.iied.org/pdfs/16530IIED.pdf>

İnsan Hakları Temelli Yaklaşım; politikalar, programlar, planlar ve projelerde insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasını sağlamaya yönelik kavramsal ve prosedürel bir çerçeveyi ifade eder. İnsan haklarıyla ilgili tüm araç ve eylemlerin temeli olarak çok farklı bağlamlarda uygulanmakta (özellikle sağlık ve kalkınma iş birliğinde) ve şunlar amaçlanmaktadır: (i) insan haklarını ve prensiplerini eylemlerin temel unsuru olarak konumlandırmak; (ii) yükümlülük sahiplerinden hak sahipleri için hesap verilebilirlik ve şeffaflığı talep etmek; (iii) hak sahiplerinin, yükümlülük sahiplerinden hesap sormaları için güçlendirilmesi ve hak sahiplerini kapasite geliştirme için desteklemek; (iv) hak sahiplerinin gelişim süreçlerinde ve planlanmış müdahalelerde anlamlı katılımlarının sadece en iyi uygulama olarak değil aynı zamanda içsel bir hak olarak tanındığından emin olmak; ve (v) hak sahiplerinin ayrımcı olmayan katılımını ve özellikle savunmasız veya marjinal birey ya da grupların (kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve gençler, azınlıklar ve Yerli halklar gibi) öncelik verilmesini sağlamak.

Daha detaylı malumat için, bakınız: <http://hrbaportal.org/>

İnsan Hakları Durum Tespiti; Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri’nde yer alan ve işletmelerin önerilen ticari eylem, işlem veya devralmanın gizli insan hakları riskleri (başka bir deyişle, yalnızca işletmeye yönelik değil insan ve topluluklara yönelik riskler) barındırmadığına dair güvenceyi sağlamak için durum tespiti süreci yürütmesi gerektiğini ifade eder. Birçok sosyal etki aynı zamanda insan hakları etkisi olduğundan, etkilenen paydaşlar yasal haklara sahiptirler. Bu durum, sosyal etkilerin ve sosyal etki değerlendirmesinin önemini arttırmaktadır. Bundan dolayı sosyal etkiler, işletmelerin mutlaka ele alması gereken ciddi konulardır.

Daha detaylı malumat için, bakınız:

ICMM 2012 *Integrating Human Rights Due Diligence into Corporate Risk Management Processes*. <http://www.icmm.com/document/3308>

Teknik Olmayan Riskler; teknik risklerin (yani fiziksel, yapısal, mühendislik ve çevresel risklerin) aksine bir projenin karşılaştığı yönetsel, yasal, sosyal ve politik sorunlarla ilgilidir. Birçok proje personelinin teknik ve teknokratik odağı (ve toplum dışı zihniyeti); teknik risklere ayrılan bütüncül dikkate oranla teknik olmayan risklerin ikincil bir önem arz ettiği veya tamamen göz ardı edildiği anlamına gelir. Bununla birlikte, yerel toplulukların gerçekleştirebileceği protesto eylemleri nedeniyle, teknik olmayan riskler bir proje için potansiyel olarak ciddi mali riskler taşıdığından bütünüyle hesaba katılmalı ve ele alınmalıdır.

Daha detaylı malumat için, bakınız:

Davis, R. & Franks, D. 2014 *Costs of Company-Community Conflict in the Extractive Sector*. http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/research/Costs%20of%20Conflict_Davis%20%20Franks.pdf

Sosyal Risk; çeşitli söylemlerde farklı anlamlara sahiptir. SED/kurumsal proje söyleminde, “sosyal risk”, “teknik olmayan risk” ile büyük ölçüde benzer bir kavram ve tercih edilen terimdir. Dünya Bankası, sosyal riski “müdahalenin eşitsizliği ve/veya sosyal çatışmayı yaratması, güçlendirmesi veya derinleştirmesi, kilit paydaşların tutum ve eylemlerinin kalkınma hedefine ulaşılmasını bozması ya da kalkınma hedefi yahut bunu başarmak için gerekli olan araçların, önemli paydaşlar arasındaki sahiplik eksikliği” olarak tanımlar. Banka için sosyal risk hem proje başarısına yönelik risk (tehditler) hem de projenin yarattığı ve sonrasında proje için tehdiye dönüşen risk (sosyal hususları) olarak görülmektedir.

Kurumsal düzende sosyal risk, öngörülmeleyen hafifletme maliyetleri, gelecekteki dava ve/veya tazminat ödemeleri, işçi grevleri, sabotaj misilleme eylemleri ve itibar zararları gibi projenin yol açacağı herhangi bir sosyal etkiden veya sosyal sorundan kaynaklanan işletme riskleri olarak kabul edilebilir.

Daha detaylı malumat için, bakınız:

Kytle, B. & Ruggie, J. 2005 *Corporate Social Responsibility as Risk Management: A Model for Multinationals*. http://www.ksg.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/publications/workingpaper_10_kytle_ruggie.pdf

Etkiler & Faydalar Anlaşmaları (veya Toplumsal Kalkınma Anlaşmaları); proje geliştiricileri ile etkilenen kişiler arasındaki müzakere edilen anlaşmalardır. Bu anlaşmalar, bazen hükümetleri içermesi ve hükümet politikasının itici güç ve içeriği etkilemesine rağmen proje geliştirici ile etkilenen paydaşlar arasındadır. Sözleşmeler normalde olası ilave etkiler, bu etkilerin nasıl ele alınacağına dair hükümler, taahhüt edilen faydalar ve taraflar arasındaki ilişkiyi yönetmek için kullanılacak yönetim süreçleri hakkındaki beyanları içerir.

Daha detaylı malumat için, bakınız:

Gibson, G. & O’Faircheallaigh, C. 2010 *IBA Community Toolkit: Negotiation and Implementation of Impact and Benefit Agreements*. Toronto: Walter & Duncan Gordon Foundation. <http://www.ibacommunitytoolkit.ca>

Sürdürülebilir Geçim Kaynakları; topluluk ve kişilerin yetenekleri, geçim kaynakları (varlıklar, sermayeler) ile geçimlerini sağlamak ve yaşam tarzlarını sürdürmek için üstlendikleri stratejiler ve faaliyetlerle ilgili bir düşünme tarzını ifade eder. Geçim kaynağı, bir kişinin veya hane halkının yaşam biçimini ve geçimini nasıl sağladığını; özellikle yiyecek, içecek, barınma, giyinme ve toplum içinde yaşama gibi yaşamın temel ihtiyaçlarını nasıl karşıladığını ifade eder. Geçim kaynakları, birbirine ve aynı zamanda biyofiziksel çevreye bağlıdır. Bir geçim kaynağı, stres ve şoklarla başa çıkabildiğinde ve bunlardan toparlanabildiğinde (yani dirençli olduğunda), mevcut ve gelecekteki yetkinliklerini ve varlıklarını sürdürebildiğinde veya geliştirebildiğinde ve bunu yaparken doğal kaynak temelini zayıflatmadığında sürdürülebilir kabul edilir. İnsanlar hayatta kalmak için sürdürülebilir geçim kaynağına ihtiyaç duyduklarından tüm müdahalelerin geçim kaynakları üzerindeki etkilerinin dikkate alınması gerekir.

Daha detaylı malumat için, bakınız:

Scoones, I. 1998 *Sustainable Rural Livelihoods: A Framework for Analysis*, IDS Working Paper 72 <http://mobile.opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/3390/Wp72.pdf>

Paylaşılan Değer; bir işletmenin rolünü yeniden düşünmeyi gerektiren bir yaklaşımdır; yalnızca geleneksel ekonomik ihtiyaçların değil, toplumsal ihtiyaçların da piyasaları tanımladığını kabul eder. Bu anlayışa göre, işletmelerin amacı yalnızca hissedarları için kâr sağlamak değil, toplumla birlikte ortak değer yaratmak olarak yeniden tanımlanmalıdır; böylece hem işletme hem de toplum fayda sağlar. Bu bakış açısı aynı zamanda sosyal zararların, işletmeler için sosyal riskler şeklinde maliyet yarattığını ve bu nedenle dikkatle yönetilmesi gerektiğini de kabul eder.

Daha detaylı malumat için, bakınız:

Porter, M. & Kramer, M. 2011 *Creating shared value*. *Harvard Business Review* 89(1-2), 62-77. http://www.fsg.org/Portals/0/Uploads/Documents/PDF/Creating_Shared_Value.pdf; Hidalgo, C. et al. 2014 *Extracting with Purpose*. FSG. <http://www.fsg.org/tabid/191/ArticleId/1184/Default.aspx?srpush=true>

Ekvator Prensipleri (EP); küresel finans sektörüne yönelik kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik çerçevesidir. Daha spesifik olarak dünyanın herhangi bir yerindeki projeler ve tüm sektörlerdeki çevresel ve sosyal riski belirlemek, değerlendirmek ve yönetmek için finansal kurumların benimsedikleri bir risk yönetim çerçevesidir. Öncelikle sorumlu risk kararı almayı desteklemek amacıyla yürütülecek olan durum tespiti için asgari bir standart sağlamayı amaçlamaktadır. EP'yi benimseyen bankalar, projelerin finansmanına yönelik dahili çevresel ve sosyal politikalarında, prosedürlerinde ve standartlarında ilkeleri uygulamayı taahhüt eder ve EP uygulamasını taahhüt etmeyecek veya edemeyecek müşterilerine proje finansmanı ya da projelerle ilgili kurumsal kredileri sağlamayacağını kabul eder. EP'ye üye olan bankalar, gelişmekte olan ülkelerdeki uluslararası proje finansmanının önemli bir bölümünü sağlamaktadır. Aslında EP, bir dizi üst düzey ilkeler setidir ve operasyonel yönergeler için EP, IFC Performans Standartları ile uyumluluğu gerektirir.

Daha detaylı malumat için, bakınız:

<http://www.equator-principles.com> ve <http://www.ifc.org/performancestandards>

İÇİNDEKİLER

4	Temel Kavramlar
8	Sosyal Etki Değerlendirmesi Nihai Bir Ürün Değil, Yönetim Sürecidir
9	Sosyal Etkiler, İnsanları Etkileyen Her Şeydir
11	Sosyal Etki Değerlendirmesi & Yönetimi ve Sosyal Performans
12	Sosyal Etki Değerlendirmesi Tüm Proje Aşamalarıyla İlgilidir
13	Sosyal Etki Değerlendirmesini Yaptıran, Kullanan ve Yapanlar
13	Sosyal Etki Değerlendirme Aşamaları ve Görevleri
16	SED Uygulamak Hem İyi Bir İş Hem de Yürütülen İş için İyidir
17	Tüm Projelerin Hedefi Sürdürülebilir Sosyal Kalkınma Olmalıdır
21	İnsan Hakları Dikkate Alınmalıdır
23	Yerli, Geleneksel, Kabile ve Diğer Toprak Bağlantılı Halklar Kabul Edilmeli ve Özel İlgi Gösterilmelidir
27	Sosyal Etki Değerlendirmesi ve Halkın Katılımı Farklıdır
31	Yerinden Edilme ve Yeniden Yerleştirme, Etkilenen Topluluklara Ciddi Zararlar Veren ve Projelere Büyük Risk Oluşturan Önemli Bir Faktördür
35	Yerel İçerik Paylaşılan Değerin Yaratılmasını Destekler
37	Projenin Başlangıcında Kapanış Planı
39	SED Uygulayıcıları için Etik
41	SED'i Oluşturan 26 Görev için İyi Uygulama Rehberi
69	Sosyal Etki Değerlendirmesi Raporunun Özgün İçerik Listesi ve/veya Sosyal Etki Yönetim Planı
71	Sosyal Etki Değerlendirme Raporlarının ve Sosyal Etki Yönetim Planlarının Kontrolüne İlişkin İnceleme Kriterleri
74	Sonuç
75	Sosyal Etki Değerlendirmesi ve Yönetimine İlişkin Temel Referanslar
77	Sosyal Etki Değerlendirmesi ve Yönetimi ile ilgili Diğer Önemli Kaynaklar ve İnternet Bağlantıları
78	SED Terimleri ve Kavramları Sözlüğü

SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ NİHAİ BİR ÜRÜN DEĞİL, YÖNETİM SÜRECİDİR

Uluslararası Sosyal Etki Değerlendirmesi İlkeleri; SED’i “planlı müdahalelerin (politikalar, programlar, planlar, projeler) hem olumlu hem de olumsuz, amaçlanan ve amaçlanmayan sosyal sonuçlarını ve bu müdahalelerin başlattığı herhangi bir sosyal değişim sürecini analiz etme, izleme ve yönetme süreçleri” olarak tanımlar. Birçok farklı biçimde uygulanabilmesine ve uygulanmış olmasına rağmen bu rehber; SED’in havaalanları, köprüler, barajlar, otoyollar, madenler, boru hatları, limanlar, iletim koridorları, rüzgâr santralleri gibi yeni altyapıların planlı inşaatları ile ticari tarım ve tarımsal ormancılık geliştirmeleri ve doğa koruma alanlarının oluşturulması gibi proje düzeylerinde tatbik edilmesini ele alır. Söz konusu türdeki projelerin planlanması ve uygulanması birçok sosyal etkiye sebep olabilir. Projeye ilişkin en erken aşamalardan itibaren, tipik olarak mülk fiyatlarını etkileyebilecek ve bir göçe yahut tersine insan akınına (“bal küpü etkisi” olarak bilinir) yol açabilecek spekülasyonlar vardır.

Projeler insanlara çeşitli fırsatlar ve faydalar sağlayabilir; ancak aynı zamanda zararlı etkiler de yaratabilir. Genellikle projeler tamamen iyi ya da tamamen kötü değildir; yakın topluluklar içinde maliyetler ve faydalar farklı biçimlerde dağılır. Kazananlar ve kaybedenler şeklinde konuşmak fazla basitleştirici olur, çünkü insanlar aynı anda hem fayda görebilir hem de zarar görebilir. Proje süresi boyunca faydaların en üst düzeye çıkarılması ve olumsuz etkilerin tamamen önlenmesi ya da en aza indirilmesi için iyi bir yönetim gereklidir. Sosyal Etki Değerlendirmesi (SED), bu faydaların sağlanması ve zararların önlenmesinde önemli ölçüde yardımcı olabilecek bir süreçtir.

SED, kalkınmanın sosyal etkilerinin yönetim süreçleriyle ilgili olması ve geliştiricilerin (işletme veya devlet) yanında yerel topluluklar için çıktıları iyileştirme yoluyla ortak değere katkı sağlamasından dolayı, yasal olarak zorunlu olup olmadığına bakmaksızın tüm projeler tarafından uygulanmalıdır. Sosyal etkileri yeterince belirlemek ve yönetmek için SED’e aktarılan gayret, olası proje etkileri ve riskleri ile orantılı olmalıdır. Erken dönemde tatbik edilen kapsam belirleme faaliyetleri, uygulayıcının gerekli olması muhtemel çabanın göreceli ölçeğini belirlemesine yardımcı olmalıdır.

Çevresel Etki Bildirimi’ne benzeyen geleneksel sosyal etki beyanından ziyade, oluşturulacak daha uygun bir doküman, toplu olarak projenin yarattığı sosyal sorunları yönetmek için bütünleştirilmiş bir dizi eylem ve prosedürü içeren Sosyal Etki Yönetim Planı (SEYP) ve Toplum Sağlığı & Güvenliği Planı, Yeniden Yerleştirme Eylem Planı, Paydaş Katılım Planı, Yerel Tedarik Planı gibi ilgili yönetim dokümanlarıdır. SEYP; değişikliği izlemek, raporlamak, değerlendirmek, gözden geçirmek ve proaktif olarak yanıt vermek için bir projenin her aşamasında (kapanış sonrası dâhil) üstlenilecek stratejileri ana hatlarıyla belirtir. Uyarlanabilir yönetim, sosyal etkileri yönetmenin önemli bir parçasıdır. Genellikle proje onayları için etki beyanlarının hazırlanmasının bir sonucu olarak geliştirilirler ve daha sonra periyodik olarak güncellenirler. İdeal olarak SEYP’ler işletmenin dâhili yönetim sistemlerine karşılık gelmeli ve/veya onları beslemelidir. Alternatif olarak işletmeler, genel planlama sürecinin bir parçası olarak sosyal etki yönetim sistemi uygulayabilir.

Bir yönetim süreci olarak Sosyal Etki Değerlendirmesi konusunda daha detaylı malumat için:

Esteves, A.M., Franks, D. & Vanclay, F. 2012 Social impact assessment: The state of the art. *Impact Assessment & Project Appraisal* 30(1), 35-44. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2012.660356>

Franks, D., Fidler, C., Brereton, D., Vanclay, F. & Clark, P. 2009 *Leading Practice Strategies for addressing the Social Impacts of Resource Developments*. St Lucia: Centre for Social Responsibility in Mining, Sustainable Minerals Institute, The University of Queensland. http://www.csr.uq.edu.au/docs/Franks_etal_LeadingPracticeSocialImpacts_2009.pdf

Franks, D. & Vanclay, F. 2013 Social Impact Management Plans: Innovation in corporate and public policy. *Environmental Impact Assessment Review* 43, 40-48. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2013.05.004>

Vanclay, F. 2003 International Principles for Social Impact Assessment. *Impact Assessment & Project Appraisal* 21(1), 5-11. <http://dx.doi.org/10.3152/147154603781766491>

SOSYAL ETKİLER, İNSANLARI ETKİLEYEN HER ŞEYDİR

Uluslararası Sosyal Etki Değerlendirmesi İlkeleri; sosyal etkilerin, insanları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen ya da ilgilendiren planlı bir müdahaleyle (örneğin bir projeyle) ilgili tüm konuları kapsadığını ileri sürmektedir. Sosyal etki; bireysel, ekonomik birim (aile/hane), sosyal grup (arkadaş çevresi), işyeri (işletme veya kamu kurumu) veya genel olarak topluluk/toplum seviyesinde algısal (bilişsel) yahut bedensel (fiziksel) olarak deneyimlenen veya hissedilen etkiler olarak kabul edilir. Bir etki veya etkiye neden olan eylem, söz konusu seviyelere, farklı şekillerde ve düzeylerde tesir eder.

“Sosyal etki”, herhangi bir paydaş grubunu etkileyen veya endişelendiren bir projeyle bağlantılı herhangi bir şey olarak düşünülür ve bu nedenle de belirli bir grup insan tarafından değer ve önem atfedilen hemen hemen her şey potansiyel olarak sosyal etkinin alanına girebilir. Örneğin çevresel etkiler aynı zamanda sosyal etkiler de olabilir, çünkü insanlar geçim kaynakları için çevreye bağımlıdır ve projelerin gerçekleştirileceği yerlere duygusal bağ (mekâna aidiyet) hissedebilirler. İnsanların sağlığı ve refahı üzerindeki etkiler de, sosyal etkilerdir. Kültürel mirasın, önemli habitatların veya biyoçeşitliliğin kaybı da aynı biçimde insanlar tarafından değer verildiği için sosyal etkiler olabilir. Bundan dolayı SED, insanlarla ve onların yaşam biçimleriyle ilgili olan her şeyi ele almalıdır. Bu durum, SED’in potansiyel etkilerin bir kontrol listesiyle başlayamayacağı ancak sosyal etkileri, projenin farkındalığından ve projenin paydaşları için önemli olan şeyleri nasıl etkileyeceğinin anlaşılmasından yola çıkarak tanımlaması gerektiği anlamına gelir. Bu bağlamda Metin Kutusu 1, sosyal etkilerin ne olduğu konusunda bir fikir vermektedir.

METİN KUTUSU 1: SOSYAL ETKİLER NEDİR?

Sosyal etkiler, insanlar üzerinde aşağıdakilerden bir veya daha fazlasında yaşanan değişikliklerdir:

- yaşam tarzları – nasıl yaşadıkları, çalıştıkları, oynadıkları ve günlük olarak birbirleriyle etkileşim kurdukları;
- kültürleri – paylaşılan inançları, gelenekleri, değerleri ve dili veya lehçesi;
- toplulukları – bütünlüğü (uyumu), istikrarı, karakteri, hizmetleri ve olanakları;
- politik sistemleri – insanların hayatlarını etkileyen kararlara ne ölçüde katılabildikleri, yaşanan demokratikleşme düzeyi ve bu amaç için sağlanan kaynaklar;
- çevreleri – insanların kullandığı hava ve suyun kalitesi, yedikleri yiyeceklerin mevcudiyeti ve kalitesi, maruz kaldıkları tehlike veya risk, toz ve gürültü düzeyi, sanitasyonun yeterliliği, fiziksel güvenlikleri ve kaynaklara erişimleri ve bunlar üzerindeki kontrolleri;
- sağlıkları ve esenlikleri (iyi olma halleri) – sağlık, yalnızca hastalık veya sakatlığın olmayışı değil; fiziksel, zihinsel, sosyal ve ruhsal açıdan tam bir iyilik hâlidir;
- kişisel ve mülkiyet hakları – özellikle insanların ekonomik olarak etkilenip etkilenmediği veya medeni özgürlüklerinin ihlali içerebilecek kişisel mağduriyetlerle karşılaşmış veya karşılaşmadıkları,
- korkuları ve beklentileri – güvenlikleri hakkındaki algıları, topluluklarının geleceği hakkındaki korkuları ve kendi gelecekleri ve çocuklarının geleceği ile ilgili kaygıları.

Kaynak: Vanclay, F. 2003 International Principles for Social Impact Assessment. Impact Assessment & Project Appraisal 21(1), 5-11. <http://dx.doi.org/10.3152/147154603781766491>

Önemli bir kavramsal husus, sosyal değişim süreci ile sosyal etki arasındaki farklılıktır. Bir toplulukta değişime neden olan süreçlerin tümü mutlaka sosyal etkilere neden olmaz. Örneğin, nüfusta mütevazı bir artış mutlaka olumsuz bir sosyal etki değildir. Birçok durumda, ekonomik büyümeye ve sosyal gelişmeye yol açan bir fayda olabilir. Öte taraftan bir projeyle ilişkili plansız, hızlı, büyük bir nüfus akını birçok sosyal etki yaratabilir. SED’in odağı; olumsuz etkileri en aza indirmek ve potansiyel faydaları en üst düzeye çıkarmak için iç göç sürecinin yeterince öngörüldüğüyle, buna hazırlanıldığıyla ve etkili bir yönetimin temin edilebileceğiyle ilgilidir.

SED, bazen çevresel etki değerlendirmesinin bir sosyal biçimi olarak tanımlansa da birçok farklılık söz konusudur. Örneğin, çevresel etkiler yalnızca toprağa ilk tohum atıldığında ortaya çıkma eğilimindeyken; sosyal etkiler bir şeylerin olabileceğine dair bir söylenti olduğu anda ortaya çıkabilir. Bu söylentiler, spekülasyonlara ve spekülasyon davranışlarına yol açar. Bazı durumlarda, örneğin sosyal olarak istenmeyen bir fabrika veya yerel olarak istenmeyen başka bir arazi kullanımı söz konusu olduğunda, söylentinin herhangi bir temeli olsun veya olmasın ve proje fiilen gerçekleşsin veya gerçekleşmesin, söylentiler de insanların korkularını ve endişelerini yayabilir ve büyütebilir. Korku ve endişe, algılanan tüm etkiler gibi, insanların deneyimlediği gerçek sosyal etkilerdir ve göz ardı edilmeden etkili bir şekilde yönetilmelidir. Projenin topluluk katılımının kapsamı ve etkinliği, üretilen korku ve endişe miktarı üzerinde büyük bir tesire sahiptir. Deneyimlenen sosyal etkilerin boyutu; büyük oranda, kullanılan katılım mekanizmalarının gerçekliği ile tüm paydaşların görüşlerinin ne ölçüde dikkate alındığı, çeşitli raporlara ve hafifletme eylemlerine ne kadar yansıtıldığı gibi bağlamsal faktörlere bağlıdır.

Sosyal etkiler, bir toplulukta yanlış beklentiler oluşturan projeler tarafından da yaratılabilir. Bu durum, proje çalışanlarının gerçekleşmeyecek vaatlerde bulunması ya da beklentilerin kötü şekilde yönetilmesi ve söylentilerin kontrolsüz biçimde yayılması yoluyla farkında olmadan ortaya çıkabilir. Bu açıdan örneğin, yerel halka yönelik muhtemel işlerin miktarı ve türü hususlarında proje geliştiricilerin gerçekçi olması önemlidir. Topluluklar, bir projeden bekledikleri faydalar gerçekleşmediğinde kendilerini “kandırılmış” hissedebilirler. Bu durum, işletmeye olan güven eksikliğine ve faaliyet sosyal lisansı kaybına sebep olur.

Bu dokümanda tartışıldığı gibi, sosyal etkiler nadiren tekil neden-sonuç ilişkileridir (bkz. Görev 10). Kesişen etki yollarının karmaşık desenleri vardır. Sağlık, esenlik ve sosyal çıktılar daima çok faktörlüdür. Örneğin, proje tarafından habitatlarda yaratılan fiziksel değişiklikler, hastalıklı organizmaların ekolojisini değiştirebilir, yaşam düzenleri ve yaşam tarzlarındaki değişiklikler, vektör organizmalara (sivrisinekler gibi) maruz kalma modellerini değiştirebilir, böylece hastalığı ve muhtemelen ölümü artırabilir. Değişen çalışma biçimleri (özellikle dönüşümlü vardiyalı çalışma ve/veya uzun nöbet listeleriyle) yalnızca işçi üzerinde değil aynı zamanda işçinin eşi ve çocukları üzerinde de sağlık etkilerine yol açabilir. Uyku düzensizlikleri, depresyon, alkol, madde kullanımı ve aile şiddeti vardiyalı çalışma ile ilişkili olabilir.

Bir diğer önemli anlayış, projelerin daima yerel enflasyona sebep olma eğiliminde olmalarıdır. Bu durum, proje için çalışanlar ile çalışmayanlar arasında ciddi kopuşlara sebep olabilir. Proje çalışanlarına, tipik olarak enflasyon oranında (ve buna katkıda bulunan) ücretler ödenirken diğer insanlar ek gelirden faydalanmadan artan maliyetlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bundan dolayı, projeler kaçınılmaz olarak bir topluluktaki eşitsizliği artırır; bu durum, projelerin yerel sosyal yatırım girişimlerine katkıda bulunmasının gerçekten önemli olmasının bir nedenidir. Hızlı gelişen şehir (mantar kent) topluluklarında projenin çekiciliği, düşük ücretli hizmet işleri için çalışacak işçinin bulunmadığı anlamına gelebilir. Kamu sektörü de dâhil olmak üzere diğer sektörlerden personelin izinsiz transferi de çalışanlar açısından yüksek bir personel sirkülasyonu ve kapasite eksikliği yaratan önemli bir sorundur.

Sosyal etkilerin farklı türleri konusunda *daha detaylı malumat için*:

Fehr, R., Viliani, F., Nowacki, J. & Martuzzi, M. (eds) 2014 *Health in Impact Assessments: Opportunities not to be missed*, Copenhagen: World Health Organisation Regional Office for Europe. <http://www.euro.who.int/health-in-IA>

Harris-Roxas, B. et al. 2012 Health Impact Assessment: The state of the art. *Impact Assessment and Project Appraisal* 30(1), 43-52, 2012. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2012.666035>

ICMM 2010 *Good Practice Guidance on Health Impact Assessment*. <http://www.icmm.com/document/792>

IFC 2009 Introduction to Health Impact Assessment. Washington, DC: International Finance Corporation. <http://commdev.org/introduction-health-impact-assessment>

IFC 2009 *Projects and People: A Handbook for Addressing Project-Induced In-migration*. Washington, DC: International Finance Corporation. http://commdev.org/files/2545_file_Influx.pdf

Petkova, V. et al. 2009 Mining developments and social impacts on communities: Bowen Basin case studies. *Rural Society* 19(3), 211-228. <http://dx.doi.org/10.5172/rsj.19.3.211>

Vanclay, F. 2002 Conceptualising social impacts. *Environmental Impact Assessment Review* 22(3), 183-211. [http://dx.doi.org/10.1016/S0195-9255\(01\)00105-6](http://dx.doi.org/10.1016/S0195-9255(01)00105-6)

Vanclay, F. 2012 The potential application of Social Impact Assessment in integrated coastal zone management. *Ocean & Coastal Management* 68, 149-156. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2012.05.016>

Vanclay, F. (ed.) 2014 *Developments in Social Impact Assessment*. Cheltenham: Edward Elgar.

SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ & YÖNETİMİ VE SOSYAL PERFORMANS

Sosyal Etki Değerlendirmesi (SED), öncelikle düzenleyici bir araç olarak 1970'lerin başında Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ile ortaya çıkmış ve zaman içinde uygulama konusunda sürekli bir gelişme yaşamıştır. SED'e olan ilginin artmasıyla, SED bağlamında bir söylem gelişmesine katkı olarak SED uygulayıcılarının mesleki bir topluluğu oluşmuştur. Tüm mesleki uygulama alanlarında olduğu gibi konunun anlaşılması da bu söylem içerisinde gelişmiştir. Gerçekleşen en önemli değişim, sosyal etkilerin ele alınmasının, yalnızca düzenleyici onay süreciyle sınırlı kalmaksızın, bir projenin en başından itibaren sosyal meselelerin aktif şekilde yönetilmesini gerektirdiğine dair farkındalığın artması olmuştur. Bir diğer önemli değişim ise, toplulukların proje etkilerinin kendilerine dayatılmasını istemediği, geliştirme sürecinde aktif ortak olmak istedikleri ve özel sektör projelerinden yararlanmak istedikleri yönündeki farkındalığın giderek artmasıdır. Dolayısıyla paylaşılan bu değer önemli bir husustur. Günümüzün düzenleyici ve denetleyici otoritelerinin sadece devlet kurumlarıyla sınırlı olmadığı, aynı zamanda yerel ve küresel STK'ları (özellikle gözlemci STK'ları), uluslararası endüstri birlikleri, finans ve sigorta sektörleri ve projeden etkilenen toplulukları da kapsadığı açık bir gerçektir. Ulusal mevzuat önemini sürdürse de standartların belirlenmesinde öncü rolü uluslararası endüstri birlikleri (ICMM, IPIECA, Uluslararası Hidroelektrik Birliği vb.) ile finans kurumları (IFC, Ekvator Prensipleri bankaları) üstlenmektedir. Bu uluslararası standartları karşılamayan projeler, proje finansmanına erişim veya sigortalandırılmasında başarılı olamayabilir. Uluslararası beklentileri karşılamayan projeler; protesto eylemlerine maruz kalabilir ve yasal zorluklarla ve diğer aktivist baskılarla karşı karşıya kalabilir. Tüm bunlar, projelerin faaliyet göstermek için sadece bir devlet düzenleme kurumundan ziyade her biri farklı ve tamamlayıcı tarafsız birçok paydaştan faaliyet sosyal lisansı alması ve sürdürmesi gerektiği anlamına gelir.

SED söylemi ve uygulamasındaki bu değişim, SED'in artık yalnızca bir dizi sosyal etkinin belirlenmesi ve düzenleyici onay almak için bir belge sunulmasından ibaret görülmeyip, çok daha geniş bir çerçevede ele alınmasına yol açmıştır. SED, günümüzde bir işletme/proje ve yerel topluluklar arasındaki etkileşimle ilgili aşağıda belirtilen çok çeşitli görevleri kapsamaktadır. Kurumsal ortamda bu faaliyetlerin tamamına genellikle sosyal performans denilmekte ve bu durum SED'i mevzuat açısından izin alınması gibi özel bir durumdan ayırmaktadır.

Projelerin sosyal konularının yönetimi ve dolayısıyla SED uygulayıcılarının tüm çalışma kapsamı potansiyel olarak aşağıdaki görevleri içermektedir. Ancak bu görevlerin hepsinin aynı anda yapılmadığı ve SED uygulayıcısının belirli bir durumda yapması gerekenlerin bağlamsal olacağı göz önüne alınmalıdır:

- Olası sosyal etkilerin ön değerlendirmesinin yapılması;
- Çevresel ve biyolojik çeşitlilik etkilerinin sosyal yönlerinin ve sosyal değişimlerin çevresel ve biyolojik çeşitlilik etkilerinin etki değerlendirmelerinde ve yönetim planlarında dikkate alındığından emin olunması için ÇED ekibiyle (ve diğer değerlendirme ekipleriyle) irtibat kurulması;
- Bir topluluk profili oluşturulması (yerel sosyal bağlamın açıklanması);
- Karar verme ve sosyal değişiklikleri belgelemek için sosyal bir temel oluşturulması (etki öncesi durumu belgelemek için temel sosyal değişkenlere ilişkin verilerin toplanması);
- Projedeki değişikliklerin belirlenip uygulanması ve sosyal etkilerin azaltılması için diğer eylemlerin üstlenilmesi;
- Alternatifsiz durumlarda ekonomik olarak yerlerinden edilecek kişiler için yeniden yerleştirmenin ve/veya tazminatın planlanması;
- Yeniden Yerleştirme Politikası Çerçevesi, Yeniden Yerleştirme Eylem Planı, Geçim Kaynaklarının Restorasyonu ve İyileştirme Planının hazırlanması ve bunların proje geliştirme planları ve zaman çerçevelerine entegre edilmesinin sağlanması;
- Gerektiğinde insan hakları uzmanlarını da dahil ederek insan hakları durum tespitini ve insan hakları etki değerlendirmelerinin üstlenilmesi;
- Projenin faydalarını artırmanın yollarının belirlenmesi;

- Paydaşların belirlenmesi ve çıkarların, ilişkilerin ve potansiyel iki yönlü proje-paydaş etkilerinin haritalandırılması;
- Özgür, önceden ve malumatlandırılmış rıza ruhuyla tutarlı, gerçek topluluk katılımı süreçlerinin kolaylaştırılması;
- Yerli toplulukların dahil olduğu durumlarda, resmi Özgür, Önceden ve Malumatlandırılmış Rıza gerekliliklerine uyma süreçlerine yardımcı olunması;
- Etkilenen toplulukların önerilen bir projenin olası sosyal etkilerinin kendileri için ne anlama gelebileceğini kavramaları konusunda yardım sağlanması;
- Yerel içerik ve yerel satın alma düzenlemelerinin geliştirilmesi;
- Sosyal sorunların izlenmesi;
- Sosyal yatırım eylemlerinin tasarımı ve uygulanması;
- Uygun telafi mekanizmalarının oluşturulması;
- Şikâyet mekanizmalarının tasarımı ve uygulanması;
- Etkiler & Faydalar Anlaşmalarının müzakere edilmesi;
- Sosyal Etki Yönetim Planlarının geliştirilmesi;
- Düzenleyici otoriteler için dokümantasyon hazırlanması;
- Proje alt yüklenicileriyle yapılan sözleşmelere dahil edilecek sosyal etkilerin yönetimini ele alan konu ve/veya yükümlülüklerin belirlenmesi;
- Bir finans kuruluşu için (Dünya Bankası, IFC, başka birçok taraflı kalkınma bankası veya Ekvator Prensipleri’ni benimseyen bir banka) performans standardı uyumluluk dokümanlarının hazırlanması;
- Bir topluluk, STK veya bir finans kurumu için sosyal performansın durum tespiti değerlendirmesi veya denetiminin üstlenilmesi;
- Kapanış planlamasına yardımcı olunması.

Dolayısıyla, sosyal konuların yönetim biçiminde SED (veya en azından sosyal performans) çok geniş kapsamlı bir dizi görev ve faaliyeti kapsayarak tüm proje yaşam süresine uygulanabilir. Uygulamada; sosyal konuların yönetilmesi görevi geniş bir kesim tarafından üstlenilmektedir. Bundan dolayı, sosyal meseleleri düşünme ve yönetme sorumluluğu, projelerin yürütüldüğü kurumun kültürünün temel bir parçası olmalı ve tıpkı iş güvenliği gibi herkesin görevi olmalıdır. Her halükârda, sosyal performanstan sorumlu bir proje personelinin belirlenmesine ihtiyaç vardır. Birçok sosyal performans görevi, SED uygulayıcıları gibi dış danışmanlara devredilmektedir. Her bir danışmanlık sözleşmesinin, yukarıda tanımlanan veya bu rehberde belirtilen tüm görevleri kapsamaması muhtemel değildir. Ancak bu rehber, projenin tüm aşamalarındaki sosyal konuların ele alınması konusunda kılavuzluk sağlamaktadır.

Bu rehberin farklı bölümleri, farklı zamanlarda farklı kişiler için ilgili ve faydalı olacaktır.

SED’in bileşenleri hakkında *daha detaylı malumat için*:

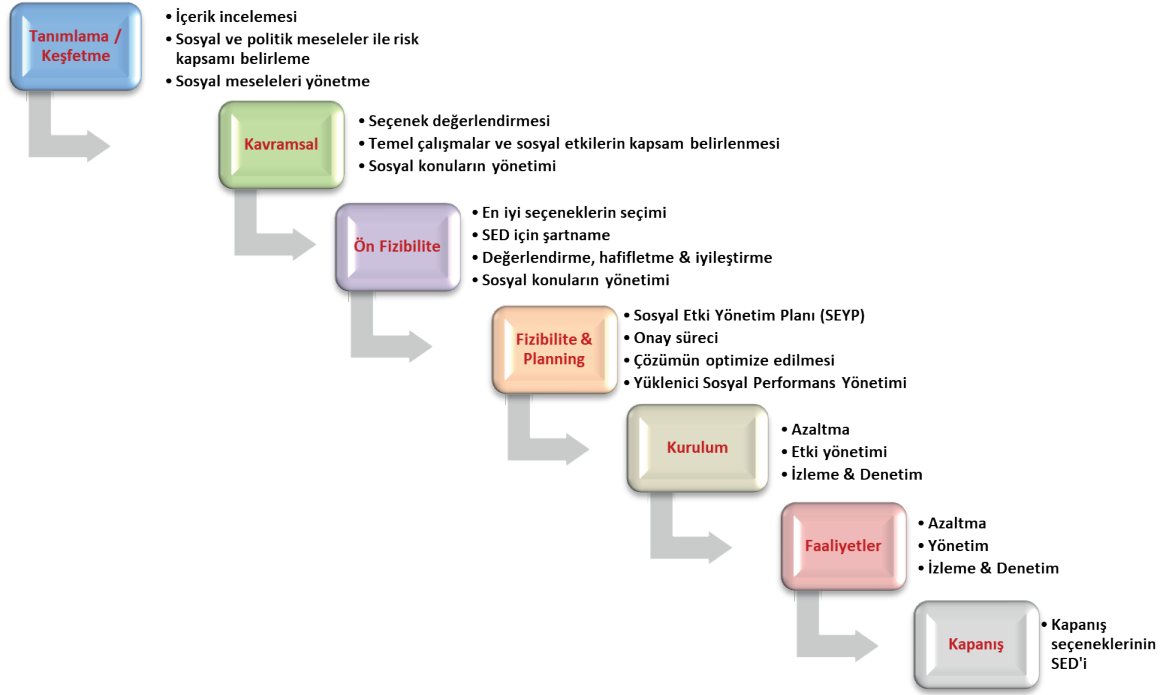
Esteves, A.M., Franks, D. & Vanclay, F. 2012 Social impact assessment: The state of the art. *Impact Assessment & Project Appraisal* 30(1), 35-44. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2012.660356>

Esteves, A.M. & Vanclay, F. 2009 Social Development Needs Analysis as a tool for SIA to guide corporate-community investment: Applications in the minerals industry. *Environmental Impact Assessment Review* 29(2), 137-145. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2008.08.004>

Franks, D. & Vanclay, F. 2013 Social Impact Management Plans: Innovation in corporate and public policy. *Environmental Impact Assessment Review* 43, 40-48. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2013.05.004>

SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ TÜM PROJE AŞAMALARIYLA İLGİLİDİR

SED, projenin sosyal hususlarını yönetme sürecidir. Proje döngüsünün farklı noktalarında değişen sosyal mesele ve kaygılarına uyum sağlar. Şekil 1, tipik bir proje döngüsünü tasvir etmekte ve SED’in her aşamadaki potansiyel rolünü tanımlamaktadır. Önemli olan husus, her aşamada SED için bir rolün varlığıdır. Proje döngüsü genellikle doğrusal bir süreç olarak tasvir edilse de uygulamada gerçek bu kadar net değildir. Projelerin bir aşamadan diğerine kolay bir şekilde geçmesi zorunlu olmamakta ve belli bir aşamada durabilmekte veya bir önceki aşamaya geri dönelebilmektedir.

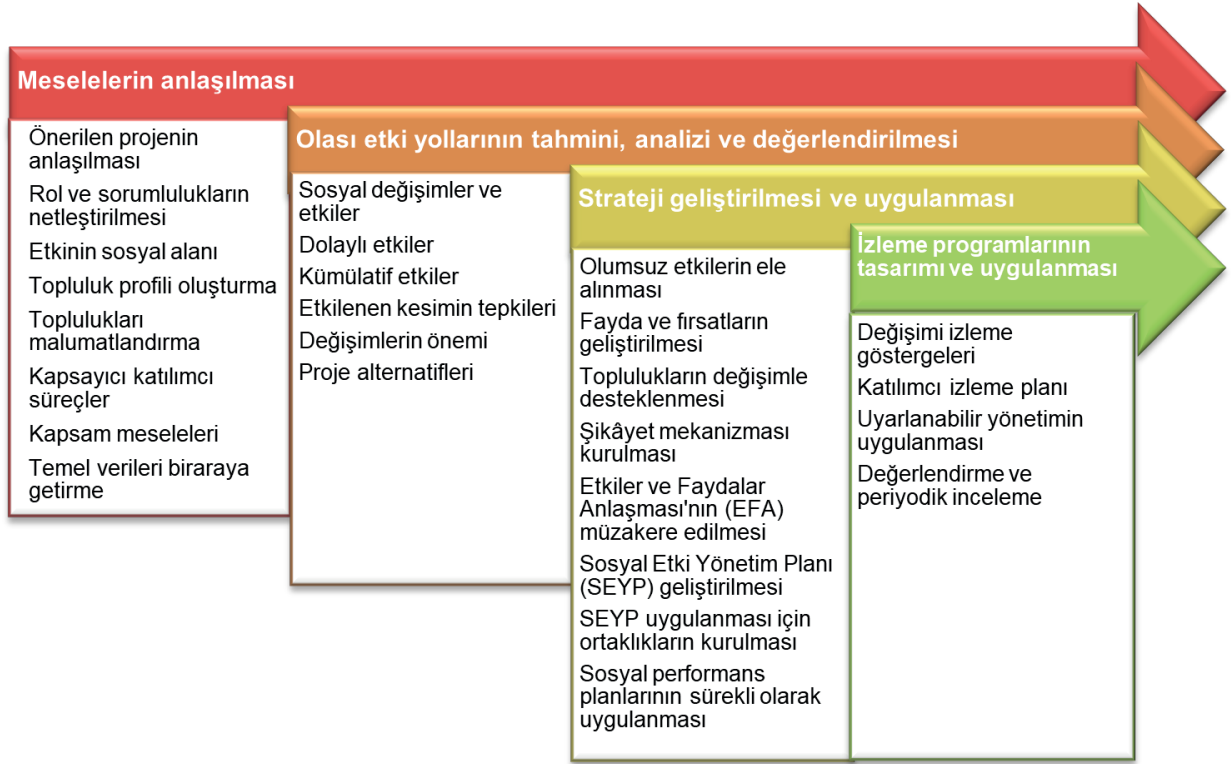
Şekil 1: SED proje döngüsünün tüm aşamalarında uygulanabilir

SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİNİ YAPTIRAN, KULLANAN VE YAPANLAR

SED, çok çeşitli amaçlar için farklı paydaşlar tarafından kullanılabilir. Geleneksel (ÇED) modelde, kesin prosedür yargı durumuna göre değişmesine rağmen genellikle düzenleyici kurumlar; destekçilerden, düzenleyici kurumun şartlarını karşılaması gereken bir SED/ÇED raporu ve bazen de resmî bir emsal inceleme süreci hazırlamaları için özel danışmanlık işletmelerinin görevlendirilmesini talep edebilmektedir. Genellikle bir kamu görüşü süreci olur ve bu süreçte danışmanın kamuoyu yorumlarına yanıt vermesi gerekir. Çeşitli STK'lar raporun standartların altında olduğuna dair bir tespitleri olması durumunda yasal yollara başvurabilir. Bu düzenleyici model, savunucuları tarafından tepki gördüğü, sıklıkla ciddiye alınmadığı, projeyi etkilemek için proje planlama sürecinde çok geç kalındığı ve herhangi bir izin koşuluyla ilgili olarak düzenleyici kurumlar tarafından takip edilmediği için çok etkili olmamıştır. Buna kıyasla, proje yürütücüsünün planlama ve risk yönetimi süreçlerinde önemli bir role sahip olması durumunda SED, proje tasarımı etkilemede ve topluluklara yönelik sonuçları iyileştirmede çok daha verimli olmuştur. SED danışmanlarının çoğunun toplulukların destekçisi olmasına karşılık destekleyen ile topluluk arasında hâlâ belirgin bir güç dengesizliği mevcuttur. Proje sahibi ve toplum arasındaki güvenin düşük olduğu durumlarda uygulanabilecek bir model; proje sahibinin ev sahibi topluluklara kendi etki değerlendirme danışmanlarını görevlendirebilmeleri için finansman sağlamasıdır. Toplum temelli SED, toplumu malumatlandırmaya yardımcı olabilir. Bu modelin; muhtemelen özgür, önceden ve malumatlandırılmış rıza ruhuna uygun olması amaçlanan bir müzakere sürecini desteklediği söylenebilir.

SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRME AŞAMALARI VE GÖREVLERİ

SED sürecindeki görevleri tanımlamanın farklı yolları vardır. Bunlardan bazıları, SED'i ÇED ile yakın ilişkili olarak yansıtmakta; bazıları ise sürecin tekrarlanan doğasına dikkat çekerek ve onu sürekli iyileştirme süreci olarak görerek SED'i bir çevresel yönetim sisteminin sosyal bir modeli olarak ifade etmektedir. Şekil 2'de görüldüğü gibi SED süreci, sıralı fakat aynı zamanda örtüşen dört aşamadan ibaret olarak tasvir edilmektedir. SED, veri toplama ve analizi bağlamında bir öğrenme sürecidir ve nihayetinde ilk varsayımlar ile baştaki anlayışların yeni malumatlar ışığında değiştirilmesi gerekebilir. Dolayısıyla proje savunucuları ve özellikle etkilenen toplulukları da kapsayan tüm paydaşlarla süren bir iştişareyle malumatlandırılmış bir doğrulama ve güncelleme sürecinin olması gerekir.

Şekil 2: Sosyal etki değerlendirme aşamaları

SED iyi uygulaması aslında Metin Kutusu 2’de belirtilen tüm görevlerin üstlenilmesini içerir. Bu görevler hemen hemen kronolojik sırayla sunulmaktadır. Fakat yeni malumat elde edildikçe görevlerin birbirlerini haberdar ettikleri ve SED’de malumat biriktikçe kapsam, alan veya etki ile ilgili süreçte daha önce alınan karar ve paydaşların yeniden değerlendirilmesi ihtiyacı oluşabileceğini belirtmekte fayda vardır. Bundan dolayı, tekrarlayan bir süreçtir. Burada sunulan SED görevleri rehberin sonraki kısımlarında detaylı olarak tartışılmaktadır.

METİN KUTUSU 2: SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİNİ OLUŞTURAN 26 GÖREV

Aşama 1: Meselelerin Anlaşılması

1. Projenin gelişimi ve işleyişini desteklemek için gerekli tüm yardımcı faaliyetler de dahil olmak üzere önerilen projenin iyice anlaşılması,
2. Üstlenilen diğer uzmanlık çalışmaları ile ilişkiler de dahil olmak üzere, SED’e katılan veya SED ile ilişkili herkesin sorumluluk ve rollerinin netleştirilmesi ve gözetilecek olan ulusal mevzuat ve/veya uluslararası rehber ve standartların belirlenmesi.
3. Projenin “öncelikli etki alanı”nın, muhtemelen etkilenecek yahut faydalanacak toplulukların (yakın ve uzak) ve paydaşların belirlenmesi,
4. Projeden muhtemelen etkilenecek olan toplulukların iyi bir şekilde anlaşılması için şu hususları içeren bir Topluluk Profili hazırlanması: (a) kapsamlı bir paydaş analizi; (b) sosyo-politik bağlamın tartışılması; (c) toplumsal cinsiyet analizi de dahil olmak üzere etkilenen toplulukların çeşitli alt gruplarının farklı ihtiyaç, ilgi, değer ve isteklerinin değerlendirilmesi; (d) geçmiş projelerdeki deneyimler ve diğer tarihi olaylar gibi etki geçmişinin değerlendirilmesi; (e) bu topluluklarda gerçekleşen eğilimlerin tartışılması; (f) toplulukların varlıklarının, güçlü ve zayıf yönlerinin tartışılması; (g) isteğe bağlı olarak görüş anketinin sonuçları. Bu göreve, tipik olarak profil oluşturma denilir.

5. Topluluk üyelerinin şu hususlarda tam anlamıyla malumatlandırılması: (a) proje; (b) projeden nasıl etkileneceklerine dair fikir verilmesi için başka yerde uygulanan benzer projeler; (c) SED'e nasıl dahil olabilecekleri; (d) projenin düzenleyici ve sosyal performans çerçevesindeki usul hakları; (e) şikâyet ve geri bildirim mekanizmalarına erişimleri.
6. Topluluk üyelerine destek olmak için katılımcı süreçler ve müzakere alanların tasarlanması:
(a) nasıl etkileneceklerinin anlaşılması; (b) muhtemel etkilerin ve önerilen yararların kabul edilebilirliğinin belirlenmesi; (c) projeye hakkında malumatlandırılmış kararlar alınması; (d) arzulan topluluk vizyonunun kolaylaştırılması; (e) azaltma ve izleme planlarına katkı sağlanması;
(f) değişime hazırlanılması.
7. Endişelere yol açma potansiyeli olan sosyal ve insan hakları meselelerinin belirlenmesi (kapsam belirleme gibi).
8. Önemli sosyal meselelere dair ilgili temel verinin derlenmesi.

Aşama 2: Olası etki yollarının tahmini, analizi ve değerlendirilmesi

9. Analiz yoluyla, proje ve onun çeşitli alternatiflerinden kaynaklanması muhtemel sosyal değişim ve etkilerin belirlenmesi,
10. Dolaylı (veya ikinci ve daha yüksek dereceli) etkilerin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi,
11. Projenin, ev sahibi toplulukların yaşadığı kümülatif etkilere olan katkılarının nasıl olacağının dikkate alınması,
12. Etkilenen çeşitli grup ve toplulukların muhtemelen nasıl tepki vereceğinin belirlenmesi,
13. Tahmin edilen değişimlerin öneminin belirlenmesi (önceliklendirme gibi),
14. Projeye devam etmemek ve diğer seçenekler dahil olmak üzere proje alternatiflerinin tasarımı ve değerlendirmesine aktif katkı sağlanması.

Aşama 3: Stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması

15. Potansiyel olumsuz etkileri ele almanın yollarının belirlenmesi (azaltma hiyerarşisini kullanarak),
16. Faydaları ve projeye dair fırsatları artırma yollarının geliştirilmesi ve uygulanması,
17. Toplulukların değişimi yönetmelerini desteklemek için stratejilerin geliştirilmesi,
18. Uygun geri bildirim ve şikâyet mekanizmalarının geliştirilmesi ve uygulanması,
19. Topluluklar ile proje geliştiricisi arasında Etkiler ve Faydalar Anlaşması (EFA) taslağının hazırlanmasını sağlayacak bir anlaşma yapma sürecinin kolaylaştırılması,
20. Paydaş girdisinin kolaylaştırılması ve EFA'da kabul edilen faydalar, etki azaltma önlemleri, izleme ve yönetim düzenlemeleri ve ayrıca devam eden beklenmeyen durumlarla başa çıkma planlarını uygulamaya koyan Sosyal Etki Yönetim Planı (SEYP) taslağı hazırlama konusunda proje destekçisine yardımcı olunması,
21. Proje taraftarları, devlet yetkilileri ve sivil toplum paydaşlarının SEYP ve EFA'daki düzenlemeleri uygulamalarına ve ilgili yönetim eylem planlarını geliştirip kendi kuruluşlarına yerleştirmelerini sağlayacak süreçlerin uygulamaya konulmasını; bu eylem planlarının uygulanması boyunca ilgili rol ve sorumluluklarının oluşturulması ve izleme konusunda süreklilik sağlayacak bir rolün üstlenilmesi,
22. SEYP'de belirtilen yüklenici yükümlülükleriyle süregelen sosyal performans planlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında proje taraftarının desteklenmesi.

Aşama 4: İzleme programlarının tasarımı ve uygulanması

23. Zaman içindeki değişimi izlemek için göstergelerin geliştirilmesi,
24. Katılımcı bir izleme planının geliştirilmesi,
25. Uyarlanabilir yönetimin nasıl uygulanacağını ve sosyal yönetim sistemi uygulanmasının göz önünde bulundurulması,
26. Değerlendirme ve periyodik incelemenin yapılması (denetim).

SED UYGULAMAK HEM İYİ BİR İŞTİR HEM DE YÜRÜTÜLEN İŞ İÇİN İYİDİR

SED'in amacı, insanlar ve topluluklar için daha iyi kalkınma sonuçları sağlamak olsa da söz konusu sonuçlara en iyi şekilde ulaşmak ancak işletmeler ve diğer aktörlerin SED'i benimsemenin faydalarını görmeleri ile mümkün olacaktır. Bu nedenle, yasal bir yükümlülük olsun ya da olmasın, etkilenen topluluklara verilen zararı en aza indirme ve faydaları en üst düzeye çıkarma amaçlarına ulaşabilmek için SED'in kurumsal süreçlerle ve zaman planlamasıyla uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca işletmeler, SED'in katkılarını deneyimledikleri takdirde SED'i doğru bir şekilde uygulamaya tam olarak kararlı olacaklar ve tavsiye edilen olumsuz etkileri azaltma ile olumlu etkileri iyileştirme stratejilerini iyi niyetle geliştireceklerdir.

Bazı düzenlemelere (hukuk sistemlerine) göre SED yasal bir yükümlülük olsa da ahlaki ve normatif açılardan topluluklar, işletmelerin uygun bir şekilde SED uygulamalarını isterler. Bu yüzden SED işletmeler için bir sosyal sorumluluk yükümlülüğü olarak doğru olanı yapmaktır. Ancak bu bakış açısı, en önemli yükümlülüğünün hisse senedi sahiplerine kâr payı dağıtmak olduğunu düşünen ve yalnızca yasal yükümlülükleri yerine getirmenin yeterli olduğuna inanan işletmeleri ikna edememektedir. Benzer şekilde, kurumsal yöneticiler SED'i yalnızca toplumsal onay ve izin almak için ihtiyaç duyulan bir maliyet ve harcama kalemi olarak gördüklerinden, işletmelerin faaliyet sosyal lisansını elde etme gerekliliği onları tam olarak ikna etmeyebilir. SED'in maliyeti ile toplumsal onayın getirisi arasında algılanan veya kolayca kanıtlanabilir doğrudan bir bağlantı bulunmadığından, SED'i bir maliyet kalemi olarak gören kurumsal yöneticiler SED harcamalarını azaltmak için her zaman girişimlerde bulunacaktır. Bunun aksine, SED'in doğru bir şekilde uygulanmasının bir maliyet olarak değil risk yönetimine yapılan bir yatırım olarak görülmesi gerektiği savunulmaktadır. SED, potansiyel sorunları tespit ederek bir işletmenin öngörülme-yen olası maliyetlerini azaltacaktır. Böylece dava, toplumsal onay gecikmeleri, protesto eylemlerinin yönetimi veya personele ve/veya mülke karşı şiddete çözüm getirilmesi ve işletmelerin itibar kaynaklı iş kayıpları gibi gelecekteki olası maliyet risklerini yönetebilir düzeye çekecektir. Riskin azaltılması aynı zamanda sermaye maliyetlerinin azalmasını da sağlayacak ve dolayısıyla hisse değerini de artıracaktır.

Şekil 3: SED'in değer katkısı iş faktörlerinin şematik gösterimi

SED, proje konumlandırma kararlarına rehberlik edebilecek ve işletmelerin hatalı iş modeli kararlarından kaynaklı maliyetlerini azaltabilecek yerel malumatı belirleme potansiyeline sahiptir. Teknik araştırmalardan, anketlerden ve iş modeli tahminlerinden çok fazla malumat elde edilebilse de bunlar yerel halkın yaşadığı deneyimlerin yerini tutamaz. Yerel toplulukların olumlu desteğine sahip olmak, proje gelişimine büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

SED, yerel bir istihdam ve tedarik zinciri temelini kurmasına yardımcı olabilir. Yetenekli çalışanların ve tedarikçilerin yerel ölçekte projelere yakın olması nakliye, lojistik ve envanter maliyetleri ile tedarik zinciri verimsizliklerini azaltır. Yaşamak ve çalışmak için çekim merkezi olan, gelişen ve sağlıklı toplulukların büyümesini desteklemek; kaliteli çalışanların ilgisini ve elde tutulmasını artırır. Ayrıca, toplulukların ve hükümetlerin işletmelerin kendi topluluklarına değerli bir katkı sağladığına inanmaları durumunda, sosyal yatırımların artırılması sağlanarak sektöre yönelik daha yüksek vergiler yönündeki talepler de azaltılabilir. Bu nedenle, SED’i doğru bir şekilde uygulamanın ticari açıdan mantıklı olmasının birçok nedeni vardır. SED, nihayetinde tüm iş faktörlerine değer katmaktadır (bkz. Şekil 3).

Sosyal etki değerlendirmesinin işletmeler üzerindeki faydaları ile ilgili *daha detaylı malumat için*:

Davis, R. & Franks, D.M. 2014 *Costs of Company-Community Conflict in the Extractive Sector*. Corporate Social Responsibility Initiative Report, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, Cambridge, MA. http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/research/Costs%20of%20Conflict_Davis%20%20Franks.pdf

Franks, D.M., Davis, R., Bebbington, A.J., Ali, S.H., Kemp, D., Scurrah, M. 2014 Conflict translates environmental and social risk into business costs, *Proceedings of the National Academy of Sciences* 111(21), 7576-7581. <http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1405135111>

IFC 2010 *Strategic Community Investment: A Good Practice Handbook for Companies Doing Business in Emerging Markets*. Washington, DC: International Finance Corporation. <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/f1c0538048865842b50ef76a6515bb18/12014complete-web.pdf?MOD=AJPERES>

Sohn, J. (ed.) 2007 *Development without Conflict: The Business Case for Community Consent*. Washington, DC: World Resources Institute. <http://www.wri.org/publication/development-without-conflict>

SocialLicense.com 2014 website <http://www.sociallicense.com>

TÜM PROJELERİN HEDEFİ SÜRDÜRÜLEBİLİR SOSYAL KALKINMA OLMALIDIR

İşletmeler, özellikle de çok uluslu olanlar, bir ülkede faaliyet göstermek için kendilerine yasal izin verildiğinde, buna ek olarak sosyal lisansa sahip olma ve bu durumu sürdürme ihtiyacı duymaktadır. Bu anlamda, işletmelerin sosyal lisans kazanmak için ülkeye ve daha da önemlisi söz konusu ülkede faaliyet gösterdikleri yerel topluluklara ödemeleri gerekebilecek her türlü vergi ve imtiyaz ücretinin ötesinde olumlu bir katkıda bulunmaları gerekmektedir. İşletmenin kâr elde etme fırsatlarına erişme hakları, işletmenin yerel topluluklara sağladığı fırsatlardan ve ev sahibi ülkedeki yerel topluluklarda sosyal kalkınmaya katkıda bulunduğu yatırımlarla ilişkili ve orantılıdır. Bu tür işletmeler güvenilir, sosyal açıdan sorumlu işletmeler ve “tercih edilen kalkınmacı” olarak görülmektedir. Bu durum paylaşılan değer bir parçası olarak işletmeye itibar ve farklı pazarlara erişim imkânı sağlamaktadır.

Sosyal lisansını tam anlamıyla elde etmek ve bunu sürdürmek, işletmelerin projelerindeki sosyal kalkınma katkısını göz önünde bulundurmalarını gerektirir. Sosyal kalkınma; yerel ölçekte sadece birkaç iş imkânı sunmak, yeni bir okul binası veya yüzme havuzu için fon sağlamaktan daha fazlasını gerektirir. Bu bağlamda sosyal kalkınma, olumlu sosyal değişim ve faydalı sosyal kalkınma amacıyla yerel toplulukların da proje ortaklığına sahip olmasını gerektirir. Sosyal kalkınma; bir bütün olarak toplumun ve özellikle de bir bölgedeki savunmasız, dezavantajlı veya marjinal (dışlanmış) grupların refahını artırmak için tasarlanmış planlı bir sosyal değişimin katılımcı bir süreci olmalıdır. Bireysel faydalarla ilgili olmaktan ziyade sosyal dışlanmayı ve parçalanmayı azaltmak, sosyal içermeyi ve demokratikleşmeyi teşvik etmek ve kurumsal yönetim kapasitesi oluşturarak toplumdaki değişimi kolaylaştırmakla ilgilidir. Sosyal kalkınma, sorunların ve eksikliklerin ötesine geçerek insanların ve kurumların yeteneklerinin artırılmasına ve bunların nasıl güçlendirilebileceğine odaklanır. Ancak işletmelerin, yerel yönetimlerin rol ve sorumluluklarını üstlenmelerinin veya gasp etmelerinin önüne geçmek için proje veya yatırım müdahalelerinde açık ve hedef odaklı olmaları gerekmektedir.

Sosyal yatırım, bir projenin sosyal kalkınma için yerel topluluğa yaptığı mali ve aynı katkıları ifade eder. İdeal olarak bu kaynakların sürdürülemez ve pratik olmayan “istek listesi” için israf edilmemesi ve sosyal kalkınma sonuçlarının elde edilmesine katkıda bulunması gerekir. Bu husus, sosyal yatırım seçenekleri arasında tercihte bulunmak ve öncelikleri belirlemek için kullanılan bir değerlendirme sürecinin olması gerektiği anlamına gelir. Stratejik sosyal yatırım terimi, yerel topluluk için sosyal kalkınma sonuçlarını desteklemenin yanı sıra fonların erişilebilir/kullanılabilir hâle getirilmesine dönük bir iş yapma biçimi olarak kullanılır. Projeye iş gücü veya hizmet sağlayabilmeleri için yerel iş gücünün becerilerini geliştiren eğitim programlarına katkıda bulunmak, paylaşılan değerlerin açık bir örneğidir.

Sosyal kalkınma hedeflerinin uygunluğu, uygulamanın özel bağlamına göre değişecektir. Bu hedeflerin belirlenmesi topluluk tarafından yürütülen katılımcı bir süreç sonucunda ortaya koyulmalıdır. Genel anlamda, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (bkz. Şekil 5) dikkate alınması gereken hususlar olacaktır. Sosyal yatırım için olası seçenekleri belirlemek ve değerlendirmek aynı zamanda yerel toplulukların güçlü ve zayıf yönlerini düşünmeyi de gerektirir. Piramit modeli olarak da bilinen “topluluk sermayesi yaklaşımı”, Sürdürülebilir Geçim Yaklaşımını ve onun türevlerini destekleyen bir yaklaşımdır (bkz. Metin Kutusu 3 ve Şekil 4). Sürdürülebilir Geçim Yaklaşımı, insanların genel anlamda yaşamlarını ve yaşam tarzlarını sürdürebilmek için kullandıkları yetkinliklerini (becerilerini/ yeteneklerini), geçim kaynaklarını (varlıkları, sermayeleri) ve geçim stratejilerini (faaliyetlerini) dikkate alır. Bu yaklaşımın merkezinde, tüm topluluk kaynaklarının veya varlıklarının bir dizi sermaye türü olarak temsil edilebileceği fikri yer almaktadır. Sosyal yatırım stratejilerinin değerlendirilmesinde bu tür sermayelerin ve bu sermayelerden bir veya daha fazlasının güçlendirilmesinin toplumun genel refahını artırabileceği dikkate alınmalıdır.

Şekil 4: Topluluk Varlıkları

Kaynak: Cornelia Butler, North Central Regional Center for Rural Development (used with permission).

SÜRDÜRÜLEBİLİR
KALKINMA

AMAÇLARI

Şekil 5: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Amaç 1 Yoksulluğu her yerde ve her yönü ile sona erdirmek

Amaç 2 Açlığı sona erdirmek, gıda güvenliğini, herkesin sağlıklı ve besleyici yiyeceklere ulaşmasını sağlamak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek

Amaç 3 Her yaşta herkes için sağlıklı yaşam sağlamak ve her yaşta refahı teşvik etmek

Amaç 4 Tüm insanlar için kapsayıcı ve eşit eğitim imkânı sağlamak ve hayat boyu eğitim olanaklarını desteklemek

Amaç 5 Cinsiyet eşitliğini sağlamak, tüm kadınları ve kız çocuklarını güçlendirmek

Amaç 6 Suya ve hijyenik altyapıya erişimi ve sürdürülebilir yönetimini herkes için sağlamak Amaç 7 Uygun fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye herkesin erişimini sağlamak

Amaç 8 Herkes için sürekli, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve insana yakışır çalışma koşullarını teşvik etmek

Amaç 9 Dayanıklı bir altyapı inşa etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşme ve inovasyonu desteklemek

Amaç 10 Ülke içi ve ülkeler arası eşitsizliği azaltmak

Amaç 11 Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak Amaç 12

Sürdürülebilir tüketim ve üretim örüntülerini sağlamak

Amaç 13 İklim değişikliği ve etkileriyle mücadele için acil eyleme geçmek

Amaç 14 Okyanusları, denizleri ve su kaynaklarını sürdürülebilir kalkınma için korumak ve sürdürülebilir bir şekilde kullanmak

Amaç 15 Karasal ekosistemleri korumak, onarmak ve sürdürülebilir kullanımını teşvik etmek, ormanları sürdürülebilir bir şekilde yönetmek, çölleşmeyle mücadele etmek, arazi bozulmasını/kaybını durdurmak ve tersine çevirmek, biyolojik çeşitlilik kaybını durdurmak

Amaç 16 Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumları teşvik etmek, herkes için adalet erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar inşa etmek

Amaç 17 Uygulamayı güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı yeniden canlandırmak

Kaynak: United Nations Sustainable Development Goals website, <https://sustainabledevelopment.un.org/>

METİN KUTUSU 3: SERMAYE YA DA VARLIK TÜRLERİ

Not: Sermaye (varlıklar, kaynaklar) farklı formlarda bulunur, bunları gruplandırma ve tanımlama biçimleri değişiklik gösterir. Sermaye kavramına hangi unsurların dahil edileceği, uygulamanın bağlamına bağlıdır. Bireysel sermaye, dar bir tanıma tabi tutulmak yerine genel anlamda birer metafor olarak kullanılmalıdır. Sermaye kavramı bireysel bir kişi, bir hane halkı, yerel bir topluluk veya bölge olmak üzere farklı analiz seviyelerine uygulanabilir. Sermayeler yaklaşımı, başlangıçta gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul ve kırsal topluluklarda yaşayan bireylerin geçim stratejilerini anlama amacıyla geliştirilmiştir. Günümüzde ise geniş bir yelpazede farklı durumlarda kullanılmaktadır.

Doğal sermaye: Gıda ve tarımsal kaynaklar, orman kaynakları, maden rezervleri, toprak, su, sulak alanlar ve balık stokları gibi doğal çevre tarafından sağlanan varlıkların stoklarını ve akışlarını içerir.

Fiziksel sermaye (üretmiş, imal edilmiş veya inşa edilmiş sermaye olarak da bilinir): Bireylerin, özel sektörün veya ülkenin sahip olduğu ekipman stoku, fiziksel tesisler (örn. fabrikalar), altyapı (örn. yollar, havaalanları, hastaneler, okullar) ve diğer üretim kaynaklarını içerir. Ayrıca, bu kaynakları çalıştırmak için gereken yönetim sistemlerini de içerir.

Finansal sermaye: İnsanların tasarruflarını ve krediye erişim gibi ulaşılabilir finansal kaynakları içerir. Ayrıca sahip olabilecekleri borçları veya ipotekleri de belirtir.

Beşeri sermaye: Bireylerin bilgi seviyelerini ve becerilerini, eğitim seviyesini, sağlık düzeyini ve beslenmeye dönük özelliklerini içerir; ayrıca motivasyon ve yeteneklerini de kapsar.

Sosyal sermaye: Bireyler arasındaki güven ve sosyal ağlar şeklinde basitçe tanımlanabilmektedir. Ayrıca sosyal ilişkilerin, sosyal yapıların ve toplumun kurumsal düzenlemelerinin içerisinde yerleşmiş sosyal kurallar, normlar, yükümlülükler ve mütekabiliyet ilişkilerini içermektedir.

Politik ya da kurumsal sermaye: Toplumun yönetim mekanizmalarının (yönetişim kurumları ve uyguladıkları standartlar, kurallar, düzenlemeler ve uygulamalar dahil) varlığı ve etkin işleyişi (örn. kapasite kullanımı) şeklinde tanımlanmaktadır.

Kültürel sermaye: İnsanların dünyayı ve dünya üzerinde yaşadıkları bölgeye dair bilinçlerini ve bu bölge içerisinde olması gereken davranışları ifade etmektedir. Ayrıca yerel kültür, gelenekler ve dil gibi olguların refahı, sosyal içermeyi ve toplumsal gelişimi destekleyip desteklemediğine değinmektedir.

Manevi sermaye: farklı sermayeler arasında dengeyi korumada ve yaşama anlam katan derinlemesine değerlere ve bu değerlere temas etmeye yardımcı olurken; kültürel sermaye, hangi fikirlerin duyulduğunu ve dinlendiğini, hangi görüşlerin hangi alanlarda etkili olduğunu ve yaratıcılığın, yeniliğin ve etkinliğin nasıl ortaya çıktığını ve geliştiğini ele almaktadır.

Sosyal kalkınma ve sosyal yatırımlar ile ilgili *daha detaylı malumat için:*

Community Toolbox online resource: <http://ctb.ku.edu/en/table-of-contents>

Emery, M. & Flora, C. B. 2006 Spirling-up: Mapping community transformation with community capitals framework, *Community Development: Journal of the Community Development Society* 37(1), 19-35. <http://dx.doi.org/10.1080/15575330609490152>

Esteves, A. M. & Vanclay, F. 2009 Social Development Needs Analysis as a tool for SIA to guide corporate-community investment: Applications in the minerals industry. *Environmental Impact Assessment Review* 29(2), 137-145. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2008.08.004>

Flora, C. B. et al. (no date) *Community Capitals: A Tool for Evaluating Strategic Interventions and Projects*. Ames: North Central Regional Center for Rural Development, University of Iowa. <http://wp.aae.wisc.edu/ced/wp-content/uploads/sites/3/2014/01/204.2-Handout-Community-Capitals.pdf>

Hallam, A. 2012 *Scottish Government Investment in Rural Community Development: A Community Capitals Approach*. Edinburgh: Scottish Government. <http://www.scotland.gov.uk/Resource/0038/00389818.pdf>
ICMM 2012 Community Development Toolkit <http://www.icmm.com/community-development-toolkit>

IFC 2010 Strategic Community Investment: A Good Practice Handbook for Companies Doing Business in Emerging Markets. Washington, DC: International Finance Corporation. <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/f1c0538048865842b50ef76a6515bb18/12014complete-web.pdf?MOD=AJPERES>

Midgley, J. 2014 *Social Development: Theory and Practice*. Los Angeles: Sage.

Owen, J. & Kemp, K. 2012 Community development in mining assets, capitals, and resources: Frameworks for corporate community development in mining. *Business & Society* 51(3), 382-408. <http://dx.doi.org/10.1177/0007650312446803>

Pawar, M. & Cox, D. (eds) 2010 *Social Development: Critical Themes and Perspectives*. New York: Routledge.

Porritt, J. 2005 *Capitalism as if the World Matters*. London: Earthscan.

Scoones, I. 1998 *Sustainable Rural Livelihoods: A Framework for Analysis*, IDS Working Paper 72. <http://mobile.opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/3390/Wp72.pdf>

Wang, C. 2012 *A Guide for Local Benefit Sharing in Hydropower Projects*. Washington, DC: World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/18366>

World Bank 2010 *Mining Foundations, Trusts and Funds: A Sourcebook*. Washington, DC: World Bank. http://siteresources.worldbank.org/EXTOGMC/Resources/Sourcebook_Full_Report.pdf

İNSAN HAKLARI DİKKATE ALINMALIDIR

İnsan hakları, Birleşmiş Milletler tarafından “bireyleri ve grupları temel özgürlüklere ve insan onuruna müdahale eden eylemlere karşı koruyan evrensel yasal güvenceler” olarak tanımlanmaktadır. İnsan hakları, insanların temel ihtiyaçlarını garanti altına almayı amaçlamaktadır. Evrensellik ilkesi ise insan haklarının insan olmalarından dolayı tüm insanlar için geçerli olması anlamına gelmektedir. Ayrımcılık yapmama, insan hakları söyleminde temel bir olgudur. Bu olgu; belirli hak sahibi grupların, özellikle de savunmasız kişilerin, kadınların, çocukların, Yerli halkların ve diğer dışlanmış grupların, insan haklarından yararlanabilmeleri için özel ilgiye ihtiyaç duydukları gerçeğinin tanınmasını içermektedir. İnsan hakları birbiriyle ilişkili, devredilemez ve bölünemez olarak kabul edilmekte olup tüm insan hakları eşit statüde kabul edilmelidir ve tümüne uyulması gerekir.

İşletmeler için durum tespiti şu hususları içermektedir: (1) insan hakları politikası taahhüdünün yürürlükte olması; (2) insan hakları üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi; (3) değerlendirme sürecindeki bulguların kurumsal yönetim sistemleriyle bütünleştirilmesi, performansın izlenmesi ve takip edilmesi; ve (4) uygulanan durum tespiti tedbirlerinin raporlanması ve bildirilmesi, etkilerin etkinliğinin belirlenmesi ve ele alınması. Daha da önemlisi, işletmelerin tespit etmesi ve ele alması beklenen olumsuz etkiler, yalnızca işletmenin neden olduğu veya katkıda bulunduğu etkileri değil aynı zamanda iş ilişkileri yoluyla bir projenin operasyonları, ürünleri veya hizmetleriyle doğrudan bağlantılı olan etkileri de içerir. Bu durum, işletmelerin işle ilgili üçüncü taraflarca gerçekleştirilen insan hakları ihlallerine suç ortağı olmaması gerektiği ve üçüncü tarafların insan hakları üzerindeki etkilerinin farkına vardıkları durumlarda, bu etkileri önlemek veya en aza indirmek için nüfuz veya etki kullanmaları gerektiği anlamına gelir. Bu nedenle, kurumsal risk tanımlama ve yönetim sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. İşletmelerin ayrıca, insan hakları durum tespitinin bir parçası olarak, dahil oldukları insan hakları ihlallerine çözüm bulmak için uygun yolları devreye sokmaları veya bu alanlarda iş birliği yapmaları beklenmektedir. Proje düzeyinde bu durum, topluluk üyeleri tarafından dile getirilen şikâyetleri etkili bir şekilde ele alabilecek bir topluluk şikâyet mekanizmasının uygulamaya konmasını içermektedir. İşletmelerin insan hakları etkilerini yönetme biçiminde de sürekli bir iyileşme süreci olması beklentisi mevcuttur.

Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri’nin 12. ilkesi, insan haklarına uyma konusunda asgari standardı şu şekilde özetlemektedir: “Ticari işletmelerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu- en azından Uluslararası İnsan Hakları Bildirgesi’nde ilkelerde ifade edildiği şekliyle ve Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO)

Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi'nde belirtilen temel haklara ilişkindir- uluslararası düzeyde tanınan insan haklarına atıfta bulunmaktadır". ILO'nun Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi'ndeki (ILO 1998) dört ilke ise şu şekildedir: (a) örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkının etkili bir şekilde tanınması; (b) her türlü baskı ile veya zorunlu çalıştırmanın ortadan kaldırılması; (c) çocuk işçiliğinin tamamen ortadan kaldırılması; ve (d) istihdam ve meslek açısından ayrımcılığın ortadan kaldırılması. Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri, işletmelerin ev sahibi devletin ve anavatanın koşullarına bağlı olarak ek standartları dikkate alması gerekebileceğini belirtmektedir.

Pek çok sosyal etki, insan hakları açısından ele alınabilir. Bu husus, projeden etkilenen bireylerin ve toplulukların, yasal tazminat hakkı da dahil olmak üzere, yasal dayanağa sahip insan hakları sahipleri olarak tanınmasını içerir. Nitekim, sosyal etki yaratan bir proje, insan haklarına saygı gösterme sorumluluğunu ihlal ediyor olabilir. Bu durum sosyal etkilere daha çok önem atfetmekte ve sosyal etki değerlendirmesinin önemini artırmaktadır.

Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri, işletmelerin faaliyetleri ile ilgili insan hakları mağdurlarına etkili bir çözüm sağlama ihtiyacını vurgulamaktadır. Çözüme erişim, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde güvence altına alınmış bir haktır. Potansiyel ve mevcut mağdurlar her zaman yasal yollara başvurma hakkına sahip olmalıdır. Ayrıca proje düzeyindeki şikâyet mekanizmalarının şikâyetlerin erken tanımlanmasında, artışının önlenmesinde ve etkili çözümler sunulmasında önemli bir rol oynayabileceği unutulmamalıdır.

Hak sahiplerinin haklarını talep edebileceklerinin farkında olmaları önemlidir. Bu durum, hak sahiplerinin haklarını bilmeleri ve haklarını talep etmek için hangi yolların mevcut olduğunu bilmeleri gerektiği anlamına gelir. İnsan haklarının korunmasını sağlamak ve insanların haklarını bilmesini ve talep edebilmesini sağlamak, aslında öncelikle devletin görevidir. Ancak işletmeler ilişkide oldukları toplulukların haklarına dair bilincini artırmaya katkıda bulunma rolü oynayabilirler.

İnsan hakları temelli yaklaşım (IHTY), insan hakları etki değerlendirmesi (IHED) ve SED arasında farklılıklar vardır. SED, geçmişte insan hakları hususlarını sistematik bir şekilde ele almama eğilimindeydi. Bununla birlikte, 2011 yılında Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'nin kabul edilmesiyle birlikte, insan hakları artık iş dünyasına uygulanabilir uluslararası standartlar paketinin bir parçası hâline gelmiştir. Böylece, en iyi şekilde uygulanan SED'in günümüzde (ayrı bir insan hakları etki değerlendirmesinin uygulandığı durumlar dışında) her durumda insan hakları konularını tam olarak dikkate alması gerekmektedir. Bu katılımı sağlamak için, SED uygulayıcılarının beceri setinin; işçi hakları, çocuk işçiliği, zorla çalıştırma ve örgütlenme özgürlüğü de dahil olmak üzere insan haklarıyla ilgili tüm alanları kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekecektir.

İnsan hakları ile ilgili daha detaylı malumat için:

United Nations 2011 Guiding Principles on Business and Human Rights. http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

United Nations 2012 The Corporate Responsibility to Respect Human Rights: An Interpretive Guide. http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HR.PUB.12.2_En.pdf

DIHR & IPIECA 2013 Integrating human rights into environmental, social and health impact assessments: A practical guide for the oil and gas industry. http://www.ipieca.org/sites/default/files/publications/Integrating_HR_into_environmental_social_and_HIS_0.pdf

European Commission 2013 Oil and Gas Sector Guide on Implementing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/files/csr-sme/csr-oag-hr-business_en.pdf

Götzmann, N. 2014 Human rights and impact assessment: Conceptual and practical considerations in the private sector context. Copenhagen: Danish Institute for Human Rights. <http://www.humanrights.dk/publications/human-rights-impact-assessment>

International Business Leaders Forum & IFC 2011 *Guide to Human Rights Impact Assessment and Management (HRIAM)*. <http://www.ifc.org/hriam>

Kemp, D. & Vanclay, F. 2013 Human rights and impact assessment: clarifying the connections in practice. *Impact Assessment & Project Appraisal* 31(2), 86-96. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2013.782978>

Rio Tinto 2013 *Why Human Rights Matter* http://www.riotinto.com/documents/ReportsPublications/Rio_Tinto_human_rights_guide_-_English_version.pdf

Shift and Mazars 2015 *UN Guiding Principles Reporting Framework with Implementation Guidance*. <http://www.ungpreporting.org/>

Taylor, M., Zandvliet, L. & Forouhar, M. 2009 *Due Diligence for Human Rights: A Risk-Based Approach*. Corporate Social Responsibility Initiative Working Paper No. 53. Cambridge, MA: John F. Kennedy School of Government, Harvard University. http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/publications/workingpaper_53_taylor_et_al.pdf

YERLİ, GELENEKSEL, KABİLE VE DİĞER TOPRAK BAĞLANTILI HALKLAR TANINMALI VE ÖZEL İLGİ GÖSTERİLMELİ

“Yerli halklar” (Indigenous peoples) terimi, tanımlanması zor olmasına ve bazı Yerli gruplar ile diğer paydaşlar (özellikle belirli bölgesel bağlamlarda) aşağıdaki gibi büyük ölçüde eşdeğer terimleri tercih etmesine rağmen, dünya çapında genel bir terim olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır. Eşdeğer terimler şu şekilde gruplanmaktadır: kabile grupları, ilk insanlar, ilk uluslar, Aborjin halkları, etnik azınlıklar, adivasiler, geleneksel halklar veya mesleki ya da coğrafi açıdan olmak üzere avcı-toplayıcılar, balıkçı toplulukları, ren geyiği çobanları, göçebeler, köylüler, dağ insanları veya diğer kabileler. Bazı ülkelerde, özellikle de birçok Afrika ülkesinde, sömürgeci uygulamalar nedeniyle “Yerli” kavramına güçlü bir muhalefet vardır. Diğer ülkelerde, özellikle Orta ve Güney Amerika’da, ayrı topluluklar kuran ve zamanla benzersiz bir kültür ve kimlik geliştiren kölelerin torunları olan Maronların varlığı, tanımsal konuları daha karmaşık hâle getirmektedir. Daha geniş toplumdan farklı ve ayrı bir sosyokültürel mirasa sahip olduklarını iddia eden insan gruplarının ortaya çıkmasını ifade eden bir kavram olan etnogeneze ise tanımsal açıdan daha fazla karmaşıklığa neden olmaktadır. Bunlar ve diğer karmaşıklıklar, tek bir terim üzerinde uzlaşmayı ve onu evrensel olarak uygulanabilir kılacak şekilde tam olarak tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, kullanılan özel terim ne olursa olsun, dünyanın doksana yakın ülkesinde, o ülkelerdeki egemen kültürden ayrı bir kültürel kimliğe sahip olan ve genellikle toprağa güçlü bir bağlılığı olan halklar vardır. Birleşmiş Milletler dünya çapında “Yerli halklar” özelliğini taşıyan, 4.000’den fazla dil konuşan 370 milyondan fazla kişinin bulunduğunu tahmin etmektedir. Kolaylık olması açısından, bu belgede (çoğu uluslararası belgede olduğu gibi)-belirli durumlarda daha spesifik terimler kullanılsa da- genel olarak “Yerli halklar” terimi kullanılacaktır.

Bir ana terim altında toplansalar da Yerli halklar arasında sadece dil ve kültürde değil aynı zamanda temel inançlar, yönetim yapıları, evrene ve doğaya bakış açıları, yaşam biçimleri ve geçim kaynaklarında da önemli farklılıklar mevcuttur. Bununla birlikte, Yerli halklar genellikle aşağıdaki özelliklerin birkaçına (ancak her zaman tamamına değil) sahiptir:

- bireysel olarak kendini Yerli bir kişi (veya en azından belirli bir kültürel grubun üyesi olarak) olarak tanımlama ve bu iddianın kendisini bu şekilde tanımlayan diğer kişiler tarafından kabul edilmesi;
- arazi, ilgili bölge ve doğal kaynaklarla güçlü bir bağın olması;
- ayırt edici sosyal, ekonomik ve/veya politik sistemlerin olması;
- farklı bir kültür (veya en azından bir dizi farklı değer ve inanç) ve muhtemelen benzersiz bir dil;
- yaşadıkları toplumda hâkim grupların parçası olmayan bir sosyal gruplaşmayı içermesi;
- atalarının doğal çevrelerini ve yaşam biçimlerini farklı insanlar ve topluluklar olarak sürdürme ve yeniden üretme kararlılığı.

Toprakla olan özel bağları nedeniyle Yerli halklar, bağımlı oldukları ve/veya kültürel olarak bağlı oldukları toprakları ve doğal kaynakları etkileyen faaliyetlere karşı genellikle çok savunmasızdır. Yerli halklar dünyadaki yoksul kesimler arasında ön plana çıkmakta ve sağlık ve refah göstergelerinin çoğunda daha alt sıralarda yer almaktadır. Yerli halklarla ilgili iki önemli uluslararası sözleşme vardır: Uluslararası Çalışma Örgütü’nün Bağımsız Ülkelerdeki Yerli ve Kabile Halklarına ilişkin 1989 Sözleşmesi (C169) ve 2007 yılında kabul edilmiş olan Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi. Bu belgeler, Yerli halkların dünyadaki diğer tüm halklarla aynı temel insan haklarına sahip olduğunu ancak Yerli halkların toprakla özel bağları ve savunmasızlıkları nedeniyle, haklarına saygı gösterilmesini sağlamak için özel ilgiyi hak ettiklerini vurgulamaktadır. Bu belgeler aynı zamanda müşterek haklar kavramına da değinmektedir. İnsan haklarının çoğu, insan olmalarından dolayı bireylere tanınırken; müşterek haklar, Yerli halkların yalnızca bir grubun üyesi olmaktan kaynaklanabilecek özelliklerini korumayı amaçlamaktadır. Bu müşterek

haklar genellikle Yerli halkların kültürlerini korumalarına, kendi kaderlerini tayin etme haklarını kullanmalarına ve farklı sosyal ve kültürel gruplar olarak hayatta kalmalarına olanak tanımaktadır. Müşterek olarak kendi kaderini tayin hakkı, Yerli halkların siyasi statülerini özgürce belirleyebilmelerini ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini özgürce sürdürebilmelerini sağlamaktadır. İlgili haklardan biri de ayrı bir grup olarak özgürlük, barış ve güvenlik içinde yaşama hakkına sahip olmaları ve ayrı bir kültürel grup olarak kimliklerini ortadan kaldırmaya yönelik veya bunu yapabilecek herhangi bir eyleme maruz kalmama haklarıdır.

Bu iki belgedeki önemli bir kavram “özgür, önceden ve malumatlandırılmış rıza”dır (ÖÖMR). ÖÖMR, Yerli halkların kendi kaderini tayin etme hakkına saygıyı bünyesinde barındıran ve bu hakkın etkili bir şekilde tanınmasını, buna saygı duyulmasını ve korunmasını sağlayacak süreci konu alan bir ilkedir. Özünde bu durum, topluluklarla saygılı ilişkiler kurmayla ilgili bir ilkedir. Her ne kadar ÖÖMR ilk olarak Yerli hakları söyleminde ortaya çıkmış olsa da bazı yorumcular bunun tüm topluluklarla etkileşimde uygulanmasının uygun bir prensip olduğunu öne sürmektedir (özellikle de projelerin faaliyet göstermek için sosyal bir lisans alması gerekiyorsa). **Özgür** ifadesi; işletmeler veya hükümetler tarafından hiçbir baskı, korkutma, taciz veya manipülasyonun olmaması gerekliliğini ve bir topluluğun “hayır” demesi durumunda misilleme veya misilleme tehdidinin olmaması gerektiğini belirtir. **Önceden** ifadesi; topluluğun yerleşim alanında herhangi bir faaliyet başlatılmadan önce rızanın aranması ve alınması gerekliliği, etkilenen topluluklara gerekli değerlendirme için yeterli sürenin sağlanması gerektiğini anlatır. **Malumatlandırılmış** olmak; proje geliştiricileri tarafından planlarının etkilenen topluluklar tarafından kabul edilebilir bir dil ve formatta tam olarak açıklanması, her topluluğun bu planların kendileri için ne anlama gelebileceği konusunda-proje sürdüğü sürece tecrübe edecekleri etkiler de dahil olmak üzere- makul ve yeterli bir anlayışa sahip olması gerektiğini ifade eder. Kapasite geliştirme ve kapasite geliştirme için harcanan zaman, malumatlandırılmış olma kriterinin karşılanmasını sağlamak için gerekli olabilir. Rıza ifadesi ise toplulukların gerçek bir seçeneğe sahip olduğu, kendilerine iyi bir fayda ve kalkınma fırsatı akışı varsa ‘evet’ veya anlaşmadan memnun değillerse ‘hayır’ yönünde görüş ifade edebileceklerini belirtir ve bunun için uygulanabilir bir mekanizmanın olduğunu belirtir. Yalnızca topluluk içindeki küçük bir elit grubun değil, toplumun tamamında yaygın bir rızanın olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir.

ÖÖMR’nin özü saygı tabanlı bir felsefe olsa da yasada ve pratikte uygulanması; projeler, topluluklar ve hükümet paydaşları için özellikle rızanın nasıl tesis edilebileceği konusunda zorluklar doğurmaktadır. IFC, oybirliğiyle rıza alınmasının gerekli olmadığını, yalnızca “geniş toplumsal desteğin” olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca belki de sağduyulu anlayışla çelişecek şekilde rıza, veto yetkisine sahip olarak yorumlanmama eğilimindedir. Bazı uluslararası kuruluşlar, rızanın mutlak bir gereklilik olmaktan ziyade ÖÖMR’nin bir hedefi olduğunu düşünmektedir. ÖÖMR’nin yasal semantiğine rağmen topluluklara saygılı davranmak, topluluklara göre (Yerli ve diğer) ÖÖMR ruhunu uygulama ve önerilen bir projeye hayır deme becerisine sahip olmayı gerektirmelidir. Taraflardan birinin müzakereye, diğer tarafın hayır deme hakkına saygı gösterme niyeti olmadan girmesi ve çoğu durumda yasal zorunlu satın alma hakkına sahip olması pek adil ve dengeli bir tartışma olarak kabul edilemez.

Yerli halklara saygılı davranmak aşağıdaki hususlara uyulması anlamına gelir:

- Ulusal hukukta tanınmasa bile onların varlığını kabul etmek ve Yerli kişiler olarak haklarını tanımak;
- Hayır diyebilme yeteneklerine saygı duymak da dahil olmak üzere özgür, önceden ve malumatlandırılmış rıza ruhuna tam olarak uymak;
- Bir Yerli İrtibat Görevlisi atamak ve Yerli halklarla etkileşimde bulunmak için belirli kültürel bağlama uygun, sürekli bir katılım mekanizması oluşturmak;
- İş yerinde fırsat eşitliğini ve ayrımcılık yapılmamasını sağlamak;
- Tüm işletme çalışanları ve yüklenici personeli arasında kültürel duyarlılığı teşvik etmek ve kültürel duyarlılık kültürünü yerleştirmek;
- Tüm personelin ve yerel halkın kültürel ve dinî geleneklerini sürdürebilmesini sağlamak amacıyla personel düzenlemelerinde esnek davranarak kültürel beklentileri karşılamak;
- Yerel halkların ve işletme personeli ile yüklenicilerin farklı kültürlerinin kabulünü teşvik etmek,
- Geleneksel geçim kaynaklarına saygı duymak ve birlikte yaşamayı temin etmek;
- Kutsal alanlar da dahil olmak üzere Yerli halkların somut ve somut olmayan kültürel mirasına saygı duymak, bunların belirlenmesi ve korunması konusunda proaktif bir yaklaşım benimsemek;
- Yerli halkların yasal ve geleneksel toprak haklarına saygı duymak ve savunmak (bkz. Metin Kutusu 4);
- Geleneksel hukukun varlığını kabul etmek ve uygun olduğu durumlarda geleneksel adaleti toplum şikâyet mekanizmalarına ve diğer alanlara tanımak ve dâhil etmek;
- Yerel bölgedeki Yerli halkların projeye iş gücü, mal ve hizmet tedarikçisi olma şansına erişmelerini sağlayacak şekilde yerel içerik düzenlemelerini geliştirmek ve bu konuda onlara yardımcı olmak;

- Batı biliminin yanı sıra geleneksel bilgi ve evrene bakış açılarını kabul etmek ve etki değerlendirmeleri ve diğer bilimsel raporlara geleneksel bilgi hususlarını dâhil etmek;
- Yerli Fikrî Mülkiyeti korumak ve buna saygı göstermek;
- Proje tarafından kullanılan arazi ve kaynakların uygun telif ücretlerini ve/veya kiralarını Yerli geleneksel sahiplerine ödemek;
- Programları izlerken ve temel hatlarını tasarlarırken projeden etkilenen belirli Yerli grup(lar)ın değerlerini, ilgi alanlarını ve dünya görüşlerini temsil eden sağlık ve refah göstergelerini geliştirmek veya seçmek;
- Yerli halklara yalnızca paydaşlar olarak değil, gerçek ortaklar olarak davranmak ve diğer iş ortaklarına davranılacağı gibi onların haklarını veya çıkarlarını etkileyebilecek tüm karar ve süreçlerde onları haberdar etmek ve onları sürece dâhil etmek.

METİN KUTUSU 4: YERLİ HALKLAR İÇİN FAYDA YARATMA ÖRNEĞİ

Güney Amerika'daki büyük bir boru hattı projesi; Yerli halkların tanınmasına, haklarına saygı gösterilmesine ve projeden yalnızca geçici olarak etkilenecek olsalar bile onları projenin yararlanıcıları hâline getirmeye adanmıştı. Gönüllü bir eylem olarak proje geliştiricileri tarafından, boru hattı güzergâhı üzerindeki Yerli halkların kendi toprakları üzerinde resmî yasal tapu elde etmelerini sağlayan (daha önce sahip olmadıkları bir şey) bir arazi tapulama programı oluşturuldu. Ayrıca, yerel bölgelerin birleştirilmesinin kolaylaştırılması ve arazi taleplerinin desteklenmesi için ulusal düzeyde fonlar sağlandı.

Yerli halklara saygı, bir şeyleri onlar için değil onlarla birlikte yapmak anlamına gelir. Burada, üstenci davranış ve tutumlara yer yoktur. Ortak öğrenme ve ortak yönetim felsefesine dayalı bir katılım, etkilerin değerlendirilmesinde, azaltma ve iyileştirme önlemlerinin geliştirilmesinde ve sosyal yatırım programlarında hak ve çıkarlarının tam olarak dikkate alınmasını ve ister proje için ister kendi yararları veya istekleri doğrultusunda olsun herhangi bir eylemde bulunulmadan önce özgür, önceden ve mulamatlandırılmış rızalarının alınmasını sağlamak için uygundur. Yerlilerin karar alma süreci çoğu zaman mutabakata dayalıdır veya en azından tüm bireylere katkıda bulunma fırsatı sağlama esasına dayanır. Bu nedenle, bu tür süreçlerin zorlama veya makul olmayan zaman baskısı olmadan kendi doğal akışında gerçekleşmesine izin verecek yeterli zamanın sağlanması gerekir. Savunmasız grupların güçlendirilmesi kavramı kalkınma çevrelerinde ve SED'de (örn., Uluslararası Sosyal Etki Değerlendirmesi İlkeleri'nde) yaygın olarak kullanılsa da bunun gerçekte nasıl meydana geleceği hususunda ihtiyatlı bir şekilde davranmak gerekmektedir. Ayrıca, güçlendirme süreçlerinin grup içinde eşitsizliği artırmaması veya eşitsizliğe, başka bölümelere veya çatışmalara yol açmamasını sağlamak için özen gösterilmesi uygun olacaktır.

Yerli halklara saygının bir boyutu da onların sömürgecilikten, yakın tarihten ve hatta önceki projelerden dolayı geçmişte yaşadıkları zararın kabul edilmesidir. Bu zarardan dolayı özür dilemek, mutlaka bir suçun veya kusurun kabulü anlamına gelmez; saygı ve anlayış gösterme konusunda uzun bir yol kat edilebilir (bkz. Metin Kutusu 5).

METİN KUTUSU 5: YERLİ HALKLARA SAYGI GÖSTERME ÖRNEĞİ: “ÜLKEYE HOŞ GELDİNİZ” RİTÜELİ

Avustralya’da halka açık toplantıların çoğu, “Ülkeye hoş geldiniz” töreni şeklinde Yerli haklarının tanınmasıyla başlar. Bu törende, yerel bir Aborjin yaşlısından (veya Geleneksel Sahip) veya temsilcisinden toplantının açılışında görev alması ve ziyaretçileri (yani Yerli olmayan kişileri) topraklarına davet etmesi istenir. Bu, didgeridoo (Avustralya yerlileri tarafından çalınan bir enstrüman) çalmak, şarkı söylemek ve corroboree (Aborjinlerin kutsal dansı) gibi törensel faaliyetlerle ve bazen de kötü ruhları kovmak için bir sigara içme töreniyle yapılabilir. Protokol, ülkeye hoş geldin seremonisi sonrasında konuşan resmî ziyaretçilerin her birinin karşılamaya Yerlilerin haklarını kabul etmesini ve bazen de geçmişteki zararlara aşağıdaki gibi sözlerle değinilmesini talep eder:

Üzerinde bulduğumuz bu toprakların hem geçmişteki hem de şimdiki geleneksel sahiplerine ve özellikle bugün burada bulunan tüm yaşlılara saygılarımı sunarak başlıyorum. Bu toprakları paylaşmamız için verilen mücadeleyi kabul ederek, bu mücadele için özür dileyerek ve Avustralya Aborjinlerinin toplumumuza ve kültürümüze yapabileceği katkıyı takdir ederek.

Koşullar Yerli kişilerin hoş geldin demesi için bulunamayacak kadar özel olduğunda, protokol bu tanıtımın ülkeye giriş için bir tür talep olarak ifade edilmesini gerektirir ve bu nedenle aynı zamanda “Ülkeye Hoş Geldiniz”in bir biçimi olarak kabul edilir. Kullanılan ifadeler toplantının amacına bağlı olarak değişebilir ve teşekkür beyanında Aborjin yer adının ve/veya kabile grubunun adının kullanılması kibarlık olarak kabul edilir.

Yerel halklar ve Özgür, Önceden, Malumatlandırılmış Rıza (ÖÖMR) ile ilgili *daha detaylı malumat için:*

African Commission on Human and Peoples’ Rights, and the International Work Group for Indigenous Affairs 2006 *Indigenous Peoples in Africa: The Forgotten Peoples?*

http://www.achpr.org/files/special-mechanisms/indigenous-populations/achpr_wgip_report_summary_version_eng.pdf

Buxton, A. & Wilson, E. 2013 *FPIC and the Extractive Industries: A Guide to applying the Spirit of Free, Prior and Informed Consent in Industrial Projects*. London: IIED. <http://pubs.iied.org/pdfs/16530IIED.pdf>

Charters, C. & Stavenhagen, R. 2009 *Making the Declaration Work: The United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Copenhagen: International Work Group for Indigenous Affairs. http://www.iwgia.org/iwgia_files_publications_files/making_the_declaration_work.pdf

Convention on Biological Diversity 2004 Akwe’: kon – *Voluntary guidelines for the conduct of cultural, environmental and social impact assessment regarding developments proposed to take place on, or which are likely to impact on, sacred sites and on lands and waters traditionally occupied or used by Indigenous and local communities*. Montreal: Secretariat of the Convention on Biological Diversity. <https://www.cbd.int/doc/publications/akwe-brochure-en.pdf>

Doyle, C. & Whitmore, A. 2014 *Indigenous Peoples and the Extractive Sector: Towards a Rights-Respecting Engagement*. Baguio: Tebtebba, PIPLinks and Middlesex University. <http://www.piplinks.org/system/files/IPs-and-the-Extractive-Sector-Towards-a-Rights-Respecting-Engagement.pdf>

Hanna, P. & Vanclay, F. 2013 Human rights, Indigenous peoples and the concept of Free, Prior and Informed Consent. *Impact Assessment & Project Appraisal* 31(2), 146-157. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2013.780373>

Hill, C., Lillywhite, S. & Simon, M. 2010 *Guide to Free Prior and Informed Consent*, Carlton: Oxfam

Australia. ICMM 2013 Position Statement, *Indigenous Peoples and Mining*.

<http://www.icmm.com/document/5433> ICMM 2010 *Good Practice Guide Indigenous Peoples and Mining*.

<http://www.icmm.com/document/1221>

IFC 2012 *Guidance Note 7 Indigenous Peoples*. http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/50eed180498009f9a89bfa336b93d75f/Updated_GN7-2012.pdf?MOD=AJPERES
International Labour Organization 2009 *Indigenous & Tribal Peoples' Rights in Practice: A Guide to ILO Convention No. 169*.
http://www.ilo.org/newyork/publications/WCMS_106474/lang--en/index.htm

Lehr, A. & Smith, G. 2010 *Implementing a Corporate Free, Prior, and Informed Consent Policy: Benefits and Challenges*,
Boston: Foley Hoag.
<http://www.foleyhoag.com/publications/ebooks-and-white-papers/2010/may/implementing-a-corporate-free-prior-and-informed-consent-policy>

Owen, J. & Kemp, D. 2014 Free, Prior and Informed Consent, social complexity and the mining industry. *Resources Policy* 41, 91-100. <http://dx.doi.org/10.1016/j.resourpol.2014.03.006>

United Nations 2009 *Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf

United Nations Department of Economic and Social Affairs 2009 *State of the World's Indigenous Peoples*. UN Document ST/ESA/328. http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/SOWIP_web.pdf

United Nations Global Compact 2013 *A Business Reference Guide United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. http://www.unglobalcompact.org/Issues/human_rights/indigenous_peoples_rights.html

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights 2013 *Indigenous People and the United Nations Human Rights System*, Fact Sheet No.9 (rev 2) <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/fs9Rev.2.pdf>

Whitmore, A. 2012 *Pitfalls and Pipelines: Indigenous Peoples and Extractive Industries*. Baguio City Philippines: Tebtebba Foundation. http://www.iwgia.org/iwgia_files_publications_files/0596_Pitfalls_and_Pipelines_-_Indigenous_Peoples_and_Extractive_Industries.pdf

SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ VE HALKIN KATILIMI FARKLIDIR

Etkilerin değerlendirilmesine, olumsuz etkileri azaltma ve fayda stratejilerinin planlanması süreçlerine etkilenen halkların ve diğer paydaşların dâhil edilmesi esastır. Projenin faaliyet sosyal lisansı alması da oldukça arzu edilen bir durumdur. Genellikle KDS (Karar ver, Duyur, Savun) ve hatta KEDS (Karar ver, Eğit, Duyur ve Savun) olarak bilinen geleneksel yukarıdan aşağıya karar alma yaklaşımları artık çoğu toplumda kabul edilemez ve nitekim nadiren etkili veya sürdürülebilir olmuştur. Bunun yerine, bazen TAD (Tanış, Anla, Değiştir) veya HAP (Halka Ait Proje) olarak adlandırılan yeni katılımcı felsefelerin yerleşmesi müjdelendir. Çoğu yargı alanında; karar alma süreçlerine katılabilmek yasal bir haktır ve birçok uluslararası anlaşmada yer alan, yaygın olarak kabul edilen bir “katılım hakkı” vardır (örn., Çevresel Konularda Malumata Erişim, Karar Alma Sürecine Kamu Katılımı ve Adalet Erişimi Hakkında 1998 yılı Aarhus Sözleşmesi). Uluslararası Sosyal Etki Değerlendirmesi İlkeleri’nde de belirtildiği gibi, “insanların hayatlarını etkileyecek planlı müdahalelere ilişkin karar alma sürecine katılma hakkına sahip olması”, SED uzmanlığının temel değerlerinden biridir.

SED ve halkın katılımı eş anlamlı değildir. SED, karar almayı ve sosyal konuların yönetimini etkilemeyi amaçlayan bir analitik süreç ve araştırmadır. Bu süreci etkili bir şekilde yürütebilmek için mutlaka gerçek bir topluluk katılımı, yani ilgili tarafların sosyal konuların yönetimini etkileme konusunda gerçek bir yetiye sahip olduğu anlamlı etkileşim ve iyi niyetli diyalog gerekmektedir. Öte yandan, yasal halk katılımı prosedürleri, genellikle halkı haberdar etmeye ve planlanan bir müdahale hakkında söz sahibi olmalarına olanak sağlamaya yönelik gerekliliklerdir. Ne yazık ki çoğu zorunlu prosedürde bu husus karar vericiler tarafından sıklıkla göz ardı edilmekte, sürecin kendisi çoğu katılımcı için nadiren tatmin edici olmakta ve sözde katılımcı süreç, önceden belirlenmiş sonuçları meşrulaştırmaya odaklanmakta veya düzenleyici kurallara uymaya çalışmaktan fazlasını (örn., formel ve maddelere ilişkin kutu işaretleme şeklinde) çok nadir yapmaktadır. ‘Katılım’ın yanlış kullanılması sadece aldatıcı değil aynı zamanda yerel halkın sürece ve projeye karşı hayal kırıklığına uğramasına ve şüpheci bir tutum geliştirmesine neden olabilir. Bu durum da mevcut ve gelecekteki müdahaleler için olumsuz etkilere yol açabilir. Kararların zaten (hâlihazırda) alındığı ve projenin zorla yürütülüyormuş gibi algılandığı durumlarda yerel halk, katılımlarının anlamsız olduğunu düşünebilir ve enerjilerini, görünüşte kusurlu ve/veya haksız bir değerlendirme sürecine katılmak yerine karşı

protesto eylemlerine harcamayı daha iyi bir seçenek olarak görebilir. Bu nedenle, proje yöneticilerinin herhangi bir yasal gerekliliği karşılamaktan öte yerel topluluklara saygı göstermek, yararlı sonuçlara ulaşan ve değer paylaşımını sağlayan ortak öğrenme fırsatları oluşturmak gibi konularda anlamlı bir katılım sağlamak için gerçek bir kararlılığa sahip olmaları gerekmektedir.

Etkili katılımcı yöntemler ve yaklaşımlar aşağıdakiler de dâhil olmak üzere birçok fayda sağlamaktadır:

- (1) farklı paydaş gruplarının yerel değerlerinin, bilgilerinin ve deneyimlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlar;
- (2) verileri doğrulama fırsatı sunar;
- (3) etkilenen toplulukların planlanan müdahaleyi ve sonuçlarını anlamalarını sağlar ve böylece onlara değişikliği planlamada, olası değişikliklere daha kolay uyum sağlamada ve bunlarla daha kolay başa çıkma konusunda yardımcı olur;
- (4) kaynak kullanımıyla ilgili anlaşmazlıkların çözülmesini sağlar;
- (5) projenin tasarımının geliştirilmesine yardımcı olur;
- (6) proje hedefleri ve uygulama için topluluk desteğinin (yani faaliyet göstermek için sosyal lisans) kazanılmasına yardımcı olur, böylece projeye karşı protesto eylemlerinden kaçınılır.

Halkın dahil edilmesi, halk katılımı ve topluluk katılımı terimleri esasen eş anlamlıdır. Yalnızca basit bir danışma sürecinden, halkı haberdar etmekten veya onlardan malumat almaktan daha fazlasını ifade eder. Bu kavramlar, “topluluk katılımı” şeklinde kolektif olarak adlandırılacak olan yaklaşımlara atıfta bulunur ve bu yaklaşımlar, bir toplumun insanların yaşamlarını muhtemelen etkileyecek konularda karar alma sürecine katılma haklarına dair demokratik bir felsefeyi kapsar. Bunun yanında, halkı etkili bir şekilde dâhil etme konusundaki uygulamaları, yöntemleri ve araçları içeren bir dizi uygulama, yöntem ve araçları da içerir. Ayrıca, özellikle savunmasız ve/veya azınlık grupların güçlendirilmesi ve toplumsal dâhil edilmesi konusunda temel bir yaklaşım bulunur.

Topluluk katılımının önemli bir yönü, müzakere ve müzakereye dayalı sonuçların yanı sıra iş birliği öğrenme ve yönetim potansiyelidir. Müzakere ve müzakerecilik, açık ve kapsayıcı bir şekilde (örn., iktidarın veya politikanın müdahalesi olmadan) seçenekler ve olasılıklar üzerinde derinlemesine düşünmeyi (örn., ciddi bir şekilde değerlendirmeyi) teşvik etmeyi amaçlayan ve tüm paydaşlar dâhil olmak üzere herkesin kaygılarını dikkate alan diyalog olarak tanımlanabilecek çok boyutlu kavramlardır. Müzakereci yöntemler, insanların meseleler üzerinde düşünmesine ve böylece başka yollarla elde edebileceklerinden daha sağlam ve potansiyel olarak farklı bir sonuca varmalarına olanak tanıdığından önemlidir.

Müzakereci ve güçlendirici tekniklerin kullanılmasının daha fazla meşruiyete sahip kararlar alınmasını sağlamak gibi birçok nedeni vardır. Ancak şöyle dezavantajları da bulunmaktadır: Bu tür teknikler daha maliyetli olabilir (en azından kısa vadede), daha fazla zaman alabilir ve hedeflenen katılımcılar tarafından gerekli görülmediği takdirde bu tür yaklaşımlardan kaçınılabilir. Katılımcıların yoğunluğu (topluluğun katılım talebinin seviyesi) ve katılımcı yorgunluğu (katılımcılara aşırı danışıldığında ve ilgileri kaybolduğunda) tespit edilmesi ve yönetilmesi gereken konulardır. Bu tür sorunların, insanlar kendi katkılarına çok az değer verildiğini hissettiklerinde ya da katkılarının bir fark yaratma ihtimalinin çok az olduğunu düşündüklerinde ortaya çıkma olasılığı daha yüksektir. Bu nedenle katılım sürecinin paydaşların beklentilerine ve konunun önemine uygun olacak şekilde dikkatlice tasarlanması gerekmektedir. Çeşitli paydaşların değişen çıkarlarını karşılamak için esnek olmak da gerekli olacaktır. İlgili alanları ve katılma isteği, olayların gidişatına bağlı olarak zaman içinde sıklıkla değişiklik göstermektedir.

Katılım ve topluluk katılımı uygulamaları sıklıkla artan miktarda kamuoyunun söz ve/veya müzakeresine göre düzenlenen bir çeşitlilik veya süreklilik olarak sunulmaktadır (bkz. Metin Kutusu 6). Katılımcının yükü ve katılımcı yorgunluğu nedeniyle izlenmesi gereken yol durumuna uygun tekniklerin kullanılmasıdır. Daha yoğun müzakere tekniklerinin uygun olduğunda kullanılması iyidir ancak bu tekniklere her zaman başvurulmamalıdır. Bir proje güçlü bir faaliyet sosyal lisansına sahipse bazı durumlarda malumatlandırma ve danışmanlık teknikleri yeterli olabilir.

METİN KUTUSU 6: TOPLULUK KATILIMI SÜREKLİLİĞİNİN ÖRNEĞİ

IAP2 KAMU KATILIM SPEKTRUMU

IAP2 Federasyonu, grupların kamu katılım süreçlerinde kamuoyunun rolünü tanımlamalarına yardımcı olmak için bu Spektrumu geliştirmiştir. IAP2 Spektrumu, hızla uluslararası bir standart haline gelmektedir.

KARAR ÜZERİNDE ARTAN ETKİ

	BİLGİLENDİRME	DANIŞMA	DAHİL ETME	İŞ BİRLİĞİ YAPMA	YETKİLENDİRME
KAMU KATILIM HEDEFİ	Kamuya, sorunu, alternatifleri, fırsatları ve/veya çözümleri anlamalarına yardımcı olacak dengeli ve tarafsız bilgiler sağlamak.	Analizler, alternatifler ve/veya kararlar hakkında kamuoyu geri bildirimi almak.	Kamu endişelerinin ve beklentilerinin tutarlı bir şekilde anlaşılıp dikkate alınmasını sağlamak için süreç boyunca kamu ile doğrudan çalışmak.	Alternatiflerin geliştirilmesi ve tercih edilen çözümün belirlenmesi dahil, kararın her aşamasında kamu ile ortaklık kurmak.	Son karar alma yetkisini kamuya devretmek.
KAMUYA VERİLEN SÖZ	Sizi bilgilendirmeye devam edeceğiz.	Sizi bilgilendireceğiz, endişelerinizi ve beklentilerinizi dinleyecek ve kabul edeceğiz; kamu katkısının kararı nasıl etkilediğine dair geri bildirim sağlayacağız. Taslaklar ve öneriler hakkında görüşlerinizi alacağız.	Endişelerinizin ve beklentilerinizin geliştirilen alternatiflere doğrudan yansıtılmasını sağlamak için sizinle birlikte çalışacağız ve kamu katkısının kararı nasıl etkilediğine dair geri bildirim sağlayacağız.	Çözümler oluşturmak ve öneri ve tavsiyelerinizi mümkün olan en üst düzeyde kararlara dahil etmek için sizinle birlikte çalışacağız.	Siz ne karar verirsiniz, onu uygulayacağız.

Kaynak: International Association for Public Participation (www.iap2.org)

Bazen hem katkılarına değer verildiğini göstermek hem de daha geniş bir yelpazedeki insanların katılımını sağlamak için katılımcılara ödeme yapılması (oturum ücreti) gerektiği ileri sürülmektedir. Oturum ücretleri bazen iyi bir fikir olsa da bu durum tepkiler yaratabilir. Belki de daha önemli olan, toplanan verileri/fikirleri tam olarak raporlayan ve saygılı bir şekilde yanıt veren iyi geri bildirim mekanizmalarıyla insanların “seslerinin duyulduğuna” inanmalarını sağlamaktır.

İnsanları katılıma teşvik etmek yine de zor olabilir. Pek çok ülkede, toplumsal kültürün bir parçası olmadığı için, bazen de siyasi kültürde yer almadığı için katılım kültürü çok zayıftır. Geçmiş dönemlerde veya günümüzde hâlihazırda baskıcı rejime sahip olan bazı bölgelerde etkili ve anlamlı katılımı teşvik etmek özellikle zor olabilir. Bu tür durumlarda, SED uygulayıcısının niyeti ne kadar iyi olursa olsun yerel halkı, önerilen veya fiili bir projenin kendilerine dönük herhangi bir sonucu olmayacağına ikna etmek zor olabilir. Bu durum, özellikle projenin hükümet tarafından onaylandığı düşünülüyorsa ve/veya SED uygulayıcısının hükümetin bir temsilcisi olduğuna inanılıyorsa vuku bulacaktır.

Bir toplulukta ciddi bölünmelerin olduğu durumlarda, gizliliğin korunmadığına dair hiçbir şüphenin kalmaması için malumat toplamada grup bazlı süreçler gerekli olabilir. Diğer durumlarda, yerel sakinlerle yapılandırılmamış görüşmeler, toplumdaki yaşam deneyimine ilişkin tam bir farkındalık geliştirmenin en iyi yolu olabilir.

Bazı ülkelerde ve planlanan bazı müdahalelerde, katılımı ilgili zorluklar arasında etkilenen kişilerin önerilen faaliyete aşına olmama olasılığı da bulunmaktadır. Örneğin, elektriğin ne olduğunu bilmeyen insanlar için yüksek gerilim iletim koridorları ne anlama gelmektedir? Nükleer reaktör nedir? Ancak bu durum aşılamaz bir zorluk değildir ve beklenebilecek etkilerin niteliğine ilişkin bazı izlenimleri aktarmanın farklı yolları vardır. Bu durum, katılım sürecinin zaman alacağını ve yaratıcı düşünmeyi gerektirebileceği anlamına gelmektedir.

Her koşulda, kullanılan katılım biçiminin yerel kültürel değerlere uygun olmasını sağlamak esastır. Katılım, seçilmiş birkaç kişinin görüşlerini alıp sonra onları görmezden gelmekten daha fazlasıdır ve iyi bir SED uygulamasında katılım, ilgili ve etkilenen kişilerin kendileri için anlamlı olan karar alma süreçlerine aktif olarak dâhil edilmesi anlamına gelmektedir.

Topluluk katılımı ile ilgili daha detaylı malumat için:

Aslin, H.J. & Brown, V.A. 2004 *Towards Whole of Community Engagement: A Practical Toolkit*, Murray-Darling Basin Commission, Canberra.
http://www.mdba.gov.au/sites/default/files/archived/mdbc-S-E-reports/1831_towards_whole_of_community_engagement_toolkit.pdf

Australian Government 2006 *Community Engagement and Development: Leading Practice Sustainable Development Program for the Mining Industry*, Canberra: Department of Industry, Tourism and Resources. http://www.minerals.org.au/file_upload/files/resources/enduring_value/CED.pdf

Creighton, J. 2005 *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions through Citizen Involvement*, San Francisco: Jossey-Bass.

Dare, M., Schirmer, J. & Vanclay, F. 2011 *Handbook for Operational Community Engagement within Australian Plantation Forest Management*, Hobart: Cooperative Research Centre for Forestry. <http://www.crcforestry.com.au/publications/downloads/CRCForestry-CE-FINAL.pdf>

Flemish Institute for Science and Technology Assessment (viWTA) 2005 *Participatory Methods Toolkit. A Practitioner's Manual*, Brussels: Flemish Institute for Science and Technology Assessment (in conjunction with King Baudouin Foundation) available at: <http://www.kbs-frb.be/publication.aspx?id=294864&langtype=1033>

Government of Victoria, Department of Sustainability and Environment 2005 *Effective Engagement: Building Relationships with Community and Other Stakeholders* (3 volumes). Melbourne: Victorian Government Department of Sustainability and Environment.
<http://www.dse.vic.gov.au/effective-engagement/resources/download-effective-engagement>

Gramberger, M. 2001 *Citizens as Partners: OECD Handbook on Information, Consultation and Public Participation in Policy-Making*, Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development. <http://internationalbudget.org/wp-content/uploads/Citizens-as-Partners-OECD-Handbook.pdf>

Hartz-Karp, J. & Pope, J. 2011 "Enhancing effectiveness through deliberative democracy", in Vanclay, F. & Esteves, A.M. (eds) *New Directions in Social Impact Assessment: Conceptual and Methodological Advances*, Cheltenham: Edward Elgar, 253-272.

IAP2 2006. *Public Participation Toolbox*. Louisville, CO: International Association for Public Participation. http://www.iap2.org/associations/4748/files/06Dec_Toolbox.pdf

IFC 2007 *Stakeholder Engagement: A Good Practice Handbook for Companies Doing Business in Emerging Markets*. Washington: International Finance Corporation. http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/938f1a0048855805beacfe6a6515bb18/IFC_StakeholderEngagement.pdf

International Association for Impact Assessment 2006 *Public Participation: International Best Practice Principles*, Fargo: IAIA. <http://www.iaia.org/publicdocuments/special-publications/SP4%20web.pdf>

O'Faircheallaigh, C. 2010 Public participation and environmental impact assessment: Purposes, implications, and lessons for public policy making. *Environmental Impact Assessment Review*, 30(1), 19-27. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2009.05.001>

Rietbergen-McCracken, J. & Narayan, D. (eds) 1998 *Participation and Social Assessment: Tools and Techniques*, Washington: World Bank. <http://go.worldbank.org/HTTUUVW2C60>

Sarkissian, W. 2008 *Kitchen Table Sustainability: Practical Recipes for Community Engagement with Sustainability*. London: Earthscan.

Sarkissian, W., Hurford, D. & Wenman, C. 2010 *Creative Community Planning: Transformative Engagement Methods for Working at the Edge*. London: Earthscan.

Stakeholder Research Associates 2005 *The Stakeholder Engagement Manual: From Words to Action*. Cobourg Ontario Canada: Stakeholder Research Associates (for United Nations Environment Program and Accountability). Volume 1: <http://www.accountability.org/images/content/2/0/207.pdf>

Volume 2: <http://www.accountability.org/images/content/2/0/208.pdf>

United Nations Economic Commission for Europe 1998 *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters* (Aarhus Convention). <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>

United Nations Economic Commission for Europe 2014 *The Aarhus Convention: An Implementation Guide* (2nd edn). http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/Publications/Aarhus_Implementation_Guide_interactive_eng.pdf

YERİNDEN EDİLME VE YENİDEN YERLEŞTİRME, ETKİLENEN TOPLULUKLARA CİDDİ ZARARLAR VEREN VE PROJELERE BÜYÜK RİSK OLUŞTURAN ÖNEMLİ BİR FAKTÖRDÜR

Büyük projeler, genellikle insanları yerinden eder ve geçim kaynaklarını bozar. Proje sahası için gereken büyük arazi alanları ve işçiler için konaklama alanları ve ofisler ile yollar, boru hatları, demiryolu hatları, elektrik iletim koridorları, su temini barajları vb. ek hizmetler için gereken arazi; yüzlerce hatta binlerce kişinin yeniden yerleştirilmesi gerekliliğine yol açabilir. Yerinden edilme ve/veya yeniden yerleştirme; insanlar için çok travmatik bir deneyim olabilir ve bireylerin yer algılarını, geçim kaynaklarını, sosyal ağlarını ve toplumsal bağlarını bozar. Yeniden yerleştirme, işletmeler için insan hakları risklerinin başlıca nedenlerinden biridir. Ancak projeler gerçekten bir ortak değer önerisine bağlıysa, fiziksel ve ekonomik yerinden edilme nedeniyle oluşan duygusal sorunlar en aza indirilebilir ve yeniden yerleştirme süreçleri etkili bir şekilde uygulandığında geçim kaynağı açısından birçok fayda yaratılabilir.

Yerinden edilme/yeniden yerleştirme, böylesine büyük bir sosyal etki ve insan hakları riski taşıdığından, dahası genellikle projeler için çok maliyetli olduğundan, mümkün olduğu takdirde her yerde kaçınılmalıdır. Yeniden yerleştirilmesi gereken kişi sayısını azaltan projelerin alternatifleri tam olarak incelenmelidir. Ne yazık ki yeniden yerleştirme işlemini yapmanın maliyetleri ve süreleri genellikle tahmin edilenden daha az değerlendirilir. Bu durum da proje gecikmelerine ve maliyet aşımına neden olur. Kendisi başlı başına büyük bir görev ve etki olduğundan, yeniden yerleştirmeyi projenin içindeki başka bir proje olarak düşünmek mümkündür. Projenin kendisi gibi yeniden yerleştirme işlemi de sosyal etkiler yaratan planlanmış bir müdahale olması nedeniyle dikkatlice yönetilmesi, katılımcı bir şekilde planlanması ve yürütülmesi gereken bir süreçtir. Yeniden yerleştirme, hem bir yoksullaştırma riski olarak görüldüğü hem de yaşam kaynaklarını artırarak yerel ölçek için tüm olası fırsatların tam olarak araştırıldığı bir biçimde ele alındığı takdirde özellikle bir gelişme fırsatı olarak değerlendirilebilir.

Yeniden yerleştirme, projenin devam etmesine izin vermek için gerekli olan arazi ediniminin bir parçası olarak insanları ve toplulukları bir yerden başka bir yere taşımak üzere planlanmış bir süreçtir. Yeniden yerleştirme süreci ile insanların iyi işleyen topluluklarda ve uygun sürdürülebilir geçim kaynaklarıyla tam olarak yeniden yerleştirilmesi amaçlanır. Kaybedilen varlıkların tam ve adil tazminatı sağlanmalı ve ayrıca meydana gelen herhangi bir sıkıntı veya rahatsızlık tam ve adaletli bir biçimde tazmin edilmelidir. Yeniden yerleştirme, proje sahasının sabit olduğu ve işletmenin imtiyazlı yetkiye başvurduğu ve yerel toplulukların aslında yeniden yerleştirmeden başka seçeneğin olmadığı durumlarda gönülsüz olarak kabul edilir. Yeniden yerleştirme; hiçbir devlet yetkisinin kullanılmadığı, etkilenenlerin tehdit edilmediği veya kendilerini tehdit altında olarak algılamadığı ve yerel halkın topraklarını satmayı reddetme konusunda yasal hakkına sahip olduğu, bunun yerine adil tazminat karşılığında aktif olarak yeniden yerleştirmeyi seçtiği durumlarda gönüllü olarak kabul edilir.

Fiziksel yerinden edilme, projeye ilgili arazi edinimi ve/veya etkilenen kişilerin başka bir yere taşınmasını gerektiren arazi kullanımı kısıtlamalarından kaynaklanan konut kaybı anlamına gelmektedir. Ekonomik yerinden edilme; insanların konut ve yerleşiklik açısından doğrudan etkilenmediği ancak diğer varlıklarının veya varlıklara erişimlerinin (örneğin tarım arazisi) olumsuz etkilendiği, geçim kaynaklarının kesintiye uğradığı ve buna bağlı olarak gelir kaybı yaşadığı durumları ifade etmektedir.

Herhangi bir fiziksel veya ekonomik yerinden edilmeye neden olacak bir proje, uygun tazminat sağlamalı; başka bir deyişle yaşam koşullarının iyileştirilmesini veya en azından yeniden kurulmasını sağlamayı amaçlayan yeterli çözümler sunmalıdır. Fiziksel yerinden edilme gerçekleştiğinde, resmî bir yeniden yerleştirme süreci olmalıdır. Ekonomik yerinden edilme durumunda ise adil bir tazminat ve alternatif geçim kaynakları yerine koyma ve artırma söz konusu olduğu sürece resmî bir yeniden yerleştirme süreci gerekli olmayabilir. Tazminat ve geçim kaynaklarının yeniden kurulması ve geliştirilmesi için destek sağlama yükümlülüğünün yanı sıra projelerin etkilenen topluluklara faydalar sağlaması beklenmektedir. Yerel topluluklar üzerindeki sosyal etkiler (yeniden yerleştirilen insanlara ev sahipliği yapacak topluluklar) de göz önünde bulundurulmalı ve yeniden yerleştirilen insanlara olduğu gibi, ev sahibi topluluklara da risk yönetimi desteği ve faydalar sağlanmalıdır. Tazminat sadece nakit tazminat olarak değil projeden etkilenen kişinin yaşam koşullarını ve geçimini iyileştirmeyi veya en azından yeniden kurmayı amaçlayan sosyal yardım, eğitim vb. dâhil olan müdahalelerin bir seti olarak anlaşılmalıdır.

Büyük projeler, ulusal düzenleyici kurullar tarafından onaylandığında genellikle ulusal çıkarlar dâhilinde kabul edilir ve hükümetin kamulaştırma yetkisi (el koyma veya zorla edinme) projeyi hayata geçirmek için sıkça kullanılır veya en azından kullanılabilir. Bu nedenle, çoğu ülkede kamulaştırmanın kullanımı ve yeniden yerleştirilmesi gereken kişilerin haklarıyla ilgili ulusal mevzuat bulunmaktadır. Bu ulusal gerekliliklerin yanı sıra eğer Dünya Bankası, Uluslararası Finans Kurumu (IFC), diğer çok taraflı kalkınma bankaları, yardım kuruluşları veya Ekvator Prensipleri'ne bağlı finansal kuruluşlar gibi kurumlardan finansman sağlanıyorsa uluslararası standartlara da uyulması ve gerektiğinde bu standartların karşılanması icap edebilir. Bu uluslararası standartlara uyum sağlamak ve yeniden yerleştirmeyi etkili bir şekilde uygulamak, genel maliyetleri ve projeye ilişkin riskleri azaltabilir. Bu standartlar şunları içerir:

- Dünya Bankası: OP 4.12 Gönülsüz Yeniden Yerleştirme, <http://go.worldbank.org/96LQB2JT50>
- IFC: Uluslararası Finans Kurumu 5 No.lu Performans Standardı – Arazi Edinimi ve Gönülsüz Yeniden Yerleştirme http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/3d82c70049a79073b82cfaa8c6a8312a/PS5_English_2012.pdf?MOD=AJPERES
- Ekvator Prensipleri: <http://www.equator-principles.com/> (Not: Aslında Ekvator Prensipleri, IFC 5 No.lu performans standardına uyulmasını gerektirir).
- Diğer çok taraflı veya iki taraflı kalkınma bankaları ve iki taraflı yardım kuruluşlarının kendilerinin belirledikleri şartlar olabilir.

Bu uluslararası standartlar genellikle benzer prosedürleri ve beklentileri içerir. Bir projenin yaşam döngüsünün çok erken aşamalarında Yeniden Yerleştirme Politika Çerçevesi (YYPÇ) geliştirilmelidir ve bu çerçeve arazi edinimi, yeniden yerleştirme, tazminat ve geçim kaynaklarının yeniden kurulması ve geliştirilmesinin nasıl yapılacağına dair genel prosedürleri ve politikaları belirlemelidir. Bu işlem; proje yaşam döngüsünün ilk aşamalarında, örneğin arazi ölçümü veya jeolojik keşifler sırasında veya SED danışmanları tarafından insanlara yanlış vaatlerde bulunulmaması veya ima edilmemesi için erkenden yapılmalıdır. Daha sonra, yeniden yerleştirmenin tam olarak nasıl uygulanacağını ayrıntılarıyla belirleyen bir Yeniden Yerleştirme Eylem Planı (YYEP) geliştirilmesi gerekmektedir. Yerel halkın spekülasyon veya fırsatçı davranışlarını önlemek ve göçü yönetmek için binalar, diğer yapılar ve tüm varlıkların envanteri mümkün olan en kısa sürede çıkarılmalıdır.

Tazminat için uygun hâle gelmeyecek şekilde kesin bir "Son Tarih" belirlenmelidir. İyi iletişim kurarak adil bir yeniden yerleştirme ve tazminat süreci ile birlikte sonlanma tarihi konusunda muhtemelen geniş çaplı onay alınacaktır. Çünkü yeniden yerleştirme, bir projenin içindeki ayrı bir proje olarak kabul edildiğinden yeniden yerleştirme faaliyetleri ile projenin geri kalanı arasında yüksek düzeyde koordinasyon olmalıdır. Yeniden yerleştirme sürecindeki faaliyetler; proje sürecindeki Sosyal Etki Yönetim Planı ile İş Sağlığı ve Güvenliği Planı, Toplum Kalkınma Planı, Paydaş Katılımı Planı, Yerel İstihdam ve Tedarik Planı ve Sağlık Planı gibi proje ile ilgili diğer planlarla da ilişkilendirilmelidir. Büyük çaplı bir yeniden yerleştirme durumunda, potansiyel olarak projeden bağımsız olarak yeniden yerleştirme süreci için ayrı planlar olabilir. Her durumda, Geçim Kaynaklarının Onarımı ve Geliştirilmesi Planı (GKOGP) genellikle YYEP'in bir parçası olarak gereklidir. Yeniden yerleştirme süreci, yeniden yerleştirme ile ilgili tüm olumsuz etkiler ele alınana kadar tamamlanmış kabul edilmemelidir. Tamamlama Denetimi; tüm etkilerin ele alınıp alınmadığını değerlendirmek, yeniden yerleştirilen bireylerin yaşam standartlarını önceki durumlarıyla karşılaştırmak, şikâyetlerin olup olmadığını incelemek, ulusal ve uluslararası yasalara uyulup uyulmadığını tespit etmek, YEP ve GKOGP içindeki tüm hükümlerin yerine getirilip getirilmediğini değerlendirmek amacıyla bağımsız bir dış aktör tarafından yapılmalıdır. Tamamlama Denetimi, tüm hafifletme önlemleri önemli ölçüde tamamlandığında ve yerinden edilmiş kişilere sürdürülebilir bir şekilde geçim kaynaklarını yeniden kazanmaları için yeterli fırsat ve yardım sağlandığında gerçekleştirilmelidir. Bu denetim, doğrudan yer değiştirmenin hemen ardından olmamalı ve yeniden yerleştirmeden birkaç yıl sonra yapılmalıdır.

Yeniden yerleştirmenin sürdürülebilir olabilmesi için işletmenin belirli bir süre sonra sorumlu bir şekilde süreç dışına çıkabilecek durumda olması gerekmektedir. Bu nedenle, YYEP'in geliştirilmesi sırasında çıkış planını hazırlamak, projenin başlangıcında kapanışa yönelik hazırlık yapıldığı gibi önemlidir. ıkış Planı için toplulukla anlaşılmalı ve bu, düzenleyici otorite tarafından onaylanmalıdır. Ayrıca, yerel hükümetlerin yeniden yerleştirme yerlerinin yönetimini devralabilecek kapasitesi (insan faktörü ve finansal açıdan) geçim kaynaklarının uzun vadeli iyileştirilmesi için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, hkmet içinde bu kapasitenin oluşturulması çıkış planının bir parçası olmalıdır.

Uluslararası standartlar genel anlamda, mümkün olan her durumda ve her projede aşağıdaki yükümlülüklerin yerine getirilmesini belirtmektedir:

- Alternatif proje tasarımlarını keşfederek yerinden edilmeyi önlemek veya en aza indirmek;
- Müzakere edilmiş anlaşmaları kullanarak zorla tahliyeyi önlemek;
- Olumsuz sosyal, ekonomik ve insan hakları etkilerini tahmin etmek ve en aza indirmek;
- Malumata uygun açıklama yapmak ve etkilenenlerin malumatlandırılmaya katılıma (muhtemelen zgr, önceden ve malumatlandırılmış rıza ile beklenen düzeye) izin vermek;
- Kadınların bakış aırlarını dikkate almak; çözümlleme, planlama ve uygulamanın tüm aşamalarına kadınları dâhil etmek;
- Tazminat prosedürlerini tüm topluluklara ve bireylere açık ve tutarlı bir şekilde uygulamak,
- Varlıkların kaybı için telafi maliyetinde tazminat sağlamak;
- Mümkünse, en savunmasız bireylere nakit tazminat ödememek; tazminatın boşa harcanmaması için tazminatı farklı bir yatırım türü olarak ödemek;
- "Arazi karşılığında arazi" ilkesini gözetmek; yerinden edilen kişilerin geçim kaynakları araziye dayalı veya arazi kolektif olarak sahipli ise proje yerine geçiş arazisi olarak tazminat sağlamak;
- Yerinden edilen kişilerin geçim kaynaklarını ve yaşam standartlarını iyileştirmek;
- Dezavantajlı veya savunmasız durumları nedeniyle orantısız etkilenebilecek bireyleri ve grupları tanımlamak ve bunların kalkınma faydalarına ve fırsatlarına erişimlerini sağlamak için önlemler almak;
- Fiziksel olarak yerinden edilen kişilerin yaşam koşullarını, yerleşim bölgelerinde güvenceli bir şekilde sahip olacakları uygun ve iyileştirilmiş konutlarla ıslah etmek;
- Etkilenen bireylere seçenek sunmak, topluluk varlıkları ve kaynakları üzerinde topluluklarla danışmak;
- Yerinden edilen topluluklara ve bireylere projeden kalkınma faydaları elde etme fırsatları sunmak;
- İnsanların gelir kazanma kapasitelerini, üretim seviyelerini ve yaşam standartlarını geri kazanmalarına izin vermek için makul bir süre boyunca geçiş desteği sağlamak;
- İnsanların iki kez yerinden edilmemesini sağlamak için her türlü çabayı göstermek;
- Mümkün olan en kısa sürede etkili şikâyet mekanizmaları oluşturmak;
- Bir Yeniden Yerleştirme Eylem Planı (YYEP) ve Geçim Kaynakları Onarım Planının (GKOP) uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek için prosedürler oluşturmak ve gerektiğinde düzeltici önlemler almak.

Yeniden yerleştirmenin en tartışmalı ve karmaşık yönlerinden biri tazminatla ilgilidir. İnsanlar fiziksel olarak yerinden edildiğinde, proje sahipleri etkilenen topluluklara telafi edici konutlar sağlamalı ve geçim kaynaklarını yeniden kazanmalarına ve geliştirmelerine yardımcı olarak yeniden yerleştirme sürecini desteklemelidir. İnsanlar ekonomik olarak yerinden edildiğinde, kaybedilen varlıklar için tazminat ile geçim kaynaklarını yeniden kazanmaları ve geliştirmeleri için destek alma hakkına sahiptirler. Uluslararası standartların bir gerekliliği, tazminatın kaybedilen herhangi bir varlığın yerine koyma değeri üzerinden hesaplanmasıdır. Bu belirleme, değerlendirmenin yapıldığı zaman ile tazminatın gerçekten ödendiği zaman arasında meydana gelebilecek muhtemel enflasyonu dikkate almalıdır. Kaybedilen varlıkların değeri, genellikle insanlar tarafından yönetilen miktarları aştığında, tazminat nakit olarak değil farklı bir yatırım türü olarak ödenmelidir. Büyük miktarda nakit ödeme, bir projenin zararını arttırabilir ve hemen yerel enflasyona yol açabilir. Muhtemelen sürdürülebilir geçim kaynaklarının yeniden kazanma veya geliştirmeye yatırılması yerine tüketiciler mallarına sağlıksız veya uygun olmayan harcamalar yapılmasına neden olur. Geçmiş deneyimler, nakit tazminatın yoksulluğın ana nedenlerinden biri olduğunu zaman zaman ortaya koymuştur. Geçim kaynakları onarımı ve iyileştirmenin bir parçası belki de finans yönetimi konusunda eğitim içermelidir. Yeniden yerleştirilecek bireylerin yeniden yerleştirme sürecine nasıl dâhil edilebileceği konusunda fırsatlar bulunmalıdır.

Her yıl milyonlarca insan yeniden yerleştirildiğinden, yeniden yerleştirme sürecinin sonuçları hakkında çok fazla deneyim bulunmaktadır. Ne yazık ki yeniden yerleştirmenin uygulanması hâlâ yetersiz bir şekilde yapılmaktadır ve iyileştirilebilecek çok fazla şey bulunmaktadır. İlk olarak, yeniden yerleştirmenin çoğunlukla insanlara zorla uygulanan bir şey olduğu göz önüne alındığında, insanları bu süreçte güçlendirebilecek fırsatlar bulmak,

onlara seçenekler ve karar alma özerkliği sunmak önemlidir. İkinci olarak, yeniden yerleştirilen insanlar için gerçek deneyim genellikle travmatik olmaktadır ve bu nedenle yeniden yerleştirme uzmanlarının yeniden yerleştirilecek insanların duygusal ve sıhhi ihtiyaçlarına dikkat etmeleri önemlidir. Etkilenen insanlarla süreci düşünmek ve tartışmak, topluluğun güçlenmesine katkı sağlayabilecek çeşitli yolların belirlenmesine yardımcı olabilir. Örneğin, belirli kilit öneme sahip kişiler önce yeniden yerleştirilebilir ve ardından yeniden yerleştirilecek kişilere rehberlik ederek hoş geldiniz komitesi olarak görev yapabilirler. Eski yerleşim yerine veda etmek için törenler düzenlemek ve yeni yerleşim için kutlamalar yapmak önemlidir.

İnsanların geçmişe özlem duymalarına izin vermek ancak yeni (yaşamları) hakkında heyecan, beklenti ve merak yaşamalarını da desteklemek gerekir. Endişelere duyarlı olmak ve bunlara hızlı bir şekilde yanıt vermek, olumlu bir tutumun gelişmesini sağlamak için önemlidir. Yeniden yerleştirme ile ilgili diğer bazı önemli hususlar ise şunlardır:

1. Yeniden yerleştirmenin maliyeti ve harcanan süre her zaman eksik tahmin edilmektedir.
2. Erkenden başlamak önemlidir ve yeniden yerleştirme planlamasının proje planlama sürecine dâhil edilmesi gerekmektedir.
3. Projenin genişletilmesine yönelik planlama yapılmalıdır. İnsanlar daha sonra tekrar iskân edilmeleri gerekebilecek yerlere yerleştirilmemelidir. Gelecekteki genişleme için ihtiyaç duyulan arazi, göçten korunmalıdır.
4. Yeniden Yerleştirme Eylem Planı'nın (YYEP) geliştirilmesi ve onaylanması ile uygulanması arasındaki süre en aza indirilmelidir. Bu süre ne kadar geniş olursa uygulama da o kadar zorlaşır.
5. Yeniden yerleştirme alanının konumunun özellikleri, özellikle geçim kaynaklarının restorasyonu ve geliştirilmesi olmak üzere başarılı bir yeniden yerleştirme sonucunun elde edilmesinde kritik öneme sahiptir. Yeniden yerleştirme yeri seçimi, orijinal yerleşim yerine olan mesafe, arazinin kalitesi, su temini, tarımsal verimlilik gibi yerin özelliklerinin yeniden yerleştirilecek kişilerin geçim kaynaklarıyla uyumluluğu da dahil olmak üzere çeşitli kriterler doğrultusunda yapılmalıdır.
6. Yeniden yerleştirme maliyetli (pahalı) bir süreçtir ancak doğru şekilde yapıldığında projenin genel, uzun vadeli maliyeti çok daha az olacaktır. Üstelik yanlış yapmanın maliyeti, doğru yapmanın maliyetinden çok daha fazladır.
7. Kamulaştırma yalnızca son çare olmalıdır. Kamulaştırma genellikle düşünülen çok daha uzun sürer, ilgili paydaşların olumsuz ilgisini çeker ve projeye karşı muhalefet yaratabilir. Kamulaştırma, hiçbir zaman faaliyet göstermek için sosyal bir lisansa sahip olunmasını sağlamayacaktır. İnsanlarla yeniden yerleştirme sürecine gönüllü olarak katılmalarını sağlayacak şekilde müzakere etmek, kamu otoritesinin gücüne güvenmekten çok daha etkili olacaktır.
8. Yeniden yerleştirilen insanları yeni konaklama yerinin tasarımına dâhil etmek gerekmektedir.
9. İstişare toplantıları sırasında veya proje personeli tarafından erken proje faaliyetlerinde gerçekçi olmayan beklentilerin yaratılmamasına dikkat edilmelidir. Tüm sözler veya teklifler bir "Taahhüt Kaydına" kaydedilmelidir.
10. Profesyonel planlama ve topluluk müzakeresinin uygun bir şekilde yürütülmesi başarının anahtarıdır. Kestirme yollara başvurmak, ileride sadece sorunlara yol açacaktır.

Michael Cernea, insanlar için genellikle proje kaynaklı yerinden edilme ve yeniden yerleştirmeden kaynaklanan sekiz temel yoksullaşma riski tespit etmiştir: topraksızlık; işsizlik; evsizlik; marjinalleşme; artan hastalıklar ve ölümler; gıda tedarik güvensizliği; ortak mülkiyete erişim kaybı ve toplumsal ayrışma. Bu riskler hakkında düşünmek ve bunlara karşı koyacak stratejileri hayata geçirmek, başarılı yeniden yerleştirmenin ve ortak değer sağlayan başarılı projelerin anahtarıdır. Arazi temelli yeniden yerleştirme sağlayan, istihdam ve diğer alternatif geçim fırsatlarını belirleyen, insanların yaşaması için evler inşa eden, insanların topluluk olarak kendi aralarında yeniden bağlantı kurması için süreçleri uygulayan, kapsayıcılığı ve insanların katılımı için seçenekleri göz önünde bulunduran, temel sağlık hizmetlerini sağlayan, önleyici bakım hizmetlerini sunan, yeterli beslenme ile gıda ve su güvenliğini temin eden, topluluk varlıklarına erişim kaybını en aza indiren veya topluluk varlıklarını onaran veya değiştiren, sosyal ve topluluk sermayesi oluşturan süreçleri organize eden projelerin yeniden yerleştirmeyi etkili bir şekilde uyguladığı söylenebilir.

Yerinden edilme ve yeniden yerleştirme ile ilgili *daha detaylı malumat için*:

Cernea, M. 1997 The risks and reconstruction model for resettling displaced populations. *World Development* 25(10), 1569- 1587. [http://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X\(97\)00054-5](http://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X(97)00054-5)

Cernea, M. 1999 (ed.) *The Economics of Involuntary Resettlement: Questions and Challenges*. Washington, DC: World Bank. <http://dx.doi.org/10.1596/0-8213-3798-X>

Cernea, M. 2000 Risks, safeguards and reconstruction: A model for population displacement and resettlement, *Economic and Political Weekly* 35(No. 41), 3659-3678. <http://www.jstor.org/stable/4409836> .

Cernea, M. 2003 For a new economics of resettlement: A sociological critique of the compensation principle. *International Social Science Journal* 55 (Issue 175), 37-45. <http://dx.doi.org/10.1111/1468-2451.5501004>

Cernea, M. & McDowell, C. 2000 *Risks and Reconstruction: Experiences of Resettlers and Refugees*. Washington, DC: World Bank.

Cernea, M. & Schmidt-Soltau, K. 2006 Poverty risks and national parks: Policy issues in conservation and resettlement. *World Development* 34(10), 1808-1830. <http://dx.doi.org/10.1016/j.worlddev.2006.02.008>

De Wet, C. 2005 *Development-Induced Displacement: Problems, Policies and People*. New York: Berghahn Books.
Downing, T. 2002 *Avoiding New Poverty: Mining-induced Displacement and Resettlement*. MMSD Report 58
London: IIED. http://commdev.org/files/1376_file_Avoiding_New_Poverty.pdf

IFC 2002 *Handbook for Preparing a Resettlement Action Plan*. Washington, DC: International Finance Corporation.
<http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/22ad720048855b25880cda6a6515bb18/ResettlementHandbook.PDF?MOD=AJPERES>

IFC 2012 *Guidance Note 5 Land Acquisition and Involuntary Resettlement*. http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/4b976700498008d3a417f6336b93d75f/Updated_GN5-2012.pdf?MOD=AJPERES

Owen, J. & Kemp, D. 2015 Mining-induced displacement and resettlement: A critical appraisal. *Journal of Cleaner Production* 87, 478-488. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.09.087>

Picciotto, R., van Wicklin, W. & Rice, E. (eds) 2001 *Involuntary Resettlement: Comparative Perspectives*. New Brunswick: Transaction.

Reddy, G., Smyth, E. & Steyn, M. 2015 *Land Access and Resettlement: A Guide to Best Practice*, Sheffield: Greenleaf. <http://www.greenleaf-publishing.com/productdetail.kmod?productid=4051>

Satiroglu, I. & Choi, N. (eds) 2015 *Development-Induced Displacement and Resettlement*. London: Routledge.
<http://www.routledge.com/books/details/9781138794153/>

Scudder, T. 2005 *The Future of Large Dams*. London: Earthscan.

Vandergeest, P., Idahosa, P. & Bose, P. (eds) 2007 *Development's Displacements: Economies, Ecologies and Cultures at Risk*. Vancouver: UBC Press.

World Bank 2004 *Involuntary Resettlement Sourcebook: Planning and Implementation in Development Projects*. Washington, DC: World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/14914>

YEREL İÇERİK PAYLAŞILAN DEĞERİN YARATILMASINI DESTEKLER

En basit ifadeyle yerel katkı (içerik); bir işletmenin iş gücü ve/veya satın alma fırsatları aracılığıyla ev sahibi ülke, bölge veya toplulukta değer korunmasını sağlama yönündeki gereksinimini, beklentisini veya taahhüdünü ifade eder. Ancak bunun da ötesinde yerel içerik, bir işletmenin hem yerel topluluğa hem de işletmeye dönük faydalarını en üst düzeye çıkarmak amacıyla yerel içeriği artırmak için uygulayabileceği stratejileri göz önünde bulunduran ortak değere ilişkin bir felsefedir. Örneğin bir işletme, potansiyel yerel tedarikçileriyle birlikte çalışarak tedarik gereksinimlerini karşılamak için kapasitelerinin nasıl geliştirilebileceğini ve/veya yerel işletmelerin yapay olarak değerlendirme dışı bırakılmaması için işletme gereksinimlerinin nasıl ayarlanabileceğini değerlendirebilir. Bazı hükümetler belirli bir düzeyde yerel içeriği zorunlu kılmaktadır. “Yerel” ve “içerik” tanımlarında ülkeler arasında ve hatta aynı ülke içinde çok fazla farklılık olsa da SED uygulayıcısının projeye ilgili politikalar, düzenlemeler, sözleşme hükümleri ve paydaş beklentileri hakkında malumat sahibi olması gerekir. Yerel içerik, işletmelerin sosyal lisans elde etmesi için en iyi fırsatlardan birini sunmaktadır. Ancak birçok projede, yerel halkın projede istihdam edilmesi için eğitilmesi ve yerel işletmelerin projeye tedarik sağlamaları için desteklenmesi erken ve etkili bir şekilde yapılmamakta ve dolayısıyla bir kalkınma fırsatı kaçırılmaktadır.

Yerel içerik politikalarının ve uygulamalarının büyümesi, özel sektör destekçileri ve hükümetler için rekabet eden amaçları ve diğer zorlukları gün yüzüne çıkarmıştır. Bu aktörler; yerel içeriğin sürdürülebilir bölgesel kalkınmaya, yerel toplulukların refahının ve yaşam kalitesinin artırılmasına, aynı zamanda ulusal kalkınma önceliklerine ve endüstri politikalarına katkı sağlayacak bir şekilde tasarlanmasıyla karşı karşıyadır. Hükümetler, bu politikalarla şunları gerçekleştirmeyi hedeflemektedir: istihdam yaratma; belirli sektörlerin veya endüstrilerin geliştirilmesi; kapasite oluşturma; malumat üretme; beceri ve teknoloji transferi ve ticaret dengesizliklerinin giderilmesi. Son yıllarda kurumsal yaklaşımlar yerel bağlama uyum sağlamak için dönüştürülmüştür. Birçok durumda başlangıçta motivasyon, kaynaklara erişimi güvence altına almak amacıyla bir hükümete, yatırım ortağına veya Yerli bir topluluğa karşı taahhütlerin yerine getirilmesi gerektiği şeklindeki; zamanla liderlik uygulamalarına sahip işletmeler, yerel paydaşlarla karşılıklı fayda ve paylaşılan değer yaratmaya yönelik kalıcı ortaklıklar kurma ve sürdürme arzusuyla daha fazla motive olmuştur. Ayrıca, pahalı yabancı iş gücüne olan bağımlılıklarını azaltmanın değerini de anlamışlardır.

SED, yerel katkı konusuna bölgesel kalkınma perspektifiyle yaklaşan stratejilerin oluşturulmasında değerli bir araç olabilir. Bu yaklaşım, kaynak geliştiricilerinin ve yerel yönetimlerin iş birliğine dayalı yerel katkı stratejileri tasarlayarak, yabancı şirketlerin yerel işletmelerden tedarik yapmaları ve yerel halkı istihdam etmeleri yoluyla bölgesel kalkınmaya katkı sağlamalarının mümkün olduğu varsayımına dayanır. Bölgesel çarpan etkisi aracılığıyla yerel içerik ekonomik faaliyeti canlandırabilir ve yerel ekonomide ek yatırım ile daha fazla istihdamı teşvik edebilir. Daha zengin bir yerel ekonomi, aynı zamanda yeni tedarikçilerin bölgeye çekilmesini teşvik edecek, rekabetçi bir tedarik tabanına yol açacak ve topluluğun herhangi bir endüstriye olan bağımlılığını azaltacaktır.

Önemli bir adım ise ev sahibi ekonomideki temel koşulları belirlemek için temel bir sosyo-ekonomik analizle başlamaktır. Böylece ev sahibi ekonominin sektöre olan mevcut ekonomik bağımlılık düzeyi, bağlantıları ve çarpan etkileri nedeniyle bölgede faaliyet göstermeye teşvik edilmesi gereken belirli endüstriler ve projeye ilgili yerel içerik geliştirmeyi mümkün kılan koşulların varlığı veya yokluğu değerlendirilir. Bu analiz; iş yapma kolaylığı, hizmet olanakları, yerel altyapı, yerel işletmelerin sağlığı ve yerel toplulukların kendi kapasite geliştirme çabalarına liderlik etme çeşitliliği ve uyulanabilirliği gibi çeşitli göstergelerden yararlanmaktadır.

Yerel ekonominin sağlığının önemli bir göstergesi, bölgedeki bir veya birkaç sektöre ekonomik bağımlılık düzeyidir. Sektörün pazar payı, bölgedeki belirli bir sektördeki istihdamın yoğunlaşması kullanılarak tahmin edilebilir. Proje geliştirme/toplumsal yatırım programları yoluyla sağlanabilecek ekonomik çeşitlendirme, bir veya birkaç endüstrideki bağımlılık sorununa çözüm olabilir. Ancak sürdürülebilir bölgesel kalkınma hedefi, ekonomik sağlığa ilgili geleneksel göstergelerin ötesinde daha geniş bir dizi konunun dikkate alınmasını gerektirir. Beşeri sermayenin, ekonomik sermayenin ve kurumsal sermayenin gücüne katkıda bulunan diğer faktörleri de dikkate almak önemlidir.

Potansiyel tedarikçiler kapsamlı bir yetenek çalışması yoluyla belirlenebilir. Bu belirlenme çalışması şu faaliyetleri içerir: (i) mevcut mal ve hizmet sağlayıcıları, sözleşme stratejisi, son kullanıcı gereksinimleri ve yerel içeriğe dayalı "uygunluk" hakkında derinlemesine bir anlayış elde etmek için sözleşmeleri yöneten kişilerin katılımını sağlamak gibi çeşitli kriterler; (ii) uygulayıcının tedarik zincirinde mevcut tüm sektör yelpazesindeki işletmelerin tanımlanması/haritalanması; (iii) yerel içerik açısından çekiciliklerine dayalı olarak sektörlerin yüksek düzeyde analizi; (iv) önceliklendirme; (v) kısa listedeki sektörlerdeki değer zincirinin ve potansiyel tedarikçilerin yetenek/kapasite boşluklarının derinlemesine analizi; (vi) hedeflenen sektörler için bir rekabet edebilirlik stratejisi geliştirilmesi; (vii) bir uygulama planının tasarlanması; ve (viii) ilerlemenin izlenmesi.

Yerel iş gücünün geliştirilmesi, proje aşamasına göre doğrudan ve dolaylı iş gücüne ilişkin talep analizi ile başlamayı gerektirir. İkinci adım, mevcut iş gücü becerilerinin talebe göre haritalandırılmasını içerir. Arz-talep açığı analizine önemli bir girdi; özellikle mühendislik, teknik ve mesleki eğitim olmak üzere akademik kurumlar ve eğitim merkezlerindeki kalite boşluklarının analizidir. Böyle bir analiz altyapının, ekipmanın, müfredatın, öğretimin ve kapasitenin değerlendirilmesini içerebilir. Son adım, genellikle bir ortaklık yaklaşımı kullanılarak eğitim müdahalelerinin tasarlanmasını ve uygulanmasını içerir. Bu şekilde bir proje ihtiyaç duyduğu iş gücünü yerel olarak oluşturabilir.

Diğer proje müdahaleleri gibi yerel içerik stratejileri de olası olumsuz sosyal etkiler açısından değerlendirilmelidir. Örneğin, yerel düzeyde kaynaklar bölgedeki diğer işletmelerden ve hizmetlerden çekilebilir (kaçak olarak alınabilir) ve bu da söz konusu sektörlerde kapasitenin azalmasına yol açabilir (örneğin hükümetten ve diğer sabit gelirlilerden). Yerel işletmeler, onlara bağımlı hâle gelerek projenin döngülerine karşı savunmasız duruma düşebilir.

Bir diğer olası sorun ise yerel insanlara yalnızca küçük değerli sözleşmeler verilmesidir; bu durum, daha fazlasını talep ettikleri (umdukları) için toplulukta memnuniyetsizliğe yol açabilir. Belirli grupların tercihli olarak sözleşmeli olarak işe alınması (yetersiz sosyal profillemeye yapıldığında istemeden de olsa gerçekleşebilir) sosyal uyumu olumsuz etkileyebilir ve “seçkinlerin ele geçirilmesini” güçlendirebilir. Bu konular, yerel işgücü veya yerel tedarikçi geliştirme programlarının uygulanmasından önce risk değerlendirmesinin yanı sıra temel analizin bir parçası olarak sistematik olarak dikkate alınmalıdır.

Yerel içerik ve yerel satın alma ile ilgili daha detaylı malumat için:

Esteves, A.M. & Barclay, M.A. 2011 Enhancing the benefits of local content: Integrating social and economic impact assessment into procurement strategies. *Impact Assessment & Project Appraisal* 29(3), 205-215. <http://dx.doi.org/10.3152/146155111X12959673796128>

Esteves, A.M., Brereton, D., Samson, D. & Barclay, M.A. 2010 Procuring from SMEs in Local Communities: A Good Practice Guide for the Australian Mining, Oil and Gas Sectors. Brisbane: Centre for Social Responsibility in Mining, Sustainable Minerals Institute, University of Queensland. <http://www.csr.uq.edu.au/docs/4361%20CSR%20SME%20Report%20Email%20V2.pdf>

Esteves, A.M. & Ivanova, G. 2015 “Using Social and Economic Impact Assessment to guide local supplier development initiatives”, in Karlsson, C., Andersson, M. & Norman, T. (eds) *Handbook of Research Methods and Applications in Economic Geography*. Cheltenham: Edward Elgar, pp.571-596. http://www.e-elgar.com/bookentry_main.lasso?currency=US&id=14395

Hidalgo, C. et al. 2014 Extracting with Purpose. FSG. <http://www.fsg.org/tabid/191/ArticleId/1184/Default.aspx?srp=true> IFC (in collaboration with Engineers Against Poverty) 2011 *A Guide to getting started in Local Procurement: For companies seeking the benefits of linkages with local SMEs*. http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/03e40880488553ccb09cf26a6515bb18/IFC_LPPGuide_PDF20110708.pdf?MOD=AJPERES

Tordo, S. et al. 2010 *Local Content Policies in the Oil and Gas Sector*. Washington: World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/2013/01/17997330/local-content-oil-gas-sector>

PROJENİN BAŞLANGICINDAN İTİBAREN KAPANIŞ PLANI

Projeler, tanımı gereği yalnızca belirli bir süre içindir. Bazı projeler onlarca yıl süren belirli bir yaşam sürecine sahipken diğerleri birkaç yıl veya daha az bir süre içeren nispeten kısa ömürlü projelerdir. Bazı projeler için kapanış faaliyetleri, başlangıçta planlandığı gibi orijinal plan ve lisans onayına uygun olarak gerçekleşen planlı bir süreçtir. Bununla birlikte, özellikle maden endüstrileri gibi bazı sektörlerde, emtia fiyatlarının oynaklığı projelerin belirsiz bir ömre sahip olmasına ve kısa bir süre içinde tam üretimden ve uzun vadeli bir perspektiften vazgeçip geçici kapanışa (beklemeye alınmış) veya kalıcı kapanışa dönmesine neden olabilir. Ayrıca, faaliyet göstermek için gerekli olan sosyal lisansın eksikliği projenin erken kapanmasına yol açabilecek protesto ve diğer eylemlere neden olabilir. Bir dereceye kadar büyük bir inşaat iş gücüne ancak küçük bir işletme iş gücüne sahip olan projelerde (örn., baraj) inşaatтан işletmeye geçişte (yani iş gücü demobilizasyonu yaşandığında) kapanış sürecinin yönetilmesi en azından sosyal açıdan zorunludur. Bu nedenle, tüm projelerin proje yaşam döngüsünün başlarında kapanış sürecini planlaması ve özellikle projede veya işletme ortamında önemli değişiklikler meydana geldiğinde kapanış planlarını düzenli olarak güncellemesi gerekliliği giderek daha fazla kabul görmektedir. Kapanış planlaması, yeni projeler için ve kapanış planlama stratejilerini henüz düşünmemiş olan mevcut projeler için gereklidir. Bir kapanış planı bulunsa dahi, kapanış süreci için özel olarak hazırlanmış bir SED’e sahip olmak uygun olacaktır.

Proje kapanışının, özellikle toplulukların ekonomik olarak projeye bağımlı olduğu durumlarda büyük sosyal etkileri olabilir. Ancak çevresel etkiler gerektiği gibi ele alınmadığında ve rehabilitasyon düzgün yapılmadığında projenin kapatılmasının dolaylı sosyal etkileri de olabilir. Örneğin, asit maden drenajı ve diğer çevre kirliliği biçimleri, fiili operasyonlar sona erdikten sonra da uzun süre devam edebilir ve madenlerin yakınında yaşayan insanların geçimini ve sağlığını önemli ölçüde etkileyebilir.

Projenin başlangıcından itibaren bir kapanış stratejisi mevcut olmalıdır. Kapanış basit bir eylem değildir; kapanış planlaması, hizmetten çıkarma, durdurma ve kapanış sonrası gibi çeşitli aşamalardan oluşan bir süreçtir. Hizmetten çıkarma, faaliyetlerin durdurulmasına hazırlanmak için üstlenilen bir dizi faaliyeti ve kapanış sonrası dönem için farklı seçeneklerin değerlendirilmesini içerir.

Tercih edilen seçeneklerin uygulanmaya ihtiyaç duyulmadan önce paydaşlarla yeterince değerlendirilebilmesi ve müzakere edilebilmesi için hizmetten çıkarma, normalde operasyonların bitiminden (yani durdurmadan) çok önce başlamalıdır. “Kapanış sonrası” ise devam eden tüm çevre, sağlık ve güvenlik risklerinin kontrol edilmesini, en aza indirilmesini ve vaat edilen tüm sosyal faydaların gerçekleşmesini sağlamak için devam eden ve kalan izleme ve bakım faaliyetlerini kapsayan (projenin durdurulmasından sonraki) aşamadır.

Kapanış planlaması, yerel topluluklar ve diğer paydaşlarla müzakere edilen bir süreç olmalıdır. Birçok önemli kararın çevredeki topluluklar üzerinde uzun vadeli etkileri olacaktır ve bu nedenle bu toplulukların kapatma planlamasına ilişkin kararlara dâhil olmaları gerekmektedir. Bunlardan ilki ve en önemlisi iş kaybının etkisidir. Kapanış sonrası ekonomik fırsatların belirlenmesi ve yeniden eğitim sağlanması konusunda çok şey yapılabilir. Alanın gelecekteki kullanımı genellikle çevredeki topluluklar için önemli bir endişe kaynağıdır. Proje binalarının, diğer altyapının ve alanın kendisinin gelecekteki potansiyel kullanımlarının belirlenmesi, projenin topluma faydalarını genel anlamda artırabilir. Elektrik üretimi ve su arıtma tesisleri ve diğer altyapı, yerel topluluklar adına yerel yönetime veya diğer operatörlere sunulabilir (ancak bu durum aynı zamanda dikkate alınması gereken bir sorumluluğun devrini de beraberinde getirir). İşletmenin sosyal yatırım faaliyetlerinin devam eden ömrü ve kurumsal hayırseverlik eylemlerinin dikkate alınması gerekir.

Faaliyet göstermek için sürekli bir sosyal lisansa ve olumlu yönde bir itibara sahip olmak amacıyla yerel topluluklarla yüksek seviyede şeffaflık ve etkileşim işletmenin çıkarınıdır. Yerel halk, potansiyel olarak kapanıştan büyük ölçüde etkilenecektir ve onların da kendi planlarını yapmaları gerekmektedir. Kapanış sonrası döneme ilişkin niyetlerinin iyice düşünülmesi gerekir ve ellerindeki malumatı işleyip seçeneklerini değerlendirdikçe kararları değişebilir. Kalmaları mı gitmeleri mi, satmaları mı satın almaları mı gerektiği hakkında düşünmeleri gerekmektedir. İnsanların niyetleri bilindiğinde kapatmanın potansiyel etkileri de belirlenebilir. Kapanış eylemlerini insanların tercihleriyle uyumlu hâle getirmek de mümkündür.

Aşağıdaki hususların tümü yerine getirilmeden kapanış işlemi tamamlanamaz:

1. Tüm yeniden yerleştirme süreçleri, ilgili geçim kaynağı restorasyonu ve iyileştirme faaliyetleri tamamlanmış ve/veya bunların sürekli işleyişi için gerçekçi bir planın yapılmış olması;
2. Ödenmesi gereken tüm tazminatın aktarılmış olması;
3. Taahhütler Kaydındaki tüm öğeler ile Etkiler ve Faydalar Anlaşması’ndaki (veya benzer topluluk kalkınma sözleşmesindeki) tüm öğelerin teslim edilmiş veya ele alınmış olması;
4. İletilen tüm şikâyetlerin ele alınmış olması;
5. Bütün paydaşlara danışılarak tüm tesisler ve altyapı için bir planın yapılmış olması ve her bir unsurun yerel topluluk tarafından yeniden kullanılacak şekilde düzenlenmesinin ya da kaldırılmasının tamamlanmış olması;
6. Alanın güvenli ve istikrarlı olmasını sağlamak için tüm kuyuların kapatılması, tüm kimyasalların uzaklaştırılması gibi bütün uygun adımların atılmış olması;
7. Tüm rehabilitasyon (restorasyon veya iyileştirme) çalışmalarının mevzuat gerekliliklerine ve verilen taahhütlere uygun olarak üstlenilmiş olması;
8. Tüm sosyal ve çevresel azaltım faaliyetlerinin tam olarak uygulanması ve gerekli olmaya devam ettikleri durumlarda, bunların sürdürülmesi için uygun bir mekanizmanın mevcut olması;
9. Temel çevresel ve sosyal göstergelerin sürekli olarak izlenmesine yönelik bir sürecin ve aşılması hâlinde uyarlanabilir bir yanıt verme prosedürün mevcut olması;
10. Bütün toplumsal yatırım programlarının sürdürülebilir bir yönetim stratejisinin olması;
11. Projeye ilgili gelecekte ortaya çıkabilecek beklenmedik sorunları ele alacak bir acil durum fonu veya mekanizmasının mevcut olması.

İşletmelerin, proje onayı (çevresel lisanslama izni) aldıktan ve yerel toplum tarafından kabul gördükten sonra faaliyetlerini kalıcı zarar yaratmayacak ve belirli faydalar sağlayacak temelde yürütme yükümlülüğünde olduklarını bilmeleri önemlidir. İşletmelerin, deneyimlenebilecek her türlü değişen koşula bakılmaksızın bu taahhütlerine uyma yükümlülüğü vardır.

Kapanış, maliyetli bir süreçtir. Zorluklardan biri, kapanışla ilgili harcamaların çoğunun üretim (ve dolayısıyla gelir elde etme) sona erdikten sonra gerçekleşmesidir. Bu nedenle, kapanış için finansal tahsis işletme tarafından proje operasyon aşamasında yapılmalıdır. Bu durum, kapanışın muhtemel maliyetlerinin dikkatli bir şekilde tahmin edilmesini ve gerektiğinde kullanılmak üzere para rezervi oluşturulmasını gerektirmektedir. Ne yazık ki kapanış maliyetlerinin tahmini genellikle kötü bir şekilde yapılır ve birçok işletme, kapanışla ilgili yükümlülüklerini yerine getiremez. Bu nedenle birçok ülke, kapanışla ilgili giderleri karşılamak için fonlar oluşturmak amacıyla proje onay

aşamasında bir çevresel teminat koymaktadır. Ne var ki bu çevresel teminatlar genellikle rehabilitasyonun gerçek maliyetinin sadece bir kısmı için belirlenmiş olması nedeniyle ve enflasyonla ayak uyduramadıkları için yetersizdir. Bu nedenle, kapanış maliyetlerini karşılamak için daha iyi bir güvence sistemi gereklidir. Bir kapanış denetimi, kapanış sürecinin uygun bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini ve yukarıda bahsedilen tüm hususların yerine getirilip getirilmediğini belirlemek için gereklidir. Ancak bu koşullar yerine getirildiğinde herhangi bir çevresel teminat serbest bırakılmalıdır.

Olumlu bir mirasın ortaya çıkmasını sağlamak için bir proje, yerel toplulukların proje sona erdikten sonra da gelişmeye devam edebilecekleri şekilde sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamalıdır. Bu amaçla stratejik uzun vadeli kurumsal hedefler, topluluğun ve bölgenin mevcut ve gelecekteki kalkınma planlarıyla uyumlu olmalıdır. İşletme, paydaşlarla etkileşim kurmalı ve yerel topluluğun kapasitesini güçlendirmeyi amaçlayan girişimleri takip etmelidir. İdeal olarak bu prensipler bir projenin erken aşamalarından itibaren yer almalı; projenin stratejik sosyal yatırımlarında, yerel içerik (katkı) stratejilerinde bulunmalı ve projenin kapanma aşamasında dikkatlice düşünülmelidir. Bir işletmenin faaliyet sosyal lisansı ve büyüme oranı (diğer bir ifadeyle başka sahalarda faaliyet göstermesi), kapanma süreçlerini ne kadar etkili bir şekilde gerçekleştirdiğine bağlıdır.

Kapanış ile ilgili daha detaylı malumat için (not: kapanışa ilişkin olan bu kılavuzların çoğunda sosyal meselelere yönelik dikkatin hala yetersiz olduğu unutulmamalıdır):

Anglo American 2013 Mine Closure Toolbox

<http://www.angloamerican.com/~media/Files/A/Anglo-American-PLC-V2/documents/approach-and-policies/environment/toolbox-main-brochure-lr.PDF>

Australian Government 2006 *Mine Closure and Completion*. Canberra: Department of Industry, Tourism and Resources <http://www.industry.gov.au/resource/Documents/LPSDP/LPSDP-MineClosureCompletionHandbook.pdf>

Evans, R. 2011 "Closure planning", in Vanclay, F. & Esteves, A.M. (eds) *New Directions in Social Impact Assessment: Conceptual and Methodological Advances*, Cheltenham: Edward Elgar, 221-232.

Sánchez, L.E., Silva-Sánchez, S.S. & Neri, A.C. 2014 *Guide for Mine Closure Planning*. Brasília: IBRAM (Brazilian Mining Association). <http://www.ibram.org.br/sites/1300/1382/00004552.pdf>

Sheldon, C.G., Strongman, J.E. & Weber-Fahr, M. 2002 *It's Not Over When It's Over: Mine Closure around the World*, Washington: World Bank and International Finance Corporation. <http://siteresources.worldbank.org/INTOGMC/Resources/notoverwhenover.pdf>

Stacey, J. et al. 2010 *The Socio Economic Aspects of Mine Closure and Sustainable Development* (2 volumes). Johannesburg: Centre for Sustainability in Mining and Industry, University of Witwatersrand.

V ol 1:[http://www.coaltech.co.za/chamber%20databases%5Ccoaltech%5CCom_DocMan.nsf/0/13C0E50053B60B8788257AF4003392EC/\\$File/Coaltech%20Mine%20Closure%20Report%201%202010.pdf](http://www.coaltech.co.za/chamber%20databases%5Ccoaltech%5CCom_DocMan.nsf/0/13C0E50053B60B8788257AF4003392EC/$File/Coaltech%20Mine%20Closure%20Report%201%202010.pdf)

Vo l2:[http://www.coaltech.co.za/chamber%20databases%5Ccoaltech%5CCom_DocMan.nsf/0/F6430BA4F25ADE3A88257AF4003321AA/\\$File/Coaltech%20Mine%20Closure%20Report%202%202010.pdf](http://www.coaltech.co.za/chamber%20databases%5Ccoaltech%5CCom_DocMan.nsf/0/F6430BA4F25ADE3A88257AF4003321AA/$File/Coaltech%20Mine%20Closure%20Report%202%202010.pdf)

World Bank 2010 *Towards Sustainable Decommissioning and Closure of Oil Fields and Mines: A Toolkit to Assist Government Agencies* (version 3.0). Washington: World Bank. http://siteresources.worldbank.org/EXTOGMC/Resources/336929-1258667423902/decommission_toolkit3_full.pdf

SED UYGULAYICILARI İÇİN ETİK İLKELER

Tüm mesleki uygulamalarda etik sorunlar ve ikilemler ortaya çıkar. Profesyonelliğin ayırt edici özelliği, etik konuların sürekli olarak tartışılması ve hem uygulayıcıların hem de mesleğin bütünüyle bu tür etik sorunların farkında olarak refleksif bir bilinç geliştirmesidir. Vanclay ve diğ. (2013, değiştirilmiş) insanları kapsayan etik araştırmalarla ilgili ve SED uygulayıcıları tarafından da muhtemelen gözetilmesi gereken 18 genel ilke belirlemiştir. Bu ilkeler şunlardır:

1. Katılımcılara saygı – Bir SED uygulayıcısı, katılımcıların görüşlerinin aslına sadık bir şekilde kaydedilmesini ve değerlendirme sürecinde gereken şekilde dikkate alınmasını sağlamak için katılımcılarla olan tüm etkileşimlerinde onları yargılamaktan, itibarsızlaştırmaktan kaçınmalı ve onlara saygı göstermelidir. Bu saygının bir parçası da (cevap veren/karşılık veren veya denek yerine) “katılımcı” terminolojisinde ima edilmektedir. Bu saygının önemli bir boyutu ise özerkliği azalmış kişiler olan dışlanmış veya savunmasız kişilerin korunmasının sağlanmasıyla ilgilidir. Yerli halklar söz konusu olduğunda özel tanınma ve prosedürler de gerekli olabilir.
2. Malumatlandırılmış rıza – Katılım, katılımcıların gönüllü tercihi olmalı; yeterli malumata ve SED araştırması ve katılımlarının sonuçlarına ilişkin yeterli anlayışa dayanmalıdır. Bu, uygulayıcının ilgili tüm malumatı ve katılımın olası risklerini, özellikle de elde edilen verilere ne olacağıyla ilgili konuları açıklaması gerektiği anlamına gelir. Kültürel olarak uygun olduğu durumlarda, malumatlandırılmış rıza, imzalanmış rıza formları aracılığıyla belgelenebilir.
3. Kayıt için özel izin gereklidir – Uygulayıcı herhangi bir katılımcının ses ya da video kaydını almak veya fotoğrafını çekmek isterse bunun için özel onayın önceden verilmesi gerekir (ve bu durum, çoğu ülkede gizlilik mevzuatı kapsamında yasal bir zorunluluk da olabilir).
4. Gönüllü katılım ve zorlama olmaması – Malumatlandırılmış rıza ilkesinin ima ettiği üzere, katılım gönüllü olmalı ve katılmama nedeniyle herhangi bir baskıya veya zarar tehdidine tabi olmamalıdır. Zorlamama, katılım için ödeme yapılmaması gerektiği anlamına gelmemektedir ancak bu tür bir ödeme, katılımcıların zaman ve normal gelir beklentileriyle orantılı olmalı ve rüşvet ya da uygunsuz teşvik anlamına gelecek kadar aşırı olmamalıdır.
5. Geri çekilme hakkı – Gönüllü katılım ilkesine uygun olarak katılımcılar istedikleri zaman projeden geri çekilebileceklerini ve mümkün olduğu takdirde önceden kaydedilmiş verilerinin analizden çıkarılmasını sağlayabileceklerini bilmelidir.
6. Finansman kaynaklarının tam olarak açıklanması – Malumatlandırılmış rıza ilkesinin bir sonucu da araştırmanın finansman kaynaklarının tam olarak açıklanması gerekliliğidir.
7. Katılımcılara zarar gelmemesi – Araştırmaya katılmaları sonucunda katılımcılara öngörülebilir bir zarar gelmemesi esastır. Bu, yalnızca katılımcıların araştırma sırasında (örneğin tıbbi araştırmalarda) acıya veya tehlikeye maruz kalmaması gerektiği anlamına gelmez; aynı zamanda katılımları sonucunda ilerleyen dönemlerde kişi açısından olumsuz sonuçların da olmaması gerektiği anlamına gelir. Uygulayıcı en azından, katılımcıları herhangi bir zarardan korumak için elinden geleni yapmalıdır ve malumatlandırılmış rıza ilkesi uyarınca katılımcının katılımın olası tüm riskleri konusunda tam olarak malumat sahibi olmasını sağlamalıdır. Bazen sosyal araştırmaya katılım, katılımcının duygusal sıkıntıya yol açan kişisel konular üzerinde düşünmesine neden olabilir. Burada uygulayıcının yükümlülüğü, ortaya çıkan sıkıntı çözülmeden etkileşimi sonlandırmamak ve gerekirse takip yardımı veya danışmanlığa erişim sağlanıncaya kadar erişimin sağlanabilir olmasını temin etmektir.
8. Gereksiz müdahaleden kaçınma – Katılımcılara saygı, yalnızca araştırma konularıyla ilgili olan konuların tartışılacağı ve soruların yalnızca bu konularla sınırlı kalacağı anlamına gelir. Bu ilke, katılımcıların kişisel yaşamlarına saygı duyulduğunu ve uygulayıcıların neyin kişisel ve özel olduğunun farkında olduğunu ifade eder.
9. Aldatma unsurlarının kullanılmaması – Katılımcılara saygı ve mesleki dürüstlük ilkesi, aldatma veya gizli yöntemlerin kullanımının yalnızca belirli koşullar altında yapılabileceğini ve yalnızca usulüne uygun olarak atanmış bir etik kurul tarafından onaylandığında kullanılması gerektiğini belirtmektedir.
10. Anonimlik varsayımı ve korunması – Anonimlik varsayımı vardır; başka bir ifadeyle insanlar, isimlerinin açıklanmasına izin verilmediği sürece anonim olarak kalacakları ve anonimliklerinin korunacağı varsayımıyla araştırmaya katılırlar. Bu nedenle, kişilerin gerçek adlarının herhangi bir şekilde kullanılması veya bir kişinin kimliğinin bağlamdan açıkça anlaşılabileceği durumlarda (örneğin, belediye başkanı veya kamusal rolüyle tanımlanan diğer tanınmış kişiler) katılımcıların açık iznine ihtiyaç vardır.
11. Deşifre metnini kontrol etme ve düzenleme hakkı – İsimleri veya kimlikleri belirli olan kişiler, kendilerinin nasıl alıntılandığını ve nasıl kaydedildiğini kontrol etme ve hazırlanmış herhangi bir taslağı değiştirme hakkına sahiptir. Sosyal araştırmalarda en iyi uygulama, bu hakkı tüm katılımcılara tanımaktır.
12. Kişisel konuların gizliliği – Katılımcılara saygı, malumatların ifşa edilmemesine dair bir taahhüt verildiğinde tüm özel veya kişisel konularla ve görüşlerle ilgili gizliliğin sağlanması gerektiği anlamına gelir. Bu durum, neyin rapor edilmesi ve neyin kamuya açıklanmaması gerektiği konusunda karar verme sorumluluğunun uygulayıcıya ait olduğunu belirtir. Uygulayıcıya bir şeyin ifşa edilmiş olması, uygulayıcıya otomatik olarak bunu kamuya açıklama hakkı vermez. Malumat bir uygulayıcıya güvenle emanet edildiğinde, bu gizliliğin korunması gerekir.
13. Verilerin korunması – Kişisel verilerin ve araştırmaya katılanların kimliklerinin gizliliği nedeniyle, tüm verilerin güvenli bir şekilde ve yetkisiz erişime karşı güvenli bir şekilde saklanmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca verilerin imha edileceği belirli bir zaman çizelgesinin olması da beklenmektedir. Uygulayıcıların bir denetim veya şikâyet durumunda ham veri üretebilmesi ve dolandırıcılığa karşı koruma sağlaması yönündeki kurumsal gereklilikler nedeniyle, bu genellikle projenin tamamlanmasından sonraki birkaç yıl içinde gerçekleşir.
14. Katılımı mümkün kılma – Uygulayıcılar, tüm ilgili bireylerin ve grupların araştırmaya dâhil edildiğinden emin olma etik sorumluluğuna sahiptirler. Ne var ki dil, cinsiyet eşitsizlikleri, kültürel protokoller, fiziksel erişilebilirlik, katılım maliyeti veya belirli bir proje bağlamında sosyal dışlanmaya neden olan diğer faktörler yüzünden katılım

mümkün olamayabilir. Uygulayıcılar, uygun erişim araçları sağlayarak (çeviri, ulaşım veya katılım maliyetini karşılamak için ödemeler gibi) katılımı mümkün kılmak için samimi bir girişimde bulunmalıdır.

15. Etik yönetim – Etik prosedürlerin düzgün işleyişi için bir etik yönetim mekanizmasının olması gereklidir. Bu husus, özellikle etik açıdan hassas araştırma konuları veya yöntemleri söz konusu olduğunda (aldatma kullanımı, savunmasız gruplarla görüşme gibi) araştırma yapılmadan önce araştırma protokollerini gözden geçirebilecek bir komite veya başka bir altyapının olması gerektiği anlamına gelir. Araştırma faaliyetlerini denetlemek ve/veya izlemek, uygulayıcılara ve katılımcılara tavsiyelerde bulunmak ve şikâyetlerle ilgili kararlar almak önem taşımaktadır. Uluslararası Etki Değerlendirmesi Derneği (IAIA) gibi profesyonel bir dernek böyle bir mekanizma sağlayabilir. Bu konu alternatif olarak etkilenen toplulukla, yerel bir otoriteyle (lokal, bölgesel veya ulusal hükümet) veya yerel bir üniversite vb. ile birlikte müzakere edilebilir.

16. Şikâyet prosedürü – İyi etik yönetimi, araştırma katılımcılarının bir şikâyet prosedürüne erişimini ve SED araştırmasının yürütülme şekline ilişkin endişeleri ile ilgili olarak düzeltici eyleme başvurmalarını gerektirir. Şikâyet prosedürü, işlem ve yöntem açısından adil olmalı ve katılımcılara açıklanmalıdır.

17. Araştırma metodolojisinin uygunluğu – Katılımcılara saygı ve mesleki dürüstlük, araştırma prosedürünün güvenilir ve geçerli olması gerektiği anlamına gelir. Katılımcılar; araştırmanın meşru, değerli ve geçerli olduğu varsayımıyla zamanlarını (ücretsiz veya ücretli) tahsis eder.

18. Yöntemlerin tam olarak raporlanması – Araştırma yöntemleri ve analitik prosedürler, aşağıdaki amaçlarla tam olarak açıklanmalıdır: araştırmanın başka bir uygulayıcı tarafından kopyalanmasını sağlamak; metodolojinin yeterliliği ve etikliğinin emsal olarak incelemesine olanak sağlanması; metodolojinin sınırlamaları ve sonuçlara ilişkin her türlü çıkarım konusunda eleştirel öz değerlendirmeyi teşvik etmek.

Araştırma etiği ile ilgili daha detaylı malumat için:

Israel, M. & Hay, I. 2006. *Research Ethics for Social Scientists: Between Ethical Conduct and Regulatory Compliance*. London:Sage.

Vanclay, F., Baines, J. & Taylor, C.N. 2013 Principles for ethical research involving humans: Ethical professional practice in impact assessment Part I. *Impact Assessment & Project Appraisal* 31(4), 243-253. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2013.850307>

Baines, J., Taylor, C.N. & Vanclay, F. 2013 Social impact assessment and ethical social research principles: Ethical professional practice in impact assessment Part II. *Impact Assessment & Project Appraisal* 31(4), 254-260. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2013.850306>

SED'İ OLUŞTURAN 26 GÖREV İÇİN İYİ UYGULAMA REHBERİ

Bu rehberin başlarında yer alan Metin Kutusu 2'de SED'i oluşturan 26 görev sunulmaktadır. Bu bölümde ise bu görevlerin her biri, iyi ve kimi zaman en iyi uygulamaların oluşturulması açısından özel dikkat gerektiren kilit konular hakkında yapılan yorumlarla birlikte değerlendirilmektedir. Bu açıklamalar, bir uygulama kullanım (nasıl yapılır) kılavuzu değildir. Buradaki malumatların tamamı, her durumda mutlaka uygulanabilir olmayabilir; bu malumatları kullanan kişilerin her özel bağlamda neyin uygun olduğunu kendileri belirlemeleri gerekecektir. Ayrıca, görevler yaklaşık olarak kronolojik bir sırayla sunulsa da, zamanlama açısından sıklıkla örtüştüğünün ve birbirlerini etkilediklerinin farkına varmak da önemlidir. Bazı durumlarda, daha sonraki bir adımın sonuçları, daha önceki bir adımdan kaynaklanan malumatın ve/veya kararların yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacına yol açabilecek malumat sağlar.

Aşama 1: Sorunları Anlamak

Görev 1: Projenin gelişimini ve işleyişini desteklemek için gerekli tüm yardımcı faaliyetler de dâhil olmak üzere, önerilen projeyi iyice anlayın.

Bir projenin sosyal etkilerini anlamak için projeyi ve tüm çeşitli boyutlarını anlamak hayati önem taşımaktadır. Projeler, genellikle birden fazla yan faaliyet ve farklı bileşenler içerir. Etkiler genellikle projenin bileşen faaliyetlerinin her biri tarafından ve tüm değer zinciri boyunca yaratılır. Bu nedenle, kapsamlı bir etki değerlendirmesinin, genel projeyi oluşturan faaliyetlerin her birinin yarattığı etkilerin tamamını dikkate alması gerekir. Örneğin, bir proje insanların yeniden yerleştirilmesini gerektirebilir ve bunun da yeniden yerleştirildikleri bölgede etkileri olacaktır. İşçi konaklama komplekslerinin yerel topluluklar üzerinde etkileri vardır. Barajlar, kaya dolgununun baraj alanına taşınmasıyla birlikte önerilen barajdan uzak alanlarda taş ocaklığı faaliyetleri

gerektirebilir. Tüm projeler, malların proje sahasına giriş ve çıkış taşınmasını gerektirir. Bu ulaşım yolları aynı zamanda olumsuz (ve potansiyel olarak olumlu) etkilerin de kaynağıdır. Bir projeyi ve içinde bulunduğu bağlamı tam olarak anlamak için proje sahasına kapsam belirleme ziyareti gereklidir. Kapsam planlamasını, masaüstü planlama çalışması şeklinde yapmak mümkün değildir.

Görev 2: Üstlenilen diğer uzmanlık çalışmaları ile ilişkiler de dâhil olmak üzere, SED’de dâhil olan veya SED ile ilişkili olan herkesin sorumluluklarını ve rollerini netleştirin ve hangi ulusal kanunlara ve/veya uluslararası yönergelere ve standartlara uyulması gerektiğini belirleyin.

Çevresel etkiler her zaman sosyal etkilere yol açar. Sağlık ve insan hakları ile ilgili etkiler de sosyal etkiler olarak anlaşılabilir. Bu nedenle, yürütülen diğer çalışmaların iyi anlaşılması, bu tür çalışmalarla bütünleşme ve tamamlayıcılığın sağlanması, verimliliğin ve etkinliğin temin edilmesi yerel halkın üzerindeki yükün azaltılması açısından gereklidir. Dolayısıyla, yürütülecek SED’in kapsamı üzerinde anlaşmaya varılması önemli bir adımdır. Tüm profesyonel uygulayıcılar gibi, bir SED uygulayıcısının da belirli şeylerin danışan tarafından dikkate alınmasını sağlama yükümlülüğünün bulunduğunu belirtmek gerekir. SED söz konusu olduğunda bu, proje tarafından SED’de veya diğer çalışmalarda çok çeşitli konuların dikkate alınmasının sağlanmasını içerecektir. Ayrıca, SED zorunlu olarak yinelenen bir öğrenme ve katılımcı süreç olduğundan, dikkate alınması gereken her şeyin başlangıçta belirlenmesi imkânsızdır. Bu nedenle, SED ile ilgili süreçlere dönük görevlendirme yapanların ve SED’i yürütenlerin, SED sürecinde ortaya çıkabilecek ve değerlendirilmesi gereken yeni sorunlara yanıt verebilmek amacıyla bütçe sözleşmelerinde esnekliğe izin vermesi gerekir. Üm ilgili konuların değerlendirilebilmesi için bütçenin yeterli olması gerektiği açık bir gerçektir. Ancak bunun yanı sıra, SED sürecinin zamanlamasının da ideal olarak proje sahibinin geliştirme planlarıyla uyumlu olması, SED’in planlama sürecine katkı sunma kapasitesini maksimize ederken gecikmelere yol açmaması açısından büyük önem taşır. Bu durumun farkında olunması ve buna göre planlama yapılması, hem proje sahibinin hem de SED danışmanının ortak sorumluluğudur.

Büyük projeler her zaman çoklu yönetim yapılarında gerçekleşir. Bu nedenle, bir projenin ve dolayısıyla SED faaliyetlerinin üzerinde etkisi olabilecek çeşitli yönetim katmanları bulunmaktadır. Bu katmanlar uluslararası anlaşmaların içeriği (örn., Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri gibi), uluslararası normlar (örn., endüstri derneklerinin belirleyebileceği normlar gibi), ulusal anayasa tarafından öngörülen hususlar, ulusal politika çevresi, ulusal yasalar, düzenlemeler ve bunların uygulanma biçimi, çevresel lisanslama ve izin koşulları ile proje uygulayıcıları ve hükümet arasındaki diğer sözleşmelerde belirtilen hususları içerir. Proje uygulayıcılarının yerel toplulukla yapılmış bir Etkiler ve Faydalar Anlaşması (EFA) veya benzeri bir sözleşmesi varsa, bu hususlar da dikkate alınması gereken belirli koşullar getirecektir. Özellikle federasyonlar ile yönetilen ülkelerde ulusal, eyalet veya il ve yerel yönetim gereksinimleri ve beklentileri arasında farklılıklar olabilir. Buna ek olarak büyük projeler genellikle kendi politika ve prosedürlerine sahip olan birkaç işletmenin katılımıyla gerçekleştirilir. Son olarak, büyük projeler, genellikle birçok kaynaktan finansman alır. Ne yazık ki çeşitli çok taraflı kalkınma bankalarının (örn., Dünya Bankası, Uluslararası Finans Kurumu/IFC, Asya Kalkınma Bankası/ADB, Afrika Kalkınma Bankası/AfDB, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası/EBRD, Avrupa Yatırım Bankası/EIB), Inter-Amerikan Kalkınma Bankası/IDB vb.) yaklaşımları benzer olsa da her biri genellikle kendi prosedürlerinin takip edilmesini ve ilgili belgelerin üretilmesini talep eder.

Çok taraflı kalkınma bankalarının (MDB) finansmanının olmadığı durumlarda bile dünya çapındaki ticari finans kurumları Ekvator Prensipleri’ne giderek daha fazla imza atmaktadır ve Ekvator Prensipleri’ne uyulması proje finansmanı için bir gereklilik olabilmektedir. Operasyonel rehberlik açısından Ekvator Prensipleri –Uluslararası Finans Kurumu (IFC) finansmanı projenin bir parçası olsun ya da olmasın– proje yönetiminde uluslararası bir standart hâline gelen IFC’nin Performans Standartları’na uyumu gerektirir. Birçok işletme IFC Performans Standartları’nı uygulama kriterleri olarak belirlemektedir. Bu nedenle, tüm SED uygulayıcılarının IFC Performans Standartları hakkında malumat sahibi olması önemlidir.

Bu çoklu yönetim ortamı, projeler için birçok soruna neden olmaktadır. Bazen çelişkili yönergeler olsa da yönlendirme ve rehberlik eksikliğinden kaynaklanan sorunlar da mevcut olabilir. SED uygulayıcısının ulusal ve uluslararası standartları arasındaki farkları dikkate alacak bir boşluğu analiz etmesi beklenmektedir. SED uygulayıcısının proje uygulayıcısıyla (genellikle destekçiyle) hangi standartlara uyulması gerektiği konusunda müzakere etmesi de önemli olacaktır. Ulusal düzenlemeler ile uluslararası standartlar arasında çelişkilerin olduğu durumlarda, bunların açıklanması ve müzakere edilmesi gerekecektir. Tüm tarafların herhangi bir uyumsuzluğun sonuçlarını kavramasını sağlamak da önemli olacaktır.

Görev 3: Projenin ön değerlendirme niteliğindeki ‘sosyal etki alanını’, muhtemel şekilde etkilenecekleri ve yararlanıcı toplulukları (yakın ve uzak) ile ilgili paydaşları belirleyin.

ÇED uygulamasında yaygın olan birincil etki bölgesi veya etki alanı kavramı, SED’e doğrudan aktarılamaz. Bir ‘sosyal etki alanı’, bir projeden potansiyel olarak etkilenebilecek insanlardan oluşur. Etkilenen insanlar hem ‘mekana bağlı toplulukları’ hem de ‘ilgi temelli toplulukları’ içerir. Etkilenen insanların konumu, genellikle teknik uzmanlar tarafından belirlenen çevresel etki alanının coğrafi sınırları veya etki alanı ile tam olarak örtüşmez. Ayrıca, sık sık teknik uzmanlar tarafından belirlenen tampon bölgeler yetersizdir. Dahası, “alt kullanıcıları” genellikle etkilenen insanların değerlendirmesinde dikkate alınmaz. Sosyal etkilerin yoğunluk açısından proje alanından uzaklaştıkça azaldığını söylemek yanlış olur. İnsanlar, çeşitli bağlantılar ve ağlar aracılığıyla birbirlerine bağlıdır. Dahası, projeler genellikle geniş lojistik koridorlara ve karmaşık değer zincirlerine (geri ve ileri yönlü bağlantılarla) sahip olabilir. Bir ‘sosyal etki alanı’ tanımlamak, coğrafi bir sınırın açıklanmasını gerektirmez. Bunun yerine, proje tarafından neden olunan sosyal, ekonomik, siyasi ve çevresel değişiklikleri ve potansiyel olarak etkilenebilecek insanların geçim kaynaklarını ve ağlarını anlama süreci yoluyla paydaş analizi ve sosyal haritalama kombinasyonu ile belirlenebilir.

Görev 4: Aşağıdakileri içeren bir Topluluk Profili hazırlayarak projeden etkilenmesi muhtemel topluluklar hakkında iyi bir anlayış kazanın: (a) kapsamlı bir paydaş analizi; (b) sosyo-politik bağlamın tartışılması; (c) toplumsal cinsiyet analizi de dâhil olmak üzere etkilenen toplulukların çeşitli alt gruplarının farklı ihtiyaç, ilgi, değer ve isteklerinin değerlendirilmesi; (d) etki geçmişlerinin değerlendirilmesi, örneğin geçmiş projelere ve diğer tarihî olaylara ilişkin deneyimler; (e) bu topluluklarda meydana gelen eğilimlerin tartışılması; (f) yerel toplulukların varlıkları, güçlü ve zayıf yönleri üzerine bir tartışma; ve (g) isteğe bağlı olarak bir görüş anketinin sonuçları. Bu görev genellikle profil oluşturma olarak adlandırılır.

Yerel kültürel bağlamı anlamak SED’in ve projenin başarısı için çok önemlidir. Farklı toplumların farklı kültürel değerlere ve işlerin nasıl yapılması gerektiğine dair farklı anlayışlara sahip olduğunu anlamak önemlidir. Bu farklılıklar proje geliştirme ve SED’lerin yürütülmesi açısından birçok zorluk teşkil edebilir. Yaygın bir durum ise yerel topluluklar dışındakilerin (yani proje yönetim personeli ve bazen SED danışmanları), yerel halkın kendileriyle (dışarıdakilerle) aynı şeylere değer verdiğini varsayma eğiliminde olmasıdır. Ayrıca sıklıkla yerel halkın tümünün ortak kaygıları olduğu varsayılır. Bu uyumsuzluk, ekonomik modellerin ve diğer kavramsal çerçevelerin örtülü ve bazen de açık ideolojik ve kültürel konumlandırımlarıyla birlikte kullanılmasıyla daha da kötüleşebilir. Bu yanlış beyan, SED’in yürütülmesinde ve projenin geliştirilmesinde sorunlara yol açabilir. Aynı zamanda etkilerin zayıf bir şekilde analiz edilmesine, uygun hafifletme (azaltım) ve fayda artırma stratejilerinin yetersiz değerlendirilmesine de yol açabilir. Bu nedenle diğer yöntemlere ilaveten etkili katılım süreçlerine sahip olarak (bkz. Görev 6) yerel bağlamın iyi anlaşılması, SED’in yürütülmesine ve projenin uygulanmasına büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

Aşağıdaki alt başlıklar, yerel bağlamın iyi anlaşılması için dikkate alınması gereken farklı hususları tartışmaktadır. Yerel bağlamın analizi genellikle bir ‘Topluluk Profili’ olarak ifade edilir. İlk adım kapsamlı bir paydaş analizidir. Normalde tek bir belge hazırlanırken birden fazla farklı etkilenen topluluğun olduğunun tespit edilmesi durumunda, Topluluk Profili belgesinin farklı toplulukları açıklayan alt bölümlere sahip olması gerekebilir.

(a) kapsamlı bir paydaş analizi

Birçok etki değerlendirmesinin başarısızlıklarından biri, tüm potansiyel paydaşların (ilgili ve etkilenen taraflar olarak da adlandırılır) yetersiz tanımlanması ve katılımıdır. Bu bir sorundur çünkü tüm paydaşların (ve hak sahiplerinin) yeterli farkındalığı olmadan bazı sosyal etkiler gerektiği gibi değerlendirilemeyebilir. Çoğu projede paydaş olması muhtemel kişi türleri genellikle şunları içerir:

- Doğrudan etkilenen bölgede yaşayanlar, özellikle de proje sonucunda fiziksel veya ekonomik olarak yerinden edilecek olanlar;
- Yerinden edilmiş kişilerin yerleştiği ev sahibi topluluklardaki insanlar (planlı bir yeniden yerleştirme sonucunda veya kendi göçleri yoluyla);
- Proje sonucunda geçim kaynakları tehdit edilebilecek/etkilenebilecek yakın toplulukların yanı sıra daha uzakta yaşayanlar;
- Sulama kanalları, taş ocakları, yollar, demiryolları, isale hattı koridorları gibi ilgili çalışmalardan etkilenecek kişiler;
- İnşaat işçileri ve aileleri;
- Projeyle birlikte ortaya çıkabilecek iş veya algıladıkları diğer menfaatler için inşaat alanlarına göç eden kişiler (proje kaynaklı iç göç veya bal küpü etkisi olarak bilinen bir süreç);
- İnşaat işçilerinin veya diğer göçmenlerin yerleştirileceği yerlerin yakınındaki topluluklarda yaşayan insanlar;

- Yerleşik olmayan Yerliler ve araziye/nehre manevi bağlılığı olan ve/veya inşaat alanının içinde veya yakınında arazi sahibi olma hakkına sahip diğer toprağa bağımlı halklar;
- Proje tarafından tehdit edilebilecek ekolojik veya miras niteliğindeki değerlerle ilgilenebilecek yerel, ulusal ve uluslararası STK'lar (örneğin korumacılar);
- Geliştirici ve ilgili yükleniciler, düzenleyici kurumlar, yerel, bölgesel ve ulusal hükümetler, finansman veya kalkınma ajansları gibi diğer paydaşların yanı sıra amaçlanan yararlanıcılar.

Hiçbir genel listeleme her durumda yeterli olmayacaktır çünkü her zaman yerel kültürel bağlamda yerele özgü gruplar ve yerele özgü koşullar olacaktır. Bu paydaş gruplarının cinsiyet farklılıkları, yaşa ve bazı hassasiyetlere dayalı farklılıklar da dâhil olmak üzere önemli farklılıklar içerdiğinin farkına varmak da önemlidir (aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır). Yerel bağlamın ne kadar önemli olabileceğine bir örnek vermek gerekirse bir yeniden yerleştirme sürecinde, yeniden yerleştirilen kişilerin gelir elde etme yolları bozulduğu ve/veya kaybedilen varlıkları için erkeklerin banka hesaplarına ödeme yapılmasını da içeren hükümetin zorunlu kıldığı bir tazminat süreci mevcut olabilir. Ancak bazı ülkelerde çok eşlilik yaygındır ve bu durumdan önemli ölçüde etkilenen bir grup insan bu erkeklerin ikinci, üçüncü ve diğer eşleridir. Söz konusu kadınlar da projeden olumsuz etkilenmelerine karşın bu tazminat prosedürü nedeniyle oldukça dezavantajlı bir duruma maruz kalabilirler. Sosyal etkilerin değerlendirilmesinde ve tazminat prosedürlerinde bunlar dikkate alınmamıştır. Yerel kültürel bağlamın daha iyi anlaşılması, yerel yaşamın bu önemli yönünün farkındalığına yol açabilir ve farklı telafi süreçlerinin yürütülmesi sağlanabilir.

Daha detaylı malumat için:

IFC 2007 *Stakeholder Engagement: A Good Practice Handbook for Companies Doing Business in Emerging Markets*. Washington, DC: International Finance Corporation. http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/938f1a0048855805beacfe6a6515bb18/IFC_StakeholderEngagement.pdf?MOD=AJPERES

(b) sosyo-politik bağlamın tartışılması

Yerel toplulukları doğru bir şekilde anlamamanın önemli bir yönü ise toplulukların sosyo-politik bağamlarını anlamaktır. İnsanların tutumları, değerleri, sosyal kalkınma hedefleri, projeye ve olası etkilere nasıl tepki verecekleri ve ayrıca hükümete, proje geliştiricisine ve SED sürecine olan güven düzeyleri sosyo- politik bağlamdan çok fazla etkilenmektedir. Bir yerin yakın siyasi geçmişi, var olabilecek açık veya gizli çatışmaların boyutu, geçmişte çatışma yaşanmış bir toplum olup olmadığı önemli hususlardır. İnsanların açıkça konuşmaya hazır olup olmayacaklarını etkileyen kültürel özellikleri bilmek, topluluk katılım süreçlerinin nasıl tasarlanması gerektiği üzerinde etkili olacaktır. Hukuk sisteminin işleyişi ve insanların hakları konusunda farkındalığı ve hukuki çözüme erişimleri de dikkate alınması gereken hususlardır.

Daha detaylı malumat için:

Kemp, D. 2011 "Understanding the organizational context", in Vanclay, F. & Esteves, A.M. (eds) *New Directions in Social Impact Assessment: Conceptual and Methodological Advances*. Cheltenham: Edward Elgar, pp.20-37.

(c) toplumsal cinsiyet analizi de dâhil olmak üzere etkilenen toplulukların çeşitli alt gruplarının farklı ihtiyaç, ilgi, değer ve isteklerinin değerlendirilmesi

Şunu unutmamak önemlidir ki farklı çıkarlara sahip farklı paydaş grupları olduğu gibi, aynı paydaş grubundaki bireyler arasında da farklılıklar olabilir. Etkilenen bir toplulukta, projenin istihdam imkânı ortaya çıkarabileceğini düşündükleri için projeye destek olabilecek belli kişiler (belki çalışma çağındaki erkekler) olabileceği gibi belli diğer kişiler (belki bazı yaşlı kadınlar) sosyal ve kültürel etkiler konusunda endişeli olabilir. Genç insanlar, özellikle geleneksel kültürel değerler ve işlerin yapıma şekli konusundaki görüşler açısından yaşlı insanlardan farklı görüşlere sahip olabilir. Bu bağlamda, her alt grubun görüşlerini belirlemek karmaşık olabilir. Bazen aynı topluluğu temsil etmeye çalışan farklı organizasyonlar veya bireyler bulunabilir ve bir SED uzmanının her bir toplulukta hangi organizasyonun daha fazla meşruiyet taşıdığını belirlemesi zor olabilir. Aslında, SED sürecini yürütenlerin siyasi temsilciler veya grup liderlerinin açıklamalarına güvenmek yerine, her sosyal grup içinde kendi temel verilerini toplaması ve topluluğun görüşlerini ve endişelerini sadık bir şekilde sunan kişileri meşru olarak ele almaları daha uygun olacaktır.

'Yerleşik kişiler' kavramı analiz edilerek çözümlemeye tabi tutulmalıdır. Yerleşik kişiler nadiren homojen bir gruptur

ve uzun süredir ikamet edenleri (uzun vadeli sakinler veya yerel halk), yeni gelenleri, bölgeyi konaklama unsuru olarak kullananları (başka bir yerde çalışan ama bölgede konaklayan) ve yaşadıkları yere güçlü bağlarla ilişkisi olmayan kişileri içerebilir. Yerleşik kişiler aynı zamanda 'hafta sonu tatili' yapan ve/veya düzenli olarak orada tatil yapan kişiler de dâhil olmak üzere ikinci dereceden ev sahiplerini de içerebilir. Konumsal bağlama bağlı olarak yasadışı göçmenler de dâhil olmak üzere gayriresmî yerleşim yerleri de olabilir. Proje yöneticileri bu grupları meşru paydaşlar olarak görmese de SED uygulayıcısının insan hakları perspektifinden bakıldığında, bu kişilerin hâlâ hak sahibi olduğunun ve dolayısıyla deneyimledikleri etkilerin yine de dikkate alınması gerektiğinin farkında olması önemlidir. Ayrıca proje sahasının yakınında yaşamayan ancak yine de sahadaki değişikliklerden etkilenme potansiyeli olan farklı insanlar da olabilir. Bunlar çalışanları, özellikle de UGUÇ (Uçarak Girme, Uçarak Çıkma) ve AİGDÇ (Arabayla İçeri Girme, Dışarı Çıkma) çalışanlarını, ziyaretçileri, günübirlik gezicileri, işe gidip gelenleri ve alışveriş yapanları içerebilir. Değişiklikler konusunda onlara danışmak ve endişelerini aktif olarak dikkate almak, bu paydaşlarla ilişkilerin geliştirilmesine ve daha iyi kararların alınmasını sağlayabilir.

Köy (veya topluluk) ve hane, etkilerin farklı seviyelerde ortaya çıkması nedeniyle analiz birimleri olarak sıkça kullanılır – bireysel düzeyde, hane düzeyinde ve grup veya topluluk düzeyinde. Bazı etkiler bireyleri doğrudan birey düzeyinde etkilerken diğer etkiler hane düzeyinde olabilir çünkü aile yapısını ve işleyişini etkileyebilir. Diğer etkiler ise toplumu tümüyle ve/veya sosyal kurumların yeterliliğini etkileyebilir. Ancak nihai olarak tüm etkiler bireyler tarafından deneyimlenir ve bireyler etkileri sosyal durumlarına bağlı olarak farklı yollarla deneyimlerler. Cinsiyet analizi, kadınların ve erkeklerin nasıl farklı etkilendiğini anlamak için esastır ancak aynı zamanda kadınların homojen olmadığını ve bu nedenle farklı kadınların durumunu ve deneyimini tespit etmek için özen gösterilmesi gerektiğini anlamak da önemlidir (bu değişken yapı erkekler için de geçerlidir). Belirli bir projenin neden olduğu çevresel değişiklikler nedeniyle hayatta kalmak için gerekli olan emeğin artacağı tahmin edildiğinde, artan iş yükünün çoğu kez kadınlar tarafından taşındığı görülmektedir. Erkekler evlerinden ve köylerinden uzak bir yerde (bir madende, bir fabrikada veya hatta iş aramak için şehre gitmek dahil) iş bulabilmek için evlerini terk ettiklerinde, kadınlar artan iş yükleriyle karşı karşıya kalırlar. Erkekler para kazansalar dahi elde edilen nakit sıklıkla tüketici ürünlerine harcanır ve kadınların iş yükünün azalmamasına neden olabilir. Köylülerin ek nakit gelir kazanmalarına izin vermek için girişimci faaliyetler teşvik edildiğinde, bu geliri üretme konusunda artan bir iş yüküne sahip olan genellikle kadınlardır. Birçok planlanmış müdahalenin, kadınların pozisyonunu kötüleştirdiği söylenebilir. Aslında, toplumun refahını artırmak amacıyla tasarlanmış olan bileşen aktiviteleri bile iş yükünün cinsiyetlendirilmiş dağılımı nedeniyle kadınların pozisyonunu olumsuz yönde etkileyebilir.

İnsanların bir projeye neden karşı olduklarını anlamak faydalıdır. İnsanlar, endişeleriyle ilgili hiçbir şey yapılamasa bile en azından kaygılarına kulak verilmesini takdir edeceklerdir. Ancak çoğu zaman insanların endişelerini ve muhalif düşüncelerini giderecek şeyler yapılabilir. Belki de karışıklıkları yanlış malumat ya da yanlış bir varsayımaya dayanmaktadır. Bu malumatın düzeltilmesi ve/veya yanlış varsayımların ortadan kaldırılması, insanların endişelerini büyük ölçüde azaltabilir. Bazen bir projeye karşı çıkma, projenin kendisiyle bir şekilde ilgisi olmayan konulardaki kaygılardan dolayı ortaya çıkmaktadır. Örneğin geçmişteki bir durumda, bölgedeki insanlar belirli bir projeye dolaylı olarak karşı çıkmışlardır çünkü bunun yasa dışı balıkçılık faaliyetlerini tespit edecek ve/veya en sevdikleri balık tutma lokasyonuna erişimlerini kısıtlayacak gözetimi artıracığından korkmuşlardır.

Daha detaylı malumat için:

Eftimie, A., Heller, K., & Strongman, J.. 2009 *Mainstreaming Gender into Extractive Industries Projects: Guidance Note for Task Team Leaders*. (Extractive Industries and Development Series #9). Washington, DC: World Bank. http://siteresources.worldbank.org/EXTOGMC/Resources/eifd9_gender_guidance.pdf

(d) Etki geçmişlerinin değerlendirilmesi, örneğin geçmiş projelere ve diğer tarihî olaylara ilişkin deneyimler

Proje personeli ve işletmeler, bir bölgedeki diğer projelerin geçmiş eylemlerinden (çoğunlukla eski sorunlar olarak adlandırılanlar) sorumlu olmadıklarına inansalar da yerel toplulukların bakış açısına göre, çözülmemiş geçmiş sorunların da önemi vardır ve bu tür konuların yeni bir proje sürecinde sıklıkla ele alınması gerekir. Bir satın alma durumunda, satın alan işletme, önceki işletmecilerin eylemlerinden sorumlu olmadığını düşünebilir ancak topluluk için bunların hepsi aynı projedir ve şu anda yaşadıkları sorunlardan (önceki işletmenin eylemlerinden kaynaklansa bile) kesinlikle mevcut işletmeciyi sorumlu tutacaklardır. Bir topluluğun bir projeyi onaylamak veya reddetmek için yasal bir dayanağı varsa (örn., ÖÖMR) işletme, faaliyet sosyal lisansını (örn., topluluktan onay) elde edebilmek için eski sorunları da ele almalıdır. Bununla birlikte diğer durumlarda bile eğer bir işletme topluma saygı konusunda samimiyse geçmişteki sosyal sorunları ele almak, güven sağlamak ve iyi ilişkiler kurmak için uzun bir yol katetmeli ve sosyal faaliyet izni için sağlam bir temel sağlamalıdır. Geçmişte yaşanan zararlardan dolayı özür dilemek, saygı

göstermenin bir parçasıdır (bkz. Metin Kutusu 7). Bir topluluğun yeni projeye vereceği muhtemel tepkiyi tam olarak anlayabilmek ve azaltım ve iyileştirme önlemlerini planlayabilmek için geçmiş sorunlara ilişkin farkındalık da gereklidir.

(e) bu topluluklarda ortaya çıkan eğilimlerin tartışılması

SED'in bir toplulukta olup biten her şeyi iyi analiz ederek anlaması gerçekten önem taşımaktadır. Bu husus iki temel nedenden dolayı önemlidir: Öncelikle kümülatif etkiler ancak bölgede neler olup bittiğinin bilinmesiyle anlaşılabilir. İkinci olarak SED'in bir kısmı, bir temelin oluşturulması ve proje olmadan topluluğa ne olabileceğine ilişkin ileriye dönük bir senaryonun inşa edilmesidir. Bu, gereklidir çünkü projeden kaynaklanan değişimin ölçümü, izlemenin başlamasıyla şimdiki zaman arasındaki temel değişkenlerin değerlerindeki mutlak fark değil 'projenin gerçekleştirildiği durumla' 'proje gerçekleştirilmeseydi olabilecek olan durum' arasındaki farktır (örn., Karşıolgusal). Bu nedenle, mevcut projeden bağımsız olarak ortaya çıkan eğilimlerin (toplumsal değişim süreçlerinin) iyi anlaşılması gerekmektedir.

METİN KUTUSU 7: ÖZÜR DİLEME İLE İLGİLİ İYİ UYGULAMA ÖRNEĞİ

Avustralya'daki bir maden, 1980'lerde üretime başlayan ve Aborjin kadınları için önemli bir kültürel miras alanını sömürmeye dair bir hususu içeriyordu. İddiaya göre, yıkımın kabul edilmesine izin veren bazı erkek Geleneksel Sahiplerle bir anlaşma yapılmıştı. Ancak bu anlaşma, geliştirilme süreci ve yerel Aborjin topluluğuna sunulan faydalar açısından yetersizdi. Yerel topluluğun süregelen endişelerine rağmen işletme sorunları ele alma hususunda pek bir şey yapmadı. Maden sahasındaki bir genişleme maksadıyla Geleneksel Sahiplerden onay alınması gerektiği için, maden sahipliğinde ve üst düzey saha personelinde değişiklikler olana kadar yeni bir saygı anlayışı işletme kültürüne giremedi. Yeni bir topluluk tabanlı anlaşma süreci başlatıldı ve bu süreç, sürecin sahiplenilmesini destekleyerek Geleneksel Sahipleri yetkilendirdi. Süreç, madenin geçmiş davranışının neden olduğu sıkıntıların ayrıntılı bir şekilde ele alınmasına olanak tanıdı ve çeşitli eyalet ve federal hükümetlerin rolünü ele aldı. Geleneksel Sahipler, miras sorunlarının ele alınması gerektiğini dile getirdi ve herhangi bir gelecekteki ilişkiyi kabul etmeden önce madenden resmî bir özür talep etti. İşletme bu talebe uydu ve uygun geleneksel (tütün içme/temizleme) bir tören gerçekleştirildi. Sonunda Geleneksel Sahipler, önerilen genişlemeyi kabul etti. İşletme, süreci kendileri için bir öğrenme deneyimi olarak gördü ve aydınlanma hikâyesini geniş çapta savundu. Yeni anlaşmanın diğer önemli yönleri şunları içeriyordu:

- Kutsal alanların ve miras alanlarının korunmasını sağlamak için tüm arazi kullanımı üzerinde Yerli kontrolü,
- Tüm maden çalışanları ve yüklenicileri için zorunlu bir kültürlerarası eğitim programı,
- Yerel geleneksel uygulamaların tanınması ve bunların maden faaliyet ve prosedürleriyle bütünleşmesi,
- Aborjinlerin maden işgücüne katılımını artırmaya yönelik istihdam ve eğitim programları,
- Geleneksel Sahiplerin maden kiralamasının işletme dışı alanlarına sınırsız erişimi,
- Çevresel ortak yönetim rejiminin benimsenmesi,
- Nihai kapatma planlaması ve hizmetten çıkarma süreçlerine Geleneksel Sahip katılımına yönelik taahhüt ve
- Yerel topluluğa önemli katkı sağlayan bir gelir paylaşımı modeli.

(f) yerel toplulukların varlıkları, güçlü ve zayıf yönleri üzerine bir tartışma

Bir topluluğu anlamak; topluluğun çeşitli unsurlarının ne istediğini, topluluklarını nasıl gördüklerini ve topluluklarının geleceğine ilişkin vizyonlarını bilmek anlamına gelir. Bu, aynı zamanda etkilerin nasıl yaşanacağını anlamak için gerekli olan değerlerini ve manevi inançlarını bilmekle de ilgilidir. Belirli bir topluluğun tam olarak anlaşılması; aynı zamanda topluluk varlıkları, kaynakları, güçlü ve zayıf yönleri hakkında da haberdar olmayı gerektirir. Bu tür bir yaklaşım, etkilerin ve bu etkilerin toplum tarafından deneyimlenmesinin tahmin edilmesine ve aynı anda uygun stratejik sosyal yatırımların ve diğer toplumsal kalkınma girişimlerinin tasarlanmasına yardımcı olacaktır. Bir topluluk oturumunun parçası olarak GZFT analizi yapmak, bir projenin topluluğa ne gibi katkılar sağlayabileceği konusundaki tartışmanın yararlı bir öncüsü olabilir.

Daha detaylı malumat için:

Chambers, R. 1997 *Whose Reality Counts: Putting the First Last*. London: Intermediate Technology Publications.

Kretzmann, J. & McKnight, J. 2005 *Discovering Community Power: A Guide to Mobilizing Local Assets and your Organization's Capacity*. Evanston, IL: ABCD Institute. <http://www.abcdinstitute.org/docs/kelloggabcd.pdf>

Oxfam 2013 *The Sustainable Livelihoods Approach: Toolkit for Wales*. <http://oxfamlibrary.openrepository.com/oxfam/bitstream/10546/297233/8/sustainable-livelihoods-approach-toolkit-wales-010713-en.pdf>

(g) isteğe bağlı olarak bir görüş anketinin sonuçları

Projeyle ilgili toplumun endişelerini ve görüşlerini anlamak için kullanılabilecek çeşitli sosyal araştırma yöntemleri vardır. Bu yöntemlerin çeşitli artıları, eksileri ve değişken doğrulukları (güvenilirlik ve geçerlilik) vardır. Kilit malumat verenler bazen toplumun kaygıları konusunda iyi bir farkındalığa sahip olsalar da bunlardan tamamen habersiz oldukları zamanlar da vardır. Odak grupları sıklıkla kullanılsa da odak grup katılımcılarının temsiliyet düzeyinin ne ölçüde olduğu konusunda endişeler her zaman söz konusudur. Bu nedenle, anketlerin kültürel olarak uygun olduğu toplumlarda, makul istatistiksel güce sahip olacak yeterli büyüklükte bir örneklemle bir görüş anketi yaptırmak, belirli bir bölgedeki insanların bir proje hakkındaki duygularını değerlendirmenin iyi bir yolu olabilir. Bu anketler algılardaki, sorunlardaki ve projenin idrak edilen sosyal lisansındaki değişiklikleri izlemek için düzenli aralıklarla tekrarlanabilir.

Görev 5: Topluluk üyelerini aşağıdakiler hakkında tam olarak malumatlandırın: (a) proje, (b) nasıl etkilenecekleri konusunda onlara fikir vermek için başka yerlerde uygulanan benzer projeler, (c) SED'e nasıl dâhil olabilecekleri, (d) projenin düzenleyici ve sosyal performans çerçevesindeki usul hakları ve (e) şikâyet ve geri bildirim mekanizmalarına erişimleri.

Beklenen şeffaflıkla uyumlu olmak, topluluklara saygı göstermek ve özellikle SED'in ÖÖMR sürecinin bir parçası olduğu durumlarda faaliyet göstermek için sosyal lisans elde etmek için, etkilenen toplulukların proje hakkında tam olarak malumat sahibi olmalarını ve projenin onları nasıl etkileyeceğini anlamalarını sağlamak gereklidir. Ayrıca, topluluk üyelerinin proje tasarımına yardımcı olabilmeleri için de etkilenen toplulukların projeden tam olarak haberdar olmaları da istenir. Benzer projelerle deneyimi olan toplumlar içinde, önerilen projenin muhtemel sonuçlarını anlama kapasitesinin mevcut olacağı muhtemeldir. Ancak projenin kavramsal olarak potansiyel ev sahibi topluluklar için yeni olduğu durumlarda, tam olarak malumat sahibi olarak projeyi anlamalarına yardımcı olabilmek için benzer projelerin başka yerlerde ev sahibi toplulukları nasıl etkilediği hakkında malumat vermek gerekebilir. Bunu yapmamak ÖÖMR'nin ihlali olarak kabul edilebilir ve her durumda böyle bir öngörü, ortaya çıkacak değişikliklere yönelik plan yapmaya ve bu değişikliklerle başa çıkmaya yardımcı olacaktır. Bu nedenle, topluluğun diğer projeleri ziyaret etmesini sağlamak, ev sahibi toplulukların tamamen haberdar edildiğinden ve planlanan projenin muhtemel etkilerini anlayabilecek durumda olduklarından emin olmak için faydalı olabilir.

Ev sahibi toplulukların SED'e ve genel olarak projeye nasıl dâhil edileceğini tartışmak ve müzakere etmek gereklidir. Katılımcıların yasal ve prosedürel haklarını açıklamak önemlidir ancak proje sahibi ve SED uygulayıcısı, etkilenen topluluk üyelerinin daha fazla katılımını (ve tercihen müzakeresini) mümkün kılmak için minimum gereksinimleri aşmayı tercih eder.

Tam açıklamanın bir başka bileşeni, etkilenen kişilere sunulan itiraz ve şikâyet (diğer bir deyişle şikâyet mekanizmaları) olanaklarıyla ilgilidir. İtiraz mekanizmalarının tasarımı ve uygulanması Görev 18 başlığı altında tartışılmış olsa da SED'in katılımcıları ve bir projeden etkilenen kişiler, sahip olabilecekleri herhangi bir şikâyeti dile getirme ve/veya geri bildirim sağlama konusundaki mekanizmalar hakkında projenin başlangıcından itibaren malumatlandırılmalıdır. Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'nin mevcut olmayan yargısal şikâyet mekanizmaları için etkililik kriterlerini listeleyen İlke 31, bu tür mekanizmaların tüm paydaşlar için erişilebilir olması gerektiğini belirtir ki bu ilk olarak mekanizmanın onlara bilinir ve ulaşılabilir olması gerektiği anlamına gelir. Tüm organizasyonlarda iyi uygulama, tüm paydaşların bu tür mekanizmalara erişebilme yeteneklerini ve bu mekanizmalara nasıl erişileceğini bilmelerini sağlamayı içerir.

Görev 6: Topluluk üyelerine yardımcı olmak için onları dâhil edici katılımcı süreçler ve müzakere alanları tasarlayın: (a) nasıl etkileneceklerinin anlaşılması, (b) olası etkilerin ve önerilen faydaların kabul edilebilirliğinin belirlenmesi, (c) proje hakkında malumatlandırılmış kararlar verilmesi, (d) arzu edilen gelecek hakkında topluluk vizyonu oluşturmalarına yardımcı olunması, (e) hafifletme ve izleme planlarına katkıda bulunulması ve (f) değişime hazırlanılması.

Etkili katılımcı süreçler SED için esastır. Her ne kadar SED danışmanları geniş bir deneyime sahip olsalar ve belirli bir projenin sosyal etkilerinin ne seviyede olabileceğini makul bir şekilde tespit edebilseler dahi belirli faaliyetleri yerel halk açısından anlamları ve/veya sonuçlarının ne olacağını tam olarak tahmin etmeleri oldukça güçtür. Örneğin, kutsal alanlar ya da yerel tarihi ve kültürel öneme sahip diğer alanlar yabancılar tarafından bilinemeyebilir ya da açıkça kavranamayabilir. SED danışmanlarının, yerel toplulukların çevreyi nasıl kullandıkları, doğa ve manzaraları ile ilgili görüşleri, onlar için neyin önemli ve anlamlı olduğu, geçim kaynakları ve sosyal yapılar hakkında görüşlerini almadan, yerel etkilerin ne olacağını bilmeleri imkânsız olacaktır.

Olası etkilerin ve önerilen iyileştirme önlemlerinin kabul edilebilirliği, yerel halkın kendisi tarafından belirlenmelidir; aksi takdirde bu tür kararların hiçbir meşruiyeti olmayacaktır. Yerel toplulukların yaşanacak olası sosyal etkiler hakkında müzakere edebilmeleri için yeterli zaman ve kaynaklara sahip olmaları esastır. Bu husus; olası değişiklikleri belirlemek, öğrenmek, dikkate almak veya yansıtmak için zaman ve kaynak gerektirir. İlk tepkiler muhtemelen dikkate alınan yanıtlardan farklı olacağından, öğrenme sürecinin ve üzerinde düşünmenin gerçekleşebilmesini sağlamak için zamana ihtiyaç vardır. Belirli bir yerdeki bireyler olaylara ilişkin görüşleri konusunda nadiren hemfikir olacağından, bir topluluğun toplu tepkisini kendi kültürel metotlarıyla uygun şekilde değerlendirmesine izin vermek için de zamana ihtiyaç vardır.

Bu tür bir müzakere; topluluğun onayının özgür, önceden ve malumatlandırılmış rıza (ÖÖMR) olarak nitelendirilebilmesi için gereklidir. Tüm topluluklara göre (Yerli olmayanlar ve Yerliler), geniş tabanlı rıza verme veya vermeme yetkisine sahip olmak (diğer bir ifadeyle, ÖÖMR'e benzer bir şekilde) uluslararası en iyi uygulamadır ve yerel topluluklara saygıyı gösterir. Katılımcı ve müzakereci süreçler mevcut olmasaydı, bir projenin böyle bir desteğe veya faaliyet göstermek için sosyal bir lisansa sahip olduğunu iddia etmesi mümkün değildir.

Yerel topluluklara yönelik bir gelecek vizyonunun yerel halk tarafından bilinçli bir şekilde oluşturulması gerekmektedir. Gelecek vizyonunun olması önemlidir. Çünkü projelerin yarattıkları etki ve faydaların kabul edilebilirliği, geleceğe ilişkin algılara ve ilgili projenin bu imaja tutarlı olup olmamasına bağlıdır. Açıkça ifade edilmiş bir gelecek vizyonunun olmadığı yerde insanlar her hâlükarda arzu ettikleri geleceğe dair (bazen bilinçli olarak ve bazen de bilinçaltında) bir öz imaja sahip olacaklardır. Gelecek vizyonu müzakere edilmeden ve bu vizyona ulaşmak için planlanacak stratejiler tartışılmadan bu vizyona ulaşılması son derece düşük bir ihtimal olacaktır. Ayrıca, herhangi bir yerdeki bireyler gelecekle ilgili farklı anlayışlara sahip olabileceklerdir. Dolayısıyla geniş çapta kabul görmüş bir vizyona ulaşmak için çeşitli fikirleri müzakere etme sürecine ihtiyaç duyulacaktır.

İnsanların değişime hazırlanmalarına ve değişimle başa çıkmalarına yardımcı olmak için katılımcı süreçlere de ihtiyaç vardır. Değişim empoze edildiğinde genellikle buna direnilir ve olumsuz olarak değerlendirilebilir. Tersine, değişim müzakere edilip kabul edilebilir görüldüğünde hoşgörü hâkim olacak ve belki de olumlu karşılanacaktır. Dolayısıyla bir değişikliğin olumsuz bir etki olarak değerlendirilip değerlendirilmemesi çoğu zaman değişikliği getiren sürecin meşruiyetiyle ilgilidir. Ancak kabul edilen değişiklikler bile yine de olumsuz etkiler ve zararlar yaratabilir. Katılımcı bir süreç; başa çıkma stratejilerinin belirlenmesine, yanlış malumatların ve önyargıların düzeltilmesine, kabul edilebilir hafifletme stratejilerinin belirlenmesine yardımcı olacaktır.

Katılımcı süreçler, yerel halkın proje geliştiricilerin işine yarayabilecek malumatlara katkıda bulunmaya istekli olduğu olumlu durumların yaratılması açısından da önemli olabilir. Bu hususlar, yerel çevreyi ve saha özelliklerini anlama açısından proje personeli için son derece yararlı (ve değerli) olabilecek yerel malumatları içerebilir. Bu durum özellikle resmî veri kaynaklarının sınırlı olabileceği gelişmekte olan ülkelerde geçerlidir. Sel baskınları, dolu ve fırtına gibi doğa olaylarının olasılığı, sıklığı ve büyüklüğü ile sık yıldırım düşen bölgeler vb. hakkında yerel malumata sahip olmak, bu malumatların dikkate alındığı projede önemli ölçüde maliyet tasarrufu sağlayabilir. Ancak olumlu ve saygılı bir yaklaşım olmadığı takdirde yerel halk neden bu malumatı sunmak için çaba harcasın ki?

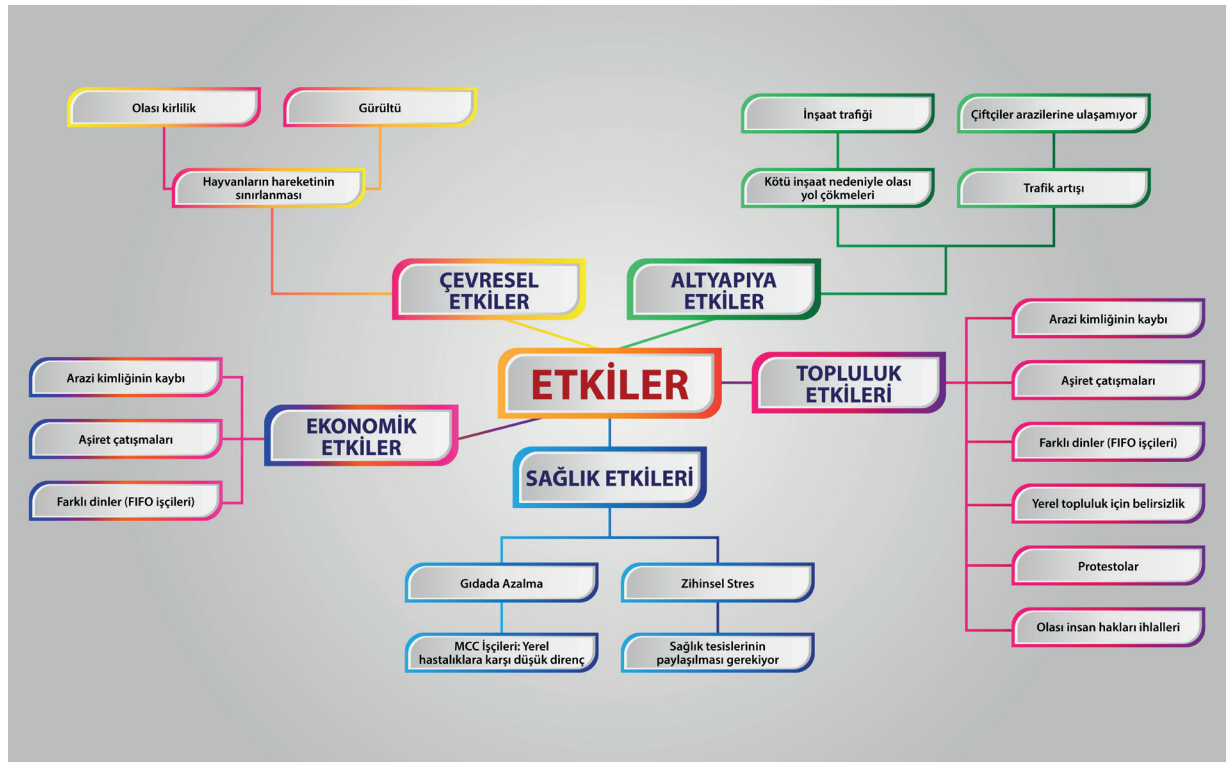
SED danışma süreçleri sırasında SED danışmanları devam eden topluluk ilişkileri, şikâyet mekanizmaları, hafifletme önlemleri ve sosyal etkilerin izlenmesine potansiyel katkıları hakkındaki beklentileri konusunda topluluklarla etkileşime geçme fırsatına sahiptir. SED uygulayıcıları tarafından bu topluluk girdisine dayalı olarak yapılan tavsiyeler, bu yönler daha da geliştirildiğinde dikkate alınmalıdır. Süreç, sonuç kadar önemlidir; kapsayıcı ve katılımcı bir süreç, başarılı uygulamanın anahtarı olabilir.

Dünya çapında planlanan müdahalelere ilişkin değerlendirmeler, başarılı müdahalelerin önemli ölçüde katılımın olduğu müdahaleler olduğunu ortaya çıkarsa da katılımın evrensel bir çare olmadığını ve SED'in veya projenin başarısını garanti edemeyeceğini belirtmek gerekir. Çözümeyen bazı çatışmalar, planlanan bir müdahalenin toplumu kazananlar ve kaybedenler olarak ikiye ayırması veya mevcut müdahaleden önce yaşanan arka plan

gerilimler yüzünden ortaya çıkabilir. Özellikle gizli çatışmalarla ilgili olarak yerel tarihin anlaşılması önemlidir. Ayrıca katılımcı bir süreç sağlansa bile yerel halkın kesinlikle katılma davranışını seçeceği varsayılmaz. Proje personelinin niyeti ne olursa olsun yerel halk bunun samimi bir süreç olmadığına, görüşlerinin ciddiye alınmayacağına ve dolayısıyla çabalarına değmeyeceğine kanaat getirebilir veya bunun değerli veya gerekli olduğunu düşünmeyebilir. Katılım kültürünün olmadığı toplumlarda, insanları katılıma teşvik etmek için özel çabalara ihtiyaç duyulabilir ve özellikle dezavantajlı konumdaki hassas gruplar için katılımın kolaylaştırılması da gerekebilir. Katılımcı süreçler herkese açık olmalıdır. Kapsayıcılığı sağlamak için, savunmasız grupları ve toplumun en zor durumdaki üyelerini dâhil etmenin yollarını bulmak gerekir.

Görev 7: Endişelere yol açma potansiyeli olan sosyal ve insan hakları meselelerinin belirlenmesi (diğer bir ifadeyle, kapsam belirleme).

Kapsam belirleme, belirli bir planlı müdahale için ilgili çıkar grubu ve etkilenen tarafların (bkz. Görev 4) tespit edilmesinin yanı sıra endişe duyulan ana konuların belirlenmesi süreci olarak tanımlanabilir. Daha sonra uygun şekilde değerlendirilecek ve dikkate alınması gereken konuların geçici bir listesini oluşturan bir ön süreç olarak açıklanabilir (bkz. Görev 9). İki aşamalı sürecin nedeni, özellikle sosyal etkilerin ne olabileceği hemen belli olmadığı için şeffaflığı ve kapsayıcılığı sağlamaktır. Bu iki aşamalı süreç, özellikle kapsam belirleme süreci sırasında beklenmedik bir şeyin ortaya çıkması durumunda SED'in zaman çerçevesinde ve maliyetinde değişiklik yapılmasına da olanak tanır. Kapsam belirleme, malumata yanıt veren açık ve devam eden bir süreçtir. Kapsam belirlemeye yönelik girdiler (yani dikkate alınacak etki önerileri) başka yerlerdeki benzer vakaların masaüstü incelemesi, uzman görüşleri ve en önemlisi yerel halkın önerileri dâhil olmak üzere çeşitli kaynaklardan gelmelidir. Profil oluşturma sürecinin bir parçası olarak yapılan ilk görüşmeler, iyi bir başlangıç noktası olabilecek fikirler sağlayabilir. Ancak kapsam belirleme sürecine girdi sağlamak amacıyla toplum temelli çalıştaylar düzenlemek iyi bir fikirdir. Bu çalıştayların ölçeği ve yeri elbette bağlama uygun olmalıdır. Örneğin, kadınların topluluk önünde konuşmasının uygun görülmediği toplumlarda, kadınlarla ayrı toplantılar yapılması sorunların veya olası etkilerin kaydedilebilmesini ve kapsam belirleme sürecine dâhil edilebilmesini sağlamak için gerekli olabilir.

Şekil 6: Zihin haritası örnekleri

Kaynak: Groningen Üniversitesi öğrencileri (izin alınarak kullanılmıştır)

Olası tüm etkilerin dikkate alındığından emin olmak için kapsam belirleme sürecinde çok açık olmak önemlidir. Daha sonra gelen değerlendirme (bkz. Görev 9), olası etkilerin fiili tespitinin yapıldığı yerdir. Olası tüm etkilerin tanımlanmasını sağlamak için, tüm olası etkilerin kapsam belirleme sürecine dâhil edilmesi gerekir. Projenin tamamını oluşturan ana faaliyetlerin her biri için kapsam belirleme sürecinin üstlenilmesi önemlidir (bkz. Görev 1). Örneğin bir madenin etkileri, ocaktan yüzlerce kilometre uzaktaki limana kadar uzanan demiryolu hattı boyunca topluluklarda yaşayan insanlar üzerindeki etkileri içerebilir. Gelişmekte olan birçok ülkede demiryolu hatları köylerin tam ortasından geçmekte, insanlar sıklıkla raylardan geçmekte ve çocuklar çoğunlukla raylarda oynamaktadır (bkz. Metin Kutusu 8).

Bir zihin haritası oluşturma süreci yürütmek (bkz. Şekil 6) kapsam belirleme sürecinde faydalıdır.

METİN KUTUSU 8: DÜŞÜNMEYE YÖNELİK VAKA ÇALIŞMASI

Gelişmekte olan bir ülkede yeni bir maden inşa etmeyi planlayan bir madencilik işletmesi, cevheri birkaç yüz kilometre uzaktaki en yakın limana taşımak için bir demiryolu hattı inşa etmeyi planlıyor. Demiryolu hattı kısmen yeni bir inşaat (yeşil alan üzerinde) olacak ve aynı zamanda yoğun nüfuslu bir alandan ve birçok ilçeden geçen mevcut bir demiryolu hattını da kullanacak. Kısmen altyapı gelişiminin rasyonelleştirilmesini sağlamaya yönelik hükümet kontrolüne yanıt olarak ve kısmen de işletmenin fayda artırma taahhüdünün bir sonucu olarak, demiryolu hattının büyük bölümleri yalnızca cevher trenleri tarafından kullanılmayacak; genel yük, yakıt ve yolcu taşıyan diğer trenler tarafından da kullanılacaktır. Bu bir avantaj olmakla birlikte, aynı zamanda toplam tren trafiği hacminin cevher trenlerinin sayısının belki de iki katı olacağı anlamına da geliyor. Bu tür farklı gelişmelerin madenin etki değerlendirmesine dahil edilmesi gerekir mi?

Demiryolu kenarında bulunan bazı insanlar, maden vagonlarından gelen tozdan endişeli. Bu, meşru bir endişedir. Maden vagonları kapalı değil ancak bir toz bastırıcı uygulanacak. Toz bastırıcının düzgün bir şekilde uygulanıp uygulanmayacağı ve özellikle yüksek sıcaklıklar ve yoğun yağışlar gibi zorlu koşullarda dayanıp dayanamayacağı konusunda şüpheleri mevcut. Araştırmalar, toz emisyonlarının lokomotiflerden gelen dizel dumanlardan daha az sağlık riski oluşturduğunu ve demiryolu kenarındaki insanların maruz kaldığı diğer birçok tehlike ve toz kaynağına göre ihmal edilebilir olduğunu gösteriyor. Bununla birlikte, uzman kanıtlarına rağmen yerel halk ikna olmamış durumda ve bu endişe devam ediyor. Bu bir sosyal etki midir?

Ayrıca, bazı trenlerin maden için dinamit ve bazı trenlerin de maden ile demiryolu hattı boyunca bulunan topluluklar için yakıt vagonları taşıyacak olması da endişe kaynağıdır. Bunlar risk oluştururken bu malzemelerin demiryolu ile taşındığındaki risk, yarı römork veya kamyonlarla karayoluyla taşındığından çok daha düşüktür. En büyük risk, mevcut demiryolu hattında yaşayan topluluklardaki insanlara yöneliktir. Çünkü bu hat, olası bekleme süresi 5 dakika veya daha az olan günde bir tren trafiğinden; bekleme süresi 15 dakika civarında, saatte bir tren veya daha fazlası olan bir trafik yoğunluğuna çıkacaktır. Bu durum günlük yaşamı aksatacak, gürültü rahatsızlığına neden olacak ve kazaların riskini artıracaktır.

Şekil 7: Gelişmekte olan birçok ülkede evler tren raylarına çok yakın konumlanabilir.

Kaynak: Wikipedia, creative commons license

Görev 8: Önemli sosyal meselelere dair temel verileri derleyin.

Topluluk profili (bkz. Görev 4) ve temel veriler birbiriyle ilişkili ancak farklı kavramlardır. Profil; etkilenen toplulukların, eğilimler ve sorunların tartışılmasını da içeren zengin ve niteliksel bir açıklamasıdır. Temel veri ise belirli topluluklar ile ilgili niceliksel donelerle birlikte dikkatle seçilmiş bir dizi sosyal göstergedir (sosyal değişkenler). Temel veri, bir karşılaştırma noktasını ifade eder; başka bir deyişle, projenin geliştikçe etkilerinin ölçülmesinde ve/veya belirlenmesinde referans veri olarak kullanılacaktır ve etkilenen topluluklar hakkındaki verilere (sosyal göstergelere) atıfta bulunur (örn., mevcut tesislerin yeterliliği veya yetersizliği). İdeal durumda veriler etki öncesi duruma ait olmalıdır ancak bu her zaman mümkün değildir. Temel verinin yalnızca verilerin kolayca bulunabileceği unsurları değil ilgili tüm konuları kapsamı gerekir. Bu nedenle temel veriye dâhil edilecek sosyal konuların dikkatli bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir ve sosyal konuların her biri için uygun bir değişkenin belirlenmesi ve verilerin toplanması uygun olacaktır.

Bazı değişkenler için temel veriler mevcut verilerden çıkarılabilir (örn., nüfus sayımı verileri gibi ikincil veriler vb.). Ancak çoğu değişken için mevcut veriler bulunmayabilir veya yanlış ölçekte olabilir ve bu nedenle kullanışlı olmayabilir. Bu nedenle, yeterli temel veriye sahip raporların kritik konuları tespit etme, uygun değişkenleri belirleme ve veri toplama konularında katkı sunabilmesi için önemli çaba gerekmektedir.

Temel veriler, mevcut durumun bir göstergesidir. Temel verilere ek olarak, potansiyel anlamda önemli olarak belirlenen her bir sosyal etki göstergesi için uygun bir referans ve hedef değerin belirlenmesi gerekecektir. Referans değeri, bir dış karşılaştırma noktasını ifade eder; bu da uluslararası bir standart (örn., Dünya Sağlık Örgütü tavsiye kararları gibi), sektör normu veya benzer bir durum gibi başka bir yerde (örn., bir iş ortağı sitesi veya rakip) olabilir. Bir referans belirlendikten sonra bir hedef değeri belirlenebilir. Hedef, proje sahasında ulaşılması umut edilen seviyeyi ifade eder. Bazen hedef, referans değeri ile aynı olabilir. Ancak koşullara bağlı olarak farklı bir hedef de belirlenebilir. Örneğin, dünya lideri olmak isteyen bir işletme, hedef için daha katı bir değer belirleyebilir. Alternatif olarak referansı elde etmenin muhtemelen imkânsız olduğu biliniyorsa daha düşük bir hedef belirlenebilir. Bu duruma bir örnek olarak 10.000 kişiye düşen tıp doktoru sayısı ele alınabilir. Birçok kırsal bölgede, kentsel bölgelerdeki ortalama sayının aynısını beklemek gerçekçi olmayabilir.

Aşama 2: Muhtemel Etki Yollarının Tahmini, Analizi ve Değerlendirmesi

Görev 9: Analiz yoluyla, proje ve onun çeşitli alternatiflerinden kaynaklanması muhtemel sosyal değişim ve etkilerin belirlenmesi.

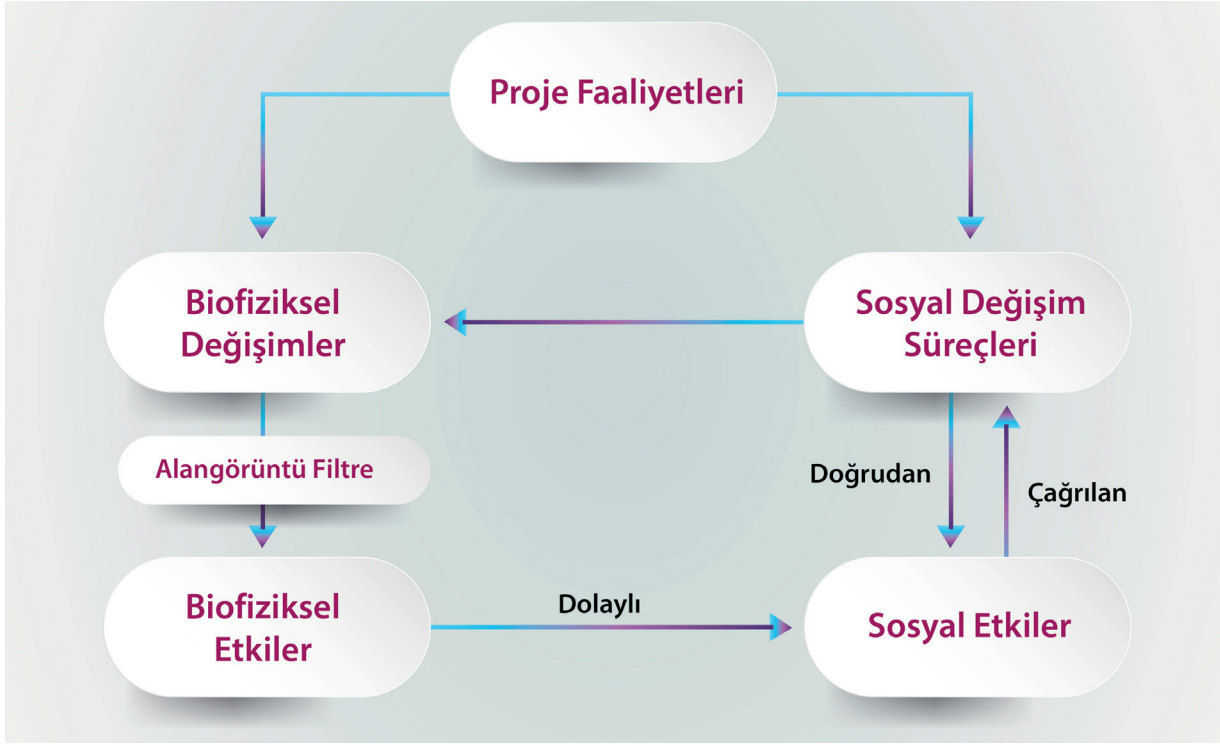
Kapsam belirleme süreci (Görev 7), SED uygulayıcısının araştırması için konuların bir başlangıç listesini sağlar. Bu aşama, gerçekte muhtemel olacakların ve algılanan bir etkinin hakikaten vuku bulup bulmayacağını belirlemek için asıl araştırmaların yapıldığı yerdir. Göz önüne alınacak konular listesine yeni hususların eklenmesine izin verecek açık bir sürecin olmasına ihtiyaç duyulur. Ayrıca, gerçekleştirilen diğer etki çalışmalarıyla çapraz-referanslama yapılması gerekir. Örneğin, ÇED fiziksel çevrede veya kapsam belirlemede ortaya çıkmayan ekosistem hizmetlerinin sağlanmasındaki değişiklikleri ortaya çıkarabilir. Önemli bir husus, hazırlanmakta olan genişleme planları olmasına rağmen küçük bir operasyon için ilk düzenleyici onaya yönelik birçok projenin başvuruda bulunmasıdır. Etkilerin değerlendirilmesinde, önerilen projenin makul ölçüde öngörülebilir genişlemesinin yanı sıra gelişebilecek diğer proje ve destek endüstrilerinin de dikkate alınması gerekir.

Bazı potansiyel etkiler yerel halkın gerçek endişeleri olabilir (algılanan etkiler). Yapılan inceleme sonucunda, bu endişelerden bazılarının gerçekleşme olasılığının düşük olduğu ortaya çıkabilir. Bu hususlar, yerel halkın endişeleri olmasına rağmen söz konusu insanların projeye dair bağlılığını, duygularını ve davranışlarını etkileyecektir. Bundan dolayı, bu endişeleri taşıyan kişilerin kaygılarının ciddi şekilde göz önüne alındığını hissetmelerini sağlamak için dikkatli bir katılımın gerçekleşmesi gerekmektedir. Önemli olan yaklaşım, teknik analizler sonucunda desteklenmezse bile endişelerinin meşru sosyal etkiler olmasıdır. SED'in sosyal hususları yönetme süreci olarak görüldüğü durumlarda, SED ekibi endişeleri tespit edebilir ve bu endişeleri gidermek için yerel halkla birlikte çalışabilir.

Görev 10: Dolaylı etkilerin (veya ikinci ve daha yüksek dereceli) dikkatle değerlendirilmesi.

Doğrudan etkilerin yanında dolaylı, ikinci ve daha yüksek dereceli etkilerin de göz önüne alınması ve analiz edilmesi gerekmektedir. Bunların ne olabileceği konusunda dikkatli olunması gerekir zira bunlar özellikle ilk başta

görünür olmayabilir. Zihin haritalama süreci (bkz. Görev 7), etki yolları hakkında düşünmeye yardımcı olabilir ancak SED'in analiz bileşeninde (Görev 9, 10, 11) bu etki yollarının analiz yoluyla kanıtlanması gerekir. Analiz ex-ante (öncesinde) olduğundan, yani ne olabileceğine dair ileriye dönük bir değerlendirme olduğundan, mutlaka verilerin toplanmasını ve çözümlenmesini içermeyebilir; bunun yerine başka yerlerdeki deneyimlerle karşılaştırma yapmayı, uzmanların senaryo analizlerine katkı sağlamasını ve mantıklı düşünmeyi gerektirir. Şekil 7, dolaylı etkiler ve etki yolları hakkında mantıklı düşünmeye yardımcı olacak iyi bir modeldir.

Şekil 8: Dolaylı etkiler ve etki yolları hakkında düşünmeye yönelik model

Kaynak: Sloodweg, R., Vanclay, F. & van Schooten, M. 2001 Function evaluation as a framework for the integration of social and environmental impact assessment. *Impact Assessment & Project Appraisal* 19(1), 19-28. <http://dx.doi.org/10.3152/147154601781767186>

Şekil 7’de, projeyi oluşturan her bir ana faaliyet sırasıyla ele alınmaktadır. Sosyal etkilerin deneyimine dair yol, doğrudan bir sosyal değişim süreciyle veya çevre kirliliği gibi biyofiziksel muhitte meydana gelen bir değişiklik yoluyla da olabilir. Çağrılan ok, insanların bir etki deneyimine muhtemelen nasıl tepki vereceğini ve daha sonra hangi sosyal değişim süreçlerinin meydana geleceğini, dolayısıyla daha fazla etkiye neden olacağını ifade eder. Bir sosyal değişim süreci, çevresel değişimlere yol açabilir ve bu çevresel değişimler de yeni sosyal etkiler yaratabilir. Bu döngü bu şekilde devam eder.

Göz önünde bulundurulması gereken önemli bir konu, bazen ‘bal küpü etkisi’ veya içe akın olarak adlandırılan, proje kaynaklı iç göçtür. Doğrudan proje personeli tarafından işe alınan ve proje sahasına getirilen işçilere ilaveten büyük projeler, projede iş bulmak veya projeye ve çalışanlarına çeşitli mal ve hizmetler sağlamak gibi ekonomik fırsatlar arayan birçok insanı da çekme eğilimindedir. Duruma bağlı olarak tüm bunlar, bir bölgeye fiilen taşınan insan sayısını ve ev sahibi topluluğun yaşadığı etkilerin boyutunu önemli ölçüde artırabilir.

Daha detaylı malumat için:

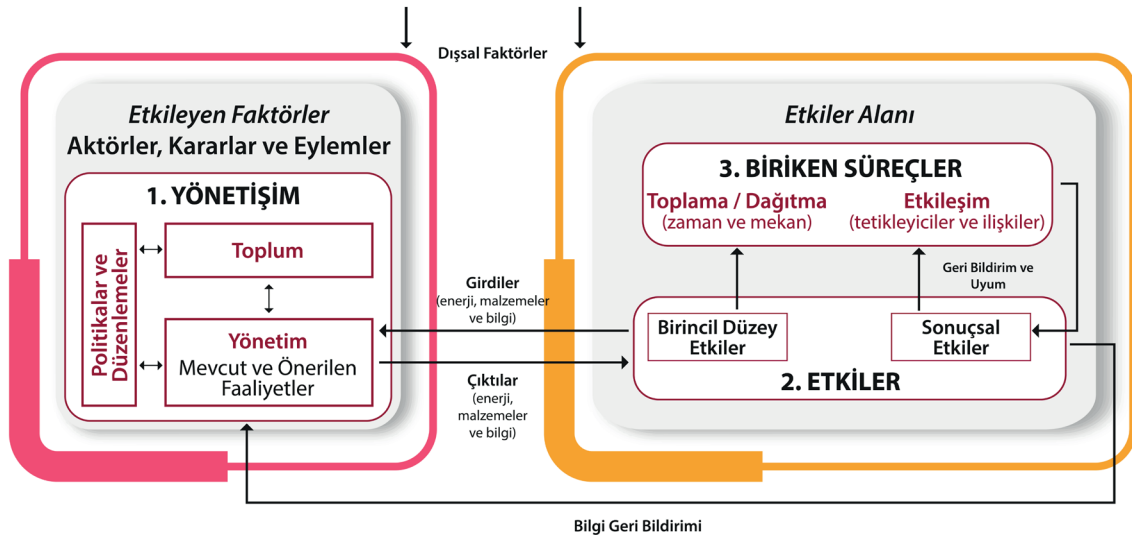
IFC 2009 *Projects and People: A Handbook for Addressing Project-Induced In-migration*. Washington, DC: International Finance Corporation. http://commdev.org/files/2545_file_Influx.pdf

Vanclay, F. 2002 *Conceptualising social impacts*. *Environmental Impact Assessment Review* 22(3), 183-211. [http://dx.doi.org/10.1016/S0195-9255\(01\)00105-6](http://dx.doi.org/10.1016/S0195-9255(01)00105-6)

Görev 11: Projenin, ev sahibi toplulukların halihazırda deneyimlemekte olduğu birikimli (kümülatif) nasıl katkıda bulunacağını değerlendirilmesi.

Yalnızca mevcut projenin doğrudan ve dolaylı etkilerinin değil, aynı zamanda projenin ev sahibi topluluğun halihazırda yaşadığı diğer etkilere de nasıl katkı sağlayacağını değerlendirilmesi önemlidir. Tüm etkilerin birikimli (kümülatif) bir boyutu vardır. Her bir etki sosyo-çevresel sistemin mevcut durumuna göre farklı şekilde deneyimlenecektir. Etkiler, zaman veya mekân içinde bir araya gelebilir (veya ayrışabilir) ve yeni etkiler yaratacak şekilde etkileşime girebilir. Etkiler, projelerin kendi içindeki ve projeler arası eylemler ile geçmiş ve gelecekteki faaliyetlerden kaynaklı olarak birikebilir ve birbirleriyle etkileşime girebilir. Sosyo- çevresel sistemler, geri bildirim ve yönetim süreçleri yoluyla etkilere tepki verir (bkz. Şekil 8).

Bir etkinin kümülatif boyutları, sadece bireysel bir proje veya kalkınmanın faaliyetlerine odaklanılarak doğru bir şekilde anlaşılamaz veya yönetilemez. Sosyo-çevresel sistemin anlaşılmasına ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç, en önemli konuların dikkate alınması için mutlaka bir tür önceliklendirme yapılmasını gerektirecektir. Sürdürülebilir geçim kaynakları, ekosistem hizmetleri ve sosyal kalkınma gibi bütünleştirici kavramlar, etkiler arasındaki bağlantıların ve etkileşimlerin ortaya çıkarılmasına yardımcı olabilir.

Şekil 9: Kümülatif Etkiler

Kaynak: Franks, D., Brereton, D. ve Moran, C.J. 2013 The cumulative dimensions of impact in resource regions. Resources Policy 38(4), 640-647. <http://dx.doi.org/10.1016/j.resourpol.2013.07.002> (used with permission)

Birikimli (Kümülatif) etkilerin değerlendirilmesi ve yönetimine şu hususlar yardımcı olabilir:

- etkinin nedensellik süreçlerini (etki yolu analizi gibi yöntemlerle) etkiyi yaşayan kişilerin ve ortamların bakış açısından anlamak;
- özellikle geçmiş faaliyetlerin kümülatif etkilerini yakalamak için mevcut durum çalışmalarında eğilimleri anlamak;
- ilgili tesislerin ve geçmiş, mevcut ve öngörülebilir gelecekteki faaliyetlerin göz önüne alınması;
- tahmin ve senaryo analizi.

Önerilen herhangi bir yönetim stratejisinin, etkilerin olduğu sistemin ölçeğine yanıt vermesi gerekecektir. Etkilere katkıda bulunan diğer aktörlerle koordinasyon ve iş birliği, öncelikli etkilerin ele alınmasına yardımcı olabilir. İş birliği örnekleri, çok paydaşlı izleme, malumat değişimi, ağ oluşturma, stratejik planlama veya verinin kolektif yönetimini içerebilir.

Daha detaylı malumat için:

IFC 2013 *Good Practice Handbook on Cumulative Impact Assessment and Management: Guidance for the Private Sector in Emerging Markets*. Washington, DC: International Finance Corporation. http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/ifc+sustainability/learning+and+adapting/knowledge+products/publications/publications_handbook_cumulativeimpactassessment

Franks, D.M. vd. 2010 *Cumulative Impacts: A Good Practice Guide for the Australian Coal Mining Industry*. Brisbane: Centre for Social Responsibility in Mining. <http://www.csr.uq.edu.au/docs/CSRM%20SMI%20Good%20Practice%20Guide%20document%20LR.PDF>

Görev 12: Etkilenen çeşitli grup ve toplulukların muhtemelen tepkilerinin belirlenmesi.

Görev 9, yaşanacak muhtemel sosyal etkilerin belirlenmesiyle ilgiliyken çeşitli paydaşların bu etkilere nasıl tepki vereceği burada dikkate alınmaktadır. Değişik insan grupları, farklı şekilde etkileneceklerinden bu etkilere muhtemelen ayrı ayrı şekillerde tepki vereceklerdir. Örneğin, Güney Afrika'da av hayvancılığı ve turizmin hâkim olduğu bir bölgede önerilen yeni bir maden projesi için, işsizliğin yüksek olduğu bir bölgede oluşacak yeni iş fırsatları nedeniyle yerel halkın büyük ölçüde madenden yana olması oldukça muhtemeldir. Bununla birlikte, zengin toprak sahipleri, görsel ve peyzajla ilgili etkilerle karşılaşacakları ve bunun sonucunda bölgesel kimlik ve mekân duygusunda değişiklikler yaşayacakları için madene güçlü bir şekilde karşı çıkabilirler. Madenin aynı zamanda, av çiftliği işletmecilerinin gelirini etkileyebileceği turizm bölgesinde muhtemelen olumsuz bir etkiye sahip olacaktır. Bundan dolayı, av çiftliği işletmecilerinin katılımı için çaba sarf edilmedikçe söz konusu işletmeciler sosyal ve politik sermayelerini projeyi engellemek için kullanabilirler.

Bir diğer örnek, kırsal bölgenin elektriğe kavuşturulması planıyla ilgilidir. Mevcut durumda elektriğe erişimi olmayan hanelere elektrik sağlamak iyi niyetle yapılıyor olsa bile örneğin, yerel halkın projede istihdam edilmesi gerektiğine dair bir hissiyat varsa projeye yerel düzeyde örgütlü bir muhalefet ortaya çıkabilir. Bu örnek, bir kalkınma projesinin görünüşte faydalar sağlıyor olsa bile otomatik olarak faaliyet sosyal lisansına sahip olacağının varsayılamayacağını göstermektedir.

Projeye yönelik riski belirlemek için sosyal tepkiyi anlamak kısmen gereklidir fakat aynı zamanda dolaylı (ikinci ve daha yüksek dereceli) etkilerin neler olabileceğini de göz önüne almak gerekir. Örneğin, bir vakada Yerli halk için yüksek kültürel değere sahip toprakların tahrip edilmesi planlanmıştır. Bundan dolayı yerelde bazı tepkilerin olması bekleniyordu ve proje geliştiricileri bunu telafi edecek yeterli faydayı sağlayabileceklerini ve onay alabileceklerini düşünüyorlardı. Onların hesaba katmadıkları durum, yerel geleneksel şifacıların (şamanlar, sangomalar) bu alanın yok edilmesine şiddetle karşı çıktıkları ve yerel kabile grubundan herhangi birinin proje üzerinde çalışmasını yasakladıkları ve projeyi lanetleyerek bu projenin ölümcül kazalara çok yatkın olacağını ifade etmeleri gerçeğiydi. Bu, yerel halkın hiçbirinin projede çalışmayacağı ve dolayısıyla yerel topluluğa çok az fayda sağlayacağı anlamına geliyordu. Proje, bölge dışından işçi transfer etmek zorunda kalmasının sonucunda yerel halk ile bu işçiler arasında ciddi gerilime yol açılmıştı. Transfer edilen işgücünün varlığı, yerel topluluk üzerinde bir dizi başka etkiye yol açarak onların eskisinden daha kötü durumda olmalarına sebebiyet vermişti. İthal işgücünün varlığı, yerel topluluk üzerinde bir dizi başka etkiye yol açarak onları eskisinden çok daha kötü duruma düşürdü. Yerel kabile, sürdürdüğü protestoların sonucunda uluslararası kamuoyunun ilgisini çekmeyi başarmış ve işletmenin insan haklarını ihlali iddiasıyla kınanmasına yol açmıştı.

Etkiyi deneyimleme biçimlerine ve bunun adil ve makul olup olmadığına bağlı olarak birey ve toplulukların belirli bir etkiye reaksiyon gösterebilecekleri birçok olası tepki vardır. Tepkiler, değişen duruma uyum sağlamak için yaşamın kabulü ve/veya uyarılmasından şiddetli itiraz ve protestoya kadar değişebilir. Bazen insanların günlük faaliyetleri, daha fazla etkiye yol açacak şekilde değişebilir.

METİN KUTUSU 9: DAĞLARDAKİ BÜYÜK BARAJ PROJESİNİN SOSYAL ETKİLERİ

Birkaç büyük projeyi içeren büyük bir su projesi vakasında, ilk başlarda projeye dair yerel halkın olumlu algısına rağmen projenin sonraki aşamalarında olumsuz etkilerini yaşamaya başlamalarıyla büyük tepkiler yükselmiştir. Yerel halk, vaat edilen faydaların çoğunun gerçekleşmediğini düşünüyordu. Bazı eğitim programları o kadar kötü yönetildi ki yerel halkın projede istihdam edilmesine yardım etme niyetlerine rağmen proje yaşam döngüsünün sonunda destek sağlandı ve/veya projenin ihtiyaç duyduğu becerileri öğretmedi. Bir diğer şikâyet, çok fazla telafinin yiyecek ve nakit değişimi şeklinde olması ve bunun sonucunda birçok insanın hayatlarında yapacak önemli şeylerin olmamasıydı. Bundan dolayı, gelir kaybı ve bozulan geçim kaynakları maddi olarak tazmin edilmiş olsa da bir miktar normallik duygusunu sürdürmek için bazı insanlar normal günlük faaliyetlerine devam etmeye çalıştı ancak bunlar artık su kaynakları ve erişim yolları gibi durumlardan olumsuz etkileniyordu. Alplerdeki çobanlar, işlerinin şu an daha da zorlandığından şikâyet ediyorlardı. Yapılan barajlar, dağların yükseklerine ulaşamadıkları durumlarda kışlık mera olarak kullandıkları vadileri sular altında bırakmıştı. Kışlık otlatma alanlarının kaybı ve özellikle soğuk havalarda barınmak için kullandıkları mağaraların sular altında kalması, hayvanlarının eskisi kadar kilo almaması ve işlerinin daha az keyifli olması anlamına geliyordu. Değişen manzaradan dolayı da üzüntü yaşadılar. Arazi kaybı ve buna bağlı bitki örtüsü aynı zamanda dikkate alınmayan bir sosyal etkiye de yol açtı. Bu etki, geleneksel şifacıların şifalı bitkilere erişimlerini kaybetmeleri ve bu durumun onların uygulamalarını zorlaştırdıklarına dair şikâyetleridir. Ortaya çıkan bir diğer mesele vardı: Beklenmesine rağmen insanlar su baskını etkilerini tam olarak kavrayamadılar. Öncesinde komşu olan köyler artık su rezervleri tarafından bölünmüşler ve bu da köylülerin akrabalarını görememesine, tarlalarıyla ilgilenememesine veya daha önce olduğu gibi vadiye iş yapamamasına neden oldu.

Şekil 10: Dağ hayvancılığı çobanı

Kaynak: Michael Williams, Flickr creative commons copyright

Görev 13: Tahmin edilen değişimlerin öneminin belirlenmesi (diğer bir ifadeyle, önceliklendirme).

Tüm etkiler değerlendirildikten sonra, eylem için bunların önceliklendirilmesi gerekir. Etki değerlendirilmesi söyleminde, buna 'önem belirleme', 'önem değerlendirmesi' veya 'önem tespiti' denilmektedir. Aslında, önemin belirlenmesine yönelik kriterlerin saptanması ve her etkinin bu kriterlere göre derecelendirilmesi gerekir. Bunun için kullanılabilecek farklı yöntemler mevcuttur. Çoklu- Kriterli Analiz, sıklıkla kullanılsa da risk değerlendirme yönteminden yararlanmak da mümkündür. Bu yöntem, işletmelerin alışık olduğu bir dilde olması avantajına sahiptir. Tipik olarak bu, her bir risk (veya potansiyel etki) için bir sonuç puanı ve bir olasılık puanının atanmasını içerir (bkz. Şekil 10). Endüstriyel kullanımında, riskler genelde işe yönelik risk perspektifinden (iş riski) değerlendirilir ancak bu yaklaşımın topluma yönelik potansiyel etkileri (sosyal ve çevresel risk) değerlendirmenin bir yolu olarak kullanılmamasına dair hiçbir sebep mevcut değildir. Aslında, risk değerlendirmesi örneğin bir paydaş grubunun perspektifinden yapılabilir. Riskin atanması, paydaşların değerlendirmeyi kendileri yaptığı bir çalıştay ortamında da yapılabilir.

		Sonuç Düzeyi						
		1	2	3	4	5		
Olasılık Düzeyi	Tanımlayıcı	Önemsiz	Küçük	Orta	Büyük	Felaket	Risk Derecelendirmesi	
A	Neredeyse kesin	A1	A2	A3	A4	A5		Aşırı
B	Olası	B1	B2	B3	B4	B5		
C	Muhtemel	C1	C2	C3	C4	C5		Yüksek
D	Olası değil	D1	D2	D3	D4	D5		
E	Nadir	E1	E2	E3	E4	E5		Orta
								Düşük

Şekil 11: Risk değerlendirme çerçevesi

Resmi risk değerlendirmesinde, olasılık ve sonucun gerçek atamasını belirlemek için genelde ampirik (kantitatif) ölçekler kullanılır. Ancak bu, bir grup insanın her konuyu dikkate alması ve belirsizliğin yüksek olduğu durumlarda daha fazla malumat araması yoluyla da subjektif olarak yapılabilir. Risk derecelendirmesi, eylemin öneminin tespiti ve önceliklerinin oluşturulması için bir yol olsa da küçük olguların bile yerel topluluklardaki bazı bireylerin projeye dair hissiyatını etkileyebileceğini göz önünde tutmak gerekir. Bazen risk analizi açısından önemsiz olan bu küçük olgular, kolay bir şekilde ele alınabilir ve bu nedenle risk derecelendirmesi (önem tespiti), önlemin alınıp alınmamasının tek belirleyicisi olmamalıdır.

Daha detaylı malumat için:

Mahmoudi, H. et al. 2013 A framework for combining Social Impact Assessment and Risk Assessment. *Environmental Impact Assessment Review* 43, 1-8. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2013.05.003>

Maxwell, S. et al. 2012 *Social Impacts and Wellbeing: Multi-criteria analysis techniques for integrating nonmonetary evidence in valuation and appraisal*. London: Defra https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/69481/pb13695-paper5-socialimpacts-wellbeing.pdf

Rowan, M. 2009 Refining the attribution of significance in social impact assessment. *Impact Assessment & Project Appraisal* 27(3), 185-191. <http://dx.doi.org/10.3152/146155109X467588>

UK Department for Communities and Local Government 2009 Multi-Criteria Analysis: A Manual. <http://www.communities.gov.uk/publications/corporate/multicriteriaanalysismanual>

Görev 14: Projeye başlanmaması seçeneği (no go) ve diğer alternatifler de dahil olmak üzere proje alternatiflerinin tasarımına ve değerlendirilmesine etkin bir biçimde katkıda bulunulması.

SED uygulayıcısı, 'projeye başlanmaması' seçeneği dâhil tüm proje alternatiflerini etkilenen topluluklarla tartışmalıdır. Her bir alternatifin olumlu ve olumsuz etkilerinin topluluklar tarafından tartışılıp anlaşılmasından emin olmak için SED uygulayıcısı, rehberlik sunmaya ihtiyaç duyabilir. İdeal olarak topluluklar, kendi proje alternatifleri ve önerilerine katkı sağlamaları için teşvik edilmelidirler. Topluluklar, bir projenin teknik yönlerini daima anlamayabilirler. Toplulukların daha bilinçli karar vermelerini sağlamak için SED uygulayıcısı veya diğer proje ekibi, bu teknik yönleri teknik olmayan şekillerde açıklamaya gerek duyabilir. Harita, resim ve modeller gibi görsel araçların kullanılması yardımıyla farklı alternatifler açıklanabilir.

Projenin bir topluluğa hafifletilemeyecek ciddi zarar vereceği veya topluluk çatışmasına yol açacağından SED tarafından tespit edilmesi durumunda, proje sahibini haberdar ederek projenin fizibilitesinin yeniden değerlendirilmesi ve/veya projenin yeniden tasarlanması veya iptal edilmesi talebinde bulunma sorumluluğuna sahiptir.

Aşama 3: Stratejilerin Geliştirilmesi ve Uygulanması

Görev 15: Potansiyel olumsuz etkilerin ele alınması yollarının belirlenmesi (azaltma hiyerarşisini kullanarak).

1. Kaçınma	Yan etkilerden kaçınmak için proje veya planda (veya potansiyel konuma) değişiklikler yapılması. Bu azaltmanın en kabul edilebilir şeklidir.
2. Azaltma	Kaçınmanın mümkün olmadığı durumlarda, yan etkiler tasarım, yapım veya devredışı esnasında azaltılabilir.
3. Onarma	Yan etkilerin daha fazla azaltılmadığı durumlarda, etkilenen çevreyi eski hâline getirerek, rehabilite ederek veya iyileştirerek etkileri sınırlandıracak önlemler alınabilir.
4. Aynı Telafi Etme	Yeni faydaların mümkün olmadığı ve hâlen etkilerin devam etmesi durumlarda, olumsuz etkiyi karşılaştırılabilir olumlu bir etkiyle dengelemeye çalışan telafi edici tedbirlerin sağlanması uygun olabilir.
5. Diğer Yollarla Telafi Etme	Aynı telafinin mümkün olmadığı durumlarda, son kaynak olarak başka yollarla telafi edilmeye çalışılabilir.

Şekil 12: Azaltma Hiyerarşisi

Kaynak: E., Vanclay, F. & den Broeder, L. 2011 Emphasising enhancement in all forms of impact assessment. Impact Assessment & Project Appraisal 29(3), 170-180 <http://dx.doi.org/10.3152/14615511.1X12959673796326>

Etkinin azaltılmasına yönelik farklı biçimler mevcuttur (bkz. Şekil 11). Birçok sosyal etki, tasarım yoluyla azaltılabilir. Örneğin, yerinden edilen insan sayısının azaltılması için bir baraj duvarının yüksekliğinin düşürülmesi ve böylelikle su altında kalan alanın azaltılmasıyla mümkün olabilecektir. Yer değiştirme ve yerinden edilme, muhtemelen en ciddi sosyal etkilerin sebebidir. Büyük ölçekli bir baraj yerine bir dizi küçük ölçekli barajın yapımına karar vermek, etkileri önemli ölçüde azaltabilir. Bir baraj, köprü, karayolu, demiryolu hattı, boru hattı veya elektrik hatlarının güzergâhının kesin konumu, yaratılan veya azaltılan sosyal etkilerin boyutu açısından çok önemli olabilir. Birkaç yüz metrelik mesafe, titreşim ve gürültü seviyelerinin yanı sıra estetik açısından da büyük bir farklılığa neden olabilir. Baraj duvarı yüksekliğini on metre kadar değiştirmek, su altında kalan alanda büyük bir fark yaratabilir.

Katılım da olumsuz sosyal etkileri önleyebilecek veya azaltabilecek bir hafifletme stratejisi olarak da düşünülebilir. İştirak, planlı bir müdahalenin farkına varılmasını temin eder ve dolayısıyla korku yahut belirsizliğin kaybolmasını sağlar. İnsanlar dâhil edildiklerini hissettiklerinde, müdahalenin kamu yararı için gerekli olduğunu kabul ettikleri için muhtemelen bazı sosyal etkileri de kabul edeceklerdir. Fakat insanların hayatlarını etkileyecek konularda onlara danışılmaması öfke ve kırgınlığa neden olur. Bazen değişim veya belirsizliğe dair geçmiş deneyimler de insanları öfkeli edebilir. Katılımcı süreçler, insanların öfkelerini dışa vurmaları esnasında bu düşmanlıktan faydalanabilecektir. Bu koşullar altında, katılımcı sürecin bu öfkenin dışarı atılmasına izin vermesi ve sonrasında öfkeyi ifade etmenin ötesine geçecek şekilde toplumla ilişkiyi yeniden oluşturması gerekir. Bu durum, elbette zaman alacaktır. Bu süreci yaşamamak, öfkenin gerçekleşmesinin toplumsal etkilerini potansiyel olarak arttırmaktadır. Etkiler, potansiyel çatışmanın öngörülmesi ve anlaşmazlık yönetimine hazırlıklı olunmasıyla önlenir. Bazı durumlarda müzakere ve takas gereklidir. Başarılı katılım süreçlerinin mevcudiyeti durumunda, müzakere edilen bu sonuçlara uyulmaktadır. Açıkçası, işletme ve proje personelinin anlaşmalardan caymaması önemlidir. Bu; çalışma saatleri, gürültü seviyeleri ve gerekli durumlarda yerel halkla etkileşime girmeme gibi uygulama için belirlenen standartlara uygunluğun sağlanması amacıyla proje personelinin bir dereceye kadar izlenmesini gerektirir.

Hem katılımcı hem de kurumsal olan, iyi tasarlanmış ve uygulanan süreçler etkileri azaltır. Açık sorumluluk hatları ve iyi malumat akışı süreci kolaylaştırır. Aynı zamanda SED sürecinin başarısı için en önemli şey, herhangi bir tepki korkusu olmadan SED ekibinin rapor verebilmesini sağlayacak bağımsızlığının garanti edilmesidir. Böylece, tüm etkiler belirlenebilecek ve potansiyel olarak hafifletilebilecektir.

Bir projenin etkilerini azaltabilecek birçok tasarım özelliği göz önünde bulundurulabilir. Normal koşullarda, yerel halkın istihdamının en üst düzeye çıkartılması, etkileri azaltır ve faydaları artırır. Yerel halkın istihdam için gerekli becerilere sahip olamayacağı durumlarda bile istihdam edilebilmesini sağlayacak eğitim programları sunularak bu, kolaylaştırılmalıdır. En iyi hafifletme stratejisi, duruma ve bağlama göre farklılık gösterebilir. Örneğin, kültürel olarak yerel topluluktan oldukça farklı olanların işe alınması durumunda, yerel halk ile işe alınanlar arasındaki ayrımı korumak daha iyi olabilirken diğer durumlarda bütünleştirme genellikle tercih edilir.

Görev 16: Fayda ve projeye dair fırsatları artırma yollarının geliştirilmesi ve uygulanması.

Topluluklar, sadece zararın en aza indirilmesini değil projelerden faydalanmak da isterler. Projeler ne kadar iyi tasarlanmış olurlarsa olsunlar çoğunlukla insanlar üzerinde kalıcı etkilere sebep olduklarından bireyler yaşam ve topluluklarında, özellikle de mekân hissiyatı bağlamında, kimi değişiklikler deneyimleyeceklerdir. Bundan dolayı işletmelerin; faaliyet sosyal lisansı elde etmek, ekonomik veya fiziksel olarak yerinden edilmiş kişilerin geçim kaynaklarını eski hâline getirmek ve hatta iyileştirmek gibi düzenlemelerin yanında yerel topluluklara bir dizi ek fayda sağlamaları gerekir. Bir işletmenin yerel topluluklara katkı sağlayabileceği altı farklı yol vardır: sosyal yatırım fonlaması; yerel içerik/katkı (yerel istihdam ve yerel tedarik fırsatları); ortak altyapı; kapasite geliştirme; topluluk girişimlerini kolaylaştırma veya destekleme; belli şartlarda yerel otoritelere ve/veya arazi sahiplerine telif ücreti veya harçların ödenmesi. Vergilerin; genellikle merkezi hükûmete ödendiği ve ek bir fayda olmaktan ziyade işletme faaliyetinin normal bir gereği olduğu için buraya dâhil edilmediği göz önüne alınmalıdır. Tüm projelerin ideal olarak bu altı farklı faaliyetin bir karışımını üstlenmesi beklenir.

Birçok sanayi kolunda (özellikle madencilik), stratejik sosyal yatırım biçiminde ve ortak değere katkı sağlayan ve faaliyet sosyal lisansına sahip bir projenin parçası olarak yerel topluluklara kârın %1'inin sağlanması gerektiğine dair sanayi sözleşmesi vardır. Örneğin, bir Afrika ülkesinde yer alan bir maden, üretilen ons altın başına vergi öncesi kârın %1'ine ilave olarak 1 USD taahhüt etmiştir. Bu ödemenin sosyal yatırım olarak kabul edilebilmesi için yerel topluluğun hak sahibi olabileceği telif haklarına veya tazminatlara ilave olması gerekir. Sosyal yatırım katkıları şu biçimlerde olabilmektedir: topluluk tarafından yönetilen bir sosyal yatırım fonuna yapılan katkılar; okul ve hastane gibi toplumsal altyapıya yatırım ve/veya yerel halkın borç para almasını sağlamak için kredi (özellikle mikrofinans) sağlanması; muhtemelen projeye tedarikçi olabilmelerine yönelik iş kurmaları. Bir sosyal yatırım fonuna yapılan ödemelerden, o fonun yönetim komitesi bu fonları hemen harcamaya (örneğin toplumsal altyapıya) veya geleceğe yönelik yatırım yapmaya karar verebilir. Sosyal yatırım fonlaması ilgili pek çok husus mevcuttur: yararlanıcıların kimler olduğu; paranın ne için kullanılacağına kimin karar verdiği; yatırım kararlarının nasıl alındığı ve yönetim düzenlemelerinin neler olduğu. Sosyal yatırım fonlamasının mevcut eşitsizlikleri daha da kötüleştirmemesine, toplumda bir çatışma kaynağı olmamasına ve paranın kısa vadeli mükâfatlar yerine makul ve sürdürülebilir bir şekilde harcanmasının sağlanması için gerekli özen gösterilmelidir.

Yerel içerik/katkı, bir işletmenin yerel olarak elde ettiği ekonomik fayda miktarını artırmak için belirli önlemler alması anlamına gelir. Yerel topluluğa istihdam sağlanmasının yanı sıra yerel işletmelerin (KOBİ'lerin) projeye mal ve hizmet sağlayan tedarikçiler olabilmelerini sağlayacak düzenlemeler yapılmasını da içerir. Bundan dolayı yerel tedarik, fırsatlara ilişkin görünürlük eksikliği ve zor ihale şartnameleri nedeniyle yerel işletmelerin projeye dair tedarik süreçlerinden dışlanmasının önlenmesini ve projenin yerel işletmelerin gerekli gereksinimleri karşılamalarına yardımcı olacak kapasite geliştirme düzenlemelerine sahip olmasını ifade eder.

Ortak altyapı, yerel halkın elde edebileceği faydaları artırmak için proje sahasında ve projenin yan faaliyetleriyle gerçekleştirilebilecek her türlü eylemi ifade eder. Olumsuz bir etkiyi azaltmak için yapılan bir proje değişikliği, bir hafifletme/azaltım önlemi olsa da faydaları artırmak için de projelerde değişiklik yapılabilir. Geliştirme, birçok şekilde olabilir. Ancak genellikle proje için kullanılan altyapının, yakın çevrede etkilenen topluluklara yardım etmek için uygun hâle getirilmesiyle ilgilidir. Proje altyapısının yerel topluluklara fayda sağlamanın birçok yolu vardır. Proje için inşa edilen su arıtımı, elektrik üretimi ve diğer tesisler aynı zamanda yakın çevredeki yerel topluluklara yönelik tedarik için de kullanılabilir. Proje için inşa edilen yol ve köprüler, yerel toplulukların da kullanımına açılabilir. Proje güçlendirme, bir miktar ilave harcama gerekliliği anlamına gelebilir.

Kapasite geliştirme, yerel halkın becerilerini geliştirebilecek eğitim programları ve kolaylaştırma süreçlerinin oluşturulmasını kastetmektedir. Bu, yerel halkın projede istihdam edilmesi veya projeye mal ve hizmet tedarikine yardım edebilir. Ancak genel olarak bireylerin kapasitesini geliştirmek ve tüm topluma mal ve hizmet tedarik etmek için de olabilir. Projelerin sona ermesi durumunda bile proje personelinin kullanabileceği beceriler konusunda eğitilmesi de olabilir. Bazen bir projenin inşaat aşamasında kısa süreli sözleşme kapsamında çalıştırılan işçiler, inşaatın sona ermesiyle işlerine son verildiğinde, özellikle de başkalarının işlerini sürdürdüğünü gördüklerinde hayal kırıklığına uğrar ve bu durumdan rahatsızlık duyarlar. Eğer özellikle önceki geçim seviyeleri artık mümkün değilse, kaygıları meşrudur. İşletmenin inşaat alanındaki istihdam sonrasında etkilenen bireylere becerilerini geliştirmek için destek sunması gerekir. Toplulukların çatışma veya doğal afet mağduru olduğu durumlarda, travma sonrası stres bozukluğu danışmanlığı veya çatışma yönetim kurslarının kolaylaştırılması beklenir. İşletme faaliyetlerinin yerel topluluk tarafından kabul edilmesi ve işletmenin kibirli veya dar görüşlü portre çizmemesi için tüm bunların yerel toplulukla yakın müzakere içinde yapılması gerekir.

Daha detaylı malumat için:

ICMM 2012 *Community Development Toolkit* <http://www.icmm.com/community-development-toolkit>

Rowan, M. & Streather, T. 2011 Converting project risks to development opportunities through SIA enhancement measures:

A practitioner perspective. *Impact Assessment & Project Appraisal* 29(3), 217-230. <http://dx.doi.org/10.3152/14615511 1X12959673796164>

Görev 17: Toplulukların değişimle başa çıkma stratejilerini destekleyecek stratejiler geliştirilmesi.

Her zaman, toplumsal sorunların öneminin farkında olmak ve bunlara karşı duyarlı olmak gerekir. Bu sadece SED ekibi için değil aynı zamanda ÇED ekibi ve proje çalışanları için de gereklidir. SED uygulamasının yalnızca SED konusunda eğitim almış, uygun niteliklere sahip sosyal uzmanlar (antropologlar, toplum psikologları, coğrafyacılar, sosyologlar, sosyal hizmet uzmanları, sağlık uygulayıcıları vb.) tarafından üstlenilmesi gerektiği göz ardı edilmemelidir. Bazı durumlarda manevi veya dinî etkiler şiddetli olabilir fakat bu tür hususlar tabu veya özellikle yabancılarla konuşulması gereken hassas konular olabilir. Burada topluluk liderlerinin (dinî önder, doktor veya diğer yerel profesyonel ve ileri gelenler) güvenini kazanmak önemli olabilir. Örneğin baraj projelerinde, insanların yeniden yerleştirilmesinin birçok sosyal etkisi olsa da vefat etmiş ataları ile onların mezarları hakkında daha fazla endişe duyulabilir. Mezarlıkların taşınması ve cenazelerin yeniden defnedilmesi durumunda bu süreç, yerel halkın ciddi sıkıntılar yaşamasına sebep olabilir. Bu durumun hassasiyetle ve yerel halkla iletişim içerisinde ele alınması gerekir. Geçmiş hatırlamak ve yeni olanı kutlamak için ritüellerin veya festivallerin aktif olarak yaratılması istenir. Ritüel ve festivaller, insanların yaşamlarını etkileyen meselelerle baş etmelerini sağlayan önemli sosyal süreçlerdir. Yerel toplulukların bu tür festivalleri düzenlemesini desteklemek, değişim yönetimi sürecine katkı açısından geliştirilebilecek başa çıkma stratejilerinden biridir.

Daha detaylı malumat için:

Magis, K. 2010 Community resilience: An indicator of social sustainability. *Society & Natural Resources* 23(5), 401-416. <http://dx.doi.org/10.1080/08941920903305674>

Maclean, K., Cuthill, M. & Ross, H. 2013 Six attributes of social resilience. *Journal of Environmental Planning and Management* 57(1), 144-156. <http://dx.doi.org/10.1080/09640568.2013.763774>

Görev 18: Uygun geri bildirim ve şikâyet mekanizmalarının geliştirilmesi ve uygulanması.

Sosyal performans ve SED'deki iyi uygulamalar, paydaşların SED'e girdi sağlamalarına ve projeye ilgili kaygılarını dile getirmelerine imkân verecek geri bildirim mekanizmalarının uygulanmasını her zaman gerektirmiştir. Katılımcı süreçler, etkili SED için kritik önemdedir ve yaklaşık tüm SED aşamalarında kullanılmaktadır (bkz. Görev 6 ve bu Rehberin önceki bölümleri). Ancak resmî bir şikâyet mekanizmasının olması, hak sahiplerinin çözüme erişimini sağlamak için ilave bir destekleme prosedürü sağlar. Projenin insan hakları sorumlulukları açısından uygun olduğu izlenimini vermenin yanı sıra şikâyet mekanizmalarının düzgün işleyişine yönelik samimi bir taahhüt; güvenin tesis edilmesini, projenin faaliyet sosyal lisansının sürdürülmesini ve toplumsal zarar ile iş riskinin azaltılmasını sağlayacaktır.

Projeler, ideal olarak şeffaflık ve ulaşılabilirlik kültürüne sahip olmalıdır. Halkla ilişkiler ekibinin projeden etkilenen topluluklarla iyi ilişkileri olmalı ve insanlar, endişelerini kolayca dile getirebilmelidir.

Ancak bir halkla ilişkiler görevlisi, kolay erişilebilir olduğuna inansa da yerel topluluğun kimi üyeleri, erişimlerinin olmadığını veya ciddiye alınmadıklarını düşünebilir. Bu nedenle, çeşitli geri bildirim mekanizmalarının mevcut olması ve resmî şikâyet mekanizmalarının projenin ilk aşamalarından itibaren oluşturulması önemlidir. Farklı şikâyet mekanizmalarına, başta özellikle işçiler ve etkilenen topluluklar olmak üzere farklı paydaş gruplar için ihtiyaç duyulabilir.

Bunun iyi bir fikir olmasına ve geçmişte sosyal performans uygulamasının daha güçlü bir parçası olması gerektiğine rağmen şikâyet mekanizmaları özellikle 2011 yılında Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'nin (UNGP) kabul edilmesinden bu yana büyük ilgi görmektedir. 'Koru, saygı duy ve telafi et' çerçevesinin üçüncü dayanağı, insanların çözüme yeterli erişime sahip olmaları gerektiğidir. Aslında, telafi (çareye erişim) başlı başına bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. UNGP, uyuşmazlıkların yargı dışı çözüm yollarının kullanılmasını teşvik etmekte, ancak aynı zamanda yargısal yolların da mevcut olmasını şart koşmaktadır.

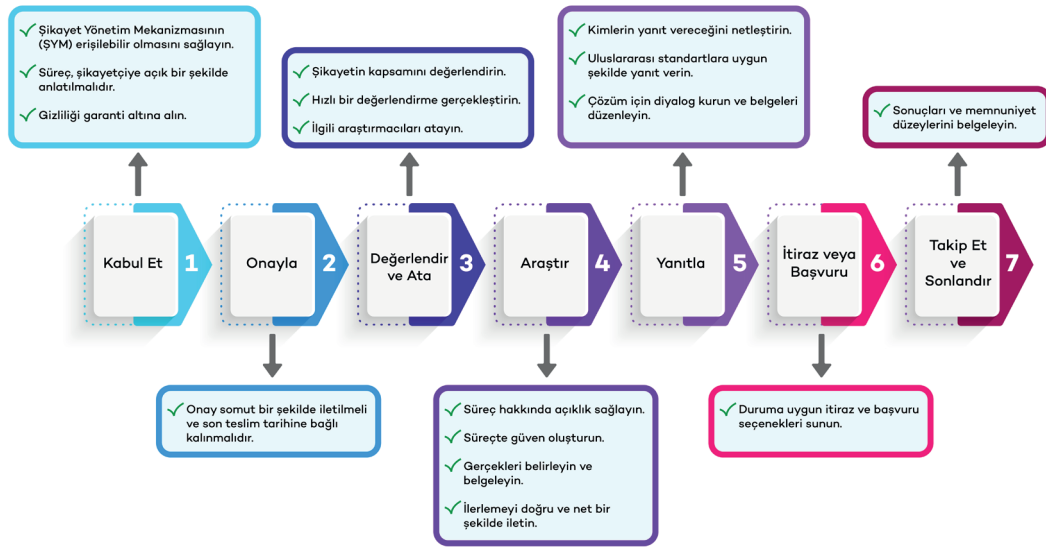
Topluluk şikâyet mekanizması (TŞM), proje/işletme, yüklenicileri ve çalışanlarının performansı veya davranışlarıyla ilgili yakınlardaki topluluk üyelerinden gelen şikâyetleri kabul etmenin, değerlendirmenin ve ele almanın yerel tabanlı, resmîleştirilmiş bir yolu olarak düşünülebilir. UNGP tarafından 'şikâyet', "bir birey veya bir grubun hak sahibi olma duygusunu uyandıran; kanuna, sözleşmeye, açık veya zımni vaatlere, geleneksel uygulamalara veya mağdur toplulukların genel adalet kavramlarına dayalı olabilecek algılanan bir adaletsizlik" olarak tanımlanmaktadır. Aslında şikâyet; bir birey veya grubun, bir işletme veya yüklenicinin çözmesini istediği (algılanan veya gerçek) herhangi bir konu, endişe, sorun veya iddiadır.

Bazen, endişeler veya sorunlar ile şikâyetler arasında bir ayrım yapılır. Endişeler veya sorunlar; sorular, malumat talepleri veya belirli bir etki veya olayla ilgili olabilecek veya olmayabilecek genel algılar gibi daha az önemli konulardır. Endişeler, bunlara sahip kişi veya grubu memnun edecek şekilde ele alınmazsa doğal olarak şikâyetlere dönüşebilir ve projenin sosyal işletme ruhsatının kaybına yol açabilir. Endişelerin, resmî şikâyetler olarak kayıt altına alınmasına gerek yoktur ancak yine de belirli bir yönetim sistemi tarafından kaydedilmesi önerilir. Böylelikle yeni beliren eğilimler, büyümeden önce toplumsal katılım yoluyla tespit edilebilir ve ele alınabilir. Şikâyetler veya yakınmalar, belirli olaylara ilişkin iddiaları ve işletme veya yüklenicinin algılanan veya gerçek eylemlerinden kaynaklanan her türlü hasar, etki veya memnuniyetsizliği ifade eder.

Şikâyet mekanizmaları genelde Şekil 12'de gösterilen adımları takip eder. Mekanizmanın etkili bir şekilde çalışabilmesi için prosedürün potansiyel şikâyet sahipleri tarafından bilinmesi ve sürecin onlar açısından meşru görülmesi gerekmektedir. UNGP'nin 31. Prensibi şikâyet mekanizmalarına uygulanan çeşitli kriterleri belirlemiştir (bkz. Metin Kutusu 11).

Zaman içinde, şikâyet prosedürlerinin etkililiğine dair bazı değerlendirmeler yapılmalıdır. Herhangi bir şikâyetin olmaması genellikle iyi bir duruma işaret değildir. Çünkü bu durum, projenin herhangi bir kayıdan arınmış olduğu anlamına gelmeyebilir; aksine şikâyetle bulunmanın herhangi bir değişime yol açmayacağı kanaatinin bulunması yahut topluluk üyelerinin böyle bir prosedürün varlığından haberdar olmaması daha muhtemeldir. Tüm projeler doğal olarak bazı endişeler yaratacaktır.

Bu açıdan bir proje, hiçbir kaygı söz konusu değilmiş gibi davranmak yerine kaygılarla nasıl başa çıkılabileceğine odaklanmalıdır. Sorunun çözülme oranına ve şikâyet edenlerin prosedürden memnuniyet düzeylerine bakmak, mekanizmanın etkinliğinin daha iyi bir göstergesi olacaktır.

Şekil 13: Şikâyeti işleme alma mekanizmaları

Kaynak: IPIECA 2015 *Community Grievance Mechanisms in the Oil and Gas Industry. A Manual for implementing operational- level Grievance Mechanisms and designing Corporate Frameworks* http://www.ipieca.org/sites/default/files/publications/Community_grievance_mechanisms_manual_2015.pdf (izinle kullanıldı).

METİN KUTUSU 10: ADLİ OLMAYAN ŞİKÂyet MEKANİZMASININ ETKİLİLİK KRİTERLERİ

- Meşru: Kullanma niyetindeki paydaş gruplarının güvenini sağlamak ve şikâyet süreçlerinin adil bir şekilde yürütülmesinden sorumlu olmak;
- Erişilebilir: Kullanma niyetindeki tüm paydaş gruplar tarafından bilinmek ve erişimde belirli engellerle karşılaşabilecek kişilere yeterli yardım sağlamak;
- Tahmin edilebilir: Her aşama için gösterge niteliğinde bir zaman çerçevesi ile açık ve bilinen bir prosedürün sağlanması ve mevcut süreç ve sonuç türleri ile uygulamanın izlenmesine yönelik araçlara ilişkin netliğin sağlanması;
- Adil: Mağdur tarafların adil, malumatlandırılmış ve saygılı şartlarda bir şikâyet sürecine dâhil olmak için gerekli malumat, tavsiye ve uzmanlık kaynaklarına makul erişime sahip olmalarını sağlamaya çalışmak;
- Şeffaf: Şikâyet taraflarını şikâyetin ilerleyişi hakkında haberdar etmek ve mekanizmanın etkinliğine güven oluşturmak ve söz konusu kamu çıkarını karşılamak için mekanizmanın performansı hakkında yeterli malumat sağlamak;
- Haklarla uyumlu: Sonuçların ve çözüm yollarının uluslararası düzeyde tanınan insan haklarına uygun olmasını sağlamak;
- Sürekli öğrenmenin kaynağı: Mekanizmanın iyileştirilmesine ve gelecekteki şikâyet ve zararların önlenmesine yönelik derslerin belirlenmesi için ilgili önlemlerden yararlanılması; Operasyonel seviyedeki mekanizmalar ayrıca şu şekilde olmalıdır:
- Katılım ve diyaloga dayalı: Tasarım ve performansları konusunda kullanma niyetindeki paydaş gruplarına danışmak ve şikâyetleri ele alma ve çözme aracı olarak diyaloga odaklanmak.

Kaynak: Principle 31 in United Nations 2011 *Guiding Principles on Business and Human Rights*. http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

Daha detaylı malumat için:

IFC 2009 *Good Practice Note: Addressing Grievances from Project-Affected Communities*. Washington: IFC. <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/cbe7b18048855348ae6cfe6a6515bb18/IFC%2BGrievance%2BMechanisms.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=cbe7b18048855348ae6cfe6a6515bb18>

IPIECA 2015 *Community Grievance Mechanisms in the Oil and Gas Industry. A Manual for implementing operational-level Grievance Mechanisms and designing Corporate Frameworks* http://www.ipieca.org/sites/default/files/publications/Community_grievance_mechanisms_manual_2015.pdf

Office of the Compliance Advisor/Ombudsman 2008. *A Guide to Designing and Implementing Grievance Mechanisms for Development Projects*. Washington, DC: IFC. <http://www.cao-ombudsman.org/howwework/advisor/documents/implemgrieveng.pdf>

Rees, C. 2008 *Rights-Compatible Grievance Mechanisms: A Guidance Tool for Companies and Their Stakeholders*. Corporate Social Responsibility Initiative, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, Cambridge, MA. <http://www.reports-and-materials.org/Grievance-mechanisms-principles-Jan-2008.pdf>

World Bank 2012 *Feedback Matters: Designing Effective Grievance Redress Mechanisms for Bank-Financed Projects, Part 1. The Theory of Grievance Redress*. <http://hdl.handle.net/10986/12524>

World Bank 2012 *Feedback Matters: Designing Effective Grievance Redress Mechanisms for Bank-Financed Projects, Part 2. The Practice of Grievance Redress*. <http://hdl.handle.net/10986/18364>

Görev 19: Topluluklar ile proje geliştiricisi arasında Etkiler ve Faydalar Anlaşması (EFA) taslağının oluşturulmasına yönelik bir uzlaşma sürecinin kolaylaştırılması.

Özellikle önemli etkilere sahip büyük ölçekli projelerde, bir proje tarafından vaat edilenlerin anlaşıldığının kayıt altına alınmasının ve bir topluluk için işletmenin bu vaatleri gelecekte de yerine getirmesini sağlamanın en iyi yolu, bir Etkiler ve Faydalar Anlaşması (EFA) taslağı hazırlayıp imzalamaktır. Spesifik bağlama tabi olarak bu anlaşmalar çeşitli isimlerle anılır: Topluluk Temelli Anlaşmalar, Topluluk Kalkınma Anlaşmaları, Fayda Paylaşımı Anlaşmaları, Ortaklık Anlaşmaları, Yerli Arazi Kullanımı Anlaşmaları, Yetkilendirme Anlaşmaları, Topluluk Sözleşmeleri, Sorumluluk Paylaşım Anlaşmaları ve İyi Komşu Kiralamaları. Ne var ki Etkiler ve Faydalar Anlaşmaları, olması gereken en uygun tanım olmasından dolayı en uygun ifade gibi görünmektedir. Topluluklar ve geliştirici arasındaki bağ olarak üstlendikleri rolleri gereği SED uygulayıcısı, EFA'nın yalnızca imza sırasında üzerinde mutabakata varılan bir şey değil; proje yaşam süresi boyunca değerli ve kıymetli bir belge olarak kalıcılığını sağlamak için bir EFA'nın geliştirilmesinde kilit bir rol oynayabilir. Bunu yapabilmek için geleceğe yönelik endişe yaratması muhtemel konuların ele alınması gerekir.

EFA'lar, topluluklar ile işletmeler ve bazen de hükûmetler arasında müzakere edilen anlaşmalardır. Tarihsel olarak EFA'lar yalnızca Yerli topluluklarla ve etkilenen toplulukların; özgür, önceden ve malumatlandırılmış rıza (ÖÖMR) alındığını kaydetmenin ve kanıtlamanın bir yolu olarak kullanılma eğilimindeydi. EFA, aslında topluluk temsilcilerinin telif ücretleri ve diğer doğrudan ödemeler, istihdam fırsatları ve vaat edilen sosyal yatırım katkıları gibi belirli faydalar karşılığında bir projeye belgelenmiş destek sağladığı, müzakere edilmiş bir yasal sözleşmedir. EFA aynı zamanda yerel topluluğun sahip olabileceği özel koşulları da kayıt altına alır (ör., korunan alanlar, kutsal alanlar vb.). EFA'lar potansiyel olarak projeden etkilenen herhangi bir topluluk ile proje/işletme arasındaki hususları ele alan yararlı bir araçtır ve muhtemelen tüm projeler için kullanılmalıdır.

EFA'lar, bir topluluğun bir projeye geniş tabanlı onay mı yoksa malumatlandırılmış rıza (ÖÖMR) verip vermeyeceğine ilişkin kararıyla ilgili şu şekilde ifade edilen tüm konuları ele almalıdır: tüm mali ödemeler, projenin yerel içeriğe yönelik taahhüdüne ilişkin açıklamalar da dâhil olmak üzere istihdam ve sözleşme gereklilikleri, çevresel, sosyal ve kültürel etki yönetimi planları ve etkileri azaltma faaliyetleri, kapasite geliştirme planları, yönetim düzenlemeleri ve şikâyet mekanizmaları, yerel toplumu ilgilendiren belirli konularla ilgili her türlü anlaşmalar. EFA'yı müzakere etme süreci, etkili ilişkiler kurmaya ve güven ile saygı tesis etmeye yardımcı olduğundan sonuç kadar önemlidir.

İşletme ile etkilenen topluluklar arasında açık bir güç dengesizliği vardır. Bir topluluğun anlaşmayı imzalayıp imzalamamasına bakılmaksızın işletme, makul olmayan sosyal etkilere sebebiyet vermediğinden ve gruptaki kişilerin insan haklarını ihlal etmediğinden emin olmalıdır. İşletme kendisini gelecekteki dava veya protesto eylemlerinden (diğer bir ifadeyle, teknik olmayan riskten) korumak için ilgili tüm malumatı tam olarak açıklamalı ve topluluk sorunların ne olacağını tam olarak anlamalıdır. Bundan dolayı, topluluğun sorunları değerlendirmek için yeterli zamana sahip olması ve onlara bağımsız profesyonel tavsiye ve hukuki destek alabilmelerini sağlayacak uygun mali kaynakların sağlanması gerekmektedir. Eğer yerel topluluk yetkili ve bağımsız profesyonel tavsiye desteğine sahip değilse, herhangi bir anlaşmanın iyi niyetle yapıldığı kabul edilemez.

Topluluğun konumunu belirlemenin kültürel açıdan uygun yolunu saptamak her topluluğun kendi sorumluluğunda olmasına rağmen, proje personeli topluluk içindeki fayda paylaşımının adil olmasını ve toplumda geniş tabanlı bir rızanın olmasını sağlamalıdır. İmzalanmış bir anlaşmanın olduğu ancak geniş bir desteğin olmadığı durumlar, gelecekteki sorunların habercisi olabilir.

Daha detaylı malumat için:

Gibson, G. & O’Faircheallaigh, C. 2010 *IBA Community Toolkit: Negotiation and Implementation of Impact and Benefit Agreements*. Walter & Duncan Gordon Foundation: Ottawa <http://www.ibacommunitytoolkit.ca>

Keenan, J. & Kemp, D. 2014 *Mining and Local-Level Development: Examining the Gender Dimensions of Agreements between Companies and Communities*. Brisbane, Australia: Centre for Social Responsibility in Mining, The University of Queensland. https://www.csr.uq.edu.au/publications?task=download&file=pub_link&id=805

Nish, S. & Bice, S. 2011 “Community-based agreement making with land-connected peoples”, in Vanclay, F. & Esteves, A.M. (eds) *New Directions in Social Impact Assessment: Conceptual and Methodological Advances*. Cheltenham: Edward Elgar, pp.59-77.

O’Faircheallaigh, C. 2011 “SIA and Indigenous social development”, in Vanclay, F. & Esteves, A.M. (eds) *New Directions in Social Impact Assessment: Conceptual and Methodological Advances*. Cheltenham: Edward Elgar, pp.138-153.

Görev 20: Paydaş girdisinin kolaylaştırılması ve EFA’da kabul edilen faydalar, etki azaltma önlemleri, izleme ve yönetim düzenlemeleri ve ayrıca devam eden beklenmeyen durumlarla başa çıkma planlarını uygulamaya koyan Sosyal Etki Yönetim Planı (SEYP) taslağı hazırlama konusunda proje destekçisine yardımcı olunması.

Sosyal Etki Yönetim Planları’nın (SEYP), düzenleyici ile proje destekçisinin sosyal etkileri belirleme ve daha da önemlisi ele alma konusunda ne ölçüde yetkin olduğunu değerlendirebilecek bir araç olması amaçlanmaktadır. Bundan dolayı öncelikle işletmenin sosyal etki yönetim eylemlerini kendi faaliyetlerine uygulama plan niyetini dikkate alır. SEYP’ler, geleneksel etki bildirimleri yerine düzenleyiciler tarafından giderek daha fazla talep ediliyor olmasından dolayı SED’de (etkilerin basit tahmininden ziyade) sosyal etkilerin yönetimine odaklanmaya doğru bir değişim olduğunu göstermektedir. SEYP’ler; proje yaşam döngüsü boyunca azaltma, izleme ve sosyal etkiler ile fırsatların sürekli yönetilmesinde destekçiler, hükümetler, topluluklar ve diğer paydaşların rol ve sorumluluklarını anlaşılır bir hâle getirir. SEYP’ler ayrıca, proje faaliyetlerinin yerel ve bölgesel planlama ile ilişkilendirilmesi için bir fırsat da sunar. EFA’da kabul edilen etki yönetimine ilişkin hususlar SEYP’e dâhil edilmelidir.

SEYP genellikle işletmenin uygulamasına yol gösteren çeşitli operasyonel yönetim planlarına dönüştürülür (bkz., Görevler 21 & 22). Gerçekçi ve uygulanabilir bir SEYP geliştirmek için topluluklar, savunucular, hükûmet ve diğer paydaşlar gibi bir dizi aktörün katkısı ve katılımı gereklidir. Örneğin, zanaatkar balıkçıların bir dışlanma bölgesinden kaçınmaları için yürütülecek bilinçlendirme kampanyaları, yerel balıkçılık birliğinin katkılarıyla tasarlanmalıdır. Anlaşmaya varılması için gerekli müzakerelerin yürütülmesi için yeterli zamanın sağlanması gereklidir. SED uygulayıcısı, ilgili aktörlere SEYP’e dâhil edilecek unsurların ve bunların ele alınma şeklinin değerlendirilmesinde yardımcı olur.

SED süreci ne kadar iyi olursa olsun, her zaman istenmeyen ve öngörülemeyen bazı etkilerin ortaya çıkabileceğinin farkında olmak önemlidir. SEYP’in önemli bir unsuru, projeye dâhil edilen sürekli bir sosyal izleme ve uyarlanabilir yönetim programının olmasını sağlamaktır.

Daha detaylı malumat için:

Franks, D. et al. 2009 *Leading Practice Strategies for Addressing the Social Impacts of Resource Developments*. St Lucia: Centre for Social Responsibility in Mining, http://www.csr.uq.edu.au/docs/Franks_etal_LeadingPracticeSocialImpacts_2009.pdf

Franks, D. & Vanclay, F. 2013 Social Impact Management Plans: Innovation in corporate and public policy. *Environmental Impact Assessment Review* 43, 40-48. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2013.05.004>

Queensland Government 2010 *Social Impact Assessment: Guideline to preparing a Social Impact Management Plan*. <http://www.dsdp.qld.gov.au/resources/guideline/simp-guideline.pdf>

Görev 21: Proje sahipleri, devlet yetkilileri ve sivil toplum paydaşlarının SEYP ve EFA'daki düzenlemeleri uygulamalarına ve ilgili yönetim eylem planlarını geliştirip kendi kuruluşlarına yerleştirmelerini sağlayacak süreçlerin uygulamaya konulmasını, bu eylem planlarının uygulanması boyunca ilgili rol ve sorumluluklarının oluşturulması ve izleme konusunda süreklilik arz edecek bir rolün üstlenilmesi.

SEYP potansiyel olarak bir işletmenin düzenleyici bir aracı ve sosyal etkiler yönetim planı olabilmesine rağmen birçok kuruluş, plan ve eylemlerinin kaydedilmesi ve uygulamasına yönelik bir dizi başka doküman ve prosedürlere sahiptir. SEYP'in dâhil versiyonu bazen Sosyal Performans Planı olarak isimlendirilir. SEYP ve EFA'da tanımlanan tüm görev ve yönetim eylemlerinin uygun aktör tarafından kaydedilmesi ve yürürlüğe konması önem arz etmektedir. Her eylemin sorumlu bir kişiye/kuruma açık bir şekilde tahsis edilmesi ve iş planına uygun olarak tatbik edilmesi gereklidir. Görevlerin çoğu proje destekçilerine tahsis edilecek olmasına rağmen bazı görevler diğer paydaşlara verilebilir. Tüm sosyal faaliyetlerin planlandığı gibi gerçekleştirilebilmesi için diğer kurumlara verilen bu görevlerin bazen izlenmesi esastır. SEYP'i ve işletme içindeki sosyal konuları teşvik edecek özellikle üst düzey yönetici düzeyinde bir savunucuya sahip olmak, son derece tercih edilen bir durumdur. SED uygulayıcılarına muhtemel kazananları tanımlamaları ve geliştirmeleri tavsiye edilir.

Görev 22: SEYP'de belirtilen yüklenici yükümlülükleriyle ilgilenen süregelen sosyal performans planlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında proje taraftarının desteklenmesi.

Projeler, nadiren tamamen kendi kendine yeterler. Birçok büyük ölçekli proje, çok çeşitli görevler için proje faaliyetlerinin önemli bir parçası olan alt yüklenicilerden faydalanırlar. Bundan dolayı, işletmeci (proje) tarafından yapılan tüm anlaşmaların aynı zamanda tüm alt yükleniciler için de bağlayıcı olması önemlidir. Proje ile SED ve SEYP'in uygulamaya konulması, orta-yüksek riskli faaliyetler için, aşağıdaki belirtilen hususlar da dâhil olmak üzere bir dizi sosyal performans faaliyeti kapsamında müşteri ve yüklenicinin ilgili rollerini ve sorumluluklarını kapsayan bir Yüklenici Yönetim Planının tasarlanmasını ve uygulanmasını içerir:

- Önemli paydaşların belirlenmesi ve proje için paydaş listesinin tutulması;
- Proje çalışmasının proje sahibi veya yüklenicileri tarafından bildirilmesini de içeren paydaşlarla günlük istişareler;
- Görev faaliyetleri ve taahhütlerin kayıtlarının tutulması;
- İletişim materyallerinin geliştirilmesi;
- Sözleşme ortaklarının ihtiyaçlarının sahaya çıkmadan önce ve sahadayken sosyal etkilerin anlaşılmasına dayalı olarak tasarlanması;
- Alt yüklenici performansının yönetilmesinde halkla ilişkiler görevlilerinin rolünün tanımlanması;
- Proje çalışmasına dair tüm sosyal riskleri ortadan kaldırmak, azaltmak veya hafifletmek için ilgili riskleri ve yöntemleri tanımlayan bir risk kaydı tutulması;
- Alt yüklenici yöneticilerine kültürel duyarlılık ve çalışan davranışlarıyla ilgili konularda danışmanlık yapılması;
- Alt yüklenici işinin bir sonucu olarak etkilenen kişilerin herhangi bir sıkıntı veya rahatsızlık konusunda haberdar edilmesi ve etkileri azaltmak için alt yüklenicilerle birlikte çalışılması;
- Sosyal performans konularında alt yüklenicilere yönelik eğitimlerin düzenlenmesi;
- Kamuya raporlama, şikâyet mekanizması, üçüncü taraf kuruluşlarla sosyal izleme gibi yollarla dış paydaşlarla güven ve hesap verebilirliğin oluşturulması.

Sosyal performansa yönelik alt yüklenici yönetimi, sosyal performans gerekliliklerini sözleşmelere dâhil etmek için İhale Talimatlarının yeterli şekilde tasarlanmasını gerektirir. İhale Talimatları şunları içerebilir: Yüklenicinin Sosyal Riskleri ve Fırsatları Değerlendirmesi; Davranış Kurallarına Uygunluk ve alt yüklenicilere kendi sosyal performans planlarını geliştirmeleri için yönergeler belirlemek. Tekliflerin sosyal performans açısından değerlendirilmesini ve

sosyal performansa ilişkin temel performans göstergelerinin nihai teklif tartışmalarına dâhil edilmesini gerektirir. İhale sonrası aşama, alt yüklenicinin sahaya çıkmadan önce yapılması gerekenlerin haberdar edilmesi ve alt yüklenicinin kurallara uymaması durumunda gereken önlemlerin alınacağını belirlenmesi açısından da önemlidir. Bu; örneğin davranış kuralları, kamp kuralları, yerel topluluklarla uygun ve uygunsuz etkileşimler ve şikâyet prosedürü konularında tanıtım ve eğitim yürütmeyi içeren bir sosyal performans yönetim sisteminin kurulmasını gerektirir. Bir alt yüklenicinin sosyal sorunları proaktif bir şekilde yönetmesini sağlamak için sahadaki sorunların yönetiminin de tanımlanması gerekir. Alt yüklenicinin sosyal performans sorumlusunu ataması, alt yüklenici ile proje destekçisinin sosyal performans ekipleri arasında açıkça tanımlanmış rollere sahip olunması ve bir sosyal performans yönetim planı üzerinde ortaklaşa mutabakata varılması uyumluluğu kolaylaştıracak bazı mekanizmalar olarak ifade edilir. Performansın izlenmesi Temel Performans Göstergelerinin (TPG) belirlenmesini, uygun raporlama mekanizmalarının ve sıklığının seçilmesini ve hedeflere ulaşılmasını sağlamak için sözleşmelere teşvik ve cezai önlemlerin eklenmesini içerir.

Daha detaylı malumat için:

Overseas Development Institute ca 2010 *Involving Large Contractors in enhancing Social Performance during Construction*. http://commdev.org/files/1334_file_Involving_Large_Contractors.pdf

Wilson, E. & Kuszewski, J. 2011 *Shared Value, Shared Responsibility: A New Approach to Managing Contracting Chains in the Oil and Gas Sector*. London: IIED. <http://pubs.iied.org/16026IIED.html>

Aşama 4: İzleme Programlarının Tasarlanması ve Uygulanması

Görev 23: Zaman içindeki değişimleri izlemek için göstergeler geliştirilmesi.

SED, bir projenin getirdiği değişikliklerden kaynaklanan sosyal sorunları yönetme sürecidir. Bu uyarlanabilir bir yönetim süreci olsa da projenin uygulandığı bağlamın, yani topluluk profilinin (bkz. Görev 4) ve sosyal temelin (bkz. Görev 8) kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına dayanır. Zaman içindeki değişimi izlemek için olası tüm etkileri ve çeşitli paydaşları ilgilendirebilecek sorunları ölçen sosyal göstergeleri belirlemek ve izlemek önemlidir. Bunların yanında çeşitli hassas gruplar ve göçmen işçiler, ulaşım yolları boyunca yaşayan insanlar, yakın çevrede yaşayanlar dâhil olmak üzere genellikle yeterince dikkate alınmayan diğer gruplar gibi özel önem taşıyan grupları izlemek için uygun göstergelerin ve izleme süreçlerinin olmasını sağlamak gerekir. Beklenmeyen durumları izleyebilmek için de bir mekanizmaya bulunması gereklidir. İzleme yoluyla, azaltıcı önlemlerin etkinliği değerlendirilebilir ve gerekirse düzeltici eylemler gerçekleştirilebilir. Ayrıca beklenmeyen sorunlar ortaya çıktığında hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulabilir. Potansiyel kümülatif etkileri ölçmek için göstergelerin de dikkate alınması gerekir.

Geriye kalan (artık) etkileri, etkilerin sonuçlarını ve olumsuz etkilere dönük olarak zaman içindeki azaltma başarısını ölçmek için atılacak ilk adım, neyin ölçüleceğine karar vermektir. Her potansiyel etki veya geleceğe dönük endişe konusu, bir veya daha fazla gösterge (değişken) tarafından işler hâle getirilmelidir. Göstergeler, genellikle SMART (belirli, ölçülebilir, ulaşılabilir, ilgili/amaca uygun, zamanla sınırlı) olarak tanımlanır; bu bağlamda, ele alınan konuya özgü, ölçülebilir ve verilerin mevcut olması anlamında ulaşılabilir olmalıdır. Ayrıca göstergeler, herhangi bir aşım olması durumunda göstergenin bir tepki mekanizmasına bağlanması gerektiği manasında eylem odaklı olmalıdır. Göstergeler konuyla ilgili olmalı ve istatistiksel anlamda güvenilir (diğer bir ifadeyle doğru) ve zamana duyarlı olmalı, başka bir deyişle değişiklikleri anlamlı bir ölçekte hızlı bir şekilde takip edebilmelidir. SMART göstergelerine sahip olmanın yanı sıra bazı göstergelerin SPICED (öznel, katılımcı, yorumlanmış ve iletililebilir, çapraz kontrol edilmiş ve karşılaştırılabilir, güçlendirici, çeşitli ve ayrıştırılmış) olması da önerilmektedir. SPICED göstergeleri, paydaşların kendi deneyimlerine dayandığının altını çizerek özneliği tanımlarken; projelerin ilgili paydaşlarla birlikte geliştirilmeleri açısından katılımcı, yorumlanabilir ve diğer insanlara aktarılabilir olmasını, çapraz kontrol edilme gerekliliğini ve diğer veriler yahut bağlamlarla karşılaştırılmasını vurgulamaktadır. Ayrıca bu göstergeler tüm paydaşları güçlendirmeli ve projenin geliştirilmesi ve uygulanmasında olumlu deneyim yaratmalıdır. Bu göstergeler ayrıca değişik paydaşların (özellikle kadınlar ve hassas gruplar) farklı hassasiyetlerini dikkate alacak şekilde çeşitli ve ayrıştırılmış bir şekilde olmalıdır.

Proje paydaşlarını oluşturan tüm kesimlerin sürece dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu kesimler göstergelerin geliştirilmesini sağlayacak bazı girdiler sunabilir. Paydaşların sunabileceği söz konusu girdiler aşağıdaki kısımda örneklendirilmektedir: göstergelerin ilgili olup olmadığı, ölçmeleri gereken şeyi ölçüp ölçmedikleri, konuyu yerel malumata dayanarak ölçmenin daha iyi bir yolunun bulunup bulunmadığı, ölçülmesi önemli olabilecek ancak izleme planında yer almayan herhangi bir şeyin mevcut olup olmadığı. Her sosyal göstergenin ölçüm sıklığının,

her göstergeye ve altta yatan sorunun ciddiyetine (veya ÇED açısından önemine) uygun olması gerekir. Gerçekçi olduğu durumlarda sürekli ölçüm tercih edilir ancak bunun mümkün olmadığı durumlarda ölçüm sıklığının, düzeltici faaliyetin makul bir zaman diliminde gerçekleşmesini sağlayacak kadar yeterli olması gerekir. Bazı etkiler için yeterince kullanılabilecek göstergeler ve ilgili veri toplama mekanizmaları hâlihazırda mevcut olabilir ancak çoğu konu, yeni göstergelerin tanımlanmasını ve yeni veri toplama süreçlerinin uygulanmasını gerektirecektir. Bu göstergelerin doğru bir şekilde geliştirilmesi ve test edilmesi için zaman ve bütçe ayırmak, bunların gelecekte faydalı olmasını sağlamak açısından çok önemlidir. Sosyal göstergelerin yetersiz ön testi veya pilot uygulamasıyla maliyetlerin düşürülmesi, sonuçta kullanılamaz verilerin toplanması ve/veya ortaya çıkabilecek ciddi etkilerin tespit edilememesi nedeniyle daha uzun vadeli fon israfına ve dolayısıyla iş risklerine yol açabilir. Bu nedenle dikkatli gösterge geliştirme ve izleme, etkili bir risk yönetimi stratejisidir.

Daha detaylı malumat için:

Lennie, J. et al. 2011 *Equal Access Participatory Monitoring and Evaluation Toolkit* http://betterevaluation.org/toolkits/equal_access_participatory_monitoring

Roche, C. 1999 *Impact Assessment for Development Agencies: Learning to Value Change*. Oxford UK: Oxfam. <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/impact-assessment-for-development-agencies-learning-to-value-change-122808>

Vanclay, F. 2013 The potential application of qualitative evaluation methods in European regional development: Reflections on the use of Performance Story Reporting in Australian natural resource management. *Regional Studies* <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2013.837998>

Görev 24: Katılımcı bir izleme planı geliştirilmesi.

Göstergeler geliştirildikten sonra (Görev 23), bunların bir izleme planı hâlinde bir araya getirilmesi gerekir. İzleme planlarının katılımcı bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir ve eğer meşruiyete sahip olacaksa izleme sürecinin yönetimi ve gözetimi konusunda dikkatli bir şekilde düşünülmesi gerekmektedir. İzleme planı, etkilerin zaman içinde nasıl izleneceğini gösteren bir rehber görevi görmelidir. Göstergelerin ne olduğu, belirlenen sosyal konularla nasıl ilişkili olduğu, her göstergenin nasıl tanımlandığı ve işlevsel hâle getirildiği, her göstergenin nasıl ve hangi sıklıkta ölçüleceği konusunda açık bir belirti bulunmalıdır. İzleme planı aynı zamanda ölçümün gerçekleştirilmesinden kimin sorumlu olacağını, sonuçların nasıl iletileceğini ve kararlaştırılan seviyenin (kıyaslama noktası) aşılması durumunda eylem planının ne olacağını da belirtmelidir.

Kilit paydaşların; ölçümün gerçekleştirileceği yöntem, izleme sıklığı, sorumlu kişiler ve en önemlisi sonuçların tüm paydaşlara raporlanma şekli gibi temel izleme konuları üzerinde mutabakata varmaları gerekmektedir.

İzleme planı dinamik, çalışan bir belge olmalı ve tüm göstergelerin hâlâ geçerli olup olmadığını, ölçüm yöntemlerinin uygun kalıp kalmadığını (özellikle teknolojik gelişmeler bağlamında) değerlendirmeli, herhangi bir yeni gelişmenin olup olmadığını belirlemek için düzenli olarak gözden geçirilmeli ve izleme planına dâhil edilmesi gereken konular olup olmadığını tespit etmelidir. İzleme planının başarılı bir şekilde yürütülmesi ve paydaşlar nezdinde meşruiyet kazanması için paydaş katılımı hayati önem taşımaktadır. Paydaş katılımının olmaması, planın onay kutusu yaklaşımının bir parçası olarak görülmesine neden olabilir ve projenin sosyal faaliyet iznini azaltabilir.

İzleme planı, etkileri eyleme dönüştürülebilecek şekilde ölçmelidir. İzleme sonuçları, bir etkinin yönetimi için eylemin gerekli olduğunu gösteriyorsa soruna yönelik müdahalenin nerede ve nasıl yapılabileceği bilinmelidir. Bir işletmenin sosyal faaliyet iznini korumak ve büyümek istemesi durumunda, paydaşların müdahaleden memnun kalmaları için neye ihtiyaç duyacağını farkında olmak önemlidir. Eylemin hızlı ve verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesini ve bunun gerçekleşmesine izin verecek yeterli bütçenin mevcut olmasını sağlamak için olumsuz sonuçlara yönelik prosedür, projenin başlangıcından itibaren yürürlükte olmalıdır. Olumsuz bir olay durumunda işletmenin sosyal faaliyet lisansını ve paydaşlar nezdinde meşruiyetini korumak için hızlı ve etkili eylem esastır.

Daha detaylı malumat için:

Office of the Compliance Advisor/Ombudsman 2008 *Participatory Water Monitoring: A Guide for Preventing and Managing Conflict*. Advisory note, Washington, DC: IFC. <http://www.cao-ombudsman.org/howwework/advisor/documents/watermoneng.pdf>

IFC 2010 *International Lessons of Experience and Best Practice in Participatory Monitoring in Extractive Industry Projects*. <http://commdev.org/international-lessons-experience-and-best-practice-participatory-monitoring-extractive-industry>

World Bank 2013 *How-To Notes. Participatory and Third Party Monitoring in World Bank-Financed Projects: What can Non-State Actors do?* <http://siteresources.worldbank.org/EXTSOCIALDEVELOPMENT/Resources/244362-1193949504055/4348035-1352736698664/8931746-1364579999657/HowToNotesParticipatory&TPM.pdf>

Görev 25: Uyarlanabilir yönetimin nasıl uygulanacağını ve bir sosyal yönetim sistemi uygulanmasının göz önünde bulundurulması.

Sosyal çevre sürekli olarak değişmekte ve bu değişimlere uyum sağlamaktadır. Bu nedenle sosyal etkilerin yönetimi ve izlenmesi dikkate alınırken esnek olmak önemlidir. Uyarlanabilir yönetim, sosyal etki yönetiminin doğasında vardır. Bu, sonuçların izlenmesinin ve düzenli olarak geri bildiriminin önemini vurgulamaktadır. İzlemeden alınan malumat, sosyal etki yönetim planını (SEYP) veya sosyal performans planını güncellemek için kullanılmalıdır. Bu planların yaşayan belgeler olması ve düzenli olarak (belki de yıllık) gözden geçirilip güncellenmesi gerekir. Tüm paydaşların uyarlanabilir yönetim sürecine dâhil edilmesi önemlidir. SEYP veya EFA'yı uygulamak için uygulamaya konan süreçler, uyarlanabilir yönetim sürecini haberdar etmek için kullanılabilir. Bu hususa, olumlu ve olumsuz etkilerin yansıtılabileceği ve mevcut süreçlerde öğrenilen derslere dayanarak gelecekte daha iyi sonuçlar planlanabileceği paydaş toplantıları da dâhildir.

Her proje için tamamlanması, izlenmesi, takip edilmesi, raporlanması vb. gereken çok sayıda sosyal performans/ SED faaliyetinin bulunacağı açıktır. Bu kılavuz notunda tartışılan faaliyetlerin kapsamı, takip edilmesinin gerekli olduğunu ima etmektedir. Tüm bunların yapılması, özellikle de sosyal performans personeline bir değişiklik olması gerekiyorsa zor olacaktır. Bir şekilde çevre yönetim sistemine (ÇYS) benzeyen bir sosyal yönetim sisteminin (SYS) uygulanması veya belki de bir Sosyal ve Çevresel Yönetim Sistemi (SÇYS) oluşturmak üzere onunla entegre edilmesi düşünülmelidir.

Daha detaylı malumat için:

Endter-Wada, J. et al. 1998 A framework for understanding social science contributions to ecosystem management. *Ecological Applications* 8(3), 891-904.
[http://dx.doi.org/10.1890/1051-0761\(1998\)008%5B0891%3AAFFUSS%5D2.0.CO%3B2](http://dx.doi.org/10.1890/1051-0761(1998)008%5B0891%3AAFFUSS%5D2.0.CO%3B2)

IFC 2014 *Environmental and Social Management System Implementation Handbook: Construction*. Washington DC: International Finance Corporation. <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/c03aa6804493c5bba71aafc66d9c728b/ESMS+Handbook+Construction.pdf>

Görev 26: Değerlendirme ve periyodik incelemenin (denetim) üstlenilmesi.

Sosyal etkilerin izlenmesi, sosyal sorunların uyarlanabilir yönetimi, şikâyetlerin ele alınması ve yerel topluluklar için fayda yaratacak fırsatların bulunması, projenin ömrü boyunca devam etmelidir. Bu anlamda bir projenin sosyal performans çalışması devam eden bir süreçtir. Bununla birlikte, genel SED uygulayıcısının, yalnızca başlangıçtaki tüm sorunlar ele alınana ve devam eden sistemlerin çoğu uygulamaya konulana kadar sürece dâhil olması muhtemeldir. Dolayısıyla bu süreç genellikle inşa aşamasının bitiminden ve projenin işletme aşamasının başlamasından bir süre sonra gerçekleşir. Bu noktada SED'in ne kadar iyi yapıldığına dair bir değerlendirme yapılması arzu edilir. Her bir SED görevinin üstlenilme şekliyle ilgili olarak neyin işe yarayıp neyin yaramadığının değerlendirilmesinden pek çok şey öğrenilebilir. İzleme ve uyarlanabilir yönetim süreçleri, SED'de dikkate alınmayan veya başka şekilde ortaya çıkan herhangi bir konu veya sosyal etkiyle ilgilense de bu görevdeki amaç, bir proje için genel SED süreci üzerinde düşünmek ve onu iyileştirmek için bir inceleme yapmak, uygulayıcı ve işletme için öğrenimleri pekiştirmek ve öğrenimlerin paylaşıldığı yerlerde SED uygulamalarını bir bütün olarak geliştirmektir. Bu durum, sosyal etkilerin tahmin edilmesi, azaltma ve iyileştirme önlemlerinin ayarlanması süreçlerinin daha verimli olmasına yardımcı olacaktır.

SED'in tamamlanması sırasında SED'in değerlendirilmesine ek olarak her proje periyodik olarak gözden geçirilmelidir. Uyarlanabilir yönetim sürecinin ortaya çıkan sorunları çözmeye devam etmesi gerekirken durumun gerçekten böyle olduğunu, yani uyarlanabilir yönetim sürecinin çalıştığını belirlemek için bir denetime ihtiyaç vardır.

Denetim aynı zamanda kalıcı etkiler açısından herhangi bir hedeften önemli sapmalar olup olmadığını ve/veya herhangi bir kümülatif etkinin yaşanıp yaşanmadığını da belirleyebilir.

Bazı büyük projelerin ortalama ömrü uzun yıllar olduğundan, projenin mevcut uluslararası iyi uygulamalara uygun kalmasını sağlamak için periyodik bir denetim yapılması idealdir. İyi ve en iyi uygulamalar zamanla değişir ve bir proje yenilik yapmaya devam etmedikçe bir zamanlar iyi veya en iyi uygulama olan şeyler çok geçmeden geçerliliğini yitirebilir. Bu belgedeki ve diğer yerlerdeki örneklerin çoğundaki deneyimler, en iyi niyete rağmen kötü planlama ve diğer yetersizliklerden kaynaklanan olumsuz sonuçların sıklıkla ortaya çıktığı hikâyeleri ortaya koymaktadır. Örneğin, her 3 ila 5 yılda bir periyodik denetim uygundur.

Projeler veya proje sahipleri (işletme genel merkezi) iç denetim talep edebilirken diğer paydaşlar da belki daha sık veya geçici olarak denetim talebinde bulunabilir. Bu bağlamda, birçok paydaşın bir proje üzerinde güç sahibi olduğu belirtilebilir. Örneğin, topluluk şikâyet mekanizması (bkz. Görev 18) aracılığıyla tatmin edici bir şekilde ele alınmayan bir hoşnutsuzluk, topluluk şikâyetini projeyi destekleyen finansörlere ilettiğinde daha da artabilir. Uluslararası Finans Kurumu'nun (IFC) dâhil olduğu durumlarda şikâyetler Uyum Danışmanı Ombudsman'a (UDO) (<http://www.cao-ombudsman.org>) iletilir. Her yıl yaklaşık 40 şikâyet alınmakta ve bunlardan yaklaşık 15'i UDO tarafından değerlendirilmeye uygun olarak ele alınmaktadır. Her ne kadar bu tür bir eylemde bulunmak insanların hakkı olsa ve şikâyetlerin çoğu projelerle ilgili büyük sorunları ortaya çıkarsa da bir şikâyet, işletme personeli için çok fazla ek iş yaratmakta ve çok fazla olumsuz ilgi çekmektedir. Şikâyet onaylanmasa bile, işletmenin itibarına hâlâ zarar gelebilir. Şikâyetleri önlemek için her türlü çabayı göstermek, örneğin düzenli iç denetimler yapmak, uygun bir ihtiyati tedbir olacaktır.

Yaklaşık son on yılda, etik yatırımda, yani yatırım seçiminde çevresel ve sosyal faktörleri göz önünde bulunduran yatırım kararı vermede büyük bir artış yaşanmıştır. Büyük emeklilik fonlarının ve kurumsal yatırımcıların çoğu giderek daha fazla etik yatırıma yönelmektedir. Bu durum genellikle yeni yatırım kararlarını etkilerken aynı zamanda mevcut yatırımların gözden geçirilmesine ve halka açık işletmelerin etik yatırım standartlarını karşılaması talebine de yol açabilmektedir. Ayrıca, projelerin insan hakları ve sosyal performans beklentileriyle ne ölçüde tutarlı olduğunu belirlemek için denetimlere (durum tespiti değerlendirmeleri) yol açtığı ve emeklilik fonunun olumsuz bir durum olması hâlinde yatırım kararlarını yeniden gözden geçirme tehdidiyle karşı karşıya kaldığı vakalar ortaya çıkmaktadır. Böyle bir yatırımın geri çekilmesinin işletme için büyük sonuçları olacağı için gelecekte, bu tür denetimleri ve durum tespiti değerlendirmelerini yürüten SED danışmanlarına önemli miktarda talep yükü olması muhtemeldir.

Çoğu işletme sürekli iyileştirme kavramına ve 'Planla, Yap, Kontrol Et, Önlem Al' döngüsüne uygun olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Bu nedenle düzenli denetimler, sorumlu işletme yönetiminin normal bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Çevre yönetim sistemi akreditasyon süreçleri (örneğin ISO 14001), Küresel Raporlama Girişimi standartları ve diğer birçok kurumsal yönetim felsefesi ve prosedürünün tümü periyodik denetimler gerektirmektedir.

Daha detaylı malumat için:

Aim for Human Rights 2009 *Guide to Human Rights Impact Assessment Tools*

http://www.humanrightsimpact.org/fileadmin/hrria_resources/Business_centre/HRB_Booklet_2009.pdf

International Business Leaders Forum & IFC 2011 *Guide to Human Rights Impact Assessment and Management (HRIAM)*. <http://www.ifc.org/hrriam>

Kemp, D. & Vanclay, F. 2013 Human rights and impact assessment: clarifying the connections in practice. *Impact Assessment & Project Appraisal* 31(2), 86-96. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2013.782978>

Morrison-Saunders, A., Marshall, R. & Arts, J. 2001 EIA follow-up: Best practice principles. <http://www.iaia.org/publicdocuments/special-publications/SP6.pdf>

Storey, K. & Jones, P. 2003 Social impact assessment, impact management and follow-up: A case study of the construction of the Hibernia offshore platform. *Impact Assessment & Project Appraisal* 21(2), 99-107. <http://dx.doi.org/10.3152/147154603781766400>

World Bank 2013 *Human Rights Impact Assessments: A Review of the Literature, Differences with other forms of Assessments and Relevance for Development*. http://siteresources.worldbank.org/PROJECTS/Resources/40940-1331068268558/HRIA_Web.pdf

SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ RAPORUNUN ÖZGÜN İÇERİK LİSTESİ VE/VEYA SOSYAL ETKİ YÖNETİM PLANI

Tipik/Olağan bir Sosyal Etki Değerlendirme raporu veya Sosyal Etki Yönetim Planı belgesinin (harici hedef kitleye yönelik) aşağıda listelenen unsurları içermesi muhtemeldir. Bölümlerin kesin listesi ve bunların hangi sırayla görüneceği, her vakanın özel koşullarına ve hedef kitlenin rapordan beklentilerine bağlı olacaktır. Ayrıca, ilgili durumun bulunduğu hukuk sistemine özgü belirli gereklilikler de dikkate alınmalıdır. Maddelerin sırası sabit değildir ve bazı unsurlar ana raporda yer almak yerine ayrı raporlar veya ekler hâlinde sunulabilir. Uygulayıcılar, SED veya SEYP raporunun sosyal niteliğe sahip olmayan uygulayıcılar ve halk için anlaşılır olması, yalnızca ilgili malumatı içermesi ve açık hafifletme önlemlerine sahip olması yoluyla etkili bir karar alma ve yönetim aracı hâline gelmesini sağlamak için çaba sarf etmelidir.

Bölüm Başlığı	Bölüm İçeriklerinin Açıklaması
Kapak	
Ön Kapak İçeriği	Yazarları (yani çalışmayı yürütmekten ve raporu yazmaktan sorumlu kişilerin adları), yayıncıyı, yayın tarihini, belgenin niteliğini ve amacını belirlemek için diğer malumatı belirten yayın beyanı.
Yönetici Özeti	Temel konuların ve bulguların kısa bir açıklaması.
Uzman İncelemesi Beyanı	İncelemenin nasıl yürütüldüğünü, incelemeyi yapanlara hangi kısıtlamaların uygulandığını ve incelemeyi yapanların yorumlarını, endişelerini ve tavsiyelerini belirten herhangi bir uzmandan veya hakemden (veya çok sayıda hakem varsa ortak bir beyandan) gelen bir yazı/rapor. Yazarların incelemeye vereceği bir yanıt da uygun olabilir.
Giriş	Raporun amacını açıkça ortaya koyan, belki de belgenin SED literatürü/felsefesiyle nasıl bağlantılı olduğuna dair kısa bir genel açıklamayı da içeren genel bir giriş.
Proje Özeti	Okuyucuların proje hakkında fikir sahibi olabilmesi için projenin ve tüm yardımcı faaliyetlerin iyi bir açıklaması. Proje alternatifleri veya seçenekleri mevcut ise bu hususlar da bu bölümde açıklanabilir.
Metodoloji	SED'in genel tasarımına, hangi yöntemlerin kullanıldığına, hangi toplumsal katılım süreçlerinin kullanıldığına ve etik konuların nasıl ele alınıp ele alındığına ilişkin bir beyan. Muhtemelen, temel kavramların tanımları ve/veya tartışması. Bu bölümde SED ve sosyal araştırma literatürü ile bazı bağlantılar kurulması beklenebilir. SED'in yürütülmesine yönelik yönetim düzenlemelerine ilişkin bir tartışma sunulmalıdır. Daha da önemlisi, SED boyunca kapsamı daraltma veya genişletme kararları da dâhil olmak üzere, uygulanan metodolojinin sınırlamaları da eklenecektir.
Geçerli Yasal Çerçeve ve Standartlar	Belirli ve özel bir durum için geçerli olan yasal çerçeve(ler) ve ilgili mevzuat, yönetmelik ve yönergelerin tartışılması. Bu sadece yerel mevzuatı/düzenlemeleri, ilgili kurumları ve onların projeye yönelik sorumluluklarını değil aynı zamanda Uluslararası Finans Kurumu (IFC) Performans Standartları gibi uluslararası standartlardan, uluslararası endüstri kuruluşlarının rehberliğinden ve bu SED rehber belgesine atıflardan da bahsedilmesini içerecektir.
Topluluk Profili ve Sosyal Temel	Genişletilmiş bir topluluk profili ve sosyal temelin ek olarak göz önünde bulundurulması gerekiyorsa bu bölüme en azından temel özelliklerin ve kilit paydaş gruplarının bir özeti eklenmeli ve alternatif olarak topluluk profili ve temel verileri dahil edilmelidir. Ayrıca, önemli tarihi konuların da tartışılması gerekmektedir. Bağlamin anlaşılmasıyla ilgili olabilecek fiziksel çevrenin temel yönleri de dâhil edilmelidir.

Kapsam Belirleme Raporu	Değerlendirme aşamasında dikkate alınan tüm potansiyel sosyal etkilerin beyanı. Göz önünde bulundurulacak her etkinin dağılımı netleştirilmelidir. Bu bölümün ayrı bir rapor olarak sunulduğu durumlarda bir özet de eklenmelidir. Bu bölüm, alternatif olarak bir ek de olabilir.
Temel Sosyal Etkilerin Öncelikli Listesi	Bu bölüm, farklı paydaşların nasıl etkilendiğine ilişkin bir tartışmayla birlikte geriye kalan etkilerin bir listesidir. Yerli halklara, kadınlara ve savunmasız gruplara özel olarak odaklanılmalıdır.
Yeniden Yerleştirme (özet)	Yeniden yerleştirme gerekliyse yahut fiziksel veya ekonomik olarak yerinden edilme meydana gelecekse yeniden yerleştirme sürecinin nasıl yürütüleceğine, hangi tazminatın sağlanacağına ve bunun nasıl belirleneceğine ve geçim kaynaklarının eski hâline getirilmesi ve iyileştirilmesi için ne gibi önlemler alınacağına ilişkin kısa bir açıklama. Tamamen geliştirilmiş bir Yeniden Yerleştirme Eylem Planı ayrı bir belge olarak gerekli olacaktır.
Azaltma ve Yönetim Önlemlerinin Özeti	Sosyal sorunları ele almaya yönelik azaltma ve diğer yönetim tedbirlerinin bir listesi sunulmalıdır. Önerilen azaltma tedbirlerinin uygulanmasına yönelik bir maliyetlendirme ve zaman çerçevesi bulunmalıdır.
İzleme Planı ve Acil Durum Planı (uyarlanabilir yönetim)	İzlemenin nasıl yapılacağına (neyin izleneceği, nasıl izleneceği, ne sıklıkta ve kimin sorumlu olacağı ve ayrıca tahsis eşliğinin aşılması durumunda işletmenin nasıl tepki vereceği) konusunda bir planın sağlanması gerekmektedir.
Fayda Beyanı	Bu bölüm; önerilen tüm sosyal yatırım eylemleri, yerel içerik ve yerel satın alma stratejileri de dâhil olmak üzere projenin yerel topluluklara sağlayacağı olası faydaların bir ifadesidir.
Devam Eden Toplumsal Katılım Stratejisi ve Şikâyet Mekanizmaları	Amaçlanan ve devam eden topluluk katılımı süreçlerinin açıklaması. Ayrıca hangi şikâyet mekanizmalarının sağlanacağına ve şikâyetlerin yönetilmesi için hangi süreçlerin kullanılacağına ilişkin bir açıklama sunulmalıdır.
Yönetişim Düzenlemeleri	Devam eden toplumsal katılım süreçlerine, şikâyet mekanizmalarına, izleme sürecine uygulanacak ve sosyal yatırım programının sürekli kabul edilebilirliğini sağlayacak yönetim düzenlemelerinin tartışılması.
Referanslar	Raporda kullanılan tüm referansların ve SED araştırmasının tasarımına malumat veren diğer tüm önemli referansların bir listesi.
Ekler	Dâhil edilecek ekler, projeden projeye değişecektir ve raporun içeriğinden etkilenecektir ancak şunları içerebilir: anketler, görüşme programları, onay formu şablonları, genişletilmiş topluluk profili, temel veriler, bir kapsam belirleme raporu (yani olası sosyal etkiler olarak değerlendirilen tüm sorunların bir listesi).

SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRME RAPORLARININ VE SOSYAL ETKİ YÖNETİM PLANLARININ KONTROLÜNE İLİŞKİN İNCELEME KRİTERLERİ

SED süreçleri ideal olarak etkilenen topluluklar ve proje yönetimi de dâhil olmak üzere çeşitli paydaşlara sürekli raporlamayı içerir. SED aracılığıyla elde edilen malumat, SED fiilen tamamlanmadan çok önce kullanılabilir. Bu sürekli raporlama nedeniyle SED'in nihai bir ürün olarak değil bir süreç olarak görülmesi gerekmektedir. Bununla birlikte normalde metodolojiyi, prosedürleri ve bulguları belgelemenin bir yolu olarak nihai bir rapora ihtiyaç duyulacaktır. Geleneksel olarak Çevresel Etki Beyanı'na (ÇEB) eşdeğer bir sosyal etki beyanı hazırlanır ve çoğu zaman bir SED, bir ÇED bileşeni olur. Bununla birlikte SED'deki en iyi uygulama, olası etkileri listelemenin ötesinde etkilerin nasıl yönetileceğini, hangi hafifletme önlemlerinin ve hangi iyileştirme önlemlerinin temin edileceğini, ne gibi önlemlerin alınacağını vurgulayan bir Sosyal Etki Yönetim Planı (SEYP) sağlamaktır. Böylece, sürekli izleme sağlanacak ve hangi yönetim düzenlemeleri uygulanacağı belirlenecektir. Sürekli raporlamanın bir sonucu olarak nihai raporda sürprizler olmamalıdır. SED'deki iyi uygulamalar, bu raporların (ve aslında tüm SED sürecinin) profesyonel emsal incelemesine tabi olmasını gerektirir. ÇED sürecine benzer şekilde, bir raporun düzenleyici otoriteler tarafından kabul edilmesinden önce kamuoyunun yorum yapması için bir sürenin sunulması gerekir. Düzenleyici bir gereklilik olmadığına bile iyi uygulama, hakem incelemesi süreci ve nihai raporların etkilenen topluluklar ve hakem değerlendiriciler tarafından kabul edilmesi konusunda ısrarcı olacaktır. Bir raporun kabul edilebilirliğinin nasıl değerlendirileceğinin belirlenmesi karmaşıktır. Aşağıdaki kontrol listesi, incelemeciler ve/veya topluluk grupları tarafından bir SED raporunu veya SEYP'i okurken dikkate alınması gereken soruların bir listesini sunmaktadır.

Proje ve alternatiflerinin açıklanması

- Rapor, saha, proje tasarımı, geliştirmenin boyutu, gerekli işgücü, muhtemel zaman çerçevesi vb. hakkında yeterli malumat dâhil olmak üzere projenin yeterli bir tanımını sağlıyor mu?
- Rapor, özellikle yerel bölgenin sürdürülebilir kalkınmasıyla ilgili olmak üzere, önerilen kalkınmanın ele alması beklenen amaç ve hedefleri açıklıyor mu?
- Rapor, 'gelişme alternatifi' de dâhil olmak üzere projeye yönelik makul alternatifleri değerlendirdi mi ve sosyal sonuçları ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini dikkate alarak tercih edilen alternatifi temel nedenlerine ilişkin bir gösterge verdi mi?
- Henüz kararlaştırılacak proje seçenekleri ve hangi girdiye ihtiyaç duyulduğu konusunda tartışma var mı?
- Rapor, saha ve çevresindeki alanlardaki gelecekteki olası arazi kullanımlarını tanımlıyor mu?
- Rapor, projenin bir sonucu olarak veya projeyi desteklemek için gerekli olabilecek tüm ek hizmet taleplerini (su, elektrik, kanalizasyon vb.) ve yardımcı faaliyetleri (tarama, taş ocağı işletmeciliği vb.) tanımlıyor mu (veya ekstra bir talebin olmadığını açıkça belirtiyor mu)?
- Rapor, bölgedeki birikimli (kümülatif) etkilerin yeterli düzeyde dikkate alınmasını sağlamak amacıyla projenin bağlamsal ortamını belgeliyor, tartışıyor ve mevcut projenin yakınında gerçekleşmiş, halihazırda gerçekleşmekte olan veya gerçekleşmesi muhtemel benzer projeler hakkında malumat sağlıyor mu?

SED metodolojisinin açıklanması

- Rapor, SED'in kapsayıcı metodolojisini yeterince tanımlıyor mu?
- SED'in bileşen parçalarının her biri için kullanılan yöntemler tatmin edici bir şekilde tanımlanmış, makul ve düzgün bir şekilde uygulanmış mı?
- SED'e yönelik paydaş katılım stratejisi yeterince tanımlanmış mı?
- Etkileri tahmin etmek için kullanılan yöntemler yeterince tanımlanmış ve uygun mu?
- Tanımlanan etkilerin önemini belirlemeye yönelik olarak kurulan süreç tanımlanmış ve makul mü?
- Metodolojinin ve genel olarak SED'in sınırlamalarına ilişkin bir tartışma yapılmış mı?
- Sosyal araştırma yöntemleri konusunda yeterli farkındalık mevcut muydu ve SED yöntemlerine ve genel olarak sosyal araştırmaya ilişkin literatüre uygun referans var mı?
- SED'in ve projenin etik sonuçlarına (malumatlandırılmış rıza dâhil) ilişkin bir tartışma yapıldı mı?
- Sosyal araştırma yöntemlerine ve topluluk katılımına yaklaşımda Yerli halklara saygı açıkça belli edilmiş mi?
- Projenin tasarımında yerel malumatın yararlanma girişi olmuş mu?
- Etki değerlendirmelerinde ve diğer bilimsel raporlarda geleneksel bilgi ve Yerli kozmolojileri ve anlayışları batı biliminin yanında ve eşit şartlarda yer almış mı?

Topluluk profili ve temel veriler

- Sosyal açıdan etkilenmesi muhtemel alanın kapsamı (sosyal etki alanı veya etkilenen bölge) hakkında bir tartışma yürütülüyor mu?
- Yeterli bir paydaş analizi ile bölgedeki sosyal grupların makul bir şekilde tanımlanması yapılıyor mu?
- Savunmasız (hassas) gruplar özel olarak belirleniyor ve tartışılıyor mu?
- Toplumsal cinsiyet hususları ve konuları özel olarak dikkate alınıyor mu?
- Özel ilgi alanına sahip herhangi bir Yerli, kabile veya diğer etnik grup tanımlanmış mı (veya bölgede böyle bir grubun bulunmadığı açıkça belirtilmiş mi) ve bu tespit makul mü?
- Analiz, birden fazla etkilenen paydaş grubunun çeşitli özelliklerini, özellikle de onları değişime bilhassa duyarlı hâle getirebilecek kültürel, ekonomik veya geçim kaynakları yönlerini belirliyor ve tanımlıyor mu?
- Analiz; projeden çıkar elde etmesi muhtemel yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşları ve özellikle etkilenen paydaşlarla bağlantısı olan kuruluşları belirliyor mu?
- Yerel tarih, mevcut sosyal kaygıların neler olabileceği ve yerel çatışma potansiyelinin ne olduğu konusunda makul bir anlayış sağlayacak kadar ayrıntılı olarak tartışıldı mı?
- Mevcut durum verilerinin toplanmasında kullanılacak sosyal göstergelerin tanımı var mıydı?
- Her sosyal gösterge için bir gerekçe sunuldu mu?
- Mevcut (ikincil) temel veri kaynakları hakkında bir tartışma ve bunların kullanımı mevcut mu?
- Belirlenen sosyal göstergelere ilişkin temel veriler toplandı mı?
- Her sosyal gösterge için uygun hedefler ve kıyaslamalar oluşturuldu mu?
- Veri boşlukları ve mevcut veya toplanabilecek herhangi bir verinin sınırlamaları hakkında bir tartışma var mı?

Topluluk katılımı

- Geniş bir yelpazedeki paydaşları belirleme ve onlarla etkileşime geçme, onları proje ve sonuçları hakkında haberdar etme ve katkılarını davet etme konusunda gerçek bir girişimde bulunuldu mu?
- SED’de proje planlama ve geliştirmede paydaş girdilerinin gerçekte nasıl kullanıldığına dair kanıt var mı?
- SED kapsamında temasa geçilen grupların listeleri sunuldu mu?
- Kapsayıcılığı sağlamak ve özellikle kadınların, hassas grupların ve varsa Yerli halkların katılımını sağlamak için çeşitli katılım yöntemlerinin kullanıldığı açık mı?
- Bu süreçlerden elde edilen girdilerin SED’i ve proje tasarımı etkilemek için kullanılabileceği şekilde, SED’in ve projenin başlangıcında katılımcı mekanizmalar oluşturuldu mu?
- Tüm paydaşların katılımını desteklemek için yeterli kaynaklar mevcut muydu?
- Yeterli raporlama ve malumatın doğrulanması süreçlerinde katılım sürekli miydi?
- Proje ve SED için ÖÖMR alındı mı? Eğer ÖÖMR elde edilmişse:
- ÖÖMR’nin iddia ettiği temel açıkça belirlenmiş miydi?
- “Rıza”nın belirlendiği temel tartışıldı mı?
- Gerçekten “önceden” miydi?
- “Tam malumat sahibi olma” koşulu makul bir şekilde oluşturulabilir mi/oluşturulmuş mu?

Kapsam belirleme, etkilerin değerlendirilmesi ve önemlerinin belirlenmesi

- Raporda kapsam belirlemenin nasıl yapıldığı belirtiliyor mu?
- Kapsam belirleme ve değerlendirme sürecine yeterli paydaş katkısı oldu mu?
- Rapor, tüm çeşitli proje faaliyetlerini açıkça tanımlıyor mu ve bu çeşitli faaliyetlerin farklı paydaşlar üzerindeki etkilerini dikkate alıyor mu?
- Değişikliğin niteliği ve büyüklüğü ile etkilenen paydaşların niteliği, konumu, sayısı, hassasiyeti ve savunmasızlığı açısından etkilerin bir açıklaması var mı?
- Analiz, farklı grupların etkilere nasıl tepki vereceğini değerlendiriyor mu?
- Analiz, tüm proje aşamalarının (inşaat, işletme ve kapatma sonrası) tüm gruplar üzerindeki doğrudan etkilerinin yanı sıra dolaylı (veya ikinci ve daha yüksek dereceli) etkileri de dikkate alıyor mu?
- Makul düzeydeki olası tüm etkiler dikkate alındı mı?
- Başka yerlerdeki benzer projelerle ilgili diğer çalışmalarla bir karşılaştırma yapıldı mı?
- Çevresel etkilerin sosyal ve sağlık açısından sonuçları (arazi kullanımındaki değişiklikler, emisyonlar, biyolojik çeşitlilik veya ekosistemlerdeki değişiklikler vb.) dikkate alınıp tartışıldı mı?
- Etkiler insan haklarına referans verilerek tartışıldı mı?
- Etkilerin nasıl önceliklendirildiğine (önem belirleme) ilişkin yeterli bir tartışma var mı?
- Anormal (sıra dışı) olayların ve operasyonel kazaların olasılığı ve yönetimine yönelik acil durum planları hakkında bir tartışma var mı?
- Anormal (sıra dışı) olay ve kazalardan kaynaklanan sosyal sonuçlar dikkate alınıyor mu?

Azaltma ve iyileştirme stratejileri

- Rapor, projenin yarattığı önemli olumsuz etkileri önlemek, azaltmak ve/veya düzeltmek için öngörülen hafifletici önlemlerin bir tanımını sunuyor mu?
- Rapor, hafifletme yöntemlerinin seçilmesinin nedenlerini tartışıyor mu ve özellikle hafifletmenin açık olmadığı durumlarda mevcut seçenekleri açıklıyor mu?
- Rapor, hafifletmenin olası etkinliğini değerlendiriyor mu? Etkinliğin belirsiz veya sınırlı olduğu durumlarda bunun sonuçları yeterince tartışılıyor mu?
- Raporda kalan (artık) etkilerin kapsamı ve önemi tartışılıyor mu?
- Raporda kalan ve/veya kümülatif etkilerle baş etmeye yönelik başa çıkma stratejileri tartışılıyor mu?
- İyileştirme önlemleri (örn., etkilenen topluluklara sağlanan faydaları artırmak için tasarlanan projede yapılan değişiklikler) yeterince değerlendirildi mi?
- Yerel içerik/katkı potansiyeli (yerel halk için işler, yerel tedarik) iyi değerlendirilmiş mi?
- Önerilen azaltım ve iyileştirme tedbirleri pratik ve uygulanabilir mi?
- Zaman içinde yaşanan etkilerde meydana gelebilecek muhtemel değişiklikler ve gelecekte hafifletme ve/veya iyileştirme tedbirlerinde buna karşılık gelen değişikliklere duyulan ihtiyaç hakkında bir tartışma var mı?
- Bir topluluk vizyonu oluşturma süreci yürütüldü mü ve/veya tercih edilen veya amaçlanan topluluk geleceğine ilişkin bir tartışma var mı?
- Planlanan bir sosyal yatırım katkısı var mı ve önerilen sosyal yatırım girişimleri toplumla yeterince müzakere edildi mi?
- Önerilen herhangi bir sosyal yatırım girişimi sürdürülebilir mi ve/veya uygun yerel ortakların ve/veya hükûmetin tam desteğini alıyor mu?
- Destekleyicinin hizmet ve altyapı sağlama sorumluluğunu üstlendiği durumlarda, sorumluluğu hükûmete devretmeye yönelik bir çıkış stratejisi var mı ve zayıf hükûmet kapasitesinin olduğu bir bağlamda çıkış stratejisi, hükûmetin kapasitesinin geliştirilmesine yönelik hükümleri içeriyor mu?

Şikâyet mekanizmaları ve izleme prosedürleri

- Raporda bir şikâyet mekanizmasının kurulması tartışılıyor mu?
- Şikâyet mekanizmasının ciddiye alındığına, etkilenen paydaşların bu mekanizmanın varlığından haberdar olduğuna ve endişeleri olması durumunda bu mekanizmayı kullanma eğiliminde olacıklarına dair kanıt var mı?
- Tüm önemli etkiler için bir izleme süreci oluşturulmuş mu?
- Etkilenen topluluklar herhangi bir şekilde izleme sürecine dâhil oluyor mu?
- Özellikle sosyal etkilerin izlenmesi ve yönetimiyle ilgili olarak “uyarlanabilir yönetim” konusunda herhangi bir tartışma oldu mu?

Raporlama, yönetim düzenlemeleri ve genel konular

- Rapor uygun dillerde kamuya açık mı? En azından raporla ilgili malumatın yerel halkın erişimine sunulması için makul girişimlerde bulunuldu mu?
- SED ve proje geliştirme süreçlerinin makul şeffaflık beklentilerini karşıladığı yönünde bir algı var mı?
- Rapordaki bilgiler mantıksal olarak düzenlenmiş mi?
- Rapor, üstlenilen topluluk katılımının SED’i sonuçlar, çıkarımlar ve/veya benimsenen yaklaşım açısından nasıl etkilediğini açıklıyor mu?
- Sosyal sorunları kapsamlı bir şekilde araştırmak için yeterli kaynak ve zaman mevcut muydu?
- Danışmanlar sosyal konular ve SED konusunda profesyonel, deneyimli ve bilgili görünüyorlar mıydı?
- Yetkili bir SED uzmanı tarafından gerçekleştirilen bir emsal incelemesi var mıydı?
- Sosyal konuların değerlendirilmesi, projenin erken aşamalarında sosyal konuların etkili bir şekilde yönetilmesini sağlayacak kadar erken başladı mı?
- Proje personelinin ve üst düzey işletme yönetiminin SED’in bulgularını imzaladıklarına ve tavsiyeleri ve üzerinde mutabakata varılan stratejileri uygulama konusundaki kararlılıklarını sergilediklerine dair kanıt var mı?
- Gelecekteki eylemlere ilişkin tüm roller ve sorumluluklar açıkça tanımlanmış ve belirli kişilere veya iş tanımlarına tahsis edilmiş mi? Rollerine ilişkin Temel Performans Göstergeleri bu sorumlulukları içeriyor mu?
- Raporda yer alan tüm diğer taraf veya kurumlar kendilerine atanan rolleri üstlendi mi (örneğin yerel yönetim, devlet kurumları, üçüncü taraflar)?
- Yüklenicilerin ve tedarikçilerin rolleri yeterince dikkate alındı mı ve SED’den kaynaklanan niyetlere uymalarını sağlayacak bir izleme sürecine dair kanıt var mı?
- Rapor, projeye ilişkin sosyal anlamda yeterli farkındalığın oluştuğu izlenimini veriyor mu?

- Destekleyici veya diğer aktör tarafından yaptırılmış olabilecek herhangi bir Çevresel Etki Değerlendirmesi, Sağlık Etki Değerlendirmesi ve/veya diğer ilgili belgelere/raporlara çapraz referans var mıydı?
- SED literatürü ile bağlantı var mıydı? (özellikle Sosyal Etki Değerlendirmesi Uluslararası İlkeler ve bu Rehber dokümanı)?
- Rapor; paydaşların korunmasından sorumlu tüm uygun yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası politika ve düzenlemeleri belirtiyor mu?

SONUÇ

Sosyal Etki Değerlendirmesi, projelerin sosyal meselelerinin yönetilmesi süreci olarak ele alınmalıdır. Bu süreçte etkili olabilmek için sosyal konuların yönetiminin, projenin ilk tasarlandığı anda başlaması ve projenin kapanışından sonrasına kadar sürmesi gerekir. SED geleneksel anlayışta düzenleyici bir araç olarak görülürken çağdaş anlayışta onun birden fazla kullanıma sahip olduğunu görmektedir.

SED hâlâ ulusal çevresel düzenlemeler bağlamında veya uluslararası bağışçı kuruluşlarının gereksinimlerinden dolayı uygulanabilir ancak aynı zamanda bir topluluk tarafından bir proje onaylanmalı mıdır sorusuna karar vermek için ÖÖMR sürecinde veya değişikliklerle nasıl başa çıkacaklarını öğrenmek için de gerçekleştirilebilir. SED aynı zamanda işletmeler tarafından sosyal ve insan hakları etkilerini ele alma sorumluluklarının ve faaliyet sosyal lisansı kazanma arzularının bir parçası olarak da yürütülebilir. 1970'lerde ortaya çıkışından bu yana geçen süre içinde, SED'in odak noktası öncelikli olarak projelerin olumsuz etkileriyle ilgilenme iken günümüzde ise projelerin topluluklara faydalarının nasıl artırılabilceği ve hem toplulukların hem de işletmelerin projelerden fayda sağlayabilmesine yönelik paylaşılan değer sunmaya çok daha fazla odaklanmıştır.

Sosyal etkileri ele alma konusundaki kurumsal sorumluluk da zaman içinde gelişmektedir. İşletmelerin hâlâ ulusal düzenlemelerin gerekliliklerini yerine getirme yükümlülüğü olmasına rağmen proje ortakları, mali destekçiler, uluslararası endüstri kuruluşları, sendika kuruluşları, gözlemci STK'lar, yerel sivil toplum, yerel topluluklar ve diğer birçok paydaşın beklentilerini de karşılamaları gerekmektedir. Dijital çağın yükselişiyle birlikte STK'lar, sivil toplum paydaşları ve yerel topluluklar hakları konusunda daha bilinçli ve daha güçlü hâle gelmekte ve daha fazla potansiyel etkiye, daha fazla kaynağa ve daha fazla erişime sahip olmaktadır. Ayrıca iş dünyası ve insan hakları gündeminin yükselişiyle birlikte işletmelerin insan hakları standartlarına uyması konusunda uluslararası yasal bir gereklilik ve meşru bir kamuoyu beklentisi de ortaya çıkmaktadır. Bu çeşitli beklentiler her zaman açık, tutarlı veya koordineli olmayabilir ve aslında çelişkili de olabilir. SED ise tüm paydaş gruplarının endişelerinin giderilmesine, özellikle de zararın azaltılmasına ve faydaların artırılmasına yardımcı olabilir.

SED'in geleceğe yönelik önemi yükselecek ve SED'e olan talep, gelişmekte olan ülkelerde artan yatırımlar da dâhil olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı çoğalmaya devam edecektir. Zayıf kurumlar ve artan arazi kıtlığının bir araya gelmesi, özellikle risklerin erken tespit edilmediği ve azaltma planlarının yeterince erken uygulanmadığı veya etkilenen halklarla iş birliği içinde yürütülmediği durumlarda, işletmeler ve yerel topluluklar arasında artan çatışma potansiyeli yaratmaktadır.

Bu dokümanın amacı, projelerle ilgili sosyal etkileri ele almak için ne yapılması gerektiğinin belirlenmesine yardımcı olmaktır. Bu belge, sosyal etki değerlendirmesinde iyi uygulama konusunda belirleyici bir standart sunar ve bu yönüyle yalnızca SED uygulayıcıları tarafından değil; işletmelerin sosyal performans birimleri, kamu düzenleyici kurumları, uluslararası finans kuruluşları, STK'lar ve etkilenen topluluk temsilcileri tarafından da projelerden kaynaklanan sosyal meselelerin yönetimine ilişkin beklentilerin tartışılması, belirlenmesi ve performansın kıyaslanması amacıyla bir rehber olarak kullanılmalıdır. Bununla birlikte, bireysel SED uygulayıcılarının çeşitli ortamlarda çalıştıkları ve çeşitli görevleri yerine getirmek üzere görevlendirildikleri ancak genellikle bu belgede açıklanan geniş kapsamlı görevlerin yalnızca bir alt kümesi olduğunu belirtmek önemlidir.

Bu nedenle, herhangi bir durumda nasıl bir beklenti içinde bulunulmasının makul olacağı büyük ölçüde spesifik sözleşme düzenlemelerine bağlı olacaktır. Bireysel sözleşme düzenlemelerinden bağımsız olarak SED'in her zaman müşteriye ve etkilenen topluluğa karşı tüm önemli sosyal sorunların ele alınmasını sağlama görevi vardır.

Bu rehberdeki her şeyin temelini oluşturan kilit nokta, SED'in işletme için bir maliyet olarak görülmesinden ziyade riski azaltan, işletmelere ve topluluklara fayda sağlayan, başka bir deyişle paylaşılan değeri operasyonel hâle getiren uygun, faydalı bir yönetim süreci olarak görülmesi gerektiğidir. Dolayısıyla, projelerde etkili sosyal etki değerlendirmesi ve yönetimi yapılmasına yönelik sağlam ve güçlü bir iş gerekçesi mevcuttur.

SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ VE YÖNETİMİNE İLİŞKİN TEMEL REFERANSLAR

Arce-Gomez, A., Donovan, J. & Bedggood, R. 2015 Social impact assessments: Developing a consolidated conceptual framework. *Environmental Impact Assessment Review* 51, 85-94. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2014.08.006>

Barrow, C.J. 2000 *Social Impact Assessment: An Introduction*. London: Arnold.

Becker, H.A. & Vanclay, F. (eds) 2003 *The International Handbook of Social Impact Assessment*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.

DIHR & IPIECA 2013 *Integrating Human Rights into Environmental, Social and Health Impact Assessments: A Practical Guide for the oil and gas industry*. http://www.ipieca.org/sites/default/files/publications/Integrating_HR_into_environmental_social_and_HIS_0.pdf

Egre, D. & Senecal, P. 2003 Social Impact Assessments of large dams throughout the world: Lessons learned over two decades. *Impact Assessment & Project Appraisal* 21(3), 215-224. <http://dx.doi.org/10.3152/147154603781766310>

Esteves, A.M. & Barclay, M. 2011 Enhancing the benefits of local context: Integrating social and economic impact assessment into procurement strategies. *Impact Assessment & Project Appraisal* 29(3), 205-215. <http://dx.doi.org/10.3152/146155111X12959673796128>

Esteves, A.M., Franks, D. & Vanclay, F. 2012 Social impact assessment: The state of the art. *Impact Assessment & Project Appraisal* 30(1), 35-44. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2012.660356>

Esteves, A.M. & Vanclay, F. 2009 Social Development Needs Analysis as a tool for SIA to guide corporate-community investment: Applications in the minerals industry. *Environmental Impact Assessment Review* 29(2), 137-145. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2008.08.004>

Franks, D. 2011 "Management of the social impacts of mining", in Darling, P. (ed.) *SME Mining Engineering Handbook* (3rd end), Littleton: Society for Mining, Metallurgy and Exploration, pp.1817-1825.

Franks, D., Brereton, D. & Moran, C.J. 2013 The cumulative dimensions of impact in resource regions. *Resources Policy* 38(4), 640-647. <http://dx.doi.org/10.1016/j.resourpol.2013.07.002>

Franks, D. et al. 2014 Conflict translates environmental and social risk into business costs *PNAS* 111(21), 7576-7581. <http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1405135111>

Franks, D. & Vanclay, F. 2013 Social Impact Management Plans: Innovation in corporate and public policy. *Environmental Impact Assessment Review* 43, 40-48. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2013.05.004>

Goldman, L.R. (ed) 2000 *Social Impact Analysis: An Applied Anthropology Manual*. Oxford: Berg.

Hanna, P. & Vanclay, F. 2013 Human rights, Indigenous peoples and the concept of Free, Prior and Informed Consent. *Impact Assessment & Project Appraisal* 31(2), 146-157. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2013.780373>

Harvey, B. & Bice, S. 2014 Social impact assessment, social development programmes and social licence to operate: tensions and contradictions in intent and practice in the extractive sector. *Impact Assessment & Project Appraisal* 32(4), 327-335. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2014.950123>

João, E., Vanclay, F. & den Broeder, L. 2011 Emphasising enhancement in all forms of impact assessment. *Impact Assessment & Project Appraisal* 29(3), 170-180. <http://dx.doi.org/10.3152/146155111X12959673796326>

Joyce, S. & Thomson, I. 2000 Earning a social licence to operate: Social acceptability and resource development in Latin America. *Canadian Institute of Mining Bulletin* 93(1037), 49-53.

Kemp, D. 2010 Community relations in the global mining industry: Exploring the internal dimensions of externally oriented work. *Corporate Social Responsibility & Environmental Management* 17(1), 1-14. <http://dx.doi.org/10.1002/csr.195>

Kemp, D. & Vanclay, F. 2013 Human rights and impact assessment: Clarifying the connections in practice. *Impact Assessment & Project Appraisal* 31(2), 86-96. <http://dx.doi.org/10.1080/14615517.2013.782978>

Lockie, S. 2001 SIA in review: Setting the agenda for impact assessment in the 21st century. *Impact Assessment & Project Appraisal* 19(4), 277-287. <http://dx.doi.org/10.3152/147154601781766952>

Lockie, S. 2007 Deliberation and actor-networks: The 'practical' implications of social theory for the assessment of large dams and other interventions. *Society & Natural Resources* 20(9), 785-799. <http://dx.doi.org/10.1080/08941920701460317>

Lockie, S. et al. 2009 Coal mining and the resource community cycle: A longitudinal assessment of the social impacts of the Coppabella coal mine. *Environmental Impact Assessment Review* 29(5), 330-339. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2009.01.008>

O'Faircheallaigh, C. 1999 Making Social Impact Assessment count: A negotiation-based approach for Indigenous people. *Society & Natural Resources* 12(1), 63-80. <http://dx.doi.org/10.1080/089419299279894>

O'Faircheallaigh, C. 2009 Effectiveness in Social Impact Assessment: Aboriginal peoples and resource development in Australia. *Impact Assessment & Project Appraisal* 27(2), 95-110. <http://dx.doi.org/10.3152/146155109X438715>

Peltonen, L. & Sairinen, R., 2010 Integrating impact assessment and conflict management in urban planning. *Environmental Impact Assessment Review* 30(5), 328-337. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2010.04.006>

Petkova, V. et al. 2009 Mining developments and social impacts on communities: Bowen Basin case studies. *Rural Society* 19(3), 211-228. <http://dx.doi.org/10.5172/rsj.19.3.211>

Rowan, M. 2009 Refining the attribution of significance in social impact assessment. *Impact Assessment & Project Appraisal* 27(3), 185-191. <http://dx.doi.org/10.3152/146155109X467588>

Rowan, M. & Streather, T. 2011 Converting project risks to development opportunities through SIA enhancement measures: A practitioner perspective. *Impact Assessment & Project Appraisal* 29(3), 217-230. <http://dx.doi.org/10.3152/14615511.1X12959673796164>

Taylor, C.N., Bryan, H. & Goodrich, C.G. 2004 *Social Assessment: Theory, Process and Techniques*. Middleton (WI, USA): Social Ecology Press.

Tilt, B., Braun, Y. & He, D. 2009 Social impacts of large dam projects: A comparison of international case studies and implications for best practice. *Journal of Environmental Management* 90 (Supplement 3), S249-S257. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jenvman.2008.07.030>

Vanclay, F. 2002 Conceptualising social impacts. *Environmental Impact Assessment Review* 22(3), 183-211. [http://dx.doi.org/10.1016/S0195-9255\(01\)00105-6](http://dx.doi.org/10.1016/S0195-9255(01)00105-6)

Vanclay, F. 2003 International Principles for Social Impact Assessment. *Impact Assessment & Project Appraisal* 21(1), 5-11. <http://dx.doi.org/10.3152/147154603781766491>

Vanclay, F. 2004 The Triple Bottom Line and Impact Assessment: How do TBL, EIA, SIA, SEA and EMS relate to each other?. *Journal of Environmental Assessment Policy & Management* 6(3), 265-288. <http://dx.doi.org/10.1142/S1464333204001729>

Vanclay, F. 2006 Principles for Social Impact Assessment: A critical comparison between the International and US documents. *Environmental Impact Assessment Review* 26(1), 3-14. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2005.05.002>

Vanclay, F. 2012 The potential application of Social Impact Assessment in integrated coastal zone management. *Ocean & Coastal Management* 68, 149-156. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2012.05.016>

Vanclay, F. (ed.) 2014 *Developments in Social Impact Assessment*. Cheltenham: Edward Elgar.

Vanclay, F. & Esteves, A.M. (eds) 2011 *New Directions in Social Impact Assessment: Conceptual and Methodological Advances*. Cheltenham (UK): Edward Elgar.

Webler, T. & Lord, F. 2010 Planning for the human dimensions of oil spills and spill response. *Environmental Management* 45(4), 723-738. <http://dx.doi.org/10.1007/s00267-010-9447-9>

Wong, C. & Ho, W. 2015 Roles of social impact assessment practitioners. *Environmental Impact Assessment Review* 50, 124-133. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2014.09.008>

Zandvliet, L. & Anderson, M. 2009 *Getting it Right: Making Corporate-Community Relations Work*. Sheffield: Greenleaf.

SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ VE YÖNETİMİ İLE İLGİLİ DİĞER ÖNEMLİ KAYNAKLAR VE İNTERNET BAĞLANTILARI

International Association for Impact Assessment (IAIA), the professional association for all impact assessment practitioners, www.iaia.org

SIAhub, a resource-base and network for people specifically interested in SIA
www.socialimpactassessment.com

The Practitioners Platform, a discussion forum for social performance practitioners in the extractives sector
<http://managesocialperformance.com>

International Association for Public Participation (IAP2), a professional association promoting participation
<http://www.iap2.org/>

The International Network on Displacement and Resettlement <http://indr.org/>

Anglo American SEAT <http://www.angloamerican.com/development/social/seat>

Equator Principles <http://www.equator-principles.com/>

IBA Community Toolkit: Negotiation and Implementation of Impact and Benefit Agreements.
<http://www.ibacommunitytoolkit.ca>

International Finance Corporation Performance Standards and Guidance Notes
<http://www.ifc.org/performancestandards>

International Council on Mining and Metals (ICMM), an industry association to address sustainable development issues <http://www.icmm.com/>

International Hydropower Association, <http://www.hydrosustainability.org>

IPIECA, the global oil and gas industry association for environmental and social issues
<http://www.ipieca.org/>

Mining and Resettlement eLibrary, Centre for Social Responsibility in Mining, University of Queensland.
<https://www.csr.uq.edu.au/mining-resettlement/elibrary>

OECD Guidelines for Multinational Enterprises <http://mneguidelines.oecd.org/text/>

SED TERİMLER VE KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ

SORUMLULUK REDDİ: Aşağıda, SED uygulama alanının alt kelime sözlüğü sunulmaktadır. Her ne kadar SED'e özgü terimlere odaklanılmaya çalışılmış olsa da, SED uygulayıcıları birden fazla söylem içinde faaliyet göstermektedir ve SED'de kullanılan dil yalnızca SED'e özgü terimleri değil, aynı zamanda çevresel etki değerlendirme (ÇED) ve diğer etki değerlendirme alanlarına ait terimleri ile SED uygulayıcılarının çalıştığı sektörlerde özgü terminolojiyi de içermektedir. Burada verilen açıklamalar, tanımlayıcı açıklamalardan ziyade anlamaya yardımcı olma niyetindedir. Rehberdeki açıklamaların çoğu orijinal olsa da (belki de çeşitli kaynaklardan yararlanılarak), diğerleri ise çeşitli kaynaklarda ortak olabilecek oldukça standart ifadelerdir.

Ahlaki öfke

adalet veya hakkaniyet gibi bazı ahlaki standartların ihlal edildiği algısı veya inancının uyandırdığı öfke.

Aidiyet

insanın önemli bir duygusal ihtiyacı olan, bir sosyal gruba ait olma duygusu. Birçok projenin sonucunda aidiyet duygusunda azalma meydana gelir. Bu durum yaşanan fiziksel ve sosyal değişimler, yeni gelenlerin varlığı ya da yaşanan yabancılaşma süreçleri nedeniyle ortaya çıkar.

Akın yönetimi

ekonomik fırsatların arayışından dolayı proje alanlarına gelen çok sayıda insanın yönetilme süreci (bkz. Bal küpü etkisi)

Algılanan etki

kanıtlanmış gerçek bir etki yerine potansiyel bir etki olduğuna inanılan bir şey. Algılanan etkilerin insanların proje hakkında nasıl hissettiklerini ifade etmekte ve genel olarak hisler ve davranışların nasıl etkilendiği göz önünde tutulmalıdır. Dolayısıyla, algı onlar için gerçekliğin ta kendisidir.

Alternatif geçim kaynakları

– (alternatif ekonomik fırsatlar olarak da isimlendirilir) projeden etkilenen insanların mevcut geçim kaynaklarını değiştirmek veya artırmak için bir dizi gelir getirici faaliyetin belirlenmesi, seçilmesi ve geliştirilmesi sürecini ifade eder. Bu durum özellikle ekonomik veya fiziksel yer değiştirme durumlarında önemlidir; ancak aynı zamanda projenin fayda yaratma veya sosyal yatırım programlarının bir parçası da olabilir.

Arazi mülkiyet sistemi

arazi mülkiyetinin ve arazi mülkiyetinin kuşaktan kuşağa devri veya satışı için herhangi bir sürecin resmî olarak kurulduğu yasal düzenlemeler.

Artık etki

ölçülen azaltma önlemleri uygulandıktan sonra bile devam edecek öngörülen olumsuz etkiler.

Ayak izi

ekolojik ayak izi veya karbon ayak izi için kısaltılmış bir terim olabilir ancak aynı zamanda bir projenin kapladığı fiziksel alanı da ifade edebilir.

Azaltılabilirlik

azaltılabilir.

Azaltma	planlanan bir müdahalede yaşanması muhtemel etkileri önlemek, azaltmak yahut en aza indirmek veya telafi etmek amacıyla süreçleri, prosedürleri ve/veya değişiklikleri tasarlama ve uygulama süreci.
Azaltma hiyerarşisi	azaltma eylemlerini planlamak için bir çerçeve. Kısa biçimi: Kaçın, Azalt, Onar, Telafi et. Daha uzun biçimi: kaynakta kaçın, kaynakta en aza indir, yerinde azalt, alıcıda azalt, onar, aynı şekilde telafi et, diğer yollarla telafi et.
Azınlık grupları	ana akım toplumdan farklılaştırılmış veya farklılaştırılabilir olan belirlenmiş sosyal grupların üyelerini ifade etmek için kullanılan bir sosyal bilim terimi. Bu gruplar tipik olarak: ayrımcılık ve boyun eğme yaşarlar, onları farklı kılan ve baskın grup tarafından dışlanmalarına neden olan fiziksel ve/veya kültürel özelliklere sahiptirler, paylaşılan bir kolektif kimlik ve ortak yükler duygusu vardır, kimin ait olduğu ve kimin olmadığı konusunda sosyal olarak paylaşılan kurallar azınlık statüsünü belirler ve grup içinde evlenme eğilimindedirler.
Bal küpü etkisi	veya proje kaynaklı göç; insanlar, etkilenen kişi olarak kabul edilmek ve dolayısıyla tazminat almaya hak kazanmak veya projeden doğan iş veya ekonomik fırsatlardan yararlanmak amacıyla proje alanına taşınabilirler.
Başlangıç düzeyi	bir projenin başlangıcına yakın ölçülen ve zaman içindeki değişimi izlemek için kullanılan seçili göstergeler kümesine ait verileri ifade eder. Temel veriler, gelecekteki durumların karşılaştırılabileceği diğer kıyaslama değerleriyle birlikte bir referans noktası hâline gelir. Orijinal temel veriler, belirli bir zaman noktasını ifade etse de topluluk profili proje alanındaki eğilimleri vurgulamalı, böylece proje gerçekleştiği takdirde ve proje olmadan nelerin gerçekleşebileceği arasında bir karşılaştırma yapılabilir.
Benchmark	bir karşılaştırma normu veya referans noktası. İzleme için seçilen her sosyal gösterge için referans noktası olarak kullanılabilecek bir standart veya değer sağlamak üzere bir kıyaslama noktası da belirlenmelidir. Kıyaslama noktası örneğin, Dünya Sağlık Örgütü'nün hava kirliliği veya gürültüye maruz kalma için kabul edilebilir seviyeleri veya bin nüfus başına beklenen doktor sayısı olabilir.
Beşerî sermaye	insanların geçim hedeflerini gerçekleştirmelerini sağlayan eğitim, beceriler, malumat, çalışma yeteneği ve iyi sağlık. (Ayrıca bkz. Varlıklar)
Beyaz fil	günümüzde yüksek maliyetli ve sınırlı kullanılabilirliğe sahip bir tesis (bina vb.) için kullanılan yaygın bir ifade. Tarihsel olarak kelimenin daha kesin bir anlamı felç edici bir bakım maliyeti (bir yükümlülük olan bir varlık) ile ilgiliydi ancak aynı zamanda onu elden çıkaramama anlamına da geliyordu. Sosyal yatırım harcamalarının seçiminde dikkatli olunmazsa birçok proje beyaz fil olabilir.
Bilmek ve göstermek	John Ruggie tarafından popüler hâle getirilen bir ifade. İşletmeler isimlerinin açıklanması ve utandırılmasıyla savunmasız ve ifşa olmak yerine, gerekli özeni gösterme süreçlerine bağlılıklarıyla insan haklarına olan saygılarını içselleştirdiklerini göstermelidirler.
Birinci derece etkisi	bir projenin doğrudan ve acil sonuçları olan etkileri.
Birincil etki alanı	önerilen eylemin birincil etki alanında meydana gelen ve aynı zaman ve yerde gerçekleşen sosyal etkileri ifade eder.
Bölgesel çarpan	belirli bir ilk teşvikin (örneğin bir proje) bölgesel bir ekonomi üzerindeki nihai toplam ekonomik etkisinin büyüklüğünün doğrudan etkinin büyüklüğüne oranını ifade eden bir ekonomi terimi, yerel yatırımın yerel ekonomide ne ölçüde arttırıldığını ifade eder.

Cinsiyet	erkeklere ve kadınlara atfedilen sosyal olarak yapılandırılmış rollere atıfta bulunur. Bu roller öğrenilir, zamanla değişir ve kültürler içinde ve arasında büyük ölçüde farklılık gösterir.
Cinsiyet analizi	etkilenen toplulukların kültürel bağlamında, planlı bir müdahalenin kadınlar ve erkekler üzerindeki etkilerinin cinsiyete dayalı doğasını ele almak ve anlamak için kullanılan bir süreç. Bir cinsiyet analizi, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farklılıklarını dikkate almalıdır.
Çarpan etkisi	(bkz. Bölgesel çarpan)
Çatışma çözümü/ yönetimi	kalkınma müdahaleleri sıklıkla toplumdaki gruplar arasındaki güç ilişkilerini değiştirir. Bu tür müdahalelerden bazı gruplar kaybederken bazıları da kazançlı çıkabilir ve bunun sonucunda çatışmalar ortaya çıkabilir. Çatışmalar sosyal etkileşimin normal bir parçasıdır ancak işlevsiz hâle geldiklerinde, dâhil olan herkes üzerinde olumsuz etkilere neden olurlar. Dolayısıyla çatışmaları çözmek veya kabul edilebilir sınırlar içinde tutmak için çatışma önleme, yönetimi ve çözümüne yönelik etkili mekanizmalar ve teknikler gereklidir. Şeffaflık ve malumat paylaşımı, eksik veya çarpıtılmış malumattan kaynaklanan çatışmaları ortadan kaldıracaktır. Farklı bakış açılarının ifade edilmesinin kabulü ve geniş alan imkânının sunulması, daha yıkıcı çatışma biçimlerinin gelişmesini önleyebilir.
Çevre	farklı ortamlarda değişik şekillerde tanımlanan çok belirsiz bir kavramdır. Bazı alanlarda ekosistemleri ve insanlar ile topluluklar dâhil olmak üzere bunların bileşen parçalarını; doğal ve fiziksel kaynakları, yerlerin, mekânların ve alanların niteliklerini ve özelliklerini ve tüm bu unsurların sosyal, ekonomik, kültürel, estetik ve miras yönlerini içerir. Diğer alanlarda çevre; yalnızca su, hava, toprak, flora ve fauna gibi biyofiziksel unsurları ifade eder.
Çevre lisansı	yetkili bir makam tarafından verilen ve bir üretim faaliyeti ya da altyapı çalışmasını yürütecek olan işletmeciye, talep edilen faaliyetleri gerçekleştirme izni veren idari bir ruhsattır. Ancak bu izin, genellikle belirli işletme koşullarının yerine getirilmesi, bazı kullanım sınırlamalarına uyulması ve söz konusu faaliyet ya da çalışmanın neden olabileceği sosyal veya çevresel etkilerin kontrol altına alınması, en aza indirilmesi ve önlenmesi için belirli önlemlerin uygulanması şartına bağlı olarak verilir.
Çevre tahvili	bir projenin çevresel rehabilitasyon gereksinimlerini karşılayacağını garanti altına almak için teminat sağlayan mali bir araçtır (genellikle emanet hesabı şeklinde).
Çevre Yönetim Sistemi (ÇYS)	bir işletmenin çevresel etkilerini daha iyi yönetmek için üstlendiği, sürekli iyileştirme kavramına dayanan ve planlı bir dizi faaliyettir. ISO 14001 Standardı tarafından öngörülmüştür.
Çevresel Etki Beyanı (ÇEB)	ÇED tarafından hazırlanan ve yetkili makama sunulan resmî belge.
Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)	genellikle düzenleyici (çevresel lisanslama) prosedürün bir parçası olarak bir planın, politikanın, programın veya projenin uygulanmasından önce olası çevresel sonuçlarını (olumlu veya olumsuz) tahmin etmek için kullanılan resmî bir süreçtir
Çıkış stratejisi	SED/proje anlamında, bir işletmenin temel faaliyet alanı olmayan uzun vadeli yükümlülüklerinden nasıl kurtulacağına ilişkin vermesi gereken değerlendirmeyi ifade eder.

Çıktılar	değerlendirmede, program mantığında ve proje yönetiminde çıktılar, programın ürünlerini ifade eder. Önemli kavram, çıktıların nadiren amaçlanan sonuçlar olmas ve ancak, yalnızca sonuçlara ulaşmak için bir basamak taşı olmasıdır.
Çit hattı	bir proje sahasının etrafındaki sınırı anlatan bir ifade. İç sorunlar ile dış sorunlar arasında bir belirleme yolu olması amaçlanmıştır. Ancak bu durum teknik açıdan açık olsa da toplumsal ve insan hakları açısından pek de önemli değildir.
Çit hattı toplulukları	Projenin yakın komşuları olan ve gürültü, toz ve titreşim gibi projenin doğrudan etkilerine karşı özellikle savunmasız olan toplulukları ifade eder.
ÇSSED	Çevresel, Sosyal ve Sağlık Etki Değerlendirmesi.
Daha ikincil düzeyde etki	bir projeden kaynaklanan etki zincirinde, ilk dereceden etkilerden sonra ortaya çıkan dolaylı sosyal etkiler.
Dayanıklılık	bir topluluğun kendisini tehdit eden etkilerden kurtulma kapasitesi.
Değerler	bireylerin hayatlarında neyin doğru ve/veya önemli olduğuna dair soyut ve genellikle bilinçaltı varsayımlar. Tipik olarak bir değer sistemi içinde düzenlenirler. Değerler ve değer sistemleri kültürel gruplar arasında önemli ölçüde farklılık gösterebilir.
Dışsallık	harici veya yapılan değerlendirmeye ilgisiz olduğu düşünülen maliyetleri (ve dolayısıyla etkileri) ifade eden ve tipik olarak çevresel ve sosyal etkileri içeren bir ekonomi terimidir. Sürdürülebilirliğin bir ilkesi dışsallıkları içselleştirmektir.
Direnç	bir topluluğun değişime direnme, haksız gelişmeye karşı koyabilme kapasitesi.
Doğrudan etki	planlanan müdahalenin doğrudan sonucu olarak ortaya çıkan etki. Birincil etki veya birinci dereceden etki olarak da adlandırılabilir. SED’de, projenin doğrudan kendisinden kaynaklanan örneğin projeye ilişkin makinelerin ürettiği gürültünün insanları rahatsız etmesi gibi sosyal değişimleri ve sosyal etkileri ifade eder.
Doğrudan yabancı yatırım	bir ülkedeki bir işletmenin başka bir ülkede bulunan bir kuruluş tarafından kontrol edici bir mülkiyete (genellikle %10 veya daha fazla hisse sahipliği olarak kabul edilir) sahip olunmasıyla ilgili yatırımları ifade eden bir işletme terimi.
Doğrusal projeler	boru hatları, otoyollar, demiryolları, iletim hatları ve sulama sistemleri gibi dar bir arazi şeridini etkileyen ancak kilometrelerce uzanan projeler.
Dolaylı etki	planlı bir müdahalenin neden olduğu başka bir değişikliğin sonucu olarak ortaya çıkan bir etki. SED’de, dolaylı bir etki, çevredeki fiziksel bir değişiklikten kaynaklanabilir. Örneğin, bir maden nehrin bulanıklığını artırabilir ve bu da balık verimini azaltmasının sonucu olarak balıkçılığa bağımlı köylülerin ekonomik geçim kaynaklarını azaltabilir. Bu etkiler ayrıca ikincil etkiler, ikinci veya daha yüksek dereceli etkiler olabilir.
Durum tespiti	genel anlamda durum tespiti, bir kişi veya işletmenin, özellikle bazı risklerin olabileceği durumlarda, bir sözleşme imzalamadan veya satın alma yapmadan önce yürüteceği bir araştırmadır. SED’de durum tespiti, “Ticari işletmelerin, olumsuz insan hakları etkilerini belirlemek, önlemek, hafifletmek ve nasıl ele aldıklarını açıklamak için insan hakları durum tespiti yapması gerekir. Süreç, mevcut ve potansiyel insan hakları etkilerinin değerlendirilmesini, bulguların entegre edilmesini ve bunlara göre hareket edilmesini, yanıtların izlenmesini ve etkilerin nasıl ele alınacağına ilişkin iletilmesini içermelidir.” olarak ifade eden UNGP Prensipten 17’ye daha fazla atıfta bulunulması dışında hemen hemen aynı kavrama atıfta bulunur.

Duygu boşalması	“Buharı boşaltma” süreci. SED’de bu husus, öfkeli veya duygusal olan insanların duygularını ifade edebildiği durumlara atıfta bulunur. Boşaltma fırsatları, iyi bir toplumsal katılım sürecinin gerekli bir parçasıdır.
Dünya Bankası koruma politikaları	Dünya Bankası tarafından operasyonların insanlara veya çevreye zarar vermemesini sağlamada önemli olduğu belirlenen şu 10 Operasyonel Politika kümesini ifade eder: Çevresel Değerlendirme (OP 4.01), Anlaşmazlık Alanları (OP 7.60), Ormanlar (OP 4.36), Yerli Halklar (OP 4.10), Uluslararası Su Yolları (OP 7.50), Gönülsüz Yeniden Yerleştirme (OP 4.12), Doğal Yaşam Alanları (OP 4.04), Zararlı Yönetimi (OP 4.09), Fiziksel Kültürel Kaynaklar (OP 4.11) ve Barajların Güvenliği (OP 4.37).
Dünya Bankası sosyal koruma politikaları	özellikle sosyal konularla ilgili olan (veya Bankanın Sosyal Kalkınma Departmanı tarafından yönetilen) Yerli Halklar (OP 4.10) ve Gönülsüz Yeniden Yerleştirme (OP 4.12) dâhil olmak üzere koruma politikalarının bir alt kümesini ifade eder.
Dünya görüşü	bir kişinin (ve bazen bir toplumun veya kültürün) dünyasını gördüğü bakış açısı, başka bir deyişle, bilişsel bir çerçeve. Sosyal bilimciler ve SED uygulayıcıları tarafından sıklıkla kullanılan bir terimdir.
Düzenleyici kurum	düzenleyici veya denetleyici bir kapasitede bazı insan faaliyetleri üzerinde karar alma ve gözetim uygulamaktan sorumlu bir kamu otoritesi veya hükûmet kurumudur (düzenleyici, düzenleyici otorite, düzenleyici kuruluş, yetkili otorite). SED bağlamında bu, Çevre Bakanlığı veya Planlama Bakanlığı olabilir. Kurum, bir Çevresel Etki Beyanı veya Sosyal Etki Değerlendirmesi raporunun kabul edilebilirliğini belirlemekten ve projeye devam etmek için lisans vermekten sorumludur.
Ekonomik bağımlılık	yerel bir topluluğun veya bölgenin büyük ölçüde bir işletmeye veya endüstriye bağlı olduğu, başka bir deyişle bölgedeki insanların büyük bir kısmının o işletme veya endüstri için çalıştığı bir durum.
Ekonomik yerinden olma	ikamet yerinin değiştirilmesinden değil çiftçilerin tarım arazilerini kaybetmesi veya su kirliliğinin balıkçıların geçim kaynaklarını yok etmesi gibi ekonomik geçim kaynaklarının kaybindan kaynaklanan karışıklık ve sosyal etkileri (ör. yerinden edilme) ifade eder.
Ekosistem hizmetleri	insanların bağımlı olduğu çeşitli hizmetleri (ve ürünleri) sağladığı düşünülen çevre (bir ekosistem) fikridir. Bunlar genellikle şu şekilde değerlendirilir: arz edici (örneğin gıda ve su üretimi); düzenleyici (örneğin iklimin ve hastalıkların kontrolü); destekleyici (örneğin besin döngüleri ve bitki tozlaşması); ve kültürel (örneğin manevi ve rekreasyonel faydalar). Karar vericileri bilgilendirmeye yardımcı olmak amacıyla, ekosistem hizmetlerine çoğu zaman ekonomik değer atfedilir.
Ekvator Prensipleri	küresel finans sektörü için kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik çerçevesi. Daha spesifik olarak finansal kuruluşlar (yani bankalar) tarafından dünyanın herhangi bir yerindeki ve tüm endüstri sektörlerindeki projelerde çevresel ve sosyal riski belirlemek, değerlendirmek ve yönetmek için benimsenen bir risk yönetimi çerçevesidir. Öncelikle, sorumlu risk karar alma sürecini desteklemek için asgari bir özen gösterme standardı sağlamayı amaçlamaktadır. Ekvator Prensipleri’ni benimseyen bankalar, projeleri finanse etmek için iç çevresel ve sosyal politikalarında, prosedürlerinde ve standartlarında prensipleri uygulamaya söz verir ve “müşterinin EP’ye uymayacağı veya uyamayacağı projelere Proje Finansmanı veya Projeye İlgili Kurumsal Krediler sağlamamayı” kabul eder. Esasen EP, bir dizi üst düzey prensiptir. Operasyonel yönergeler için EP, IFC Performans Standartlarına uyumu gerektirir. Emanet hesabı bir sözleşmenin şartlarına göre üçüncü bir kişi tarafından emanet olarak tutulan ve ancak sözleşme şartlarının yerine getirilmesi ve/veya sözleşme taraflarının rızası ve/veya bir mahkeme kararı veya diğer yasal işlemle serbest bırakılan paraları ifade eder.

Emanet hesabı	bir sözleşmenin şartlarına göre üçüncü bir kişi tarafından emanet olarak tutulan ve ancak sözleşme şartlarının yerine getirilmesi ve/veya sözleşme taraflarının rızası ve/veya bir mahkeme kararı veya diğer bir yasal işlemle serbest bırakılan paraları ifade eder.
En iyi uygulama	Belirli bir uygulama alanında en iyi (en uygun) hareket etme yolunu temsil eden kılavuzlar, etik, fikirler, prosedürler ve yöntemler kümesi. En iyi uygulama bir meslek birliği tarafından öngörülebilmesine rağmen genel olarak arzu edilen bir kıstasa atıfta bulunan belirsiz bir kavramdır.
Eski sakinler (Oldtimers)	bir yerin uzun süreli sakinlerini ifade eden, yeni gelenlere (newcomers) zıt olarak kullanılan günlük bir ifade. Eski sakinlerin ilgi alanları genellikle yeni gelenlerin ilgi alanlarından farklıdır.
Esnek düzenleme	(veya “esnek hukuk”) bir işletmenin faaliyetleri üzerindeki gayriresmî kontrol süreçlerini ifade eder, örneğin endüstri standartları ve yönergeleri. Ayrıca işletmelerin uygulamalarını ve bunların nasıl yargıldığını veya algılandığını etkileyen küresel anlaşmaları, sözleşmeleri vb. ifade eder.
Eşik bekçisi	bir şeye erişimi kontrol eden kişi veya kurum. Resmî veya gayriresmî rollere sahip olabilir. Bir SED bağlamında, kavram genellikle danışmanların belirli bir topluluğa erişimini engelleme veya yardım etme gücüne sahip bireyleri ifade eder. Başka bir deyişle, önemli bir etkili pozisyona sahiptirler.
Eşitlik etkisi değerlendirilmesi	genellikle ÇED’den farklılaştırmak için EqIA olarak kısaltılan, özellikle savunmasız gruplara yönelik tüm politika ve stratejilerde eşitlik ve ayrımcılık hususlarını değerlendiren bir araçtır.
Etki	önerilen bir eylemin uygulanması durumunda makul bir şekilde önceden öngörülebilir ve ölçülebilir ekonomik, sosyal, çevresel ve diğer sonuçlar.
Etki alanı	ÇED bağlamında bir projenin ve ilgili faaliyetlerinin neden olduğu etkilerin (abiyotik, biyotik ve sosyoekonomik dâhil) yarattığı fiziksel alanı (hava, su, toprak gibi bileşenler) ifade eder. Bu nedenle yalnızca kara yüzey alanını değil aynı zamanda deniz ve karasal ekosistemlerin işleyişini, hava ve su havzalarını (yüzey veya yeraltı) ve bireyler, topluluklar, işletmeler (özellikle KOBİ’ler), örgütler ve hükûmet kurumları da dâhil olmak üzere tüm sosyal grupları içerir. (Ayrıca bkz. Sosyal etki alanı)
Etki değerlendirilmesi	mevcut veya önerilen bir eylemin gelecekteki sonuçlarını belirleme süreci.
Etki eşitliği	bir toplumdaki veya bir projedeki etkilerin en azından olumsuz ve olumlu etkilerin adil bir şekilde dağıtılması gerektiği düşüncesi. Örneğin, bir havaalanının uçuş yolları tüm gürültüye aynı kişilerin maruz kalması yerine gürültü yükü paylaşacak şekilde ayarlanabilir.
Etki tarihi	bir topluluğun diğer projelerle yaşadığı geçmiş deneyime atıfta bulunur. Bu, yeni projelerle ilişki kurma biçimlerini ve ne kadar güven duyabileceklerini etkiler. Ayrıca, yeni bir uygulayıcının uğraşması gereken eski sorunlar olabileceği anlamına gelir.
Etki yolları veya etki zincirleri	birincil etkiler (birinci derece etkiler) ile ikincil etkiler arasındaki bağlantıları ve göç gibi toplumsal değişim süreçleri arasındaki bağlantıları ifade eder.
Etkilenen halklar	yakınlarda yaşayan, önerilen projeyi duyacak, görecek, hissedecek veya kokusunu alacak, gönüllü veya gönülsüz olarak yer değiştirmeye zorlanan, proje veya politika değişimleriyle ilgilenen (birincil veya ikincil etki bölgelerinde yaşayan veya yaşamayan), potansiyel olarak etkilenen kaynaklarla ilgilenen, normalde etkilenen araziye kullanan veya projeye ilişkili mevsimsel, geçici veya daimî ikamet edenlerin akınından etkilenen kişiler.

Etkilenen topluluklar	bir projeden etkilenen topluluklar (ev sahibi topluluklar).
Etkiler ve Faydalar Anlaşması (EFA)	bir işletme ile bir topluluk arasında (bazen hükûmeti de içeren) bir projenin yaratacağı muhtemel olumsuz etkileri, işletmenin üstleneceği azaltma çabalarını ve işletmenin iş ve sosyal yatırım katkıları gibi diğer faydalar şeklinde topluluğa sağlayacağı katkıların kapsamını ana hatlarıyla belirten yasal olarak bağlayıcı bir anlaşma.
Ev sahibi topluluklar	proje alanlarına yakın olan, projeye ve çalışanlarına ev sahipliği yapan, başka bir deyişle etkilenen toplulukları ifade eder. Yeniden yerleştirme planlamasında, yeniden yerleştirilen insanları içine alacak mevcut toplulukları ifade eder.
Evsizlik	Evsiz olma, düzenli olarak kalacak bir yerin olmaması gibi kişisel bir durum. Bir düzeyde, acil barınma hizmetlerine bağımlı olan ve aksi takdirde sokakta uyuyacak olan (yani “sokakta uyuyan”) sabit bir ikametgâhı olmayan insanları ifade edebilir; başka bir düzeyde, fiziksel olarak yeterli bir ikamet yeri olsa bile bununla ilgili diğer duygusal unsurlar nedeniyle ev gibi hissettirmeyen yabancılaşma hissi anlamına gelebilir.
Faaliyet sosyal lisansı	Bir projenin başarısı için toplumun kabulünün de gerekli olduğunu ima eden halk arasında kullanılan bir deyim.
Faaliyet ve büyüme sosyal lisansı	İşletmenin genişlemesi için tüm paydaşların kabulünün de gerekli olduğunu vurgulayan “faaliyet sosyal lisansı” kavramının bir türevidir.
Fiziksel yerinden edilme	(bkz. Yerinden edilme)
Geçim	geçim ekonomisi, geçim kaynakları, geçimlik tarım, geçimlik balıkçılık ve geçimlik madencilik (yani zanaatkar madenciliği) gibi bir dizi kelimeye uygulanan bir sıfat. Geçim, insanların kendi mal ve hizmetlerini ürettikleri veya bunları nakit yerine takas düzenlemeleriyle değiştirdikleri gayriresmî veya piyasa dışı ekonomiyi (nakit ekonomisinden ziyade) ifade eder.
Geçim kaynağı	Bir kişinin veya hanenin yaşam biçimini ve geçimini nasıl sağladığını; özellikle de yiyecek, su, barınak ve giyim gibi temel yaşam gereksinimlerini nasıl karşıladığını ve toplum içinde nasıl yaşadığını ifade eder. (Ayrıca bkz. Sürdürülebilir geçim kaynakları)
Geçim Kaynağının Restorasyonu ve Geliştirilmesi Planı	yeniden yerleştirilen veya ekonomik olarak yerinden edilen insanların geçim kaynaklarını yeniden sağlamak ve iyileştirmek için yeniden yerleştirme sürecinin bir parçası olarak hazırlanan bir plan.
Geleneksel bilgi	(bkz. Yerel bilgi)
Geleneksel haklar	gelenek veya kültür nedeniyle geçerli olan haklar.
Geleneksel hukuk	Belirli bir kültürün toplumsal ve ekonomik sisteminin hayati ve içsel bir parçası olan kültürel uygulamalar ve inançlar; kanunlarmış gibi ele alınır ve (yarı) yasal bir statüye sahip olurlar, böylece yasal gereklilikler veya zorunlu davranış kuralları olarak kabul edilen gelenekler hâline gelirler.
Geleneksel sahipler	Avustralya’da Yerli halkın, Yerli unvanı altında toprak sahibi olarak kabul edilmek için geçerli bir iddiası olduğunu ifade etmek için kullanılan bir terim.
Gelişmekte olan pazar	Gelişmekte olan bir ülkeye gönderme yapmanın başka bir yolu.
Geliştirme	Projelerin tasarımında ve sonraki aşamalarında, geniş bir yelpazede doğrudan ve dolaylı kalkınma sonuçlarının elde edilmesini sağlamak için yapılan kasıtlı girişimler.

Gerçek etki	Deneyimleneceği tahmin edilmesinden öte, topluluklar tarafından gerçekte tecrübe edilen sosyal etkiler anlamına gelir.
Gönüllü İlkeleri	SED içinde genel olarak Güvenlik ve İnsan Haklarına İlişkin Gönüllü İlkeler ifade edilmektedir.
Gönüllü yeniden yerleştirme	(bkz. Yeniden yerleştirme)
Gösterge	(bkz. Sosyal gösterge)
Gösteri etkisi	Diğer insanları gözlemlemenin bireyler üzerindeki sonuçları. SED’de bu, ev sahibi topluluğun üyelerinin yabancı işçiler veya turistler gibi yeni gelenlerin yaşam tarzlarını, davranışlarını, tutumlarını ve/veya dilini taklit etmeye çalıştığı durumları içerebilir. Bu durum; artan yaşam maliyetleri, hayal kırıklığı ve sorunlu kültür değişimi dâhil olmak üzere birçok olumsuz sosyal etkiye yol açabilir. Potansiyel olarak uluslararası alt yükleniciler ve KOBİ’ler arasında bilgi aktarımı şeklinde olumlu sosyal etkilere de yol açabilir.
Gözlemci STK	misyonu veya hedefleri özellikle işletmelerin veya diğer kuruluşların faaliyetlerini gözlemlemek için bir izleme rolü içeren bir sivil toplum kuruluşu (STK). Gözlemci STK’lar, daha iyi endüstri uygulamalarını teşvik etme stratejileri olarak “ifşa ve utandırma” eğilimindedir.
Güçlendirme	çeşitli bireylerin ve grupların ekonomik ve sosyal kurumları etkilemek ve kamu kurumlarının hesap verebilirliğini artırmak için varlıklarının ve yeteneklerinin geliştirilmesidir. Karar alma sorumluluğunu ve eylemde bulunma kaynaklarını fayda sağlayacak olanların eline veren veya aktaran katılımcı bir süreçtir. Buna şunlar dâhil olabilir: (i) paydaş örgütleri için kapasite oluşturma; (ii) paydaş örgütlerinin yasal statüsünün güçlendirilmesi; (iii) paydaşların fonları yönetme, işçileri işe alma ve işten çıkarma, işi denetleme ve malzeme tedarik etme yetkisi; (iv) paydaşların projenin tatmin edici bir şekilde tamamlandığını onaylama ve izleme ve değerlendirme göstergeleri oluşturma yetkisi; ve (v) paydaşlar tarafından yeni ve kendiliğinden olan girişimlere yapılan destek.
GZFT (SWOT) analizi	bir örgüt veya topluluğun güçlü yanlarını, zayıf yanlarını, fırsatlarını ve tehditlerini göz önünde bulunduran bir analiz.
Hafta sonu tatilcileri	hafta sonları ve tatiller için ikinci evlerine gelen başka yerlerde yaşayan insanları ifade eder. Bu terim bazen evlere atıfta bulunmak için de kullanılır. Genellikle, SED’lerde önemli bir unsurdurlar ancak erişimleri genellikle zordur. Bazen projelerden olumsuz etkilenirler ve/veya etkilenen topluluktaki diğer insanlardan farklı sorunları vardır.
Hak sahibi	hakları etkilenen bireyler ve gruplar. Tartışmalı olarak tüm paydaşları içerir. Terim aslında paydaşa benzerdir ancak “hak sahibi” kullanımı insan hakları temelli yaklaşımla bir bağlantı ima eder ve bu kişilerin yasal bir duruşa sahip olabileceğine dair belirgin bir farkındalık anlamına gelir.
Hak temelli yaklaşım	(bkz. İnsan hakları temelli yaklaşım)
Halk yorum süresi	düzenleyici etki değerlendirme süreçlerinde, genellikle tamamlanmış Etki Beyanı’nın belirli bir süre boyunca (örneğin 30, 45, 60 veya 90 gün) kamuoyunun yorumuna açık olması zorunluluğu vardır.
Halkla İstişare, Kamu Dâhlî, Kamu Katılımı ve Topluluk Katılımı	sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da önemli ayrımlar vardır. Tartışmalı olarak “kamu dâhlî”, kamuoyunu karar alma süreçlerine dâhil etme süreçleriyle ilgili genel bir kavramdır. “İstişare”, toplumun görüşlerinin alınması anlamına gelirken, “katılım”, kamuoyunu karar alma sürecine dâhil etmeyi ifade eder.

IAIA	International Association for Impact Assessment (Uluslararası Etki Değerlendirmesi Derneği), www.iaia.org
IAP2	International Association for Public Participation (Uluslararası Kamu Katılımı Derneği), www.iap2.org
ICMM	International Council on Mining and Metals (Uluslararası Madencilik ve Metaller Konseyi), www.icmm.com
IFC	International Finance Corporation (Uluslararası Finans Kurumu), Dünya Bankası Grubu'nun özel sektör kredi birimidir. Performans standartlarının uluslararası bir kıstas hâline gelmesi ve Ekvator Prensipleri'nin temeli olması nedeniyle özellikle önemlidir.
IPIECA	The Global Oil and Gas Industry Association for Environmental and Social Issues (Küresel Petrol ve Gaz Endüstrisi Çevre ve Sosyal Konular Derneği) http://www.ipieca.org/
İçsel değer	bir nesnenin veya varlığın (doğa, belirli bir yer, nadir bir tür gibi) insanlara yönelik araçsal veya kullanım değerinin ötesinde doğal bir değere veya niteliğe sahip olduğunu ileri süren felsefi bir kavram.
İfşa	Çoğunlukla “tam ve açık açıklama”, “açık açıklama politikası” veya “açıklama görevi” olarak ifade edilen bu terim, bir müzakerede tarafların ele alınan konuyla ilgili olduğu düşünülen her şeyi açıklama yükümlülüğüne gönderme yapan, yasal ve yarı yasal çağrışımlara sahip bir terimdir.
İfşa ve utandırma	beklenen normlara ve/veya iyi uygulamalara bağlılık veya uyum sağlamayı, yanlış yapanların veya suçluların isimlerini duyurarak sağlamaya çalışan bir strateji. Genellikle “bilmek ve göstermek” ile karşılaştırılır.
İhtiyaç değerlendirmesi	pogram geliştirmenin bir bileşeni olarak müşteri veya topluluk sorunlarını belirlemek ve önem sıralamasını yapmak için sistematik bir prosedür. İhtiyaç değerlendirmesi, modern zaman kamu katılım programlarının öncüsüdür.
İlgili ve etkilenen halklar	bir eylemin kendilerini etkileyebileceğine inanan veya karar sürecine başka şekillerde dâhil olan gruplar, örgütler ve/veya bireyler (paydaşlar olarak da adlandırılır). (Ayrıca bkz. Etkilenen taraflar)
İnsan hakları	bireyleri ve grupları temel özgürlüklere, haklara ve insan onuruna müdahale eden eylem ve ihmallere karşı koruyan evrensel yasal garantiler. İnsan hakları hukuku, (esas olarak) hükümetleri ve diğer görev sahiplerini belli şeyleri yapmaya mecbur eder ve belli başka şeyleri yapmalarını engeller.
İnsan hakları durum tespiti	Birleşmiş Milletler İş ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri kapsamında işletmelerin önerilen bir iş eylemi, işlem veya satın almanın gizli insan hakları riskleri (başka bir deyişle, yalnızca işletme için değil aynı zamanda insanlar ve topluluklar için de riskler) içermediğinden tam olarak emin olmaları gerektiği beklentisine atıfta bulunur. Birçok sosyal etki aynı zamanda insan hakları sorunları olduğundan, etkilenen paydaşlar yasal haklara sahip hak sahipleri olabilir.
İnsan hakları temelli yaklaşım (insan hakları merceği)	normatif olarak uluslararası insan hakları standartlarına dayalı ve operasyonel olarak insan haklarını teşvik etmeye ve korumaya yönelik kavramsal bir çerçeveyi ifade eder. Sağlık, kalkınma ve iş birliği gibi şu hususlara öncelik veren bir yaklaşımdır: (1) insan haklarını temel bir unsur olarak konumlandırarak; (2) görev sahipleri arasında hesap verebilirlik ve şeffaflık talep eden; (3) hak sahiplerinin güçlendirilmesini ve kapasite gelişimini teşvik eden, diğerlerinin yanı sıra görev sahiplerini hesap verebilir kılan; (4) hak sahiplerinin anlamlı katılımını yalnızca en iyi uygulama olarak değil bir hak olarak gören; ve (5) ayrımcılık yapılmamasını sağlayan ve savunmasız gruplara öncelik veren.

İstemsiz yeniden yerleştirme	devletin kamulaştırma yetkisinin kullanıldığı veya uygulanma tehlikesinin bulunduğu durumlarda bir proje kapsamında insanların yeniden yerleştirilmesi (ayrıca bkz. Yeniden Yerleştirme).
İstimlak	devletin özel mülkü zorunlu olarak edinme yetkisine atıfta bulunur. Bu işlem; otoyollar, havaalanları inşası vb. için araziye yeniden ele geçirmek (kamulaştırmak) için yapılabilir. Devlet, zaman zaman ulusal çıkarlara uygun olduğu düşünülen özel sektör projelerinin devam etmesini sağlamak için yetkisini genişletir.
İşletme kasabası	bölgedeki insanların büyük çoğunluğunun aynı işletmede veya en azından aynı projeye hizmet eden çok sayıda işletmenin birinde çalıştığı bir yerleşim yeri.
İtibar riski	(veya itibar kaybı) bir kuruluşun belirli bir uygulama ile ilişkilenebilir veya ilişkilendirilmesi sonucu itibarının tehlikeye girmesi.
İyi oluş (wellbeing)	bir bireyin veya grubun sosyal, ekonomik, psikolojik, ruhsal veya tıbbi durumu.
İyi uygulama	bir uygulama alanında şu anda uygun ve beklenen (yani, keskin uçlu olmaktan ziyade geleneksel) olarak kabul edilen şey. Buna karşılık, en iyi uygulama keskin uçlu veya öncü anlamına gelir ve bu nedenle savunulması iyidir ancak her koşulda beklenemez.
İyi yönetim	herhangi bir kuruluşun yönetiminin nasıl gerçekleşmesi gerektiğine ilişkin hesap verebilirlik, şeffaflık, hukukun üstünlüğü, kapasite geliştirme, kapsayıcı ve katılımcı süreçlere olan bağlılık da dâhil normatif bir anlayış.
İyileştirilmezlik	telafisi mümkün olmayan zararlar, hafifletilmesi veya düzeltilmesi mümkün olmayan olumsuz etkiler.
İzin verme	bir projeyi değerlendirme ve onaylama düzenleyici süreci. (bkz., Çevre lisansı)
Süreci İzleme	planlanmış bir müdahalenin devam edebilmesi için rıza koşullarına uyulup uyulmadığının kontrol edilmesi sürecini ifade edebilir. Ancak genellikle beklenmeyen etkilerin olmadığını belirlemek için devam eden test sürecini ifade eder.
Kahverengi alan	daha önce projelerle ilgili deneyime sahip olan ve ele alınması gereken eski sorunların olduğu bir yerde gerçekleştirilen proje geliştirmeyi ifade eder.
Kamp takipçileri	bu kavram genellikle orduları takip eden, tipik olarak askerî yetkililer tarafından sağlanmayan belirli gıda, çamaşır yıkama, ilaç ve alkol, hemşirelik ve cinsel hizmetler gibi mal ve hizmetleri sağlayarak kamptaki askerlerin ihtiyaçlarını karşılayan sivilleri ifade eder. Kavram günümüzde inşaat kamplarında ve proje sahalarında işçilere hizmet veren girişimcileri tanımlamak için daha yaygın kullanılmaktadır (ayrıca bkz., Bal küpü etkisi).
Kamulaştırma	kamu sektöründen bir kurumun veya hükûmet tarafından yetkilendirilmiş bir işletmenin, mevcut kullanıcıların veya sakinlerin izni olmadan arazi ve diğer kaynakları edinme yeteneğini ifade eder. (ayrıca bkz. İstimlak)
Kapanış planlaması	maden veya fabrika gibi yapıların kapatılması sonrası durum için bir proje sahasının planlanması ve yönetilmesi süreci. SED tarafından sağlanan iyi uygulama, inşaatın erken aşamasında kapatma sonrası planlamanın sürece dâhil edilmesidir. Bu, özellikle madenin yaşayabilirliğini etkileyen kaynak fiyatlarındaki dalgalanmaların olduğu madencilik bağlamında çok önemlidir.

Kapanış sonrası planlama	(bkz. Kapanış planlaması)
Kapasite geliştirme	genellikle insan sermayesinin geliştirilmesine ve kurumsal uygulamaları ve yönetim düzenlemelerinin iyileştirilmesine odaklanan eğitim programları gibi koordineli bir müdahale süreci.
Kapsam belirleme	belirli bir planlı müdahale için endişe duyulan ana konuları ve ilgili etkilenen tarafları belirleme süreci.
Karşı-olguşal	psikolojide karşı-olguşal, gerçekte olanın diğer olasılıklarını kavramanın bir yolu olarak geçmiş veya gelecek gibi alternatif bir gidişatın zihinsel temsili veya imajını ifade eder. Bu, bireylerin geçmiş olaylarla ilgili duygularını (suçlama, suçluluk, pişmanlık ve “neden ben?” kaygıları vb. ile ilgili olarak) işlemelerini ve aynı zamanda deneyimlerden öğrenmenin bir yolu olmasını sağlar. Bu öğrenme, senaryo analizinde oluşturulabilir. Ancak değerlendirme çevrelerinde karşı-olguşalın farklı bir anlamı vardır: Gerçekte olanla müdahale olmasaydı ne olacaktı arasındaki karşılaştırmayı ifade eder.
Katılım	paydaşların kalkınma girişimleri ve onları etkileyen kararlar ve kaynaklar üzerinde etki ve kontrol paylaşımında bulunduğu bir süreçtir. Projelerin kalitesini, etkinliğini ve sürdürülebilirliğini artırabilen ve hükûmet ve paydaşların sahipliğini ve bağlılığını güçlendirebilen bir süreçtir.
Katılım Anlaşması	(bkz. Etkiler ve Faydalar Anlaşması)
Katılımcı izleme	paydaşların izleme faaliyetlerine katılımı, izleme sürecinin ve projenin bir bütün olarak meşruiyetini sağlamak için bilginin doğrulanması.
Kayıt dışı ekonomi	ekonominin yasa dışı faaliyet göstermesi veya küçük ölçekli, nakit esasına göre işlemesi nedeniyle hükûmet tarafından düzenlenme, vergilendirme veya kontrolden kaçınan bölümünü ifade eder.
Kayıt dışı yerleşimler	gayriresmî olarak gelişen, yani uygun planlama yapılmayan, genellikle yapı mevzuatı ve kentsel planlamaları ihlal eden, sakinlerinin uygun hakkı olmayan arazilerde yoğunlukla geçici konutlar yapmak için atık malzemeler kullanan yerleşim yerleri.
Kendi kaderini tayin etme	gruplara (bireylere değil) ait olan ve bütün halkların kendi siyasal statülerini özgürce belirleyebilmelerini ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini özgürce sürdürebilmelerini öngören belirlenmiş insan haklarından biridir.
KOBİ	küçük ve orta ölçekli işletme, farklı ülkelerde çalışan sayısı ve/veya yıllık gelir kriterleri kullanılarak değişik şekillerde tanımlanır. Tek işletme sahibi veya çok küçük işletmeler söz konusu olduğunda, “mikro işletme” terimi kullanılır. Genellikle dağınık, düzensiz ve projelerden çok sık etkilemeleri özelliklerinden dolayı KOBİ’ler SED’de önemlidirler. Dikkatli bir şekilde, yerel tedarik taahhüdüyle önemli ölçüde olumlu bir şekilde süreçlere dâhil edilebilirler.
Kolaylaştırma	grupların ve örgütlerin birbirleriyle iş birliği yapmak için kullandıkları süreçlerde onlara yardımcı olarak hedeflerine ulaşmalarını sağlama süreci. Bir kolaylaştırıcı genellikle bağımsızdır, kolaylaştırma becerilerinde eğitimli ve deneyimlidir ve kolaylaştırılan grubun amacına ve ilgi alanlarına göre seçilmiş teknik donanıma sahiptir. Bir SED ve/veya topluluk katılım sürecinde, katılım süreçlerini normalde yöneten kişi kolaylaştırıcıdır. Tarafsızlık, insanları rahatlatma yeteneği, sosyal süreç hakkında iyi bir anlayış ve çok çeşitli teknikler ve hangi tekniğin ne zaman kullanılacağı hakkında temel becerilere sahiptir.

Kolaylık sağlama (Facilitation)	kolaylaştırma ve manipölasyon kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş uydurma bir kelime. İnsanların bir katılım sürecine katıldıklarında ancak manipüle edilmiş gibi hissettiklerinde yaşadıkları hissi ifade eder.
Komünitas	Latince kökenli toplumsal bir bilim terimi olup özellikle ritüellere veya toplumsal kutlamalara katılım yoluyla oluşturulan güçlü bir topluluk duygusunu ifade eder.
Koruma politikaları	Dünya Bankası'nın çevresel ve sosyal performansı şart koşan bir dizi politikası.
Koşulluluklar	kalkınma yardımlarında, bir krediye, borç affına veya ikili yardıma bağlı koşulların kullanılması anlamına gelir; çevre lisanslamasında ise lisansın koşulları anlamına gelir.
Kozmoloji	Belirli bir kültür veya mitolojik sistemdeki kozmos veya evrene ilişkin kökensel, tarihsel, evrimsel ve kültürel yasaların anlaşılması.
Köklülük	yerel topluluğa güçlü bir şekilde yerleşmiş olmak – kökleri olan bir ağaç gibi. Yer/mekân duygusunun yanı sıra yer bağlılığının bir bileşeni olan köklülük, bir kişinin topluluktaki diğerleriyle olan sosyal bağlarını (sosyal sermaye) ifade eder; örneğin, yerel akrabalara sahip olmak, uzun süreli arkadaşlara sahip olmak, yakın arkadaşlara sahip olmak, vb.
Kutsal(lık)	manevi veya dinî öneme sahip olmak.
Kutsal alan	yerel halk için özel manevi öneme sahip bir alan (belli bir yerdeki konum). Her ne kadar genellikle Yerli halklarla ilişkilendirilse de yüksek kültürel miras önemine sahip diğer manevi ve dinî mekânlara ve türbelere atıfta bulunmak için daha geniş bir şekilde uygulanabilir.
Küfrün sıradanlaşması	kutsal nesnelerin sıradan (din dışı) hâle gelme süreci. Diğer kültürlerle maruz kalma ve özellikle kültürel eserlerin satışı, onların kutsal değerlerini kaybetmelerine yol açar.
Kültür	bir topluluğun veya daha büyük bir toplumun üyeleri arasında şekillenen ve aktarılan bir yaşam tarzının maddi olan ve olmayan yönleri. Bazen bir nesilden diğerine aktarılan paylaşılan inançlar, değerler, normlar, davranışlar, dil ve maddi nesneler olarak da tanımlanır.
Kültürel duyarlılık	kültürel farklılıkların farkında olmanın ve kültürler arası durumlarda nasıl hareket edileceğini bilmenin bireysel niteliği. Pek çok sosyal etki, birçok proje personelinin kültürel duyarlılık eksikliğinden kaynaklanmaktadır.
Kültürel etki değerlendirmesi	bir projenin özellikle belirli bir sosyal grubun (Yerli veya belirli bir etnik grup gibi) kültürü üzerindeki etkilerini dikkate alan bir etki değerlendirmesi biçimi. Diğer şeylerin yanı sıra etkilenen topluluğun değerlerini, inanç sistemlerini, geleneksel yasalarını, dil(ler)ini, âdetlerini, ekonomisini, yerel çevre ve belirli türlerle ilişkilerini, sosyal organizasyonunu ve geleneklerini dikkate alacaktır. Kültürel etkilerin SED'in bir parçası olması gerektiği göz önüne alındığında, kültürel etki değerlendirmesi SED'in bir alt bileşenidir ancak yerel topluluk kültürüyle ilgili bir projenin sosyal etkilerini anlamak için SED tarafından yönlendirilmesi gibi etki değerlendirmesinin perspektifini ve amacını ifade ettiği sürece onu anlamsız bir ayırım hâline getiren diğer sosyal etkilerle yakından bağlantılıdır.
Kültürel hakaret	kutsal mekânların ihlali yahut saygısızlık ya da tabuların veya diğer önemli kültürel geleneklerin kasıtlı olarak çiğnenmesi gibi aşağılayıcı veya derinden saldırgan olan kasıtlı bir eylem.

Kültürel miras	bir grubun veya toplumun geçmiş nesillerden miras kalan, günümüzde muhafaza edilen ve gelecek nesillerin yararına bahşedilen fiziksel eserlerinin ve soyut niteliklerinin mirasını ifade eder. Kültürel miras; somut kültürü (binalar, anıtlar, kitaplar, sanat eserleri ve sanat eserleri gibi), somut olmayan kültürü (folklor, gelenekler, dil ve geleneksel bilgi gibi) ve doğal mirası (kültürel açıdan önemli manzaralar, önemli yaban hayatı habitatları ve biyolojik çeşitlilik dâhil) içerir.
Kültürel miras etki değerlendirilmesi	önerilen bir gelişmenin arkeolojik, mimari, tarihî, dinî, manevi, kültürel, ekolojik veya estetik değeri veya önemi olan alanlar, yapılar ve kalıntılar dâhil olmak üzere bir topluluğun kültürel mirasının fiziksel belirtileri üzerindeki olası etkilerinin değerlendirilmesi süreci. Somut olmayan kültürel miras üzerindeki etkiler, kültürel etki değerlendirmesinde ele alınacaktır.
Kümülatif etkiler	bir veya daha fazla projenin (mevcut, güncel ve yakın gelecekteki projeler) toplum, ekonomi veya çevre üzerindeki ardışık, artan ve birleşik etkileri. Bunlar, sosyal ve çevresel bir sistem içindeki etkilerin toplanması ve/veya etkileşiminden kaynaklanabilir ve bunları deneyimleyen insanların veya çevrenin bakış açısına göre tanımlanır.
LGBT/LGBTIQ	lezbiyen, gey, biseksüel, transgender, interseks ve kuir insanlar. Kısaltmanın diğer bazı varyantlarında “sorgulayan” ifadesini de içerir. LGBT, LGBT+ ve LGBTIQ, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği (CYVK/SOGI) tartışmalarında kullanılan tipik kapsayıcı kısaltmalardır. LGBTIQ kişiler sıklıkla ayrımcılığa uğrar ve bu nedenle toplumdaki marjinalleştirilmiş ve savunmasız gruplar arasındadır.
Lider uygulama	aslında en iyi uygulama ile aynıdır ancak belki de önde gelen şeyin her zaman değiştiği ve dolayısıyla göreceli bir kavram. Bir uygulamanın özelliği olmaktan ziyade bir işletmenin tutumuna (önde gelen bir uygulama örgütü olma) atıfta bulunma eğilimindedir.
Lisanslama süreci	bir işletmecinin çevre lisansı veya izni aldığı süreç ve düzenleyici kurumun bunun verilip verilmeyeceğine karar verdiği süreçtir.
Maliyet-Fayda Analizi	(Fayda-Maliyet Analizi olarak da ifade edilir) genellikle faydaların maliyetlere oranını belirleyerek bir işletme için alternatifleri değerlendiren bir ekonomik yaklaşımdır. Geçmiş yıllarda etki değerlendirmesinde yaygın olarak kullanılmıştır ancak tüm etkileri yalnızca parasal açıdan değerlendirmeyi amaçladığı için SED’de popüler olmamıştır.
Malumatlandırılmış rıza	İnsanlara dönük olarak araştırma yaparken en temel etik ilke, temel olarak amaçlanan araştırma katılımcısının katılıp katılmamaya karar verme hakkına sahip olması ve bu kararı araştırma ve kendileri için olası riskler hakkında tam malumata dayanarak vermesi gerektiğidir. Malumatlandırılmış rıza genellikle katılımcının Malumatlandırılmış Rıza Formu’nu imzalamasıyla kaydedilir. SED uygulayıcıları, SED veri toplama sürecinde katılımcılarla malumatlandırılmış rıza ilkelerini uygulamalıdır.
Mantar kent	aşırı hızlı büyüyen bir topluluk, kasaba veya şehir.
Marjinalleştirilmiş gruplar	(bkz. Azınlık grupları ve Savunmasız gruplar)
Marjinalleştirme	azınlık gruplarının ve/veya savunmasız grupların durumunu daha da kötüleştiren sosyal ve ekonomik süreçleri ifade eder.
Mekân/Yer	Bireylerin veya grupların kişisel deneyimleri ve/veya ilişkileri nedeniyle anlam (hem olumlu hem olumsuz duygu) kazanmış coğrafi yer/mekân.

Mekân bağımlılığı	yer bağımlılığına benzer ancak bir kişinin belirli bir yere ne kadar bağımlı veya bağlı olduğunu ve bu nedenle hareket edemediğini ve dolayısıyla değişikliklere karşı bir ölçüde savunmasız olduğunu vurgulamak için kullanılır.
Mekân bağılılığı	bir bireyin yerel çevresi ve/veya topluluğu hakkında olumlu duygulara sahip olma derecesi.
Mekân duygusu	bir bireyin günlük yaşamında deneyimlediği hem toplumsal hem de doğal yerel çevresiyle kişisel ilişkisi.
Mekân ruhu	bir yerin eşsiz, ayırt edici ve değerli yönlerini ifade eder. ‘Yer duygusu’ bir bireyin bir yer hakkında sahip olduğu kişisel hisler iken, yer ruhu yerin içsel özelliklerini ifade eder.
Mekânsızlık	‘mekân/yer ruhu’ olmayan, otantik olmayan veya çevresel ortamlarından kopuk olan yerleri ifade edebilir yahut da bireylerin yeniden yerleştirilmeleri veya toplumlarındaki değişim hızı nedeniyle hissettikleri kopukluğu ifade edebilir.
Meşruiyet	bir tarafın eylemlerinin bir birey veya grup tarafından diğer tarafın normatif bakış açısına göre arzu edilir, uygun, yerinde veya en azından kabul edilebilir olarak onay görmesi anlamına gelen bir kavram. Meşruiyet, yasal meşruiyet, siyasi meşruiyet, ahlaki meşruiyet ve toplumsal meşruiyet gibi çeşitli şekillerde yorumlanabilir. En azından bir SED bağlamında, kendi başına “meşruiyet” normalde “toplumsal meşruiyet” olarak anlaşılır; bir eylemin toplumsal olarak kabul edilebilir olduğu ölçü.
Metalaşma	yerel kültür ile kültürel eserlerin metaya dönüştürüldüğü ve dolayısıyla dinî geleneklerin, yerel geleneklerin ve festivallerin satın alanların beklentilerine uygun hâle getirildiği süreçler. Bu; turizmin sosyal etkilerinden kaynaklanan bir kavramdır ancak yerel bir kültürün dışarıdan gelen varlıklı bir grupla temasa geçtiği her durumda gerçekleşebilir.
Mikro-finance	düşük gelirli kişilerin (özellikle kadınların) küçük işletmeler kurmasına yardımcı olmak için çeşitli bankacılık hizmetleri (genellikle küçük kredilerin sağlanması). Mikro-finance düzenlemeleri çok önemlidir çünkü talep edilen kredinin küçük değeri, düşük gelirleri, teminat eksikliği ve var olmayan veya zayıf kredi geçmişleri nedeniyle sermayeye erişimleri engellenen kişilere finansman sağlar.
Miras sorunları	genel olarak miras, geride bırakılan bir şeyi ifade eder; örneğin bir kişi öldüğünde (vasiyetinde başkalarına bıraktıkları) ya da işinden emekli olduğunda (değer yaratmış ya da bir karmaşa bırakmış olabilir). Ancak bu kavram, aynı zamanda bir proje ya da şirketin geride bıraktığı şeyleri de ifade edebilir. Her ne kadar bu kelime teorik olarak nötr/çift yönlü olup hem olumlu bir durumu hem de kalkınma sonuçlarına yapılan katkıyı ifade edebilecek olsa da, SED bağlamında genellikle geçmiş projelerden geride kalan olumsuz etkiler anlamında kullanılır. Özellikle çıkarım (madencilik) sektöründe, bu kelime çoğunlukla asidik maden drenajı gibi geride bırakılan kirlilik ve kontaminasyonu ifade eder. Diğer projelerin miras sorunlarının, bir topluluğun yeni bir projeye güven duymasını etkilediğini anlamak oldukça önemlidir.
Müşterek hukuk	bir toplulukta var olan ve hâkimler tarafından mahkeme beyanlarında (emsaller) ortaya konulan kanunları ve kanunların yorumlanmasını ifade eder. Ortak hukuk, yasal hukukla karşılaştırılabilir ve İngiliz hukuk sistemlerini uygulayan ülkelerde hukuki statüye sahiptir. Avrupa kıta sistemleri (örn., Roman hukuku ve Fransız veya Napolyon hukuku) ortak hukuku tanımaz. Bazı açılardan ortak hukuk, geleneksel hukuka benzer.

Müzakere	(ve müzakerecilik) seçeneklerin ve olasılıkların açık ve kapsayıcı bir şekilde (diğer bir ifadeyle iktidarın veya siyasetin müdahalesi olmadan) derinlemesine yansımaları (diğer bir ifadeyle ciddi şekilde değerlendirilmesini) teşvik etmeyi amaçlayan ve tüm paydaşların kaygılarını dikkate alan diyalog olarak tanımlanabilecek çok boyutlu bir kavram.
Müzakereci alan	müzakereye olanak sağlayan fiziksel bir ortam.
Nedensel yollar	değerlendirme ve sistem düşüncesiyle bağlantı kuran bir kavram. Bir sistemdeki çeşitli unsurlar arasındaki nedensel ilişkilere (en azından korelasyonlara) atıfta bulunur. SED’de, birincil ve ikincil etkilerin deneyimlerinin dizilimi ve toplumsal değişim süreçleri ile toplumsal etkiler arasındaki ilişki ifade edilmektedir.
NIMBY(BABD)	“Benim Arka Bahçemde Değil (Not In My BackYard)” anlamına gelen bir kısaltmadır. Havaalanları, çöplük alanları, rüzgar çiftlikleri vb. gibi yerel olarak istenmeyen arazi kullanımlarının belli bölgelere yerleştirilmesi düşünüldüğünde sıklıkla alınan tepkiye atıfta bulunur.
Normalleştirme	bir işletme kasabasının (company town) veya hızla büyüyen şehir (boomtown) ruhunun gelişmesini engelleme veya bir işletme kasabasını daha normal bir toplum yaşamına dönüştürme girişimi.
Normatif	normatif bir bakış açısı veya yargı, genellikle bir etik ilkeye atıfta bulunarak veya tartışmalı olarak yasal gerekliliklerin ötesinde olan uluslararası bir kod veya standarda atıfta bulunarak şeylerin olması gerektiği veya nasıl olması gerektiği, bunların nasıl değerlendirileceği, hangi şeylerin iyi veya kötü olduğu ve hangi eylemlerin doğru veya yanlış olduğu hakkında iddialarda bulunmak anlamına gelir (yasal olarak gerekli olsaydı, normatif bir gereklilik olmazdı).
Onarılmazlık	onarılamaz.
Ön değerlendirme	önceden (ex-ante) – çoğu etki değerlendirmesi ön değerlendirmedir yani planlanmış bir müdahalenin olası etkileri hakkında bir tahmindir; başka bir deyişle, henüz gerçekleşmemiş bir şey hakkındadır.
Ön yüklemeli	Proje yönetiminde daha iyi bir tasarıma sahip olmak ve böylece daha sonrası için tasarruf yapmak için projenin başında daha fazla harcamayı ifade eden bir terim. Kir ve diğer malzemeleri toplayabilen bir araç (ekipman parçası) olan “ön yükleyici” ile karıştırılmamalıdır.
Önem (değerlendirme, belirleme)	Daha fazla analiz ve/veya azaltma için dikkate alınacak konulara bir tür önceliklendirme atama eylemi. Kapsam belirleme sürecinin ardından etkiler, önceden belirlenmiş bazı kriterlere göre veya bir toplum irtibat komitesiyle müzakere içinde önemlerine göre değerlendirilir.
Önemlilik	Bir şeyin söz konusu meseleyle alakalı olup olmadığını ifade eden yasal bir kavram. Örneğin, iyi niyetli müzakerenin bir parçası olarak neyin açıklanması gerektiğine atıfta bulunabilir. Ayrıca sürdürülebilirlik raporlamasında neyin dikkate alınması gerektiğine de atıfta bulunabilir.
Özen Yükümlülüğü	Başka bir kişiye veya onun malına öngörülebilir zarar vermektan kaçınmak için makul özen gösterme yükümlülüğü. Bir SED uygulayıcısının müşteriye karşı profesyonel bir bakım görevi ve tüm uygun konuların dile getirildiğinden emin olmak için topluluğa karşı etik bir sorumluluğu vardır.
Öznel refah	Kişinin yaşamındaki kişisel deneyimi, yaşamından duyduğu memnuniyet düzeyi; insanların genel anlamda yaşamlarının bütünü hakkında ne kadar mutlu hissettikleri.

ÖÖMR (FPIC)	Özgür, önceden alınmış ve malumatlandırılmış rıza (bu konudaki tartışmayı bu dokümanda bulabilirsiniz).
Örtük çatışma	Bir toplulukta gizli, saklı veya örtülü olan çatışmayı ifade eder. Proje personeli bir toplulukta gerginliğin varlığını fark etmeyebilir.
Paradigma	Belirli bir zaman diliminde bir bilimsel disiplinin benimsediği (ve dolayısıyla onu tanımlayan) uygulamalar, yöntemler, teoriler ve anlayışlar kümesi. Başka bir deyişle, bir araştırma alanının dünya görüşü, yani belirli bir araştırma alanındaki bilim insanları ve uygulayıcılar topluluğunun güncel iyi uygulama olarak kabul ettiği şey.
Paydaşlar	Belirli bir faaliyetten etkilenen veya etkileyebilecek tüm bireyleri ve grupları içerir. Paydaşlar; bireylerden, çıkar gruplarından ve kuruluşlardan oluşur.
Paydaş analizi	Bir projenin tüm paydaşlarını (yani projeyi etkilemesi veya projeden etkilenmesi muhtemel bireyleri ve grupları) belirleme ve projeye ve/veya projeye olan ilişkileriyle ilgili endişelerini anlama süreci.
Paylaşılan altyapı	Proje için inşa edilen ancak aynı zamanda yerel topluluk ihtiyaçlarına hizmet etmek için de kullanıma sunulan altyapıyı ifade eder. Elektrik üretimi, su temini, kanalizasyon, arıtma ve ayrıca köprüler, yollar, demir yolu hatları, limanlar ve havaalanları anlamına gelebilir.
Paylaşılan değer	işletmenin rolüne dair; yalnızca geleneksel ekonomik ihtiyaçların değil, toplumsal ihtiyaçların da piyasaları tanımladığını kabul eden bir düşünme biçimidir. Bu anlayışa göre, bir işletmenin amacı yalnızca kâr elde etmek değil, paylaşılan (ortak) değer yaratmak olmalıdır; böylece hem işletme hem de toplum fayda sağlar. Bu bakış açısı aynı zamanda, sosyal zararların işletmeler için sosyal riskler şeklinde maliyetler oluşturduğunu ve bu nedenle dikkatle yönetilmesi gerektiğini de kabul eder.
PEK (PAP)	(bkz. Projeden etkilenen kişiler)
Performans standardı	beklenen uygulama veya başarı standardını ifade eden genel bir kavram. SED bağlamında, genellikle Uluslararası Finans Kurumu'nun Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirlik Performans Standartları'na atıfta bulunur.
Peyzaj restorasyonu	(bkz. Rehabilitasyon)
PIMBY (LAB)	"lütfen arka bahçemde (<i>please in my backyard</i>)". NIMBY (BABD)'nin tam tersi, insanların yakınlarda gerçekleşen projelere hoş karşılanması için faaliyet göstermek üzere sosyal bir lisans elde etme düşüncesinin bir yoludur.
Plan	belirlenen hedeflere ulaşmak için bir strateji ve/veya bir uygulama gündemi.
Planlı müdahale	bir proje, plan, politika veya program. Temel olarak tanımlanmış bir sonuca veya hedefe ulaşmayı amaçlayan herhangi bir düşünülmüş eylem.
Politika	bir kuruluş tarafından hazırlanan, bir ilke beyanı veya kuruluş emsali öneme sahip bir konu hakkında genel hedefler veya prosedür adımları beyanı olan belge.
Potansiyel etki	gerçekleşmiş bir etki yerine, tahmin edilen etki.
Profil çıkarma	bir toplumun ve yerel çevrenin kalkınma öncesi özelliklerine ilişkin arka plan malumatın toplanması süreci.

Program	politikayı hazırlayan ve uygulayan, sonunda birkaç projeyi kapsayan tutarlı, organize bir gündem veya taahhüt, teklif, araç ve/veya faaliyet takvimi.
Proje	genellikle belirtilen faaliyetlerin planlanması, tasarlanması ve uygulanmasını içeren önerilen bir sermaye taahhüdü.
Projeden etkilenen kişi/kişiler/halk (PEP'ler)	Dünya Bankası/IFC'nin bazen bir projeden olumsuz etkilenen herkesi ifade edebilen ancak bazen de öncelikli olarak yeniden yerleştirilmesi gereken veya proje sonucu başka bir şekilde yerinden edilen kişileri ifade eden bir terim.
Projeksiyon	SED bağlamında projeksiyonlar, dikkate alınan bir veya daha fazla sosyal etki değişkeninin gelecekteki durumu hakkındaki tahminleri/ekstrapolasyonları/öngörülerini/tahminleri ifade eder.
Projenin etki alanı	bir teklif sahibinin (veya yüklenicilerinin) geliştirdiği veya kontrol ettiği birincil proje sahası/(sahaları) ve ilgili tesisler; proje sonucunda geliştirilen (proje tarafından doğrudan finanse edilmese bile bir müşteri veya hükûmet de dâhil olmak üzere üçüncü bir tarafça finanse edilen) ve uygulanabilirliği ve varlığı yalnızca projeye bağlı olan ve malları veya hizmetleri projenin başarılı bir şekilde işletilmesi için elzem olan ilişkili tesisler; projenin daha fazla planlı geliştirilmesinden kaynaklanan kümülatif etkilerden potansiyel olarak etkilenen alanlar ve proje tarafından daha sonra veya farklı bir yerde meydana gelebilecek planlanmamış ancak öngörülebilir gelişmelerden kaynaklanan tesirlerden potansiyel olarak etkilenen alanları içerir.
Proje kaynaklı göç	(bkz. Bal küpü etkisi)
Rehabilitasyon	etki değerlendirmesi bağlamında bu terim, genellikle peyzajın proje öncesindeki hâline geri döndürülmesi anlamına gelir (restorasyon); bunun mümkün olmadığı durumlarda ise en azından peyzajın insanlar için kabul edilebilir bir duruma getirilmesini ifade eder (iyileştirme/ıslah). Örneğin madencilikte bu husus, toprak katmanlarının yeniden yerleştirilmesi ve alanın yeniden bitkilendirilmesi anlamına gelir.
Rehber İlkeler	Birleşmiş Milletler İş ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'ne atıfta bulunmaktadır.
Rıza	bir şeyle aynı fikirde olmak için kullanılan bir kelime. Bu aynı zamanda bir projeye onay verme veya vermeme yetkisine sahip olmak anlamına da gelebilir. Dolayısıyla düzenleyici kurumun rıza koşullarını belirleme sorumluluğu vardır. Bazı durumlarda, yerel halk da bir proje için onay verme veya vermeme olanağına sahip olabilir (bkz. ÖÖMR). Onay kavramı güven ile oldukça ilişkilidir. Bir SED uygulayıcısı; ele alınması gereken bir konu olduğunu, bu konunun ele alınmasına geniş bir yelpazedeki grupların dâhil olduğunu ve sorunu çözme sürecinin gerekli olduğunu göstererek sıklıkla SED süreci (proje değilse bile) için onay oluşturabilmesi adildir.
Risk	bir olayın gerçekleşme olasılığı anlamına gelebilir. Ancak terim, meydana gelirse bir veya daha fazla hedefe ulaşmayı etkileyecek belirsiz bir olayı (olasılığı bilinmeyen) ifade etmek için biraz farklı bir anlamda kullanılabilir. Riskin alt kategorileri sıklıkla oluşturulur. Örneğin, teknik olmayan riskler (veya sosyal riskler) bir projenin yönetimsel, yasal, sosyal ve politik konularıyla ilgilidir; teknik riskler ise fiziksel, yapısal, mühendislik ve çevresel yönlerdir. kültür ve topluluğun bir
Ritüel/Ayin	kültür ve topluluğun bir ifadesi olan törensel bir eylem.

Sabit gelirli

geliri (istihdam veya emeklilik maaşlarından) sabit olan yani enflasyon veya yaşam maliyeti sorunlarına göre ayarlanmamış kişileri ifade eder. Hızla gelişen şehirler genellikle yerel enflasyon yaşar. Projeye ilişkili kişilere yaşam maliyeti artışlarıyla başa çıkabilecekleri yeterli miktarda ödeme yapılırken (ve genellikle enflasyonun nedeni ile olurlar) birçok kişi yerel seviyelere göre ayarlanmamış gelirler alır. Bunlara yalnızca emekliler değil hemşireler, öğretmenler, polis memurları ve hükümette çalışan diğer kişiler gibi ulusal düzeyde belirlenen maaş alan kişiler de dâhildir.

Sabotaj

bir işletmeyi engelleme, bozma veya yok etme amacıyla bilinçli olarak yapılan bir eylem. Mağdur edilmiş paydaşlar, projeyi bloke ederek veya ekipmanı yok ederek, kamuoyunu çekmeye çalışarak, projeyi yavaşlatarak veya basitçe intikam amacıyla projeye karşı doğrudan eylemlerde bulunabilirler.

Sağlığın sosyal belirleyicileri

ekonomik ve sosyal koşullar ve bunların bir nüfus içindeki dağılımı, sağlık durumundaki bireysel ve grup farklılıklarını etkiler. Hastalık riskini veya hastalığa veya yaralanmaya karşı duyarlılığı etkileyen bireysel etmenlerden (davranışsal risk faktörleri veya genetik gibi) ziyade bir kişinin yaşam ve çalışma koşullarındaki sosyal risk faktörlerini ifade eder. Sosyal belirleyicilerin dağılımları, kamu sağlığı ve diğer politikalar, kötü yönetim ve hâlihazırda iyi durumda ve sağlıklı olanların daha da iyi durumda olduğu, hasta olma olasılığı zaten daha yüksek olan fakirlerin ise daha da fakirleştiği adil olmayan ekonomik düzenlemeler tarafından şekillendirilir.

Savunmasızlık

düşük dayanıklılık ve/veya daha yüksek risk ve bir bireyin, grubun veya toplumun şok veya olumsuz etkilerle başa çıkma yeteneğinin azalmasıyla karakterize edilen bir durum veya koşul. Savunmasızlık; düşük sosyoekonomik statüye, engelliliğe, etnik kökene veya insanların kaynaklara ve gelişim fırsatlarına erişim yeteneğini etkileyen birçok faktörden bir veya daha fazlasına sahip olmakla ilişkilidir.

Savunmasız gruplar

kırılganlık ile karakterize edilen gruplar. Kırılganlık, bağlama bağlı olmasına ve çok çeşitli grupları içerebilmesine rağmen kavram tipik olarak şunları içerir: Yerli halklar, etnik olarak şunları içerir: Yerli halklar, etnik azınlıklar, göçmenler, engelli insanlar, evsizler, fakirler, madde bağımlılığıyla mücadele edenler ve izole yaşlı insanlar. Savunucu belirli bir projeyi başlatmayı amaçlayan kuruluş (kamu, özel sektör veya STK) veya birey. Düzenleyici terimlerle, genellikle Geliştirme Uygulaması veya Niyet Bildirimi'ni gönderen kuruluş veya bireyi ifade eder.

Seçkin yakalama

daha büyük nüfusun yararına olması amaçlanan kaynakların toplum içindeki küçük, zengin, güçlü bir grup ekonomik, politik, eğitimsel veya etnik seçkin tarafından gasp edildiği (ele geçirildiği) bir durum.

SEYP

Sosyal Etki Yönetim Planı

Sıfırdan proje

daha önce hiçbir geliştirme deneyiminin olmadığı, başka bir deyişle eski sorunlarının olmadığı bir yerde gerçekleşen proje geliştirmeyi ifade eder.

Sınır ötesi etkiler

genellikle ulusal sınırlar olmak üzere ancak tartışmasız herhangi bir yargısal sınır boyunca aktarılan çevresel ve sosyal etkileri ifade eder.

Sivil toplum

bir toplumun kamu ve özel sektör kurumlarından ayrı olan faaliyetlerini oluşturan birey ve grupların ağ yapısı (resmî ve gayriresmî) ile bunların bağlantıları, sosyal normları ve uygulamaları. Dinî kuruluşlar, topluluk grupları, vakıflar, loncalar, mesleki dernekler, işçi sendikaları, akademik kurumlar, medya, savunma veya baskı grupları, siyasi partileri vb. içerir.

Somut olmayan kültürel miras

(bkz. Kültürel miras)

Son süre	yeniden yerleştirme süreçlerinde kullanılan ve bu tarihten sonra kişilerin projeden etkilenen kişiler listesine dâhil edilmeyeceği ve bu nedenle yeniden yerleştirme yardımı ve tazminat almaya hak kazanacağı tarihi ifade etmek için kullanılan bir terim.
Son değerlendirme	olaydan sonra (<i>ex-post</i>) – son değerlendirmeler aslında belirli bir projenin veya politikanın etkilerinin değerlendirilmesidir.
Sonuçlar	değerlendirmede, program mantığında ve proje yönetiminde sonuçlar, programın üst düzey hedef ve amaçlarıdır.
Sosyal adalet	toplum genelinde adalet ve eşitlik kavramlarını ifade eder. İnsan haklarına saygı, herkesin kendini geliştirme şansına sahip olması gerektiği ve kendi hayatını etkileyen kararlara katılma fırsatına sahip olması düşüncesiyle ilgili bir felsefedir.
Sosyal ayak izi	“ekolojik ayak izi”nin sosyal eşdeğeri olmaya çalışan bir kavram, dolayısıyla bir proje veya ürün tarafından yaratılan sosyal zararın derecesine atıfta bulunan bir metafor. Sosyal bilimciler tarafından tercih edilmeyen bir kavramdır ve bu nedenle SED’de kullanılmaz ancak bazı fizik bilimciler bu kavramı ekolojik ayak iziyle birlikte teşvik eder.
Sosyal ayrışma	bir sosyal grup içindeki sosyal ağların ve destek mekanizmalarının bozulduğu süreç. Genellikle yeniden yerleştirme yoluyla oluşan parçalanmanın bir sonucu olarak gerçekleşir.
Sosyal bütünleşme	toplumdaki farklı grupların üretken ve iş birliği bir uyum içinde birlikte yaşama ve herkesin yararına ortak çıkar çerçevesinde farklılıkları barındırma yeteneği. Sosyal bütünleşme, birey için adalet ve farklı sosyal gruplar ve ülkeler arasında uyum anlamına gelir. Dezavantajlı ve savunmasız grupların, toplumun tüm kurumlarını onlar için daha erişilebilir hâle getirerek bütünleşmesi (entegrasyonu) anlamına gelir.
Sosyal çeşitlilik	cinsiyet, etnik köken, yaş, kültür ve ekonomik geçmiş gibi özelliklere dayalı yerel sosyal gruplar ve bireylerin karışımını ifade eder.
Sosyal dağılma	bir topluluktaki toplumsal düzenin bozulma süreci.
Sosyal değişim süreci	projeden etkilenen topluluklarda planlı bir müdahaleyle yaratılan, başlatılan, etkinleştirilen, kolaylaştırılan ve/veya şiddetlendirilen tanımlanabilir bir değişim süreci. Sosyal değişim süreci kendi başına bir sosyal etki değildir ancak yerel bağlama bağlı olarak sosyal etkiler deneyimiyle sonuçlanabilir veya sonuçlanmayabilir. Örneğin, göç ve yeniden yerleştirme, sosyal etkilerle sonuçlanabilen veya sonuçlanmayabilen sosyal değişim süreçleridir.
Sosyal dışlanma	sosyal katılım ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasını geciktiren ve/veya savunmasız grupların dışlanmasına yol açan süreçler.
Sosyal etki	bir birey, toplumsal birim (aile/hane/grup) veya topluluk/toplum düzeyinde algısal veya bedensel anlamda deneyimlenen veya hissedilen bir şey. (Ayrıca bkz. Toplumsal değişim süreci)
Sosyal etki alanı	“etki alanı” ile hemen hemen aynı anlama gelen ancak projenin sosyal etkilerini vurgulayan bir terim. İnsanların hareketliliği ve sosyal etkilerin kapsamı nedeniyle sosyal etki alanının fiziksel alanda fiziksel etki alanından çok daha büyük olması muhtemeldir.

Sosyal Etki Beyanı	Çevresel Etki Beyanı'nın SED versiyonu olarak bir düzenleyiciye sunulan resmî bir belge.
Sosyal Etki Değerlendirmesi (kısa versiyon)	kalkınmanın toplumsal sonuçlarını analiz etmek, izlemek ve yönetmek.
Sosyal Etki Değerlendirmesi (uzun versiyon)	planlı müdahalelerin (politikalar, programlar, planlar, projeler) ve bu müdahaleler tarafından başlatılan herhangi bir sosyal değişim sürecinin hem olumlu hem de olumsuz, amaçlanan ve amaçlanmayan (niyet edilen ve niyet edilmeyen) sosyal sonuçlarını analiz etme, izleme ve yönetme süreçlerini içerir. Birincil amacı daha sürdürülebilir ve eşitlikçi bir biyofiziksel ve insan ortamı yaratmaktır.
Sosyal Etki Yönetim Planı (SEYP)	bir gelişimin çeşitli aşamalarında (kapanış dâhil) izleme, raporlama, değerlendirme, inceleme ve değişikliğe proaktif olarak yanıt verme stratejilerini özetleyen resmî bir belge ve ilişkili yönetim sistemi. Sosyal Etki Beyanına benzer şekilde, SEYP'in arkasındaki fikir, yalnızca olası etkilerin bir listesi olmaktan ziyade etkileri ele almak için yönetim stratejilerine odaklanmaktadır.
Sosyal fon	bir projeden etkilenen insanlara yönlendirilmek üzere fon sağlanması (muhtemelen ancak mutlaka tazminat olarak değil). Sosyal fonlar genellikle topluluk tarafından yönetilir ve toplumun bir bütün olarak yararına olan sosyal projelerin ilerletilmesi için tasarlanmıştır. Genellikle bir şeyin oranı olarak hesaplanırlar – örneğin üretilen elektriğin Megawatt Saat başına dolar veya bir madenden çıkarılan kiloton cevher. Sosyal fon bir telif ücreti ödemesi değildir ancak telif ücreti ödemeleri sosyal fonlara da ödenebilir.
Sosyal gösterge	sosyal olgudaki değişimi izlemek için kullanılan istatistiksel bir ölçü (değişken). SED'de, izlenmesi önemli konular olarak tanımlanan tüm sosyal sorunlar için sosyal göstergeler belirlenir.
Sosyal inovasyon	toplumsal ihtiyaçların karşılanması veya topluluklara toplumsal faydalar sağlanması için mevcut geleneksel kamu sektörü, hayırseverlik ve piyasa bağımlısı yaklaşımlardan daha etkili olan yeni ürünlerin, hizmetlerin, örgütsel yapıların, yönetim yapılarının, politikaların, prosedürlerin ve faaliyetlerin yeniden tasarlanması ve/veya yaratılması yoluyla yeni yollar etrafında dönen bir söylem.
Sosyal kalkınma	SED'de sosyal kalkınma, belirli bir toplum için istenen kalkınma hedeflerine doğru ilerleme sürecini ifade eder. Planlı bir sosyal değişim sürecidir ve ekonomik kalkınma ile el ele gider. Sosyal kalkınma hedefleri, yerel bağlamla ilişkili olarak konumlar arasında değişecektir ancak refahı ve/veya ekonomik refahı artırmak, sürdürülebilir geçim kaynaklarını iyileştirmek, sağlık ve eğitim gibi bir toplumdaki temel hizmetlerin sağlanmasını daha iyi bir duruma getirmek, sosyal katılımı artırmak, kapasite oluşturmak, iyi yönetimi geliştirmek vb. ile ilgili olabilir. Sosyal kalkınma, büyük ölçüde toplum kalkınmasına benzer ancak kalkınma sonuçlarına ulaşmaya daha fazla vurgu yapar.
Sosyal kalkınma sonuçları	belirli bir kalkınma müdahalesinin elde etmesi beklenen sonuçları ifade eder.
Sosyal katılım	hükûmetin ve sivil toplumun her düzeyde çeşitli bireylerin ve grupların kalkınma fırsatlarına erişimini ve katılıma yönelik kurumsal kısıtlamaların kaldırılması ve katılım için teşvik ve mekanizmaların sağlanması yoluyla toplumda tam katılımlarını artırmak için uyguladığı politika taahhüdü ve aktif stratejileri ifade eden bir sosyal adalet kavramı.

Sosyal performans

bir proje ile toplum arasındaki arayüz. Bir işletme organizasyonunun sosyal sorumluluk ilkeleri, sosyal duyarlılık süreçleri ve işletmenin toplumsal ilişkileriyle ilgili politikaları, programları ve gözlemlenebilir çıktıların yapılandırılması.

Sosyal profil

(bkz. Topluluk profili)

Sosyal risk

Dünya Bankası sosyal risk, “müdahalenin eşitsizliği ve/veya sosyal çatışmayı yaratması, güçlendirmesi veya derinleştirmesi olasılığı veya kilit paydaşların tutum ve eylemlerinin kalkınma hedefine ulaşılmasını baltalayabilmesi veya kalkınma hedefinin veya ona ulaşma araçlarının kilit paydaşlar arasında sahiplenilmemesi” olarak tanımlamaktadır. Bu tür riskler; ülkenin sosyo-kültürel, politik, operasyonel veya kurumsal bağlamından kaynaklanabilir.

Sosyal sermaye

insanların geçim hedeflerine ulaşmak için başvurdukları sosyal kaynakları, ağları, bağlantıları, güveni, karşılıklılığı ve iş birliğini kolaylaştıran, işlem maliyetlerini azaltan ve gayriresmî güvenlik ağları için temel oluşturan değişim ilişkileri. İnsanlar arasındaki etkileşimleri yöneten ve ekonomik ve sosyal gelişime katkıda bulunan kurumları, ilişkileri, tutumları, değerleri ve paylaşılan değerleri ve sosyal davranış kurallarını içerir.

Sosyal sorumluluk güvenliği

insan hakları ve diğer toplumsal konulara dikkat çeken bir proje etrafında güvenlik hizmetlerine yönelik bir yaklaşım. Güvenlik ve İnsan Haklarına ilişkin Gönüllü İlkelerle tutarlı olması muhtemeldir.

Sosyal taşıma kapasitesi

Belirli bir konumun destekleyebileceği kişi sayısını ifade eder. (Ekolojik) taşıma kapasitesi ekolojide oldukça yerleşik bir terim olsa da sosyal taşıma kapasitesi sosyal bilimciler tarafından nadiren kullanılan bir terimdir. Park yöneticileri, sosyal taşıma kapasitesinden parklarının barındırabileceğini düşündükleri turist sayısı olarak bahsederler ve turizm alanında sosyal taşıma kapasitesinden belirli bir turizm cazibe merkezinin (alan, köy, bölge, kültür) rahatça başa çıkabileceği turist sayısı olarak bahsedilir.

Sosyal yatırım

SED’de sosyal yatırım, bir projenin yerel kalkınma sonuçlarına katkıda bulunan projeler için fon sağlayarak yerel kalkınmaya katkıda bulunması gerektiği fikrini ifade eder. Stratejik sosyal yatırım, fonları sağlayan işletme için net bir iş vakası olduğunda kullanılır.

Sosyal yönetim sistemi

bir işletmedeki/projedeki sosyal sorunların yönetimini özel olarak ele alan bir yönetim sistemi.

Soylulaştırma

bir yerin (tipik olarak estetik bir bölgedeki şehir içi bir banliyö veya bir köy) karakter ve kompozisyon olarak işçi sınıfından orta veya üst-orta sınıfa dönüştüğü kademeli süreç. Bu sürecin bir sonucu olarak artan mülk değerleri ve ev kiralama maliyetleri eski sakinlerin yerlerinden edilmesine yol açar. Soylulaştırma bölgenin turistik olmasına yol açtığında, yerleşik sakinler (eski sakinler) ile turistler ve/veya yeni sakinler (yeni gelenler) arasında çatışmaya da yol açabilir.

Söylem

“Söylem”, düşüncelerin, kimliklerin ve eylemlerin aktif inşası gibi dil kullanımının gerektirdiği her şey dâhil, dil ve konuşmayla ilgili tüm olguları ifade eder. Belirli bir alanla ilgili olası ifadeler dizisini sağlayan ve belirli bir konu, nesne veya süreç hakkında konuşulma biçimini organize eden ve yapılandıran sosyal bir yapıdır. Söylem; sosyal ve bireysel eylemin tanımlarını, kurallarını, izinlerini ve yasaklarını sağlar.

Standart

bir ölçüt veya hedef olarak kullanılan norm, gelenek veya kural.

Stratejik sosyal yatırım	hem projenin/işletmenin stratejik hedeflerini hem de yerel toplulukların ihtiyaç ve isteklerini karşılamak üzere özel olarak tasarlanmış toplumsal yatırım.
Suç korkusu	İnsanların suç mağduru olma konusunda yaşadıkları anormal korkuyu ifade eder. Bir toplumdaki hızlı değişim, insanların suç korkusunu artırabilir, böylece korkuları suçun gerçek olasılığına göre orantısız hâle gelir. İnsanların davranışlarını değiştirmesi, toplumları hakkındaki hissiyatlarını ve genel refahlarını etkilemesinden dolayı suç korkusu çok yıpratıcı bir durumdur.
Suç ortaklığı	insan hakları söyleminde kullanılan bir ifade. İşletmeler üçüncü tarafların insan hakları ihlallerine ortak olmamalıdır. Suç ortaklığı şu hususlardan herhangi birini içerebilir: insan hakları ihlaline olanak sağlayarak; şiddetlendirerek veya kolaylaştırarak neden olarak veya katkıda bulunarak; davranışlarından dolayı insan hakları ihlallerinin meydana gelme olasılığını bilmek veya öngörmek ve coğrafi olarak veya ilişkilerinin gücü, süresi veya tonu aracılığıyla insan hakları ihlaline yakın olmak.
Sürdürülebilir geçim kaynağı	geçim kaynağı; bir yaşam biçimi için gereken yetenekleri, varlıkları (bkz. Sermayeler) ve faaliyetleri içerir. Bir geçim kaynağı, stres ve şoklarla başa çıkabildiğinde ve bunlardan kurtulabildiğinde ve yeteneklerini ve varlıklarını hem şimdi hem de gelecekte koruyabildiğinde veya geliştirebildiğinde ve doğal kaynak tabanını baltalamadığında sürdürülebilirdir.
Sürdürülebilir Geçim Kaynakları Yaklaşımı (veya çerçevesi)	projelerin insanların ve toplulukların geçim kaynakları üzerindeki etkisini analiz etmenin bir yoludur. Çerçevenin temeli olarak sermayeleri (geçim kaynakları) kullanır.
Sürdürülebilir kalkınma	Brundtland Komisyonu’nun Ortak Geleceğimiz raporu; sürdürülebilir kalkınmayı, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma olarak tanımlamaktadır.
Şikâyet	bireyin veya grubun hak sahibi olma duygusunu veya haksızlığa uğramış olma hissini uyandıran hukuka, sözleşmeye, açık veya örtük vaatlere, örf ve adetlere veya genel adalet kavramlarına dayalı algılanan herhangi bir endişe.
Şikâyet mekanizması	bir projenin veya işletmenin faaliyetlerinden olumsuz etkilenen veya etkilendiğini hisseden bireyler, çalışanlar, topluluklar ve/veya sivil toplum örgütlerinin erişebildiği şikâyetleri ele almak için resmî, yasal veya yasal olmayan (yargısal/ yargısal olmayan) süreç.
Taahhütler kaydı	işletme tarafından topluluğa, özellikle vaat edilen herhangi bir hafifletme veya faydaya ilişkin olarak yapılan her türlü söz beyanını kaydeden resmî kamusal bir belge.
Tabu	kültürel olarak yasaklanmış bir şey. Projeler genellikle cehalet içinde tabuları ihlal ederek çok fazla rahatsızlık yaratır.
Tahmin	belirli bir planlı müdahale için muhtemel gelecekteki etkileri belirleme görevi.
Tarama	bir etki değerlendirmesinin gerekip gerekmediğini ve gerekiyorsa ne tür bir etki değerlendirmesinin yapılması gerektiğini belirlemek için bir seçim süreci. Düzenleyici bir ortamda, bu geçerli düzenlemelerde belirtilir. Terim her zaman bu şekilde kullanılsa da tartışmasız bir şekilde “tarama” daha genel olarak işletme prosedürlerinde, ulusal ve uluslararası mevzuatta ve/veya finansal ortakların (özellikle Dünya Bankası, IFC veya Ekvator Prensipleri bankaları dâhil olduğunda) gereksinimlerinde karşılanması gereken gereklilikleri veya izlenmesi gereken prosedürleri belirlemek için uygulanabilir.

Tazminat	etkilerin önlenemediği durumlarda tazminat, insanlara bireysel veya toplu olarak tazminat ödenmesi anlamına gelir. Tazminat; nakit ödemeler şeklinde olabilir veya bir hastane, okul veya halk kütüphanesi gibi diğer geliştirme faaliyetlerinin sağlanması şeklinde olabilir. Tazminat, etkilenen topluluğun mülkiyet haklarından kaynaklanan yasal bir gerekliliğe yanıt olarak yapılabilirken teklif sahibi tarafından iyi niyet jesti veya müzakere edilmiş bir sonuç olarak da yapılabilir.
Teamül haklar	gelenek veya kültür nedeniyle geçerli olan haklar.
Teamül hukuku	belirli bir kültürün sosyal ve ekonomik sisteminin o kadar hayati ve asli bir parçası olan kültürel uygulamalar ve inançlar, sanki kanunmuş gibi muamele görür ve (yarı) yasal statüye sahip olurlar. Dolayısıyla yasal gereklilikler veya zorunlu kurallar olarak kabul edilen gelenekler davranışları ifade eder.
Teknik olmayan riskler	bir projenin yönetsel, yasal, sosyal ve politik yönleriyle ilgilidir. Endüstriyel yaklaşımda, bazen proje yöneticilerinin kontrolü dışındaki koşulların bir sonucu olarak ortaya çıktıkları düşünüldüğünden, ‘harici’ riskler (veya ‘yer üstü riskleri’) olarak kabul edilirler.
Teknokratik	Mükemmel teknik becerilere sahip ancak toplumsal farkındalık ve anlayıştan yoksun olan, özellikle de toplumsal ve siyasal bağlamı gerektiği gibi dikkate almadan teknik malumata dayanarak kararlar alan kişileri ve kurumları ifade eden aşağılayıcı bir terim.
Telif ödemesi	genel olarak bir telif hakkı, bir tarafın (lisans alan) bir varlığın sürekli kullanım hakkı için diğerine (lisans veren) yaptığı ödemedir. Bir SED bağlamında telifler, kaynak çıkarma işletmelerinin çıkardıkları kaynaklara erişimleri için hükûmetlere ve/veya arazi sahibi geleneksel gruplara yaptığı ödemelerdir.
Temel performans göstergeleri	(uygulamada İngilizce kısaltması “KPIs” yaygın olarak kullanılır) bir işletme veya kişinin performansını ölçmek için belirlenen göstergeleri ifade eder. İzleme göstergeleri genellikle KPI olarak kabul edilmez ancak izlemenin yeterliliği izlemeden sorumlu yönetici için bir KPI olmalıdır ve aşımaların olmaması bir işletme için bir KPI olmalıdır.
Topluluk	farklı düzeylerde uygulanabilen ve yaygın olarak kullanılan ancak tartışmalı bir kavram olarak paylaşılan bir kimlik duygusu, günlük yaşamda paylaşılan bazı etkileşimler ve bazı ortak sosyal ve politik kurumlara sahip olduğu varsayılan yer temelli bir insan grubu anlamına gelir. Bireysel düzeyde bazı sosyal etkiler deneyimlenmesine rağmen SED’deki genel varsayım; bireylerin topluluklar adı verilen sosyal gruplarda yaşadığı, çalıştığı ve vakit geçirmesinden dolayı SED’in birincil odak noktasıdır.
Topluluk altyapısı	genel yaşam kalitesine katkıda bulunan kamusal ve özel hizmetler ve tesisler (örn., sağlık, ulaşım, elektrik, eğitim, su ve su kalitesi, sanitasyon hizmetleri).
Topluluk anlaşmaları	(bkz. Etkiler & Faydalar Anlaşması)
Topluluk bilinci	belirli bir konumdaki bireylerin bir topluluğun parçası olma, topluluk faaliyetlerine katılarak ve iyi bir komşu olarak (yani komşuluk ilişkileri kurarak) topluluğa yardım etme duygusuna sahip olma derecesi.
Topluluk duygusu	(bkz. Topluluk bilinci)
Topluluk gelişimi	ötekileştirilmiş veya yoksulluk içinde yaşayan insanların ihtiyaçlarını belirlemek, değişim yaratmak, hayatlarını etkileyen kararlarda daha fazla etki yaratmak ve yaşamlarının, yaşadıkları toplulukların ve parçası oldukları topluluğun kalitesini iyileştirmek için birlikte çalıştıkları uzun vadeli süreç.

Topluluk Gelişim
Anlaşması

Etkiler & Faydalar Anlaşması'na (EFA) çok benzeyen bir kavramdır ancak bir EFA'nın genellikle işletme ve topluluk arasındaki ikili bir anlaşma olması yerine hükûmet tarafından başlatılabilen bir anlaşmadır.

Topluluk katılımı

insanların karar alma süreçlerine dâhil olma ve etkileşim kurma yollarını tanımlamak için kullanılan bir terimdir. "Halk katılımı" ve "halk iştiraki" terimlerine benzerdir ve bu terimler genellikle birbirinin yerine kullanılır. Ancak topluluk katılımı, karar alma sürecinde daha derin bir katılım veya iştiraki ve insanlara daha fazla saygıyı vurguladığı için genelde tercih edilen terimdir. Ayrıca farklı bir söylemle de bağlantılıdır ve danışmadan güçlendirmeye kadar olan süreklilikte anlayışın gelişimini temsil eder.

Topluluk profili

planlanan bir müdahaleden etkilenmesi muhtemel toplulukların tanımı.

Topluluk şikâyet
mekanizması

projeden etkilenen topluluk üyelerinin erişimini sağlamak için özel olarak tasarlanmış bir şikâyet mekanizması.

Topluluk uyumu

bir lokasyondaki (kırsal alan, kasaba veya şehir) uyum duygusunu ifade eder ve bu duygunun gerçekleştiği şu düzeyleri içerir: toplumsal çeşitliliğin kabulü ve değer verilmesi; tüm gruplar arasında paylaşılan bir aidiyet duygusu; lokasyonun genel olarak kabul görmüş bir vizyonu ve imajı; makul ölçüde benzer yaşam fırsatları ve hizmetlere erişim ve farklı geçmişlere sahip insanlar arasındaki olumlu sosyal ilişkiler.

Topluluk varlıkları

topluluğun kalkınmasını sağlamak için kullanılacak topluluk kaynakları. Topluluğun hedeflerine ulaşmasına katkı sağlayacak halkı ve toplumsal kurumlarının yanında aynı zamanda topluluk tarafından değer verilen doğal veya yapay mekânlar, cazibe merkezleri ve fiziksel kaynakları da içerir.

Topluluk vizyonu

topluluğun ne tür bir gelecek istediğine dair bir fikir birliği geliştirme ve ardından bunu başarmak için neyin gerekli olduğuna karar verme süreci. Hem bir vizyon yaratma süreci hem de vizyonun ürünüdür.

Toplum dışı zihniyet

insanların veya toplumsal konuların önemli olmadığı ve dikkate alınması gerekmeyen yönündeki bir tutum.

Toplumsal başlangıç
düzeyi

(bkz. Başlangıç düzeyi)

UGUG (FIFO)

uçarak gelmek, uçarak gitmek. Projenin yakınında normalde ikamet etmeyen ve genellikle belirli zaman dilimleri için çalıştırılmak için getirilen işçilerin kullanımını ifade eden bir kısaltma.

Uyumluluk

yasaya ve faaliyeti yöneten herhangi bir düzenlemeye uymak anlamına gelir. Etki değerlendirmesi bağlamında, proje lisanslama koşullarının ne ölçüde gözlemlendiğine atıfta bulunur. Genellikle, uyumluluğun sağlanması için periyodik bir denetim veya takip yapılması beklenir.

Uyumluluk Danışmanı
Ombudsmanı (UDO)

IFC/Dünya Bankası Grubu Başkanı'na doğrudan rapor veren ve IFC tarafından finanse edilen projelerden etkilenenlerin şikâyetlerine yanıt veren bağımsız bir ofistir. Sadece IFC'nin uygun prosedürleri takip edip etmediğini dikkate alır.

Uyuşmazlık çözüm
süreci

anlaşmalar ve sözleşmelerle ilgili bir kavram (ve genellikle bunların içinde yer alan bir madde) sözleşme/anlaşmanın yorumlanması konusunda bir anlaşmazlık olması durumunda veya anlaşmaya taraf olanlar arasında bir anlaşmazlık olması durumunda ne olacağını belirtir. Şikâyet mekanizmasından farklıdır.

Varlıklar	sürdürülebilirlik ve doğal sermaye, insan sermayesi, sosyal sermaye, mali sermaye, üretim sermayesi ve bazen politik ve kurumsal sermaye ile kültürel ve manevi gibi varlıklar (veya sermayeler) açısından kalkınma sonuçlarının elde edilmesi hakkında düşünme çerçevesini ifade eder. Sürdürülebilir Geçim Yaklaşımını da içeren çekirdek unsur gibi varlıkları kullanan çeşitli çerçeveler mevcuttur.
Vatandaş jürisi	karar verme (veya en iyi alternatifin seçilmesi) alanında toplum adına ilgili konular üzerinde müzakere yapmakla görevlendirilen ve halk arasından seçilen kişilerden oluşan bir panele (yaklaşık 12 kişi) dair müzakere tekniği. Uzmanlardan ziyade sıradan bir panel olması amaçlanmış olsa da ilgili konuları öğrenmeleri, uzmanlara sorular sormaları ve gerektiğinde malumat almaları beklenmektedir. Vatandaş jürileri tarafından alınan kararlar, yerel topluluklarda uzman odaklı süreçlerle alınan kararlardan daha fazla meşruluğa sahiptir.
Yabancılaşma	bireyleri yabancılaştıran (yabancı veya dışlanmış hâle getiren) toplumsal süreçleri ifade eden bir sosyal bilim kavramı. Yabancılaşmanın sonucu; aidiyet duygusunun eksikliği, kopukluk, anlamsızlık ve güçsüzlük deneyimi ve eylemsizliktir. Dolayısıyla etkilenen bireylerin ruhsal iyilik hâllerini (ve en sonunda fiziksel sağlıklarını) ciddi şekilde etkileyen bir süreçtir. Sosyal izolasyon, umutsuzluk, tıbbi depresyon ve sağlıkla ilgili bir dizi başka davranış şeklinde kendini gösterir.
Yararlanıcılar	proje veya programdan faydalanması beklenen bireyler, topluluklar ve örgütler.
Yaşam dünyası	insanların deneyimlerine ve günlük yaşamlarına atıfta bulunan bir sosyal bilim kavramı. Sunulan analizde veya anlatıda onların bakış açısını ele almayı ima eder.
Yaşam kalitesi	bir bireyin genel refahı, yaşam standardından farklıdır çünkü yaşamın tüm öznel, ekonomik olmayan boyutlarını içerir.
Yaşam standardı	bir bireyin veya grubun refahının fiziksel, nesnel göstergeleri.
Yaşanabilirlik	bir yerin sakinlerinin orada yaşamaktan ve çalışmaktan mutlu olmasını sağlayan, tüm sakinleri için yüksek bir yaşam kalitesi sağlayan yönleri.
Yatırımın sosyal getirisi	projelere veya faaliyetlere yapılan yatırımların, örneğin sosyal yatırım fonlamasının, anında finansal getirisinin ötesinde sağladığı ek faydayı ölçmek için bir yöntemdir. Genellikle yatırılan kaynaklara göre bir oran olarak ifade edilir.
Yeniden yerleştirme	bir projenin hayata geçirilebilmesi için gerekli olan proje kaynaklı arazi edinimi kapsamında, bireylerin ve toplulukların bir yerden başka bir yere taşınmasını içeren planlı süreçtir. Yeniden yerleştirme, projenin konumu sabit olduğunda ve yerel toplulukların fiilen yeniden yerleştirilmek dışında bir seçeneği olmadığı zorunlu olarak değerlendirilir. Buna karşılık, devletin kamulaştırma yetkisi kullanılmadığında, kullanılma tehdidi oluşmadığında ya da böyle bir tehdit algısı bulunmadığında ve etkilenen bireylerin yeniden yerleştirilmeyi kabul edip etmeme konusunda gerçek bir tercih hakkı olduğunda, yeniden yerleştirme gönüllü olarak kabul edilir.
Yeniden Yerleştirme Eylem Planı (YYEP)	projenin Yeniden Yerleştirme Politikası Çerçevesi doğrultusunda geliştirilen YYEP, belirli bir yeniden yerleştirme sürecinin gerçekte nasıl yürütüleceğine dair ayrıntılı bir stratejidir. YYEP; temel koşulları kaydetme, etkilenen kişilere danışma süreçlerini ayrıntılı olarak açıklar ve şunlar için ayrıntılı bir strateji sunar: (i) yeniden yerleştirmeyi en aza indirme veya önleme, (ii) kayıpları telafi etme, (iii) gerektiğinde yeniden yerleştirme ve yeniden inşa etme, (iv) etkilenen kişilere proje onları etkilemeden önce sahip oldukları gelirleri, gelir getiren faaliyetleri ve yaşam standartlarını iyileştirme fırsatı verilmesini sağlama.

Yeniden Yerleştirme
Politikası Çerçevesi
(YYPÇ)

proje boyunca arazi edinimi, yeniden yerleştirme, tazminat ve geçim kaynaklarının restorasyonu konularının nasıl ele alınacağına ilişkin proje politikası veya operasyonel kılavuzu.

Yenileme maliyeti

bir varlığın değiştirilmesinin tam maliyetini ifade eden bir ekonomi ve sigorta kavramı. Bir proje tarafından tahrip edilen varlıkların tazminat amaçlı değerlemesi tartışılabilir. Sigorta değerlendiricileri genellikle bir varlığın amortisman değerini kullanır. Proje kaynaklı yeniden yerleştirme ve yerinden edilmede, insanların daha kötü durumda olmamasını sağlamak için tam değiştirme maliyeti sağlanmalıdır.

Yerel bilgi

belirli bir yerellik veya topluluktaki insanların zaman içinde geliştirdikleri ve geliştirmeye devam ettikleri bilgi. İnsanların etraflarındaki dünya hakkında sahip oldukları gerçekler ve kavram, inanç ve algı sistemleri koleksiyonunu ifade eder. Ayrıca insanların çevrelerini gözlemleme ve ölçme biçimlerini, sorunları nasıl çözdüklerini ve bilgileri nasıl doğruladıklarını da içerir. Çok çeşitli terimler kullanılır: Yerli Bilgi; Yerli Teknik Bilgi; Geleneksel Bilgi; Geleneksel Ekolojik Bilgi veya Geleneksel Çevresel Bilgi ve Yerli Bilgi.

Yerel içerik

bir işletmenin istihdam ve/veya tedarik yoluyla yerel olarak değerini korunmasını sağlama gereksinimini, beklentisini veya taahhüdünü ifade eder.

Yerel miras

“Yerel” sözcüğü, genellikle belirli bir yerdeki sıradan insanların günlük diline atıfta bulunur. Benzer şekilde, “yerel miras” sıradan insanların hayatlarına ait olan veya ortak bir dile ve/veya deneyim kümesine sahip küçük insan gruplarına özgü olan kültürel mirasa atıfta bulunur.

Yerel tedarik

yerel topluluğa projenin faydalarını artırmak amacıyla yerel tedarikçilerden mal ve hizmet satın almaya yönelik bilinçli işletme politikaları ve olanak sağlayan stratejileri ifade eder.

Yerinden edilme

yeniden yerleştirme, bir proje nedeniyle insanların yer değiştirmesinin aktif süreci iken yerinden edilme, yer değiştirmenin yarattığı altüst oluşun kişisel ve sosyal deneyimi ve kişinin yer duygusunu kaybetme sürecidir. Yeniden yerleştirme süreçlerinde fiziksel yerinden edilme, proje kapsamında arazi edinimi ve/veya arazi kullanımına getirilen kısıtlamalar sonucu etkilenen kişilerin başka bir yere taşınması sonucu oluşan barınma/konut kaybını ifade eder. Ekonomik yerinden edilme, insanların konutunun etkilenmediği ancak diğer varlıklarının veya varlıklara erişiminin (örneğin tarım arazisi) kaybedildiği ve bunun da geçim kaynaklarının bozulmasına dolayısıyla gelir kaybına yol açacağı durumları ifade eder.

Yerli bilgi

(bkz. Yerel bilgi)

Yerli halk

genel olarak, belirtilen şu özellikleri bir dereceye kadar gösteren belirgin bir sosyal ve kültürel grup olarak tanımlanır: kendini belirgin bir kültürel grubun üyesi olarak tanımlama ve bu kimliğin başkaları tarafından tanınması; coğrafi olarak farklı bir yaşam alanına veya ata topraklarına ve oradaki doğal kaynaklara kolektif bağlılık; egemen toplum veya kültürden ayrı olan geleneksel kültürel, ekonomik, sosyal ve/veya politik kurumlar; ve genellikle ülkenin veya bölgenin resmî dilinden farklı bir dil.

Yetkili makam

belirlenmiş bir işlevi yerine getirmek için yasal olarak devredilmiş veya yatırım yapılmış yetki, kapasite veya güce sahip herhangi bir kişi veya kuruluş. SED/ÇED terimlerinde, genellikle bir çevre lisansı veren yetkiyi ifade eder. (Ayrıca bkz. Düzenleyici Kurum)

Yoksullaşma	yoksullaşma süreci (yoksullukla sonuçlanan). Projelerin neden olduğu yerinden edilmeden kaynaklanan geçim kaynaklarının kaybı yoksullaşmaya yol açabilir.
Yönetişim	kuruluşların, kurumların, işletmelerin ve hükümetlerin işlerini yönetme biçimlerine atıfta bulunur. Yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasını, ayrıca gelenekleri, etik standartları ve normları içeren yönetim eylemidir. (Ayrıca bkz. İyi yönetim)
Yönetişim boşluğu	birçok yönetim boşluğu vardır ancak genel olarak ideal (ya da en azından normalde uygun olarak beklenen) ile gerçek yönetim uygulaması arasındaki farka atıfta bulunurlar. Etki değerlendirmesi ve iş ve toplum söylemlerinde boşluk genellikle çokuluslu işletmelerin gelişmekte olan ülkelerdeki faaliyetleri üzerindeki denetim eksikliğine atıfta bulunur.
Yükümlülük sahibi	insan hakları temelli yaklaşımda insan hakları, hem hakları (dolayısıyla hak sahiplerini) hem de yükümlülükleri (dolayısıyla görev sahibini) içermektedir. İnsan hakları hukukunda yükümlülük sahipleri genellikle öncelikle devletlerdir ancak tartışmalı olarak tüm bireyleri, özellikle de işletmeleri, bunların tedarikçilerini ve yüklenicilerini de kapsar. Uluslararası hukuka göre devletler; insan haklarına saygı duyma, bu hakları koruma ve yerine getirme konusunda yükümlülük ve görevler üstlenirler. Saygı gösterme yükümlülüğü, devletlerin insan haklarının kullanılmasına müdahale etmekten veya bunları kısıtlamaktan kaçınması gerektiği anlamına gelir. Koruma yükümlülüğü, devletlerin bireyleri ve grupları insan hak ihlallerine karşı korumasını gerektirir. Yerine getirme yükümlülüğü, devletlerin temel insan haklarından yararlanılmasını kolaylaştırmak için olumlu adımlar atması gerektiği anlamına gelir. Bireysel düzeyde, bireyler kendi insan haklarına sahipken aynı zamanda başkalarının insan haklarına da saygı göstermelidir.
Zanaatkarlık	“zanaatkarlık” el yordamıyla çalışmak anlamına gelir ve “zanaatkar” yetenekli bir el sanatları ustasıdır. Genellikle küçük ölçekli madencilere veya geçimlik balıkçılara uygulanır.
Zihin haritası	fikirleri ve düşünceleri sunmanın yolu olan bir diyagramdır. Zihin haritalama, bilgi ve fikirleri organize etme sürecidir.
Zihin sağlığı	psikolojik iyilik hâli seviyesi ve herhangi bir zihinsel bozukluğun olmamasıdır. Zihinsel sağlık; bir bireyin hayattan zevk alma yeteneğinin yanı sıra öznel iyilik hâlini, algılanan öz yeterliliğini, özerkliğini, yeterliliğini ve entelektüel ve duygusal potansiyelinin kendini gerçekleştirmesini içerir.

Uluslararası Etki Değerlendirme Derneği

International Association for Impact Assessment
International Headquarters, 1330 23rd Street South, Fargo, ND 58103 USA
Phone: **+1-701-297.7908**
Fax: **+1-701-297.7917**
E-mail: **info@iaia.org**
Website: **http://www.iaia.org**

Önerilen Atf: Vanclay, F., Esteves, A.M., Aucamp, I. & Franks, D. (2015), Social Impact Assessment: Guidance for assessing and managing the social impacts of projects, (Çeviren: Erdal Akdeve), Fargo ND: International Association for Impact Assessment.

Bu eser “the **Creative Commons Attribution-No Derivatives Version 4.0 license**”, <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>. altında lisanslanmıştır. Bu eseri, yazarlara ve Uluslararası Etki Değerlendirme Derneği’ne atıfta bulunmanız ve belgenin içeriğini hiçbir şekilde değiştirmemeniz koşuluyla, ticari amaçlar dahil olmak üzere, herhangi bir amaç için herhangi bir ortamda veya biçimde kopyalayabilir ve yeniden dağıtabilirsiniz.